

ΙΧΩΡ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ

Η ΑΠΟΣΙΩΠΗΜΕΝΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
Η ΑΡΧΑΙΑ ΟΠΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΥΑΛΟΙ - ΔΙΟΠΤΡΕΣ - ΦΑΡΟΙ - ΚΑΤΟΠΤΡΑ - ΦΑΚΟΙ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΑΖΟΣ

ΤΑ ΚΡΥΜΜΕΝΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΣΤΟ ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΜΚΟΣ

ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΗ ΕΚΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ
ΟΙ ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ

ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΑΣ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2004 44 ΤΙΜΗ: 5 €

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΙΧΩΡ

Γραφεία: Δωδώνης 36, Κολωνός, Ἀθήνα 104 44 Τηλ.: 210-51.42.500. Ἱστοσελίδα: www.ellinikiestia.gr

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ

Τιμὴ Τεύχους 5 ΕΥΡΩ - Ἐτ. Συνδρομή (Ἐσωτερικοῦ): 45 ΕΥΡΩ (Ἐξωτερικοῦ): 90 $ Η.Π.Α.

Ἐκδότης - Ἰδιοκτήτης: **Εὐάγγελος Γ. Μπεξῆς**
Διευθυντὴς: **Γιῶργος Τσαγκρινός**
Ἀρχισυντάκτης: **Μιχάλης Ἠ. Μουτζουρίδης**
Καλλιτεχνικὴ Διεύθυνση: **Δημήτρης Μπεξῆς**
Ἐπεξεργασία κειμένων: **Σοφία Τσιροζίδου**

Παραγωγή: Press Line Μάγερ 11, Ἀθήνα Τηλ.: 210-52.25.479

Ἀριθμὸς σήματος: **Σῆμα κατατεθέν: 149856**

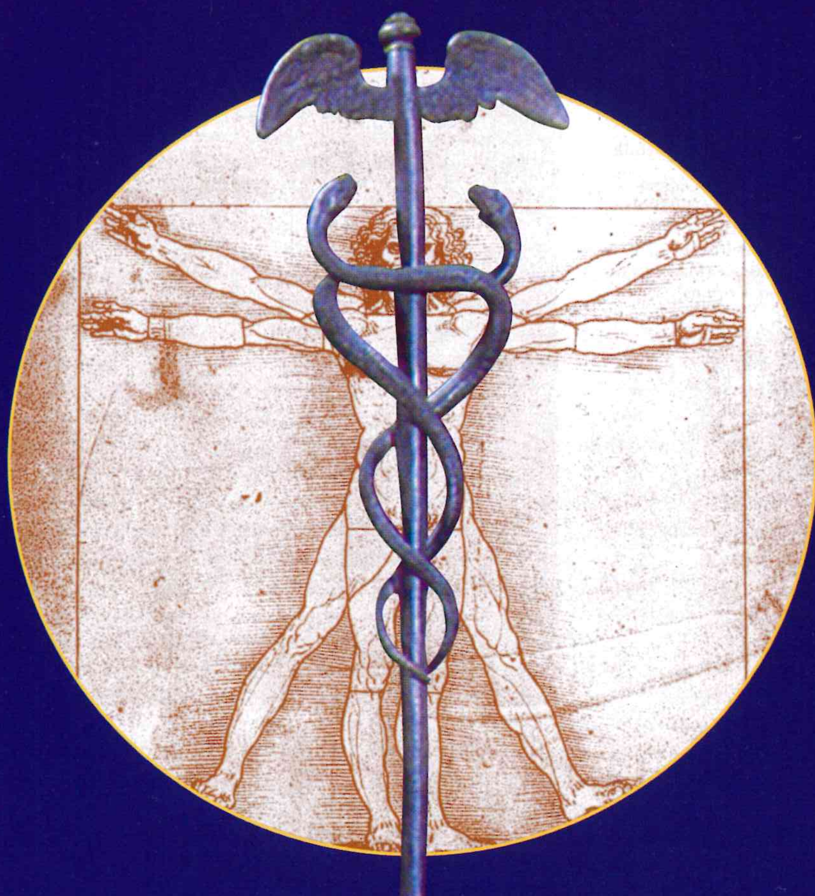
Μελετῶντας τὶς σύγχρονες θεραπευτικὲς προσεγγίσεις τῆς ἐναλλακτικῆς ἰατρικῆς ἀνακαλύπτουμε ὅτι πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς «σύγχρονες» θεραπεῖες ἕλκουν τὴν καταγωγή τους στὴν ἀπώτατη ἀρχαιότητα. Ἀνατρέχοντας στὰ ἀρχαιοελληνικὰ ἰατρικὰ συγγράμματα ἀνακαλύπτουμε μὲ ἔκπληξη ὅτι ὄχι μόνον οἱ ἀρχαῖοι ἱπποκρατιστὲς ἰατροὶ γνώριζαν τὸν καρκίνο, ἀλλὰ ὅτι εἶχαν σημαντικὴ θεραπευτικὴ ἐπιτυχία μὲ κύρια ὅπλα τὴν διατροφή, τὰ βότανα καὶ τὴν ἀποτοξίνωση τοῦ πάσχοντος ὀργανισμοῦ. Προέβαιναν δέ, ὅταν τὸ ἔκριναν ἀναγκαῖο, καὶ σὲ χειρουργικὲς ἐπεμβάσεις. Ἐπιπλέον θεωροῦσαν τὸν καρκίνο ὡς ψυχοσωματικὴ νόσο, κάτι ποὺ ἔγινε ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὴν σύγχρονη ἐπιστήμη μόλις στὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

Στὸ βιβλίο αὐτὸ λοιπὸν γίνεται μία ἐκτενὴς ἀνάλυση τῆς ἱπποκρατικῆς ἰατρικῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὣς τὶς ἡμέρες μας, τῆς φιλοσοφίας της γύρω ἀπὸ τὴν αἰτία καὶ τὴν θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν καθὼς καὶ τῶν ἐκπληκτικῶν ἀλλὰ ἀγνώστων δυστυχῶς θεραπευτικῶν ἐπιτυχιῶν της. Ἐξετάζεται ἀκόμη τὸ ὁλιστικὸ πνεῦμα ποὺ διεῖπε τὴν ἀρχαία ἰατρικὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀσκληπιείων, καὶ ἔτσι θὰ ἀποδείξουμε ὅτι ἡ ὁλιστικὴ ἰατρική, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν τελευταία λέξη τῆς σύγχρονης ἰατρικῆς, ἕλκει τὴν καταγωγή της στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα. Θὰ δοῦμε λεπτομερῶς τὴν πλήρη ἀντίθεση τῆς ἱπποκρατικῆς πρὸς τὴν φαρμακοχημικὴ ἰατρικὴ καθὼς καὶ τὴν ἀβυσσαλέα πολεμικὴ τῆς δεύτερης πρὸς τὴν παραδοσιακὴ Ἑλληνικὴ θεραπευτική. Ἡ ἱπποκρατικὴ ἰατρική, πιστεύοντας ὅτι ὅλες οἱ νόσοι ἀποτελοῦν συνέπεια τοῦ κακοῦ ἀνοσοποιητικοῦ συστήματος τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ, ἔχει μεγάλη θεραπευτικὴ ἐπιτυχία σὲ μία εὐρεῖα «γκάμα» ἀσθενειῶν, ἀποτοξινώνοντας τὸν πάσχοντα ὀργανισμὸ κι ἐνισχύοντας τὸ ἀνοσοποιητικό του σύστημα μὲ φυσικὲς μεθόδους. Ἐμεῖς θὰ σταθοῦμε καὶ θὰ ἐπικεντρωθοῦμε κυρίως στὶς θεραπευτικὲς ἀντικαρκινικὲς ἀγωγὲς ποὺ ἐφαρμόζονται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὣς σήμερα καὶ οἱ ὁποῖες στηρίζονται στὴν γενικώτερη φιλοσοφία τοῦ Ἱπποκράτους, καὶ θὰ ἀναλυθοῦν τὰ αἴτια καὶ οἱ μέθοδοι ἀποκρύψεως τῶν πρωτοποριακῶν αὐτῶν θεραπευτικῶν προσεγγίσεων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο συμπληρώνεται τὸ κενὸ ποὺ ὑπάρχει στὴν ἑλληνικὴ τουλάχιστον βιβλιογραφία ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἱπποκρατικῆς ἰατρικῆς.Ἡ συγγραφὴ ἑνὸς τέτοιου βιβλίου αὐτὴν τὴν ἐποχὴ ἦταν ἀπαραίτητη, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἡ πρόθεση νὰ διδάσκεται μελλοντικὰ καὶ στὴν Ἑλλάδα, ὡς ἰδιαίτερος κλάδος τῆς ἰατρικῆς ἡ Naturopathy, ἡ Φυσικὴ Ἰατρική, μὲ στόχο οἱ ἰατροὶ ποὺ θὰ ἀποφοιτοῦν νὰ ἐφαρμόζουν τὴν ἐναλλακτικὴ ἰατρική. Ἐλπίζοντας ὅτι μὲ τὸ σύγγραμμα αὐτὸ θὰ ἀναζωπυρωθῇ τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν ἑλληνικὴ παραδοσιακὴ ἰατρική, τὴν ἰατρικὴ τοῦ Ἱπποκράτους, τὸ παραδίδουμε στὸ ἀναγνωστικὸ κοινό.

Κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις "ΕΥΑΝΔΡΟΣ"
Ἀκαδημίας 86 • τηλ. 210 3840676

ΜΑΡΙΟΣ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙ ΘΕΡΑΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΑΡΚΙΝΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Ἐκδόσεις ΕΥΑΝΔΡΟΣ Ἀθήνα 2004

Ο ΜΠΑΚΛΑΒΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΤΑΞΗΣ "ΕΙΜΑΣΤΕ ΟΛΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ"

Δὲν μασᾶμε, ἀγαπητὲ Ἀρχιεπίσκοπε. Ἀλλὰ οὔτε Ἀμερικανάκια εἴμαστε, ἀξιοσέβαστε Πατριάρχη. Γιατὶ τὸ ξέρουμε καλὰ τὸ παραμύθι, ἀπ' ἔξω κι ἀνακατωτά, κύριε Μπούς, κύριε Καραμανλῆ καὶ κύριε Παπανδρέου.

Καὶ τὸ τέλος πάντα τὸ ἴδιο. Καὶ ἂν θέλετε καὶ λίγο ἀπὸ προφητεῖες, Χριστόδουλος καὶ Βαρθολομαῖος σφιχταγκαλιασμένοι στὸ τέλος, ἀνταλάσσοντας ἀσπασμοὺς ἀγάπης καὶ αἰώνιας πίστης, θὰ ἀλληλοσυγχαίρονται γιὰ τὸν θρίαμβο τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Γιατὶ τελικὰ τὰ μαχαίρια ποὺ μπήγουν ὁ ἕνας στὴν πλάτη τοῦ ἄλλου δὲν ἦταν τίποτα ἄλλο παρὰ τρὶκ τοῦ τσίρκου, ὅπως ἐκεῖνα ποὺ χρησιμοποιοῦν ἐπιδέξια οἱ κλόουν ἢ οἱ ταχυδακτυλουργοί. Καὶ οἱ κορῶνες θὰ πέφτουν ἐν τῷ μεταξύ, στὸ κρίσιμο διάστημα τῆς σύγκρουσης, βροχή. Καὶ θὰ φανατίζεται ὁ κόσμος ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Γιατὶ καὶ οἱ δύο πρέπει νὰ φανοῦν ἰσχυροὶ στὰ μάτια τῶν ποιμνίων, βράχοι καὶ ἀνένδοτοι. Ὅλα αὐτὰ ὅμως μὲ ἡμερομηνία λήξης. Γιατὶ ἂν πέφταν ἀπὸ τώρα τὰ σχέδια ποὺ ἔχουν ἑτοιμάσει στὸ τραπέζι καὶ ἔβλεπε ὁ κόσμος τί μᾶς ἐπιφυλάσσουν, τότε τὰ πράγματα θὰ ἦταν πολὺ δύσκολα γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς κυρίους, ποὺ πίσω ἀπ' τὶς κουρτίνες τοῦ θεάτρου περιμένουν πῶς καὶ πῶς τὴν στιγμὴ γιὰ νὰ βγοῦν ὡς σωτῆρες στὰ φῶτα τῆς ράμπας.

Γιατὶ τὸ σχέδιο –ὅπως πάλι κάποιοι συζητᾶνε, ἔχουν δίκιο ἢ ἄδικο δὲν τὸ ξέρουμε– ἔχει κάπως ἔτσι: Στὴν νέα τάξη πραγμάτων καὶ ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία εἶναι χρησιμώτατες ὡς χῶρες. Ἡ μία γιὰ τὴν βαλκανικὴ ἰσορροπία καὶ ἡ ἄλλη γιὰ τὴν ἀσιατική.

Πρέπει ὅμως νὰ λύσουν τὶς διαφορές τους. Γιὰ νὰ ψάξουμε λοιπὸν νὰ βροῦμε, τί τοὺς ἑνώνει; Ψάχνουμε, ψάχνουμε καὶ τελικὰ τί ἀνασύραμε ἀπ' τὴν ναφθαλίνη; τὸν Πατριααάρχη!! Τούρκικο ἵδρυμα μὲ χριστιανικὸ ποίμνιο, τέλειος συνδυασμός. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑνωμένη Εὐρώπη πολὺ μᾶς μπαίνει τώρα τελευταῖα στὸ ρουθούνι – πῆραν φόρα καὶ δὲν σταματᾶνε. Ἔτσι λοιπὸν Βατικανὸ αὐτοί, Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ἐμεῖς. Φτιάξε καὶ μία πράσινη γραμμὴ-μαξιλάρι γιὰ τὴν συνάντηση Ἑλλάδας-Τουρκίας, ἕνα «κράτος» τύπου Βατικανοῦ, ποὺ θὰ περιλαμβάνῃ λίγο Κωνσταντινούπολη, λίγο Θράκη ἴσως καὶ Μακεδονία, λίγο Μικρασία καὶ λίγο νησιὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ νάσου ἕτοιμος ὁ μπακλαβᾶς. Καὶ καλή τους ὄρεξη. Ἔτσι μὲ ἕναν σμπάρο πολλὰ τρυγόνια. Ἑλλάδα-Τουρκία ζώνη τοῦ Πατριαρχείου κι ὅλοι ἀγαπημένοι. Ἀλλὰ πρὶν γίνῃ αὐτό, ἂς ἀνάψουν λίγο τὰ αἵματα καὶ ἀφοῦ φτάσουμε στὸ ἀμάν, στὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς γιὰ τὴν ἀνατολικὴ χριστιανοσύνη, τότε μὲ ταμποῦρλα καὶ μέσα σὲ ἀλλαλαγμοὺς χαρᾶς νὰ ἀντηχοῦν ἀπ' τὸ χριστεπώνυμο μαντρί, θὰ ἐμφανιστῇ ὁ Πατριάρχης γιὰ νὰ δώσῃ τὴν τελικὴ λύση. Ποτὲ πιὰ διχασμός, ὅλοι ἑνωμένοι καὶ ἀγαπημένοι. Καὶ οἱ Τοῦρκοι Κεμαλικοί, στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοί, ὅλο χαρὰ ποὺ θὰ ξεφύγουν ἐπιτέλους ἀπ' τὴν μουσουλμανικὴ λαίλαπα ποὺ ἀπειλεῖ τὴν ἔνταξη τῆς Τουρκίας στὴν ΕΟΚ. Ἐνῷ ὁ Πατριάρχης; Φιλοευρωπαῖος. Καὶ οἱ Ἕλληνες; Μόκο, γιατὶ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος πρωτεύει τὸ θρησκευτικὸ μᾶς ἔχουν μάθει. Ἄσε ποὺ θὰ λειτουργήσῃ καὶ ἡ Ἁγιὰ Σοφιά. Μεγαλεῖα. Καὶ λένε, οἱ ἴδιοι πάντα κύκλοι, ὅτι ὅταν ἀνοίξῃ ἡ σχολὴ τῆς Χάλκης, ἡ ἀντίστροφη πορεία θὰ ἔχῃ ξεκινήσει.

Αὐτὰ λένε λοιπόν, φίλες καὶ φίλοι, ἐμεῖς δὲν τὰ υἱοθετοῦμε βέβαια ἀπαραίτητα, ἀλλὰ τί νὰ κάνουμε, πρέπει νὰ τὰ γράψουμε, ἀφοῦ ἔφτασαν στ' αὐτιά μας. Ἂν ὅμως εἶναι ἀλήθεια καὶ ἰσχύῃ τὸ σενάριο αὐτό, οἱ κύριοι-ὑφάντρες θὰ πρέπει νὰ σκεφτοῦν σοβαρὰ μήπως κάτι ξεχάσανε πάνω στὴν βιασύνη τους. Μήπως τελικὰ νόμιζαν ὅτι τὸ σπίτι αὐτὸ ποὺ λέγεται Ἑλλάς, ποὺ νόμιζαν ὅτι τὸ ἔκαναν ξενοδοχεῖο-μπορντέλλο, ἔχει τελικὰ καὶ ἰδιοκτῆτες νόμιμους, ποὺ ὅταν ξυπνήσουν ἀπὸ τὸν λήθαργο καὶ ἀντιληφθοῦν τί ἔχει γίνει αἰῶνες τώρα, θὰ τοὺς πετάξουν ὅλους αὐτοὺς τοὺς περίεργους σαπιοκοιλιάδες τῆς ἐξουσίας μὲ τὶς κλωτσιὲς ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα τῆς πατρίδας μας.

Γι' αὐτό, παγκοσμιοποιημένοι δουλάνθρωποι, προσέξτε. Ἡ Εὐρώπη τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀνθρωπισμοῦ, ἡ ἐξελληνισμένη οἰκουμένη τῆς διανόησης καὶ τῆς δημοκρατίας δὲν ἔχει πεῖ ἀκόμα τὴν τελευταία λέξη. Ἕως τότε ὁ ψίθυρος θὰ μεγαλώνῃ, γιὰ νὰ γίνῃ βροντὴ ποὺ θὰ σπάσῃ τὰ σάπια τύμπανά σας. Καὶ ξέρετε γιατί τελικὰ θὰ νικήσουμε; Γιατὶ ἁπλᾶ ἐσεῖς ζῆτε καθημερινὰ μὲ τὸν ἐφιάλτη τῆς ἀνατροπῆς σας καὶ ἐμεῖς μὲ τὸ ὅραμα ἑνὸς καλύτερου κόσμου. Καί, ἒ ρὲ γλέντια ποὺ θὰ γίνουν ὅταν σᾶς πάρουν ὅλοι χαμπάρι. Ὡς τότε δουλέψτε τὰ κορόιδα, ὅσα σᾶς ἔχουν ἀπομείνει ἀκόμα. Γειά σας ἀρχιτσελιγκάδες.

Εὐάγγελος Μπεξῆς

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ

Ξεκινῶντας θὰ ἤθελα πρῶτα ἀπὸ ὅλα νὰ εὐχαριστήσω ἀπὸ καρδιᾶς τὸν καλὸ φίλο Δημήτρη Ἰατρόπουλο ποὺ θὰ μᾶς τιμᾶ ἀπὸ δῶ καὶ στὸ ἑξῆς σὲ κάθε τεῦχος τοῦ "ΙΧΩΡ" μὲ τὴν ἀπαυγάζουσα ποιητικὴ φωτεινότητα πένα του. Ὁ Δημήτρης πότε σὰν ποιητὴς μᾶς ταξιδεύει στοὺς ὀνειροτόπους τῶν μουσῶν καὶ πότε σὰν δημοσιογράφος μᾶς βυθίζει στὴν πραγματικότητα τῶν καιρῶν μας. Καλῶς ἦλθες Δημήτρη. Και μιὰ ποὺ μιλᾶμε γιὰ πραγματικότητα, ἄς δοῦμε τί γίνεται στὶς μέρες μας. Ἡ Εὐρώπη μας, ἡ Εὐρώπη τῶν 25 κρατῶν εἶναι πλέον γεγονός. Δέκα ἀκόμη κράτη ἡ Ἐσθονία, ἡ Λεττονία, ἡ Λιθουανία, ἡ Οὑγγαρία, ἡ Πολωνία, ἡ Σλοβενία, ἡ Σλοβακία, ἡ Τσεχία, ἡ Μάλτα καὶ ἡ Κύπρος ἐνίσχυσαν τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἕνωση καὶ ταυτόχρονα προσέδωσαν ἀκόμη μεγαλύτερη λάμψη στὸ φωτεινὸ ὅραμα μιᾶς μεγάλης Εὐρώπης. Ἄντε λοιπὸν καὶ νὰ δοῦμε μία Εὐρώπη μέχρι τὰ Οὐράλια μιὰ μέρα. Αὐτὸ εἶναι ἄλλωστε καὶ κάτι ποὺ ὀνειρευόταν ὁ Ντὲ Γκώλ. Ἴσως ἐὰν ὅλα πᾶνε καλά, αὐτὸ τὸ ὄνειρο τοῦ μεγάλου ἄνδρα τῆς Γαλλίας γίνῃ πραγματικότητα. Γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ αὐτὴ ἡ διεύρυνση εἶχε ἰδιαίτερα μεγάλη σημασία, ἀφοῦ ἡ Κύπρος, τὸ Ἑλληνικὸ νησὶ τῆς Ἀφροδίτης, σὰν ἕνα διαμάντι μέσα ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο θὰ ἀποτελῇ ἕνα ἀκόμη ἄστρο στὴν Εὐρωπαϊκὴ σημαία. Σίγουρα ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἕνωση, ἐὰν οἱ «καλοθελητὲς» τῆς Δύσης δὲν τῆς δώσουν δυνατὰ χτυπήματα κάτω ἀπὸ τὴν μέση, θὰ διευρυνθῇ ἀκόμη περισσότερο μέσα στὰ ἑπόμενα χρόνια. Ὅμως ἂς δοῦμε πῶς φτάσαμε στὴν Εὐρώπη τῶν 25 κρατῶν μέσα ἀπὸ μία γρήγορη ματιά. Ὅλα ξεκίνησαν μὲ τὸ ἀσίγαστο πάθος πολλῶν προσωπικοτήτων τῆς Εὐρώπης γιὰ τὴν ἕνωσή της, παρ' ὅλες τὶς ἐθνικοπολιτικὲς διαφορές της. Στὴν νεώτερη εὐρωπαϊκὴ ἱστορία ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς ἐγκεφάλους ποὺ εἶχαν ὁραματιστῆ κάτι τέτοιο καὶ τὸ εἶχαν ἐπιδιώξει –χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι ὁ Ναπολέων–, ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ἀκτινοβολούσας προσωπικότητας μὲ ἐκπληκτικὰ μεγάλη ἐμβέλεια σὰν ὀντότητες μέσα στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο, ποὺ ἔδωσαν τὴν ψυχή τους στὸ ὅραμα μιᾶς ἑνωμένης Εὐρώπης. Ἀπὸ ὅλους ἀξίζει περισσότερο νὰ ἀναφερθῇ ὁ Βάγκνερ, ποὺ ἔκανε ὅ,τι μποροῦσε γιὰ νὰ ὑπάρξῃ μία σύγκλιση τῶν ἐθνῶν-κρατῶν τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν ἕνωση. Καὶ φυσικὰ στοὺς νεώτερους χρόνους ὁ Ντὲ Γκώλ, τὸν ὁποῖο ἤδη ἀναφέραμε. Ἔτσι στὴν Ρώμη τὸ 1957 ἔχουμε μία πρώτη συνθήκη γιὰ τὴν ἕνωση ἀπὸ ἕξι ἱδρυτικὰ μέλη: τὴν Γαλλία, τὴν Γερμανία, τὴν Ἰταλία καὶ τὰ κράτη τῆς γνωστῆς καὶ σὰν ἕνωση τῶν Κάτω Χωρῶν Μπενελούξ, δηλαδὴ Βέλγιο (Μπέλτζιουμ), Ὁλλανδία (Νέντερλαντ) καὶ Λουξεμβοῦργο. Ἡ πρώτη διεύρυνση ἀκολούθησε τὸ 1973 μὲ τὴν προσχώρηση τῆς Βρετανίας, τῆς Ἰρλανδίας καὶ τῆς Δανίας. Τὴν 1η Ἰανουαρίου τοῦ 1981 ἡ Ἑλλάδα γινόταν τὸ 10ο μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης. Σὲ αὐτὸ εἶχε συμβάλει τὰ μέγιστα ὁ Κων. Καραμανλῆς, στὸν ὁποῖον ὀφείλουμε νὰ ἀναγνωρίσουμε τὴν δυναμικὴ προσπάθειά του γιὰ τὴν ἔνταξη τῆς πατρίδας μας στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἕνωση. Πέντε χρόνια μετὰ τὸ 1986 προσχώρησαν στὴν ἕνωση ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Πορτογαλία καὶ στὴν συνέχεια τὸ 1995 τρία νέα μέλη ἀπὸ τὴν Σκανδιναβία –ἡ Σουηδία, ἡ Φιλανδία καὶ ἡ Νορβηγία– ἀνέβαζαν τὸν ἀριθμὸ τῶν μελῶν τῆς Ἕνωσης σὲ 15. Ἡ πατρίδα μας, ἐνῷ εἶχε ξεκινήσει ἀρκετὰ καλὰ καὶ ἐνῷ τὸ 1981 βρισκόταν στὶς πρῶτες θέσεις μεταξὺ τῶν 15 χωρῶν ποὺ ἦσαν μέλη τῆς Ε.Ε., στὴν πορεία ἀκολούθησε μία φθίνουσα πορεία, γιὰ νὰ βρεθῇ στὴν 14η θέση ὡς πρὸς τὴν παραγωγικότητα μὲ 15η τὴν Πορτογαλία καὶ στὴν συνέχεια νὰ βρεθοῦμε σὲ ἀκόμη χειρότερη θέση – τελευταῖοι, μετὰ τὴν Πορτογαλία. Ἔτσι σὰν οὐρὰ τῶν 15 ἐμφανιστήκαμε νὰ προσπαθοῦμε νὰ ἀξιοποιήσουμε κάποια πράγματα, χωρὶς ὅμως ἐπιτυχία. Ἐὰν τελικὰ ὑπῆρχε κάποια πρόοδος, αὐτὴ συνήθως ἦταν περιστασιακὴ καὶ ὑπερβολικὰ δυσανάλογα μικρή, σὲ σχέση μὲ τὰ κοινοτικὰ κονδύλια ποὺ εἴχαμε ἀπορροφήσει τὶς τελευταῖες δυὸ δεκαετίες. Αἰτία γι' αὐτὴν τὴν κατάσταση ἦταν ἡ κατασπατάληση ὑπέρογκων ποσῶν στὴν ἐνίσχυση τομέων τῆς οἰκονομίας μας, ποὺ ἦταν ἔτσι καὶ ἀλλιῶς καταδικασμένοι σὲ μαρασμό. Ἕνας ἄλλος λόγος ἦταν ἡ ἔλλειψη ὑποδομῶν γιὰ τὴν ἀπορρόφηση τῶν κονδυλίων, ἡ μεγάλη δυσκαμψία τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας νὰ ἀκολουθήσῃ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς ρυθμοὺς μέσα στὴν ἀνταγωνιστικότητα τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς καὶ τέλος τὰ τρωκτικὰ τῆς Κρατικῆς Διοίκησης, ποὺ μπορεῖ νὰ τὰ ἀναφέρουμε τελευταῖα, ἦταν ὅμως ἀπὸ τὶς πρῶτες πληγὲς ποὺ χτύπησαν τὸν κορμὸ τῆς οἰκονομίας τῆς πατρίδας μας. Φαντασθεῖτε γιὰ παράδειγμα τὸν «Ὑπουργὸ ὑπεράσπισης» μιᾶς Χ χώρας νὰ τρώῃ ἀπὸ μίζες ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο καὶ τὴν χώρα αὐτὴν χρηματικὰ ποσὰ ποὺ στὸ σύνολό τους ἔφθαναν τὰ τρὶς σὲ δραχμές. Καταλαβαίνετε, αὐτὴ ἡ Χ χώρα, ἂν ἔχῃ τρία-τέσσερα κουμάσια τοῦ τύπου τέτοιου ὑπουργοῦ, πόσο "αἷμα" μπορεῖ νὰ χάσῃ ἀπὸ τὴν οἰκονομία της καὶ πόση δύναμη ἀπὸ τὸ σῶμα της. Ὅπως καὶ νά 'χῃ ὅμως, συνεχίζουμε νὰ εἴμαστε στὴν Ε.Ε. καὶ μὲ τὴν Κύπρο ἐπίσης ἐντός της, νέες ἐλπίδες ἀνοίγουν γιὰ τὸν Ἑλληνισμό. Ἄλλωστε καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς χώρας ἀποφάσισε νὰ ἀναλάβῃ καὶ τὸ ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ μᾶς δίνει νέες ἀνάσες ἐλπίδας γιὰ ἕνα καλύτερο αὔριο. Ἐπίσης τὸ

γεγονὸς ὅτι ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ ἐγκαινίασε τὴν ἔκθεση βιβλίου τῆς Ἄνοιξης τοῦ 2004 εἶναι καὶ αὐτὸ ἕνα πολὺ καλὸ σημάδι. Ἔτσι ἡ Εὐρώπη μὲ τὴν μητέρα της Ἑλλάδα, νὰ τὴν ἀγκαλιάζῃ μὲ τὸν πολιτισμό της, προχωρεῖ κόντρα στὴν βαρβαρότητα μιᾶς σκληρῆς καὶ ψεύτικης «Χολυγουντιανῆς Δύσης». Καὶ γιὰ νὰ τὰ ποῦμε ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια, ἡ σύγκρουση Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς τῶν Ἐρεβαίων εἶναι ἀναπόφευκτη. Εἶναι σχεδὸν μία δεκαετία –στὶς ἀρχὲς τοῦ 1990– ὅπου ἔγραφα στὸ Περιοδικὸ «ΑΡΔΗΝ» γιὰ τὸ τόξο Γαλλίας-Ρωσίας-Κίνας. Ἦρθαν τὰ πράγματα σήμερα νὰ ἀποδείξουν ὅτι αὐτὸ τὸ τόξο δραστηριοποιεῖται δυναμικά, πότε στὸ παρασκήνιο καὶ πότε στὸ προσκήνιο καὶ ἐπιφέρει κτυπήματα στὴν «Χολυγουντιανὴ Δύση» τῶν Ἐρεβαίων. Ἔχουν φθάσει αὐτὰ τὰ ἀνθρωπόμορφα ὄντα τοῦ ἀμερικανικοῦ ἰσοπεδωτισμοῦ νὰ κομματιάζουν κάθε ἀνθρώπινο δίκαιο, κάθε ἔννοια ἀξιοπρέπειας καὶ ἀπὸ πάνω νὰ θέλουν νὰ σὲ πείσουν ὅτι εἶναι οἱ δημοκράτες ἐλευθερωτὲς τοῦ πλανήτη. Δὲν θὰ τοὺς ἀποκαλέσω ζῷα γιὰ νὰ μὴν θίξω τὸ ζωικὸ βασίλειο, ἀλλὰ ὅταν αὐτὰ τὰ καθάρματα βασανίζουν αἰχμαλώτους στὴν χώρα ποὺ κατάκτησαν, ἔχοντας ἕνα πλατὺ ἠλίθιο χαμόγελο στὴν ἀνθρωπόμορφη μᾶζα ἀπὸ σάρκα ποὺ ἔχουν γιὰ πρόσωπο, τί ἐπιθετικοὺς προσδιορισμοὺς μπορεῖς νὰ χρησιμοποιήσης γιὰ νὰ τοὺς περιγράψῃς; Αὐτοὶ εἶναι οἱ χριστιανοὶ τῆς Δυτικῆς Πλανηταρχίας, αὐτὰ εἶναι τὰ καθάρματα ποὺ ἔρχονται νὰ ἐλευθερώσουν τὸν πλανήτη. Κάποιοι ἄλλοι χριστιανοί, ἄλλα καθάρματα πρόγονοι τῶν σημερινῶν καθαρμάτων, ἐξωλόθρευαν σὰν κονκισταδόροι, ὅλους τοὺς αὐτόχθονες πληθυσμοὺς τοῦ Νέου Κόσμου. Καὶ τότε καὶ σήμερα καθοδηγητὲς αὐτῶν τῶν ἀποβρασμάτων ἦσαν οἱ Ἐρεβαῖοι τοῦ παγκόσμιου χρήματος. Ὅποιος δὲν ἔχει καταλάβει αὐτὸ τὸ σημαντικὸ πυρηνικὸ κομμάτι τῆς ἱστορίας, οὔτε τὴν ἱστορία μπορεῖ νὰ καταλάβῃ οὔτε τὶς κινητήριες δυνάμεις πίσω ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς τρέχουσας πραγματικότητας. Οἱ Η.Π.Α., ἐὰν δὲν ἐπιτρέψουν τὴν ἀνάδυση –σὲ κομβικοὺς τομεῖς τῆς πολιτικῆς τους καὶ τῆς διοικήσεώς τους– πατριωτικῶν ἀμερικανικῶν κινήσεων ποὺ θὰ πάρουν τὴν ὑπόθεση «Ἀμερικὴ» στὰ χέρια τους, θὰ εἶναι καταδικασμένες μέχρι τὴν τελική τους συντριβὴ νὰ πολεμοῦν γιὰ λογαριασμὸ τῶν Ἐρεβαίων. Τὰ ψευτοχριστιανιλίκια καὶ οἱ ψευτοεθνικισμοὶ τύπου Μποὺς καμμιὰ σχέση δὲν ἔχουν μὲ τὰ ὑγιῆ πατριωτικὰ καὶ φιλελεύθερα κινήματα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Δυστυχῶς καὶ ὁ ἄλλος ὑποψήφιος ἀντίπαλος τοῦ Μπούς, ὁ Τζὼν Κέρυ, προέρχεται καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὰ ἴδια ἀκριβῶς κυκλώματα τῶν «Κρανίων καὶ τῶν Ὀστῶν» καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγικοὺς Ἐρεβαϊκοὺς κύκλους. Ὑπάρχει μέχρι καὶ φωτογραφία του ἀγκαλιὰ μὲ τὸν Ἀρχιερέα τῶν Σατανιστῶν στὶς Η.Π.Α. Λὰ Βέϊ. Καταλαβαίνετε ὅτι Μποὺς-Κέρυ πρόκειται γιὰ περίπτωση Σκύλας καὶ Χάρυβδης. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ δημοκρατία βασιλεύει στὸν πλανήτη. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὅλη ἡ Σατανολαγνεία, ἡ Βαμπιρολογία, ἡ ἐγκληματικότητα, ἡ καταστροφολογία, ἡ οὐφολογία, ἡ ξενοφοβία, οἱ τύπου "ράμπο" ἡρωισμοὶ καὶ ἄλλα τέτοια ὡραῖα προέρχονται καὶ προωθοῦνται σὲ πλανητικὸ ἐπίπεδο ἀπὸ τὸ Χόλυγουντ, ποὺ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κέντρα τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἐρεβαίων. Γι' αὐτὸ λοιπὸν μιλᾶμε γιὰ «Χολυγουντιανὴ Δύση». Δὲν ἔχει καμμία σχέση ἡ Εὐρωπαϊκὴ Δύση, οὔτε καὶ ἡ πατριωτικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντεργκράουντ κουλτούρα τῆς Ἀμερικῆς, μ' αὐτὸ τὸ ἀπόβρασμα τῆς ἀντικουλτούρας τοῦ Χόλυγουντ καὶ τῆς ἀντιπολιτικῆς ποὺ ἐφαρμόζει ἡ πλανηταρχία. Στὴν βιτρίνα ἡ πλανηταρχία ἐπιβάλλει τὶς μαριονέτες της τύπου Μπούς, ἐνῷ πραγματικὰ ἀφεντικὰ παραμένουν οἱ Ἐρεβαῖοι τῆς παγκόσμιας αἰσχροκέρδειας, τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ τῆς ἀδικίας. Αὐτά.

Γιῶργος Τσαγκρινός

Στὶς 21 Μαρτίου τοῦ 2004 ἕνας ἀγαπημένος φίλος καὶ ἀξιόλογος νέος ἄνθρωπος ἔφυγε ἀπὸ τὴν ζωή. Ἦταν ὁ Διευθυντής, μέχρι τὴν ἡμέρα ποὺ ἀπεβίωσε, τοῦ ἐξαιρετικοῦ γιὰ τὸ εἶδος του περιοδικοῦ «ΤΡΟΦΙΜΑ & ΠΟΤΑ». Καὶ τὸ λέω αὐτό, γιατί ὁ Ἀλέξανδρος πέθανε σὲ ὥρα ἐργασίας γιὰ τὸ περιοδικό του. Ὅσοι ἐκδίδουν περιοδικό, γνωρίζουν τί ἄγχος καὶ στρὲς σημαίνει αὐτό. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦταν καὶ ἕνας ἐκλεκτὸς Ἕλληνας. Μέσα ἀπὸ τὸ δικό του «μετερίζι» ἔκανε καὶ αὐτὸς ὅτι μποροῦσε γιὰ τὸ καλό του τόπου μας. Προωθοῦσε μὲ ἔξυπνο τρόπο τὰ Ἑλληνικὰ προϊόντα μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ «ΤΡΟΦΙΜΑ & ΠΟΤΑ» ποὺ φθάνει στὰ χέρια πολλῶν ἐμπόρων καὶ καταναλωτῶν. Πάντα καλοπροαίρετος καὶ φιλότιμος ὁ Ἀλέξανδρος γέμιζε μὲ τὴν ποιότητά του ὅποια παρέα συναναστρεφόταν. Νιώθω μεγάλη θλίψη γιὰ τὸν πρόωρο χαμὸ ἑνὸς τέτοιου ἀνθρώπου, ἑνὸς τέτοιου Ἕλληνα, ἑνὸς τέτοιου φίλου. Ἀλέξανδρε, τὸ εὐγενικό σου χαμόγελο καὶ ἡ καλωσύνη σου, θὰ μᾶς μείνουν ἀξέχαστα. Καλὸ ταξίδι φίλε μας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΣΑΓΚΡΙΝΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΣΤΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

ΜΑΪΟΣ 2004

ΣΑΒΒΑΤΟ 8	Σ. ΔΩΡΙΚΟΣ - Κ. ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΑΚΗΣ «***ΤΟ ΓΑΛΑ***»
ΤΕΤΑΡΤΗ 12	ΒΑΣΙΛΗΣ ΖΗΣΗΣ «***ΥΠΟΓΕΙΑ ΑΘΗΝΑ***»
ΣΑΒΒΑΤΟ 15	ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΙΣΥΡΗΣ «***Ο ΕΞΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ***»
ΤΕΤΑΡΤΗ 19	ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΑΣ «***Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1897***»
ΣΑΒΒΑΤΟ 22	ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΣΑΡΑΓΑΣ «***ΠΥΛΕΣ ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΥ***»
ΤΕΤΑΡΤΗ 26	ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΜΕΛΩΝ ΕΣΤΙΑΣ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΣΤΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΩΔΩΝΗΣ 36 - ΑΘΗΝΑ 10444, ΤΗΛ.: 210-5142500

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΑΖΟΣ

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΠΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Η ΑΠΟΣΙΩΠΗΜΕΝΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

Ὕαλοι–Φακοί – Διόπτρες–Φάροι– Κάτοπτρα

Σαφέστατα ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς κλάδους ἔρευνας ποὺ ἀφορᾷ καὶ στὸ πεδίο τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τεχνολογίας εἶναι αὐτὸς τῆς ὀπτικῆς, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἔχουμε ἀκόμη συγκροτημένη εἰκόνα. Αὐτὸ συμβαίνει –κατὰ τὴν ἄποψή μου– διότι δὲν ἔχει διευκρινιστῆ ὁ «χῶρος» ἔρευνας καὶ δὲν ἔχουν διαβαθμιστῆ οἱ προτεραιότητες. Τὸ λέω αὐτό, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ποὺ ἔχουν ἀναφερθῆ στὴν ὀπτικὴ (καὶ ἐννοῶ ἐδῶ τοὺς σοβαροὺς μελετητὲς καὶ ὄχι αὐτοὺς ποὺ ἐπιδιώκουν τὸν ἐντυπωσιασμὸ) ἔχουν μελετήσει τὴν ἐπιστήμη αὐτὴ ὄχι στὸ σύνολό της, δηλαδὴ ὄχι στὴν ἑνιαία εἰκόνα τῆς ὀπτικῆς ἀλλὰ τμηματικά

Ἡ Ὀπτικὴ Ἐπιστήμη

Ἡ ὀπτικὴ ὡς σύνολο ἐπιστημονικῆς γνώσεως δὲν ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὰ ἐντυπωσιακὰ κάτοπτρα τοῦ Ἀρχιμήδη μόνον ἢ τὴν ἔρευνα γιὰ τοὺς μεγεθυντικοὺς φακοὺς στὴν ἀρχαιότητα. Παράλληλα συγκροτεῖται ἕνα σύνολο πεδίων ἔρευνας ποὺ ἀφοροῦν τόσο στὴν Ὀπτικὴ Ἐπιστήμη στὸ σύνολό της (θεωρητικὸ πλαίσιο) ὅσο καὶ στὰ ὀπτικὰ ὄργανα καὶ μηχανισμοὺς (τεχνολογικὸ πλαίσιο).

Ἀμέσως λοιπὸν γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι πρόκειται γιὰ μία πολύ-μορφη καὶ πολυ-σύνθετη ἔρευνα, στὴν ὁποία οἱ διάφοροι καὶ ἐπιμέρους ἐπιστημονικοὶ τομεῖς συγκροτοῦν τὸ σύνολο τῆς Ὀπτικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καθένας δὲ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τομεῖς ἐπιμερίζει σημαντικὲς παραμέτρους τοῦ θέματος καὶ συμπληρώνει τοὺς ἄλλους σὲ μίαν ἀδιάσπαστη, πολύμορφη ἑνότητα. Φυσικὰ ἐξυπακούεται, ἀλλὰ εἶναι καλὸ νὰ τονιστῇ, ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι ἀνεξάρτητοι παράγοντες, ἀσύνδετοι μεταξύ τους. Ἀντίθετα ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστα τμήματα ἑνὸς συνόλου καὶ ἡ πρόοδος ποὺ συντελεῖται στὸ ἕνα τμῆμα (ἢ πεδίο ἔρευνας) συμβάλλει στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἄλλου.

Ἀναφέρθηκα ἤδη σὲ δυὸ σημαντικοὺς προσδιορισμούς: τὴν θεωρητικὴ ἔρευνα ἢ θεωρητικὸ πλαίσιο (Α) καὶ τὸ τεχνολογικὸ πλαίσιο, ποὺ περιλαμβάνει τὰ ὄργανα καὶ τοὺς μηχανισμοὺς τῆς Ὀπτικῆς (Β).

Ἔτσι προκύπτει ἕνας πολὺ ἀξιόλογος θεματικὸς κατάλογος, ποὺ δείχνει μὲ μεγάλη ἐνάργεια τὸν λαμπρὸ ἐπίπεδο ἔρευνας γύρω ἀπὸ τὴν Ὀπτικὴ ποὺ εἶχαν φτάσει οἱ πρόγονοί μας, μὲ ἀποτελέσματα συγκλονιστικὰ πολλὲς φορές.

Ἡ Ἐπιστήμη τῆς Ὀπτικῆς (Α), τὸ θεωρητικὸ πλαίσιο, συγκροτεῖται ἀπό:

1) Τὴν *ἰατρικὴ ὀπτική*, δηλαδὴ τὴν ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα ἔρευνα τῶν ἀρχαίων ἰατρῶν θεωρητικὰ ἀλλὰ καὶ ἀνατομικὰ γιὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν συνακόλουθη ἱκανότητά τους νὰ βλέπουν. Πρόκειται γιὰ τὴν βιολογικὴ ὀπτικὴ καὶ ὡς ἐκ τούτου γιὰ τὴν πρωταρχικὴ ἔρευνα περὶ ὀπτικῆς. Ἡ φυσιολογία τοῦ ὀφθαλμοῦ ὡς βιολογικοῦ ὀργάνου καὶ ἡ λειτουργία τοῦ ὁρᾶν, ἡ διαδικασία ποὺ ἐπιτελεῖ αὐτὸ καὶ ὅλα τὰ συναφῆ ἰατρικὰ ἐρωτηματικά. Κρίθηκε ἀπαραίτητη ἡ ἀπάντηση σὲ πλῆθος ἐρωτημάτων ποὺ ἀφοροῦν σ' αὐτὴν τὴν κάπως περιθωριοποιημένη φυσιολογία καὶ ἀνατομία τοῦ ὀφθαλμοῦ –διότι ὑπῆρξε καὶ ἀνατομία τοῦ ὀφθαλμοῦ–, καὶ τοῦτο διότι ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ γνωρίζουμε ἦταν συχνὲς οἱ περιπτώσεις τυφλώσεως ἢ ἄλλων ὀφθαλμικῶν ἀσθενειῶν, ὅπως ἐξάγεται ὡς συμπέρασμα ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς στὰ Ἀσκληπιεῖα κυρίως ἀλλὰ καὶ τὰ συνακόλουθα ἀναθήματα, τὰ γνωστὰ σήμερα ὡς «τάματα».

2) Τὴν *φιλοσοφικὴ ἢ θεωρητικὴ ὀπτική*, δηλαδὴ τὶς διάφορες θεωρίες ποὺ ἐκφράστηκαν, διατυπώθηκαν καὶ ἀλληλοσυγκρούστηκαν γιὰ τὴν ἱκανότητα τῆς ὅρασης τοῦ ἀνθρώπου ὄχι πλέον ἀπὸ βιολογικῆς (τὸ μέσον, ὁ ὀφθαλμός) ἀλλὰ ἀπὸ πρακτικῆς πλευρᾶς, τοῦ τρόπου τῆς διαδικασίας μέσῳ τῆς ὁποίας ὁ ὀφθαλμὸς βλέπει. Οἱ διάφορες θεωρίες ποὺ διατυπώθηκαν ἀφωροῦσαν τόσο στὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν διαφόρων φαινομένων πάνω στὰ ὀπτικὰ νεῦρα ὅσο καὶ στὸ ποιά ἦταν γενικὰ ἡ διαδικασία τῆς ὅρασης. Νὰ σημειωθῇ ἐδῶ ὅτι πολλὰ φαινόμενα εἶχαν ἰδιαίτερη ἐπίδραση, ἀπὸ τὴν ὁποία οὐσιαστικὰ ξεκίνησε ἡ διερεύνηση τῆς ὀπτικῆς ἱκανότητας, π.χ. ἡ παρατήρηση τῶν φυσικῶν φαινομένων ὅπως τὸ οὐράνιο τόξο, ἡ διαμόρφωση τῶν σκιῶν σὲ διάφορες ἐπιφάνειες, ἡ λειτουργία τῶν κατόπτρων ὅπως καὶ ἡ διάθλαση τῆς εἰκόνας μέσῳ τοῦ ὕδατος. Ὅλα αὐτὰ ὤθησαν τοὺς φιλοσόφους στὴν διαπίστωση διαφόρων θεωριῶν ἢ λογικῶν ἐξηγήσεων.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ τονιστῇ ὅτι ἂν καὶ πολλὲς ἀπὸ τὶς ἀπόψεις αὐτὲς σήμερα δὲν εὐσταθοῦν, ἐν τούτοις τότε ἀποτελοῦσαν τὴν βασικὴ ἀρχὴ ἢ τὶς βασικὲς ἀρχὲς πάνω στὶς ὁποῖες στηρίχθηκε ἡ ἔρευνα τῆς ὀπτικῆς. Ὅμως πιστεύω ὅτι τελικὰ ἡ ἀντιστοιχία τοῦ τότε μὲ τὸ σήμερα εἶναι μία λανθασμένη ἀντίληψη, ἕνας ἀνισοβαρὴς συσχετισμός, δεδομένου ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὅσες θεωρίες διατύπωσαν, τὶς ἐστήριξαν σὲ θεωρητικὲς βάσεις, σὲ λογικὰ –κατὰ τὴν ἄποψή τους– συμπεράσματα, χωρὶς νὰ ἔχουν τὰ ἐφόδια, τὰ ποικιλόμορφα ἐφόδια, τεχνολογικῆς φύσεως πάντα, ποὺ διαθέτουμε στὴν σημερινὴ ἐποχή. Καὶ πιστεύω ὅτι αὐτὸς ὁ πλοῦτος τῶν θεωρητικῶν προσεγγίσεων, σωστὸς ἢ λανθασμένος, δείχνει τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ποικιλομορφία τῆς ἀρχαίας σκέψης.

᾿Ανάθημα (τάμα) ἀπὸ ᾿Ασκληπιεῖο τῆς ἀρχαιότητας γιὰ τὴν θεραπεία ὀφθαλμῶν.

Δὲν ἀρκοῦν ὅμως αὐτά· ἡ ἰατρικὴ ὀπτικὴ καὶ ἡ θεωρητικὴ προσέγγιση ἀφοροῦν στὴν βιολογικὴ πλευρὰ τῆς ἔρευνας, ἐνῷ τὸ λαμπρότερο στάδιο τῆς ἔρευνας ἀφορᾷ στὶς ἐγκεφαλικὲς ἐπιστῆμες, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὴν ἀστρονομία, μία ἐπιστήμη ποὺ συνδέθηκε ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια μὲ τὴν ἑλληνικὴ διάνοια. Ἡ ἀστρονομικὴ ἔρευνα μπορεῖ νὰ διεξαχθῆ μὲ πολλοὺς καὶ διάφορους τρόπους. Εἴτε μὲ τὴν ἁπλῆ παρατήρηση καὶ καταγραφὴ τῶν γεγονότων, τὴν ἐπανάληψή τους κ.λπ., εἴτε μὲ περισσότερη ἀκριβῆ καταγραφή. Τὴν ἀκριβῆ καταγραφὴ τῶν οὐρανίων παρατηρήσεων, τόσο ἀναγκαίων στὴν γεωργία π.χ., ἢ τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν γεωμετρικὴ ἑρμηνεία ὁριοθέτησης τοῦ χώρου ἐξυπηρέτησε μία μορφὴ τῆς ὀπτικῆς, ἡ *γεωμετρικὴ ὀπτική*.

3) Ἡ *γεωμετρικὴ ὀπτικὴ* ἀναπτύχθηκε πάρα πολύ, τόσον ὥστε νὰ ἀποτελέση ἀνεξάρτητο ἐπιστημονικὸ τομέα καὶ σύντομα κατατάχθηκε στὶς ἐφαρμοσμένες μαθηματικὲς ἔρευνες μαζὶ μὲ τὴν μηχανική, τὴν ἀστρονομία καὶ τὴν ἁρμονική, δηλαδὴ ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα ἀπετέλεσε τμῆμα τῶν ἐφαρμοσμένων μαθηματικῶν. Καὶ αὐτὴ ἡ *μαθηματικὴ ὀπτικὴ* εἶναι ἕνας ἄλλος κλάδος τῆς ἔρευνας, ποὺ ἀνδρώθηκε παράλληλα μὲ τὴν γεωμετρικὴ ὀπτική.

Γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς μαθηματικῆς ὀπτικῆς διαμορφώθηκαν κάποιες βασικὲς προϋποθέσεις σύμφωνες πρὸς κάποιες θεμελιώδεις ἀρχές. ᾿Αναπτύχθηκε θεματολογικὰ ἔχοντας προσδιορίσει μὲ αὐστηρὰ κριτήρια τὰ πλαίσια στὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ κινηθῆ. Π.χ. βασικὴ ἔννοια τῆς μαθηματικῆς ὀπτικῆς ἦταν αὐτὴ τῆς ὀπτικῆς ἀκτίνας, ποὺ χρησιμοποιήθηκε ὡς ἀναλυτικὸ μέσο γιὰ τὴν ἐπεξήγηση τῶν διαφόρων ὀπτικῶν φαινομένων. Ὅπως σημειώνει ἡ Π. Μπατσούλη «*... ἡ ὀπτικὴ ἀκτίνα, ὁριζόμενη ὡς ἡ εὐθεῖα τῆς ὅρασης, ἀποτέλεσε τὸν κύριο φορέα ἀναγωγῆς τῶν ὀπτικῶν φαινομένων στὸ πεδίο τῆς εὐκλείδειας γεωμετρίας καὶ ταυτόχρονα τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου πραγματο-*

ποιήθηκε ἀποτελεσματικὰ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς γεωμετρίας στὸν τομέα τῆς ὀπτικῆς»[1].

Ἡ μαθηματικὴ ὀπτικὴ θεωρεῖται τμῆμα τῆς γεωμετρικῆς ὀπτικῆς, ἀπὸ τὴν ὁποία ὅμως (μαθημ. ὀπτική) προέρχονται καὶ κάποιοι ἄλλοι κλάδοι τῆς ὀπτικῆς, ὅπως ἡ *Κατοπτρική*, ἡ *Προοπτικὴ* καὶ ἡ *Διοπτρική*. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐπιμέρους κλάδοι τῆς ὀπτικῆς ἔρευνας ἀναπτύχθηκαν κάτω ἀπὸ ὡρισμένες συνθῆκες ἐντελῶς ἐξειδικευμένες, ποὺ τὴν προέλευσή τους βρίσκουμε εἴτε σὲ ἀνάγκες καλλιτεχνικῆς μορφῆς, ὅπως π.χ. ἡ Προοπτική, ἔτσι ὅπως ἐφαρμόστηκε ὡς τέχνη πλέον στὰ ἀρχαῖα θέατρα[2], εἴτε ἀλλοῦ (βλ. στὴν συνέχεια).

Ἔχουμε συγκροτήσει σχεδὸν πλήρως τὸ θεωρητικὸ πλαίσιο Α τῆς Ὀπτικῆς καὶ μένει νὰ προχωρήσουμε στὸ Β πλαίσιο, ποὺ περιλαμβάνει τὰ ὄργανα, μηχανισμοὺς καὶ πάσης φύσεως βοηθήματα τῆς Ὀπτικῆς, ἤτοι τὸν τεχνολογικὸ καὶ μηχανικὸ τομέα της.

Τὸ Β πλαίσιο, ποὺ σαφέστατα ἔχει προέλθει ἀπὸ τὶς ἔρευνες καὶ τὴν σχετικὴ ἐξέλιξη τοῦ Α πλαισίου, δηλαδὴ τὴν ἀνάπτυξη τῆς θεωρητικῆς ἔρευνας, περιλαμβάνει ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦν στὶς ἐμπειρικὲς ἀποδείξεις τῆς Ὀπτικῆς, τὶς ἔμπρακτες δηλαδὴ ἐφαρμογὲς τῆς θεωρητικῆς ἔρευνας. Καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν γίνεται ἄμεσα ἀντιληπτὸ αὐτό, ὁ Β τομέας εἶναι τὸ ἴδιο συναρπαστικὸς ὅσο καὶ ὁ Α. Οἱ ἐπιμέρους κλάδοι τῆς Ὀπτικῆς ποὺ ἀνέφερα προηγουμένως, ἡ *Κατοπτρική*, ἡ *Προοπτικὴ* καὶ ἡ *Διοπτρική*, ἔχουν ἐδῶ τὴν ἀφετηρία καὶ τὸν λόγο ὕπαρξής τους, δεδομένου ὅτι αὐτοὶ οἱ κλάδοι εἶναι ἀντιληπτοὶ μέσῳ τῆς παράλληλης ἀνάπτυξης τοῦ τεχνολογικοῦ πλαισίου ἔρευνας. Π.χ. στὴν *Κατοπτρικὴ* ἦσαν ἀπαραίτητοι οἱ καθρέπτες (κάτοπτρα), ποὺ χρησίμευαν στὴν ἀνάκλαση καὶ διάθλαση τοῦ φωτός. Ἀλλὰ ὄχι μόνον αὐτό· ἡ κατοπτρικὴ ἔρευνα ὡδήγησε σὲ λαμπροὺς ἀτραποὺς ἀνακαλύψεων καὶ ἐπινοήσεων, μὲ ἔμπρακτες ἐφαρμογὲς ποὺ εἶχαν ἱστορικὴ ἀξία ἀξεπέραστη. Ἂς ἀναλογιστοῦμε μόνο τὴν ὑπόθεση γιὰ τὰ ἐμπρηστικὰ κάτοπτρα τοῦ Ἀρχιμήδη, μία ἱστορικὴ ἔρευνα ποὺ ἔχει στοιχειώσει τὶς ἀνάλογες ἔρευνες στὴν Δυτικὴ Εὐρώπη καὶ τὰ συναφῆ πειράματα τοῦ Ἰωάννη Σακᾶ[3], ἢ ἀκόμη ἕνα ἄλλο πολὺ σημαντικὸ πρόβλημα ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμη ἀπαντηθῆ καὶ ἀφορᾷ στὸν περίφημο Φάρο τῆς Ἀλεξάνδρειας. Τὸ σχετικὸ ἐρώτημα εἶναι: μὲ ποιόν τρόπο ἀντανακλᾶτο σὲ τόσο μεγάλη ἀπόσταση τὸ φῶς τοῦ Φάρου; Ἦταν μία μορφὴ κατόπτρων ἢ κάτι ἄλλο ἄγνωστο ἀκόμη σήμερα[4];

Στὴν *Προοπτική*, ποὺ ὠνομαζόταν καὶ *σκηνογραφία*, ἔχουμε τὴν ὑλοποίηση πολλῶν θεωρητικῶν προτάσεων, ποὺ ἐφαρμόζονται κατ' ἐξοχὴν στὶς θεατρικὲς παραστάσεις[5], ὅπου βλέπουμε πῶς ἀντιλήφθηκαν οἱ ἀρχαῖοι τοὺς κλάδους αὐτοὺς τῆς ὀπτικῆς, πῶς τοὺς ἐφάρμοσαν καὶ ποιό σκοπὸ ἐξυπηρετοῦσαν. Προφανῶς ὁ σκοπὸς ἦταν ἡ παραπλάνηση καὶ ἡ ψυχαγωγία τοῦ θεατῆ, ἀλλὰ ἐδῶ μᾶς διαφεύγει τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὰ τὰ μαργιώλικα ἐπινοήματα ἀπετέλεσαν στοιχεῖα γιὰ σοβαρὲς μελέτες. Ἄλλωστε οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐμφάνισαν ποτὲ τὴν σύγχρονη ἐλιτίστικη τοποθέτησή μας ἀπέναντι σὲ κάποιο πεδίο ἔρευνας· μελετοῦσαν τὰ πάντα καὶ ἐμβάθυναν σ' αὐτὰ δίνοντάς τους τὴν ἴδια ἀξία καὶ βαρύτητα.

Τέλος ἡ *Διοπτρικὴ* ἦταν ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀναγκαίων ὀργάνων γιὰ τὴν μέτρηση τῶν γωνιῶν. Τὰ ὄργανα αὐτὰ ἦσαν οἱ διόπτρες, καὶ γιὰ ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὄργανα διαθέτουμε μίαν ἐκπληκτικὴ περιγραφὴ τοῦ Ἥρωνα τοῦ Ἀλεξανδρέα, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἐπιστήμονες-τεχνολόγους τόσο τῆς ἀρχαιότητας ὅσο καὶ τοῦ σήμερα.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα ἐρευνητικὰ πεδία ποὺ ἐμφάνιζαν μεγάλα θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ προβλήματα· ἕνα ἀπὸ αὐτὰ ἀφορᾷ στὴν ἐπεξεργασία τοῦ γιαλιοῦ γιὰ τὴν κατασκευὴ φακῶν ἢ κατόπτρων μεγάλης ἐμβέλειας, ὅπως π.χ. αὐτὰ ποὺ ὑποθέτουμε ὅτι ὑπῆρχαν στὸν Φάρο τῆς Ἀλεξάνδρειας. Ἕνας ἄλλος παρεμφερὴς τομέας ποὺ πρόσφατα ἔχει ἀρχίσει νὰ

Ἕνα πολὺ σημαντικὸ πρόβλημα ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμη ἀπαντηθῆ καὶ ἀφορᾷ στὸν περίφημο Φάρο τῆς Ἀλεξάνδρειας. Τὸ σχετικὸ ἐρώτημα εἶναι: μὲ ποιόν τρόπο ἀντανακλᾶτο σὲ τόσο μεγάλη ἀπόσταση τὸ φῶς τοῦ Φάρου; Ἦταν μία μορφὴ κατόπτρων ἢ κάτι ἄλλο, ἄγνωστο ἀκόμη σήμερα;

Ἀρχιμήδης, ἴσως ὁ μεγαλύτερος τεχνικὸς ἐπιστήμων ὅλων τῶν ἐποχῶν.

διερευνᾶται εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀφορᾷ στὴν μικρογλυφία, τὴν χάραξη δηλαδὴ φακοειδῶν κρυστάλλων καὶ διαφόρων ἄλλων μικρογλυφικῶν ἐπιφανειῶν, ὅπως π.χ. νομισμάτων. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ μελετήσουμε κάποια ἀρχαῖα ἔργα, ποὺ ἀφοροῦν στοὺς διαφανεῖς ἢ πολυτίμους λίθους ἢ κρυστάλλους καὶ τὶς πιθανὲς γνώσεις ποὺ καταγράφουν γι' αὐτούς, δεδομένου ὅτι τὸ ἀρχαιότερο ἔργο αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου, τὰ *Λιθικὰ* ἢ *Περὶ λίθων*, ποὺ ἀποδίδεται στὸν Ὀρφέα, ἀνάγεται στὸν 13ο αἰῶνα π.Χ.

Ὅλα ὅσα ἀναφέρθηκαν συγκροτοῦν αὐτὸ ποὺ θεωρῶ ὡς Ὀπτικὴ Ἐπισστήμη, ἕνα σύνολο γνώσεων σὲ διαφορετικοὺς τομεῖς. Πιθανώτατα δὲν συμφωνοῦν ὅλοι μὲ τοὺς διαχωρισμοὺς ποὺ παραθέτω, πιστεύω ὅμως ὅτι δὲν ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἐκλογίκευση τῆς ἔρευνας, ἔτσι ὅπως ἐμφανίζεται μὲ τὸ εὖρος τῶν παραρτημάτων καὶ πεδίων ποὺ διαθέτει, ἢ ποὺ προκύπτουν ὅλα αὐτὰ εἰδομένα φυσικὰ ὑπὸ τὴν σύγχρονη ἔρευνα γιὰ τὴν (ἀρχαία) ὀπτική. Καὶ κάτι ποὺ εἶναι πάρα πολὺ σημαντικό· νὰ μὴν μᾶς διαφεύγῃ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχουμε μεγάλη, τεράστια θὰ ἔλεγα ἔλλειψη ἀναγκαίων φιλολογικῶν ἢ καὶ ἄλλων πηγῶν.

Οἱ φιλοσοφικὲς πηγές

Στὸν τομέα αὐτὸν ὑπάρχει τεράστια δυσκολία, δεδομένου ὅτι οἱ ἐργασίες, τὰ φιλολογικὰ ἢ ἐπιστημονικὰ ἔργα περὶ ὀπτικῆς ποὺ γνωρίζουμε δὲν ἔχουν διασωθῆ ὅλα, οὔτε ὅσα διασώθηκαν, διασώθηκαν πλήρως. Ἔχουν διασωθῆ κάποια, τὰ ὑπόλοιπα ὅμως ὑπάρχουν σὲ σπαράγματα, ἐλλειπῆ ἀποσπάσματα ἢ σὲ ἀναφορὲς ἄλλων, κυρίως μεταγενεστέρων συγγραφέων. Ἀρκετὲς φορὲς γνωρίζουμε μόνο τὸν τίτλο κάποιας ἐργασίας χωρὶς νὰ γνωρίζουμε τὸ περιεχόμενό της ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο. Τέλος ὑπάρχουν περιπτώσεις ποὺ γίνεται ἀναφορὰ σὲ ἔργα κάποιου συγγραφέα ποὺ ἀφωροῦσαν στὴν ὀπτική, τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ἀνώνυμα ἀλλὰ καὶ ἀπωλεσθέντα, ὅπως π.χ. ὅταν ἀναφέρεται ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος στὶς 70 περίπου ἐργασίες τοῦ Δημόκριτου καὶ διαπιστώνεται ὅτι τέσσερις τουλάχιστον ἀπὸ αὐτὲς ἀφωροῦσαν στὴν Ὀπτική. Ἔχουν χαθῆ καὶ δὲν γνωρίζουμε ἀπολύτως τίποτα γι' αὐτές.

Ἀρχικὰ δυὸ πεδία ἔρευνας ξεχωρίζουν ἀναφορικὰ μὲ τὴν προέλευση τῶν φιλολογικῶν πηγῶν. Αὐτὰ εἶναι ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἰατρική, ἀπὸ τὴν δεύτερη ὅμως ἀπὸ μεταγενέστερες περιόδους, κυρίως τὴν ἀλεξανδρινὴ περίοδο καὶ μετά. Καὶ αὐτὸ ἐπειδή, ὅπως σημειώνουν οἱ Βασιλέιου-Szabo οἱ ἰατροὶ «... *μερικὲς φορὲς πραγματεύονται στὰ ἔργα τους καὶ προβλήματα σχετικὰ μὲ τὴν Ὀπτική*»[6]. Ὅμως –καὶ κυρίως αὐτὸ– ὑπάρχουν ἀρκετὰ αὐτοτελῆ ἔργα ἀφιερωμένα εἰδικὰ στὴν ὀπτική, προερχόμενα ἀπὸ συγγραφεῖς ποὺ ἀσχολήθηκαν κυρίως μὲ τὴν τεχνολογία τῆς ἐποχῆς τους. Συνολικὰ λοιπὸν οἱ ἐπιστῆμες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀντλοῦμε ἔργα σχετικὰ μὲ τὴν ὀπτικὴ εἶναι ἡ φιλοσοφία, ἡ ἰατρική, τὰ μαθηματικά, ἡ μηχανικὴ καὶ ἡ τεχνολογία.

Τὰ σχετικὰ ἔργα διακρίνονται σὲ τέσσερις ὁμάδες:

α– στὰ διάφορα ἔργα ἰατρικῆς ποὺ ἀφοροῦν στὶς ἔρευνες γιὰ τὸν ὀφθαλμό, ἀπὸ ἀνατομικῆς πλευρᾶς ἢ μή,

β– στὰ διάφορα ἔργα ποὺ ἀφοροῦν στοὺς πολυτίμους ἢ ὄχι λίθους,

γ– στὰ διάφορα ἔργα περὶ ὀπτικῆς ποὺ ἀφοροῦν εἴτε σὲ θεωρητικὲς ἀναζητήσεις (ἀπὸ φιλοσοφικῆς ἀπόψεως) εἴτε σὲ μαθηματικὲς ἐπιστῆμες (ἀστρονομία, γεωμετρία κ.λπ.) καὶ

δ– σὲ κάποια ἔργα ποὺ ἀναφέρονται ἢ περιγράφουν ὄργανα καὶ μηχανισμοὺς ὀπτικῆς.

Παραθέτω στὴν συνέχεια ἕναν κατάλογο ἀρχαιοελληνικῶν ἔργων περὶ Ὀπτικῆς ὅλων τῶν ὁμάδων ποὺ ἤδη ἀνέφερα, κατὰ χρονολογικὴ σειρά. Ὅμως μπορεῖ νὰ παρουσιαστῆ καὶ κατὰ κατηγορίες:

– Ὀρφέας [13ος π.Χ. αἰ.(;)], *Λιθικὰ* ἢ *Περὶ λίθων* (σῴζεται σὲ λίγα ἀποσπάσματα).

– Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιάτης (570-500 π.Χ.), *Λόγος φυσικὸς* (ἀπωλέσθηκε).

– Ἀγάθαρχος ὁ Σάμιος (5ος π.Χ. αἰ.), *Ὑπόμνημα* ἢ *Ὑπομνήματα* (ἀπωλέσθηκε).

– Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομενεὺς (500-424 π.Χ.), *Περὶ προοπτικῆς* (ἀπωλέσθηκε).

– Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντινὸς (495-435 π.Χ.), *Περὶ φύσεως τῶν ὄντων* (σῴζεται σὲ 450 στίχους).

– Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης (460-390 π.Χ.), Περὶ εἰδώλων (ἀπωλέσθηκε).

– Θεόφραστος ὁ Ἐφέσιος (372-287 π.Χ.), *Περὶ πυρὸς* (ἀπωλέσθηκε).

– Θεόφραστος ὁ Ἐφέσιος (372-287 π.Χ.),

Περὶ λίθων (ἀπωλέσθηκε).

– Εὐκλείδης (330-270 π.Χ.), *Ὀπτικὴ* (σῴζεται)/*Κατοπτρικὰ* (σῴζεται).

– Ἀπολλώνιος ὁ Περγαῖος (3ος-2ος π.Χ.), *Περὶ Ὀπτικῆς* (ἀπωλέσθηκε).

– Ἀρχιμήδης (287-212 π.Χ.), *Κατοπτρικὰ* (ἀπωλέσθηκε)/*Περὶ κοίλων παραβολικῶν καυστικῶν κατόπτρων* (ἀπωλέσθηκε)/*Καῦσις διὰ κατόπτρων* (ἀπωλέσθηκε)/*Προοπτικὴ* (ἀπωλέσθηκε).

– Ἡρόφιλος ὁ Χαλκηδόνιος (331-250 π.Χ.), *Περὶ ὀφθαλμῶν* (ἀπωλέσθηκε).

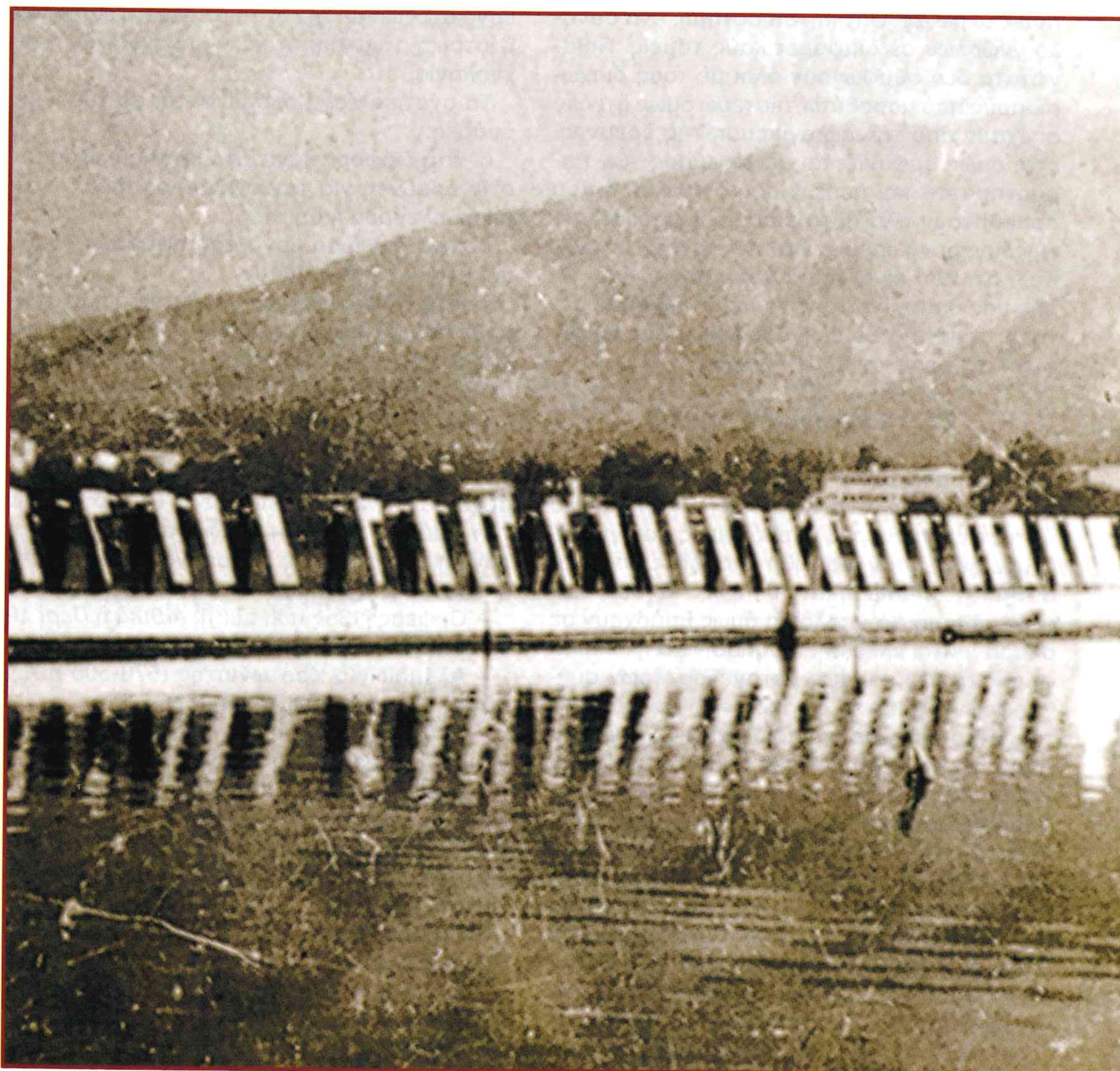
– Διοκλῆς ὁ Ἀλεξανδρεὺς (2ος π.Χ. αἰ.), *Περὶ πυρείων* (ἢ *πυρίνων*), (σῴζεται σὲ ἀραβικὴ μετάφραση).

– Δράκων ὁ Κερκυραῖος (1ος π.Χ. αἰ.), *Περὶ λίθων* (ἀπωλέσθηκε).

– Ἥρων ὁ Ἀλεξανδρεὺς (1ος μ.Χ. αἰ.), *Κατοπτρικὰ* (σῴζεται)/*Περὶ διόπτρας* (σῴζεται).

– Κλαύδιος Πτολεμαῖος (108-168 μ.Χ.), *Ὀπτικὰ* (βιβλ. ε΄) (ἀπωλέσθηκε)/*Κατοπτρικὰ(;)* (ἀπωλέσθηκε).

– Κλεομήδης ὁ Ἀστρονόμος (2ος μ.Χ. αἰ.), *Κυκλικὴ θεωρία τῶν μετεώρων* (σῴζεται).

– Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεὺς (2ος -3ος μ.Χ. αἰ.), *Περὶ ἰατρικῶν ἀπορημάτων καὶ φυσικῶν προβλημάτων* (θεωρίες περὶ ὀπτικῆς), (σῴζεται).

– Ζώσιμος ὁ Πανοπολίτης (270-330), *Περὶ ποιήσεως κρυστάλλων* (σῴζεται σὲ ἐλάχιστα ἀποσπάσματα).

– Θέων ὁ Ἀλεξανδρεὺς (4ος μ.Χ αἰ.), *Ὀπτική* (πιθανώτατα διασκευὴ τοῦ ἔργου τοῦ Εὐκλείδη) (σῴζεται).

– Διονύσιος ὁ Περιηγητὴς (4ος μ.Χ. αἰ.), *Λιθικὰ* (ἀπωλέσθηκε).

– Δαμιανὸς ὁ Ἡλιοδώρου ἢ Λαρισαῖος (4ος-5ος μ.Χ. αἰ.), *Κεφάλαια ὀπτικῶν ὑποθέσεων* (σῴζεται).

– Ἀλέξανδρος Τραλιανὸς (525-605 μ.Χ.), *Περὶ ὀφθαλμῶν* (ἀπωλέσθηκε).

– Ἀνθέμιος Τραλιανὸς (6ος μ.Χ. αἰ.), *Περὶ παραδόξων μηχανημάτων* (σῴζεται σὲ ἀποσπάσματα).

Ἀδιευκρίνιστα χρονολογικά:

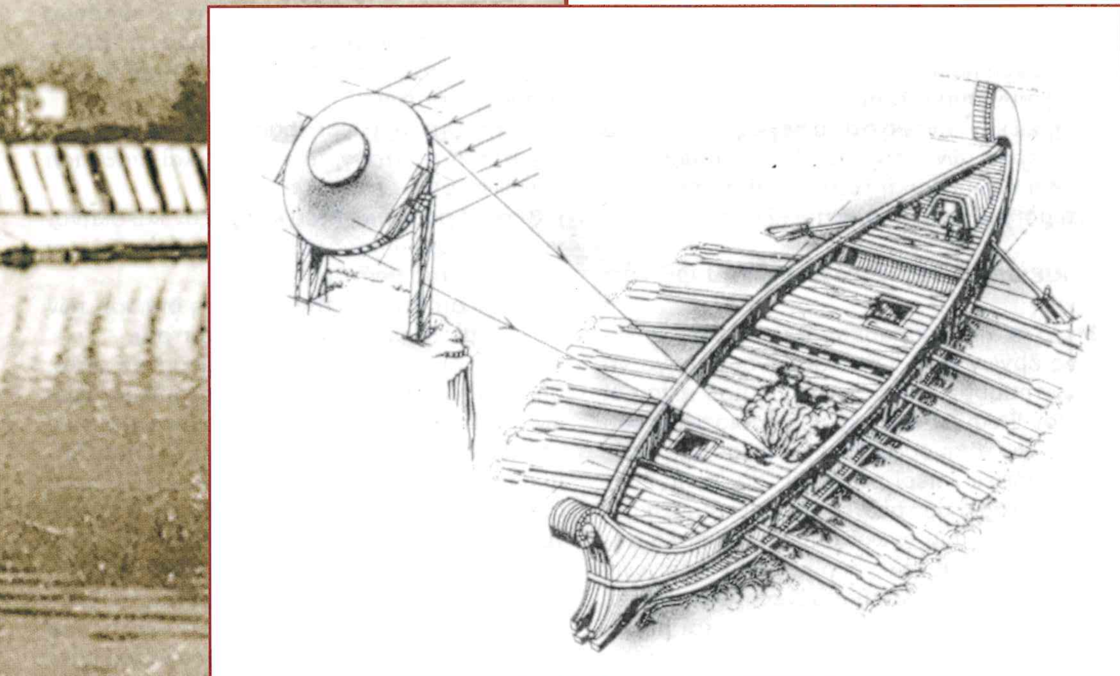
Κύρανος(;), *Περὶ λίθων* (ἀπωλέσθηκε).

Σώτακος(;), *Περὶ πολυτίμων λίθων* (σῴζεται

Ἡ κατοπτρικὴ ἔρευνα ὡδήγησε σὲ λαμπροὺς ἀτραποὺς ἀνακαλύψεων καὶ ἐπινοήσεων, μὲ ἔμπρακτες ἐφαρμογὲς ποὺ εἶχαν ἱστορικὴ ἀξία ἀξεπέραστη. Ἂς ἀναλογιστοῦμε μόνο τὴν ὑπόθεση γιὰ τὰ ἐμπρηστικὰ κάτοπτρα τοῦ Ἀρχιμήδη, μία ἱστορικὴ ἔρευνα ποὺ ἔχει στοιχειώσει τὶς ἀνάλογες ἔρευνες στὴν Δυτικὴ Εὐρώπη καὶ τὰ συναφῆ πειράματα τοῦ Ἰωάννη Σακᾶ (εἰκόνα ἀριστερά).

Πηγή: Χρῆστος Δ. Λάζος, "Μηχανικὴ καὶ Τεχνολογία στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα".

σὲ ἀποσπάσματα).

Συνολικὰ ἀπωλέσθηκαν 18 ἔργα, σῴζονται ὁλόκληρα 8 καὶ 5 σὲ ἀποσπασματικὴ μορφή. Ἀπωλέσθηκαν σημαντικώτατα ἰατρικὰ ἔργα περὶ ὀπτικῆς/ὀφθαλμοῦ τοῦ Ἀλκμαίωνα, τοῦ Ἡρόφιλου, τοῦ Ἀλεξάνδρου Τραλιανοῦ, γνωστοῦ ἰατροῦ τῆς βυζαντινῆς περιόδου, ἀδελφοῦ του ἄλλου Τραλιανοῦ, ποὺ ἔκτισε τὴν Ἁγία Σοφία. Ἀπωλέσθηκαν ἔργα μεγάλων ἐπιστημόνων ὅπως τῶν Ἀγάθαρχου, Ἀναξαγόρα, Δημόκριτου, Θεόφραστου, Ἀρχιμήδη (φοβερὴ ἀπώλεια), Κλαύδιου Πτολεμαίου (μεγάλη ἀπώλεια), ἐνῷ σώθηκαν (εὐτυχῶς) τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου Εὐκλείδη καὶ τοῦ σπουδαίου ἀπὸ πολλὲς ἀπόψεις Ἥρωνα τοῦ Ἀλεξανδρέα. Καὶ νὰ σημειωθῇ ὅτι ὅλα ὅσα ἀναφέρθηκαν εἶναι ὅσα μπόρεσα νὰ διασταυρώσω τὴν συγγραφή τους. Πόσα ἀκόμα εἶχαν γραφῆ, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζουμε τίποτα; Αὐτὸ πιθανώτατα νὰ ἀπαντηθῇ στὸ μέλλον, ἐὰν ἔρθουν στὸ φῶς ἀρχαιολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ εὑρήματα, ὅπως συνέβη πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια μὲ τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἀρχιμήδη. Παραμένει ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐλάχιστη αὐτὴ φιλολογία γύρω ἀπὸ τὴν Ὀπτικὴ δὲν μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ σὲ μία πλήρη καὶ συγκροτημένη ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὸ θέμα. Παρ' ὅλα αὐτὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουν ἐπισημανθῆ πολλὲς ἐργασίες σὲ παρεμφερεῖς τομεῖς, ποὺ συμβάλλουν θετικὰ στὴν ἔρευνα. Νὰ σημειωθῇ πάντως ὅτι τὸ βάρος ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἱστορικῶν ἑλκύει ἡ μαθηματικὴ καὶ γεωμετρικὴ ὀπτικὴ καὶ σὲ πολὺ μικρότερο βαθμὸ οἱ ὑπόλοιποι κλάδοι.

Γνώσεις γιὰ τὶς ἰδιότητες τοῦ φωτός

Μετὰ ἀπὸ τὴν παράθεση τοῦ συνολικοῦ σώματος ἔργων περὶ Ὀπτικῆς εἶναι εὔλογο νὰ ἀναρωτηθοῦμε γιὰ τὶς γνώσεις ποὺ εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σχετικὰ μὲ τὶς ἰδιότητες τοῦ φωτός. Πῶς διαμορφώθηκε τὸ φιλοσοφικὸ σύνολο ἀπόψεων περὶ τοῦ ὁρᾶν, τὸ ὁποῖο ἐπηρέασε γιὰ πολλοὺς αἰῶνες τὴν ἐπιστήμη, παρὰ τὸ γεγονὸς –ποὺ γνωρίζουμε πολὺ καλὰ σήμερα–, ὅτι τὸ σύνολο περίπου τῶν ἀπόψεων ἐκείνων ὑπῆρξαν λανθασμένες. Ὅμως ἔστω καὶ λανθασμένες ἦταν οἱ πρῶτες καὶ μοναδικὲς ἀπόψεις γιὰ τὸ θέμα, κάτι ἀνάλογο μὲ τὶς θεωρίες τοῦ Κλαύδιου Πτολεμαίου γιὰ τὴν ἀστρονομία.

Ἀπὸ ὅσα γνωρίζουμε ἡ φιλοσοφικὴ ἐνασχόληση δὲν ὡδήγησε παρὰ σὲ ἀτελείωτες συζητήσεις γιὰ τὴν φύση, ταχύτητα, ἰδιότητα κ.λπ. τοῦ φωτός, ἐνῷ ἀντίθετα ἡ κατοπτρικὴ ἔρευνα (π.χ.) παρουσίασε γεγονότα, πειραματισμοὺς καὶ σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Ὅπως σημειώνει ὁ Εὐ. Σταμάτης *«Ἡ ἔρευνα περὶ τῆς φύσεως τοῦ φωτὸς δὲν ἀπετέλεσεν ἔργον τῶν φυσικῶν ἐπιστημόνων, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν φιλοσόφων καὶ ἑπόμενον ἦτο ὅτι δὲν θὰ παρουσίαζε καμμίαν πρόοδον»*(7).

Οἱ φιλοσοφικὲς ἀπόψεις ποὺ ἐκφράστηκαν στὴν κλασσικὴ περίοδο σχετικὰ μὲ τὸ φῶς τὴν ὅραση, τὴν ὀπτικὴ γενικά, ἀνέφερα ὅτι σήμερα ἀντιμετωπίζονται μὲ κατανόηση καὶ τὸ μόνο μέρος τῶν ἀπόψεων αὐτῶν ποὺ γίνεται ἀποδεκτό, εἶναι οἱ θεωρίες ποὺ διατυπώθηκαν γιὰ τὴν ἀνάκλαση καὶ διάθλαση τοῦ φωτός. Ἡ φιλοσοφικὴ αὐτὴ ἔρευνα περὶ ὀπτικῆς, ἔστω καὶ μὲ τὴν μορφὴ ποὺ διατυπώθηκε καὶ ἐκφράστηκε, ἀποτελεῖ μία καθαρὰ Ἑλληνικὴ πρωτοπορία, ἀφοῦ σὲ κανέναν ἄλλον ἀρχαῖο λαὸ δὲν γεννήθηκαν προβληματισμοὶ παρόμοιας φύσης. Ἔτσι μπόρεσε ὁ Γέμινος ὁ Ρόδιος, μαθηματικὸς καὶ μαθητὴς τοῦ μεγάλου Ἀπολλώνιου τοῦ Ροδίου, νὰ καταγράψῃ τοὺς κλάδους τῆς ὀπτικῆς τοὺς ὁποίους μελέτησαν οἱ Ἕλληνες, ἐνῷ ἀσχολήθηκαν ἐμπειρικὰ καὶ πειραματικὰ μὲ αὐτούς:

1. τὴν *Ὀπτική* (Περὶ ὁράσεως γενικά),
2. τὴν *Κατοπτρική* (ἀνάκλαση καὶ διάθλαση τοῦ φωτός),
3. τὴν *Προοπτική* (ποὺ ὠνόμαζαν καὶ σκηνογραφία, ἐπειδὴ προῆλθε ἀπὸ τὴν διάταξη τῶν σκηνικῶν του θεάτρου),
4. τὴν *Διοπτρική* (τὴν μέτρηση δηλαδὴ τῶν γωνιῶν μὲ τὸ ὀπτικὸ ὄργανο διόπτρα).

Καὶ εἶναι ἀπορίας ἄξιο τὸ φαινόμενο αὐτό, δηλαδὴ ἡ ἀναγωγὴ σὲ ἐπιστήμη εἰδικῶν ὄψεων τῆς ὀπτικῆς ἔρευνας, ἄσχετα ἂν οἱ θεωρίες στὸ σύνολό τους εἶχαν λανθασμένη βάση. Σήμερα κάθε κλάδος ποὺ μελέτησαν οἱ Ἕλληνες ἀποτελεῖ εἰδικὴ ἐπιστήμη: Σκηνογραφία, κατοπτρική, ὀπτική, μετρική. Κανένας λαὸς δὲν ἀσχολήθηκε τόσο πολύπλευρα μὲ τὸ θέμα, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι διατύπωσαν θεωρίες γιὰ τὸ τί εἶναι ἀκριβῶς τὸ «φῶς», τὸ «χρῶμα», ἡ «ὅραση», ἐνῷ οἱ φυσιολόγοι προσπάθησαν νὰ ἐξηγήσουν τὸν μηχανισμὸ τῆς

ὅρασης. Τὶς κυριώτερες θεωρίες περὶ ὀπτικῆς περιέλαβε στὸ βιβλίο του «Περὶ ἰατρικῶν ἀπορημάτων καὶ φυσικῶν προβλημάτων» ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεὺς (περ. 200 μ.Χ.), καταγόμενος ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ πόλη τῆς Καρίας, τὴν θαυμαστὴ Ἀφροδισιάδα[8]. Συνοπτικὰ οἱ θεωρίες αὐτὲς ἦταν:

1. Ἡ θεωρία τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων.
2. Ἡ θεωρία τῆς ἀπορροῆς.
3. Ἡ θεωρία τῆς συναύγιας (συμμετρίας).
4. Ἡ θεωρία τῆς διαφάνειας.

Ἀπὸ τὴν διατύπωση ἤδη τῶν παραπάνω θεωριῶν διαπιστώνουμε τὴν διάσταση τῶν ἀπόψεων ποὺ ἐκφράστηκαν. Ὅμως δύο ἀπὸ αὐτὲς ἀνταποκρίνονται πρὸς τὶς νεώτερες ἀπόψεις περὶ ὀπτικῆς. Σημειώνει πάνω σ' αὐτὸ ὁ Α. Ἀναγνωστάκης: *«Περὶ τῆς φύσεως τοῦ φωτὸς ἦσαν τὸ πάλαι δίχα αἱ γνῶμαι· κατὰ περίεργον δὲ ὁμοιότητα, οὐχὶ ἴσως τυχαίαν, αἱ δυὸ ἀντίθετοι θεωρίαι τῶν ἀρχαίων ταυτίζονται ἀκριβῶς πρὸς τὰς δυὸ κεφαλαιώδεις ὑποθέσεις τῶν νεωτέρων, δηλαδὴ τῶν τῆς ἐκπομπῆς, τὴν ἐπινοηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Νεύθωνος, καὶ τὴν τῶν κυμάνσεων, τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Καρτεσίου»*[9].

Ἐδῶ ὁ Α. Ἀναγνωστάκης ἀναφέρεται στὴν *θεωρία τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων* (ἀριθ. 1) καὶ στὴν *θεωρία τῆς διαφάνειας* (ἀριθ. 1) καὶ στὴ θεωρία τῆς διαφάνειας (ἀριθ. 4).

1. *Ἡ θεωρία τῶν φωτεινῶν ἀκτίνων:* Σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὸ μάτι τοῦ ἀνθρώπου ἐκπέμπει πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις φωτεινὲς ἀκτῖνες σὲ εὐθύγραμμη πορεία ποὺ προσβάλλουν ὅλα τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα συναντοῦν, ἀνακλῶνται σ' αὐτὰ καὶ ἐπιστρέφουν στὸ μάτι φέρνοντας τὴν εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου. Αὐτὸ πρέσβευαν κυρίως οἱ Πυθαγόρειοι καὶ τὶς θεωρίες τους ἀποδεχόταν ὁ Εὐκλείδης, ποὺ στὸ ἔργο του *Ὀπτικὰ* (περιλαμβάνει 58 θεωρήματα) θεωρεῖ τὶς φωτεινὲς ἀκτῖνες ἐκπεμπόμενες ἀπὸ τὸν ὀφθαλμό: «Εἰ ἦν κατ' εἰδώλων ἔμπτωσιν τὸ ορατικὸν πάθος, καὶ ἀπὸ παντὸς σώματος διηνεκῶς εἴδωλα ἀπέρρει, ἃ κινεῖ ἡμῶν τὴν αἴσθησιν, τίς ἡ αἰτία γίνεται, δι' ἣν... κ.λπ.»[10].

Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ὁ Δημόκριτος (460-361 π.Χ.) θεωροῦσε τὸ φῶς *«μία ἀκτινοβολία ἀπὸ μικρότατα σωματίδια»*[11], ποὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῶν ἀντικειμένων, ἐρχόμενος ἔτσι σὲ ἀντίθεση πρὸς τὶς φωτεινὲς ἀκτῖνες τῶν Πυθαγορείων.

2. *Ἡ θεωρία τῆς ἀπορροῆς:* τοῦ Ἐμπεδοκλῆ τοῦ Ἀκραγαντινοῦ (484-424 π.Χ.) ἀπὸ τὸν Ἀκράγαντα τῆς Σικελίας. Εἶναι πολὺ πρωτότυπη, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μεγαλύτερη ἀξία ἔχει κάποια ἄλλη ὑπόθεσή του, ποὺ θὰ δοῦμε στὴν συνέχεια. Σύμφωνα μὲ τὴν θεωρία τῆς ἀπορροῆς, ἔτσι ὅπως τὴν διατύπωσε περιληπτικὰ ὁ Εὐ. Σταμάτης, «*... ὁ ὀφθαλμὸς ἔχει πόρους ἐναλλὰξ κειμένους ἐκ πυρὸς καὶ ὕδατος. Τὰ εἴδωλα τῶν ἀντικειμένων ἀπορρεόμενα ἐξ αὐτῶν* (τῶν ἀντικειμένων) *ἔρχονται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ἄλλα μὲν εἰσέρχονται εἰς τοὺς ἐκ πυρὸς πόρους, ἄλλα δὲ εἰς τοὺς ἐξ ὕδατος, ὅταν μεταξὺ ἀντικειμένων καὶ ὀφθαλμοῦ ὑπάρχει φῶς. Ἐκ τῆς κράσεως* (συνενώσεως) *τῶν ἔξωθεν εἰσερχομένων εἰς τὸν ὀφθαλμὸν διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ εἰδώλων σχηματίζεται μὲ τὰ ἀνάλογα χρώματα τὸ εἴδωλο τοῦ ὁρωμένου ἀντικειμένου*»[12].

Ἂν αὐτὴ ἡ ἄποψη δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἐπιστημονικὴ προσέγγιση τοῦ θέματος, κάποια ἄλλη γνώμη τοῦ Ἐμπεδοκλῆ εἶναι πολὺ ἀξιόλογη· πρόκειται γι' αὐτὴν ποὺ τόνιζε ὅτι τὸ φῶς εἶναι ἁπλῶς «κίνηση», «*... καὶ ὅπως κάθε κίνηση, ἔτσι καὶ τὸ φῶς χρειάζεται χρόνο γιὰ νὰ διαδοθῇ*». Ἄρα εἶχαν συλλάβει κάτι σὰν τὴν «ταχύτητα τοῦ φωτός». Στὴν ἀρχαιότητα συνήθιζαν νὰ ἀντιπαραβάλλουν τὴν «ταχύτητα τοῦ φωτός» μὲ τὴν «ταχύτητα τοῦ ἤχου». Ἡ ταχύτητα τοῦ φωτὸς συμπέραναν πὼς ἔπρεπε νὰ ἦταν κατὰ πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ ἤχου, γι' αὐτὸ μερικὲς φορὲς συμβαίνει νὰ ἀκούῃ κανεὶς ἀργότερα τὴν βροντή, ἀφοῦ ἔχει δεῖ προηγουμένως καθαρὰ τὴν ἀστραπή[13].

Μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Ἐμπεδοκλῆ συμφωνοῦσαν κατὰ πολὺ οἱ θεωρίες τῶν φιλοσόφων Λεύκιππου καὶ Δημόκριτου, ἰδιαίτερα ὁ δεύτερος μὲ τὴν ἄποψή του γιὰ τὴν ἀκτινοβολία μικροτάτων σωματιδίων παραπέμπει στὴν γενικώτερη θεωρία του γιὰ τὸ *ἄτομο* ἢ *ἄτμητο*.

3. *Ἡ θεωρία τῆς συναύγειας (συμμετρίας):* Διατυπώθηκε κυρίως ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀνοικτοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκπέμπεται συνεχῶς ὀπτικὴ ἐνέργεια. Τὰ διάφορα ἀντικείμενα δεχόμενα τὸ φῶς τοῦ ἥλιου ἢ κάποιας τεχνητῆς φωτεινῆς πηγῆς ἐκπέμπουν καὶ αὐτὰ ὀπτικὴ ἐνέργεια. Ὅταν οἱ ἐκπομπὲς αὐτὲς ἀνθρώπινου ὀφθαλμοῦ/ἀντικειμένου βρεθοῦν σὲ συναύγεια (= συμμε-

τρία), τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ εἶναι ὁρατά, ἀλλιῶς δὲν τὰ βλέπουμε[14].

4. *Ἡ θεωρία τῆς διαφάνειας:* Ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη μὲ ἔμφαση καὶ ἀπορριπτικὰ ὡς πρὸς τὶς ἀπόψεις τῶν Ἐμπεδοκλῆ καὶ Δημόκριτου. Κατ' αὐτὸν τὰ πράγματα εἶχαν μία φυσικὴ ἰδιότητα, μέσῳ τῆς ὁποίας γίνονταν ὁρατά, τὴν διαφάνεια, ποὺ ὠνόμαζε «δυνάμει ἐπίδρασιν». Ὅμως γιὰ νὰ γίνουν ὁρατὰ δὲν ἀρκοῦσε ἡ «δυνάμει ἐπίδρασις», ποὺ ἔπρεπε νὰ μετατραπῇ σὲ «ἐνεργείᾳ ἐπίδρασιν» μὲ τὴν βοήθεια τοῦ φωτός, δηλαδὴ ἑνὸς εἴδους «χρώματος». Ἂν ἡ διαφάνεια τῶν πραγμάτων δὲν ὑφίσταται «ἐνεργείᾳ» ἀλλὰ «δυνάμει», τότε δὲν ὑπάρχει φῶς ἀλλὰ σκοτάδι.

Εἶναι σαφὲς ὅτι οἱ διάφοροι ὅροι ποὺ οἱ φιλόσοφοι χρησιμοποιοῦσαν μὲ διαφορετικὴ ὀνομασία, περιέπλεκαν ἀκόμα περισσότερο τὰ πράγματα. Π.χ. ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει «διαφανές», ἄλλοι, δηλαδὴ νεώτεροί του, ἀποκαλοῦσαν «αἰθέρα». Τὸ σχετικὸ χωρίο ὅπου ὁ Ἀριστοτέλης ἀναπτύσσει τὴν ἄποψή του ἔχει ὡς ἑξῆς:

«*Νῦν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον φανερόν ἐστιν ὅτι τὸ μὲν ἐν φωτὶ ὁρώμενον χρῶμα· διὸ καὶ οὐχ ὁρᾶται ἄνευ φωτός· τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ τὸ χρῶμά τι εἶναι τὸ κινητικῷ. Εἶναι τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς· ἡ δὲ ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς φῶς ἔστιν· σημεῖον δὲ τούτου φανερόν· ἐὰν γάρ τις θῇ τὸ ἔχον χρῶμα ἐπ' αὐτῶν τὴν ὄψιν, οὐκ ὄψεται· ἀλλὰ τὸ μὲν χρῶμα κινεῖ τὸ διαφανές, οἷον τὸν ἀέρα, ὑπὸ τούτου δὲ συνεχοῦς ὄντος κινεῖται τὸ αἰσθητήριον... πάσχοντος γάρ τι τοῦ αἰσθητικοῦ γίνεται τὸ ὁρᾶν· ὑπ' αὐτοῦ μὲν τοῦ ὁρωμένου χρώματος ἀδύνατον· λείπεται δὲ ὑπὸ τοῦ μεταξύ· ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι μεταξύ... Ἔστι δὲ τὸ σκότος στέρησις τῆς τοιαύτης ἕξεως ἐκ διαφανοῦς*»[15].

Ἐκπληκτικὴ σύλληψη ἀλλὰ σὲ λάθος βάση, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἄποψη αὐτὴ ἐγκαταλείφθηκε πολὺ σύντομα –ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατο τοῦ μεγάλου φιλοσόφου– καὶ ἐπικράτησε ἡ θεωρία γιὰ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός, ἀφοροῦσα κυρίως στὶς ὀπτικὲς ἀκτῖνες, θεωρία ποὺ εἶχε συναρπάσει τὸ ἐπιστημονικὸ κατεστημένο, εἰδικὰ τῆης ἑλληνιστικῆς περιόδου. Εἶχαν καταλήξει δὲ σὲ ἕνα θαυμαστὸ συμπέρασμα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο οἱ «ὀπτικὲς ἀκτῖνες» κινοῦνται μὲ ἄπειρη ταχύτητα, χωρὶς νὰ διαθλῶνται, σὲ εὐθεῖα γραμμὴ συνεχῶς (στὸ ἄπει-

Σήμερα κάθε κλάδος ποὺ μελέτησαν οἱ Ἕλληνες ἀποτελεῖ εἰδικὴ ἐπιστήμη: Σκηνογραφία, κατοπτρική, ὀπτική, μετρική.

Κανένας λαὸς δὲν ἀσχολήθηκε τόσο πολύπλευρα μὲ τὸ θέμα, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι διατύπωσαν θεωρίες γιὰ τὸ τί εἶναι ἀκριβῶς τὸ «φῶς», τὸ «χρῶμα», ἡ «ὅραση», ἐνῷ οἱ φυσιολόγοι προσπάθησαν νὰ ἐξηγήσουν τὸν μηχανισμὸ τῆς ὅρασης.

Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ὁ Δημόκριτος (460-361 π.Χ.) θεωροῦσε τὸ φῶς «μία ἀκτινοβολία ἀπὸ μικρότατα σωματίδια», ποὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῶν ἀντικειμένων.

Σύμφωνα μὲ τὸν Ἐμπεδοκλῆ τὸ φῶς εἶναι ἁπλῶς «κίνηση», «... καὶ ὅπως κάθε κίνηση, ἔτσι καὶ τὸ φῶς χρειάζεται χρόνο γιὰ νὰ διαδοθῇ». Ἄρα εἶχαν συλλάβει κάτι σὰν τὴν «ταχύτητα τοῦ φωτός».

ρο). Νομίζω ὅτι ἂν παραμερίσουμε τὸ ἐπίθετο (ὀπτικές), ἡ θεωρία αὐτὴ γιὰ τὶς ἀκτῖνες ἀποτελεῖ βασικὸ ἀξίωμα γιὰ τὴν σύγχρονη ὀπτική.

Ὁ Ἀναγνωστάκης, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ μετάδοση τῶν ὀπτικῶν ἀκτίνων σὲ εὐθεῖα γραμμὴ ὑπῆρξε ἑλληνικὴ ἀνακάλυψη, σημειώνει: *«Εἰς τοὺς ἀρχαίους ὡσαύτως ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τῆς* ***εὐθυγράμμου προόδου τοῦ φωτός****, τῆς θεμελιώδους ταύτης ἀληθείας, ἐφ' ἧς στηρίζεται ὡς γνωστὸν ὅλον τὸ σύστημα τῆς ὀπτικῆς ἐπιστήμης. "Κατ' εὐθείας γραμμὰς πᾶν φῶς φέρεται", λέγει ὁ Εὐκλείδης καὶ ἐπαναλαμβάνουσι πάντες οἱ μετ' αὐτόν· τὸ δὲ περιεργότατον, ἀποδεικνύει τὴν ἀλήθειαν ταύτην κατασκευαστῶς, ὅ ἐστι πειραματικῶς, ὡς ὀνομάζεται σήμερον ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀποδείξεως, παρὰ τοὺς διατεινομένους ὅτι οἱ ἀρχαῖοι οὐδὲν ἐποίουν ὀπτικὸν πείραμα, παρεμβάλλων, ἀπαράλλακτα ὡς ποιοῦμεν ἔτι καὶ νῦν ἀνὰ μέσον τοῦ λύχνου καὶ τοῦ φωτιζομένου χωρίου, "πτυχίον ἔχον ἐντομὴν λεπτοῦ πριονίου", καὶ εὑρίσκων ἑκάστοτε "τὴν ἐπιζευγνύουσαν τό τε μέσον του λύχνου καὶ τὴν ἐντομὴν τοῦ πτυχίου κατὰ τὴν αὐτὴν εὐθεῖαν οὖσαν»*[16].

Ἡ τεράστια ταχύτητα τοῦ φωτός, θεωρία σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ «ὀπτικὲς ἀκτῖνες» κινοῦνται μὲ ἄπειρη ταχύτητα, φυσικὰ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῆ. Ἦταν γνωστὴ ὅμως καὶ ὑποστήριζαν ὅτι ἡ «πρόοδος» τοῦ φωτὸς φαίνεται μὲν ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκαριαία, ὅπως ἀντιλαμβανόμαστε ἀπὸ τὸ ἑπόμενο χωρίο τοῦ Ἡλιόδωρου τοῦ Λαρισαίου: *«Καὶ οὐ πάλιν ὥσπερ ἡ τῆς ἡμετέρας ὄψεως πρόοδος ἀχρόνως τελεῖσθαι* ***δοκεῖ****, οὕτω καὶ ἡ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἐπέκτασις ἀχρόνως τελεῖσθαι, δοξειεν»*[17].

Πραγματικὰ ἀναλογίζομαι τί περισσότερο ἔχει ἐφεύρει ἡ σύγχρονη φυσική· μὲ τὶς θεωρίες γιὰ τὸ ἄτομο καὶ τὴν ἄπειρη ταχύτητα τοῦ φωτὸς ἡ σκέψη τῶν ἀρχαίων εἶναι ἐπίκαιρη ὅσο ποτέ. Εἶχαν διαγράψει τὸ θεωρητικὸ πλαίσιο τῆς ὀπτικῆς, εἶχαν διατυπώσει πολλὲς ἀπόψεις, εἶχαν γράψει πλῆθος συγγραμμάτων, εἶχαν ἐπινοήσει πλῆθος ὀργάνων, οὐσιαστικὰ εἶχαν θέσει τὰ θεμέλια (καὶ κάποιους ὀρόφους) στὸ οἰκοδόμημά τους. Ὅμως τὸ παρὸν σημείωμα μικρὴ γευσιγνωσία παραθέτει, ἀρκετὴ ἐν τούτοις γιὰ νὰ θαυμάσουμε τὸ μέγεθος καὶ τὸ μεγαλεῖο τῶν συλλήψεών τους.

Βιβλιογραφία-παραπομπές

(1) Παρασκευὴ Μπατσούλη, *«Βιβλιοκρισία»*, Νευσίς, ἀριθ. 11, σελ.191.

(2) Πρβλ. ἄρθρο τοῦ Εὐαγγ. Μπεξῆ, *«Ἡ προοπτικὴ στὴν ἀρχαιοελληνικὴ ζωγραφική»*, «ΙΧΩΡ» ἀριθ. 9 (Μάϊος 2001), 56-57.

(3) Χρῆστος Δ. Λάζος, *«Ἀρχιμήδης ὁ Εὐφυὴς μηχανικός»*, ἐκδ. Αἴολος, Ἀθῆνα 1996. (Κυρίως κεφ. «Τὰ πειράματα τοῦ Ἰωάννη Σακᾶ», σελ. 112-140).

(4) Χρῆστος Δ. Λάζος, *«Ὁ Φάρος τῆς Ἀλεξάνδρειας: Ἕνα τεχνολογικὸ αἴνιγμα»*, Ἀνεξήγητο, ἀριθ. 172 (Δεκ. 2002), 148-155.

(5) Χρῆστος Δ. Λάζος, *«Ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός: ὄργανα καὶ μηχανισμοὶ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου»*, Ἀνεξήγητο, ἀριθ. 170 (Ὀκτωβρ. 2002), 26-33.

(6) Βασιλείου-Szabo, «Τὰ Μαθηματικά», *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους* τόμ. «Ἑλληνιστικοὶ χρόνοι», 315-340, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν 1984.

(7) Εὐάγγ. Σταμάτης, *«Ἡ Ὀπτικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων»*, Φυσικὸς κόσμος, ἀριθ. 6 (Ὀκτώβρ. 1967), 12.

(8) Στὸ ἴδιο, 13

(9) Ἀνδρέου Ἀναγνωστάκη, *«Μελέται περὶ τῆς Ὀπτικῆς τῶν Ἀρχαίων»*, ἐν Ἀθήναις 1878, 5.

(10) Πρβλ. Πλουτάρχου, *«Περὶ τοῖς ἀρεσκομένοις τοὺς φιλοσόφους»*, Δ', ιγ' καὶ Νεμέσιου, *«Περὶ φύσεως τοῦ ἀνθρώπου»*, ζ'.

(11) Βασιλείου-Szabo, ὅπ.π., 330.

(12) Εὐάγγ. Σταμάτης, ὅπ.π., 12.

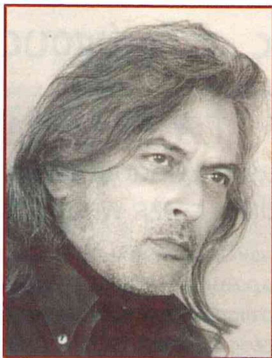
(13) Βασιλείου-Szabo, ὅπ.π., 330.

(14) Τὶς ἀπόψεις αὐτὲς ὁ Πλάτων τὶς διατυπώνει στὸν διάλογο τοῦ Σωκράτη μὲ τὸν Μένωνα. Βλ. Πλάτων, *«Μένων»*, 768

(15) Ἀριστοτέλης, *«Περὶ ψυχῆς»*, Β', ζ'.

(16) Α. Ἀναγνωστάκης, ὅπ.π., 6-7.

(17) *«Κεφάλαια τῶν ὀπτικῶν ὑποθέσεων»* ια', 17.

ΛΟΓΟΥ ΧΑΡΙΝ

Ταξίδι στὸν Κόσμο τῆς Ποίησης καὶ στὴν Ποίηση τοῦ Κόσμου

Ἀπὸ τὸν Δημήτρη Ἰατρόπουλο

αγαπημένες μου κι ἀγαπημένοι μου, Ἰχώριες καὶ Ἰχώριοι, ἀναγνώστριες καὶ ἀναγνῶστες μιᾶς «Ἄλλης», Νέας Λογικῆς, διασυμπαντικὰ δικαιωμένης καὶ ἀποδεδειγμένα ἀντὶ-οὐτοπικῆς, ποὺ πλησιάζει θριαμβευτικὰ γιὰ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν παρακμιακή, καλουπωμένη καὶ ὑποτελειακὰ ἐκφερόμενη λογικὴ τοῦ Συστήματος τῆς Παγκόσμιας Συμμορίας τῶν Ἀνθρωποειδῶν, ὁ «ΙΧΩΡ» μοῦ ἔκανε τὴν μεγίστη τιμὴ νὰ μοῦ παραχωρήσῃ ἐτοῦτο τὸ δισέλιδο, γιὰ νὰ σᾶς παρουσιάζω τὸν Αὐτόνομο Ποιητικό μου Λόγο.

Σᾶς τὸν παραδίδω λοιπὸν στὴν εὐγενική σας κρίση καὶ στὴν ὅποια (ἀπολύτως ἀποδεκτὴ ἀπὸ μένα καὶ σεβαστὴ κυρίως) αὐστηρή σας διαχείριση τοποθέτησης ἐπ᾽ αὐτοῦ. Ὁ Ποιητής, ξέρετε, μονάχα ἕνα προνόμιο διατήρησε στὸν καιρό μας τὸν πνευματικὰ ἀφυδατωμένο: νὰ γνωρίζῃ τὸν Δρόμο, κι ἂς τὸν πηγαίνῃ γιὰ πρώτη φορά...

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ διαισθητικὸ χρέος δὲν μετατρέπεται μὲ τίποτε σὲ κοινωνικὸ καθῆκον, ἂν δὲν περάσῃ ἀπ᾽ τὴ μηχανὴ τοῦ κιμᾶ, τοῦ κοινοῦ στὸ ὁποῖο ἀπευθύνεται. Ὁπότε ὁ Λόγος μου κι ἐγὼ προσωπικὰ εἴμαστε (ἀπὸ σᾶς μονάχα, νὰ ἐξηγούμαστε κιόλας...) ἀναλώσιμοι! Ἁλώσιμοι φυσικὰ δὲν εἴμαστε, ὅπως κι ἐσεῖς, ἔτσι δὲν εἶναι; Ὅλοι χρειαζόμαστε στὸν δύσκολο καιρὸ καὶ ἅμα περπατᾶμε καὶ μαζί, ἡ ἐλπίδα θεριεύει.

Ἡ μητέρα Ποίηση, φίλες καὶ φίλοι μου, εἶναι πιὰ ἕνα ἀπ᾽ τὰ στερνὰ μετερίζια τοῦ μέλλοντος σὲ πεῖσμα τοῦ ἐκπεπτωκότος παρόντος «Δυτικοῦ» πολιτισμοῦ καὶ μία ἀπ᾽ τὶς ἐλάχιστες πλέον ἐλπίδες τῆς αἱμάσσουσας Ἀνθρωπότητας νὰ περάσῃ στὸ Νέο Ἱστορικὸ Φάσμα της μέσα ἀπ᾽ τοὺς διαδρόμους καὶ τὶς διαδρομὲς τοῦ Λόγου τοῦ Ἀνθρώπου. Κι ὅπως ξέρετε, στὸν τόπο ἐτοῦτο τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε ἡ Ἀρχὴ καὶ ἡ Αἰτία γιὰ νὰ στηθῇ ὁ θαυματουργὸς Διαιώνιος Πολιτισμός του. Ἂς μὴν ξεχνᾶμε πὼς ἐνῷ στοὺς περισσότερους λαοὺς τοῦ πλανήτη ἡ μυθολογική τους παρακαταθήκη δοξασιολογεῖ γιὰ τὸ πῶς οἱ Θεοὶ κατασκεύαζαν τοὺς Ἀνθρώπους, ἐμεῖς ἐδῶ, κάποτε, πολὺ παλιὰ (δηλαδὴ πολὺ σύγχρονα...) ἀναθέσαμε σ᾽ ἕναν Ποιητὴ νὰ κατασκευάσῃ τοὺς Θεούς!

«Ἤγγικεν ἡ ὥρα!...»
Ἀπὸ τὴ συλλογή:
"*Ἡ φόδρα τοῦ Χρόνου*", 1989-1990.

Ὄμορφα τοῦτα τὰ σύννεφα,
ὄμορφα ποὺ ξετυλίγονται στὴν ὑγρὴ γαλήνη τῆς νύχτας.
Εἶμαι ἐξόριστος σ᾽αὐτὴ τὴ Γῆ,
ὄχι ἀπὸ καταδίκη ὅμως.
Προωρισμένος εἶμαι,
νὰ ρωτάω βροντιχτὰ μὲς στὴ νύχτα
ποιός ἀνοίγει τὶς πόρτες,
νὰ διυλίζω τοὺς ἤχους σκιῶν,
καὶ Διελθόντων Ἁγίων νὰ ἐλέγχω τὸ ὄνομα..
Εἶναι μία συνωμοσία ἀπαραίτητη κι αὐτή,
μιὰ ὑποχρέωση τοῦ Ἀντιχρόνου,
ὅταν ὅλοι οἱ καλοκάγαθοι γείτονες,
ποὺ παραπλέουν ἐφησυχασμένοι τὶς μέρες μου,
διέρχονται ὡς ἔμβια μόρια στὸ μαγεμένο ἀγέρα
ποὺ φυσάει τὶς νύχτες μου,
δικαιολογημένοι καὶ ἀπληροφόρητοι.
Καὶ ὅσοι δὲν κατάγονται
ἀπ᾽τὴ διάφανη ἀστρικὴ συλλογὴ τῶν αἰώνων,
αὐτὸ τ᾽ὀνομάζουν «μοναξιά»..
Φαιδρὴ κουβέντα.

Ὄμορφα τοῦτα τὰ σύννεφα,
γνωστά μου ἀπὸ πανάρχαιες διάπυρες

διαδικασίες,
ὅταν οἱ Ἱερεῖς φοροῦσαν σκάφανδρα,
ὅταν ὅλα πάνω στὸν πλανήτη μύριζαν Ἱστορία,
τὸν καιρὸ τοῦ πράσινου τριαντάφυλλου
καὶ τῆς Μεγάλης Περιπέτειας,
ὅταν ρυθμικά, διονυσιακὰ κι ἀπρόοπτα,
οἱ Ἱπτάμενες Ταξιανθίες τῶν Ἐπαγγέλων,
μοιράσανε τὸ μέλλον σὲ δισεκατομμύρια τεμάχια
ἐλεγχόμενης ἀναπνοῆς,
θεουργῶντας ἀνεπανάληπτα,
ἀγαπημένοι πρόγονοι,
ἀληθινὰ Ἀρχαῖοι,
κυβερνῆτες, προπομποί, ἀνιχνευτές, πληρώματα.
Καὶ ζύγισαν καὶ τὴ δικιά μου περίεργη ὕπαρξη,
χρησμοδοτῶντας στὸ πεπρωμένο μου
νὰ ἱερουργῶ ἀπόμακρος,
φορῶντας τὴ μάσκα δῆθεν ἀνθρώπου μιᾶς
ἐποχῆς, ἐγώ:
Ὁ Μύστης αἰωνίων μετατοπίσεων
καὶ γνώστης γεγονότων ποὺ ἡ μοῖρα ἰδιοσκεύασε
γιὰ νὰ περάσω ἀπ' τὰ Στενά.
Καὶ τὸν Ἔναστρο Λόγο,
στοὺς Ἐπαΐοντες νὰ προκηρύξω..

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΔΙΑΤΥΠΩΜΑ:

Δεκαπέντε χρόνια μετὰ ἀφότου γράφτηκε αὐτὸ τὸ ποίημα, οἱ ἐξελίξεις στὸν παγκόσμιο χάρτη τῆς σκέψης καὶ τοῦ στοχασμοῦ ἔρχονται νὰ δικαιώσουν τὴν ἀνάγκη, ὄχι μονάχα τοῦ Ποιητῆ ἀλλὰ καὶ κάθε σκεπτόμενου ἐλεύθερου πολίτη, νὰ αὐτοστρατευτῆ στὴν ὑπεράσπιση ἀξιῶν καὶ προτύπων ποὺ θὰ θωρακίσουν τὴν ἐλπίδα μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς ποὺ ἀνατέλλει καὶ στὴν ὁποία πρέπει ὅλες καὶ ὅλοι νὰ βρεθοῦμε παρόντες καὶ ἑνωμένοι.

Γιὰ νὰ περάσουμε μαζὶ «τὰ Στενά», καὶ ἀφοῦ ἐντοπίσουμε τοὺς «ἐπαΐοντες», τοὺς Δασκάλους τοῦ καινούργιου κόσμου, ἐμεῖς νὰ τοὺς διδάξουμε τὸν «Ἔναστρο Λόγο», ποὺ διανυκτερεύει στὴν ψυχή μας παντοδύναμος καὶ περιμένει τὴν ἱστορικὴ ἀφορμὴ νὰ βγῆ ἐπάνω καὶ νὰ κατακτήση τὶς καινούργιες ἀξίες ἑνὸς εὐλογημένα ἐρχόμενου πανανθρώπινου πολιτισμοῦ.

Γιατὶ οἱ Δάσκαλοι πρῶτα πρέπει νὰ διδάσκωνται ἀπ' τὸ Συλλογικὸ Ἀσυνείδητο κι ἔπειτα αὐτοὶ πιὰ νὰ διδάσκουν τὸ Συλλογικὸ Συνειδητό... Τὸ ποίημά μας ταξιδεύει στὶς ἀξίες αὐτοῦ τοῦ Ἀσυνείδητου, τῆς ἄφιξής μας στὸν πλανήτη.

Αὐτὴ ἡ διαφυσικὴ καὶ διαψυχικὴ συνεργασία μεταξὺ Διδασκόντων καὶ Διδασκομένων εἶναι τὸ ἱερὸ μεῖγμα κάθε ἀληθινὰ σπουδαίου πολιτισμοῦ. Καὶ τὸ ἐσωτερικὸ δόμημα τῆς Δημοκρατίας ἐπίσης.

Αὐτὴ ζήτησα ἀπὸ τὸ ποίημά μου νὰ εἶναι ἡ ἐσωτερική του ἑρμηνεία.

Πίσω ἀπ τὸ ὁριζόντιο ἐπιφαινόμενο τῆς μοναχικῆς καὶ περήφανης διαδρομῆς ἑνὸς Ποιητῆ κρύβεται πάντοτε ἡ ἀγωνία νὰ ἑνωθῆ ὁ κόσμος μας ἀπέναντι σ' αὐτοὺς ποὺ καθημερινὰ συσκέπτονται πῶς νὰ τὸν δια-χωρίσουν.

Σὲ θρησκευτικά, πολιτικά, οἰκονομικὰ καὶ γεωπολιτικὰ μαγαζάκια...

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΜΑΣ: *«Ὅσο ἔχω λάσπη θὰ χτίζω. Ἀκόμα καὶ μ' αὐτὴ ποὺ μοῦ πετᾶνε...».*

ΤΟ ΣΧΟΛΙΟ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ:

Γεμίσαμε ἀπὸ αστρολογοκαφετζουδομεντιουμοθεραπευτοαμπελοφυλλοφιλοσοφοσφωρίζοντες «ἀστέρες». Δηλαδὴ γαστέρες, παραγιομισμένες μὲ τὰ περιττώματα τῆς ἐποχῆς τῶν Θεαματικῶν Μηδενικῶν. Μὴν αἰσθάνεστε ὅμως «εἰσαγγελικὰ» ἀπέναντί τους. Ἀρκεῖ ἕνα ἁπλό σας εἰρωνικὸ χαμόγελο, γιὰ νὰ βάλῃ τὰ πράγματα στὴ θέση τους. Καὶ κάθε κατεργάρη στὸν πάγκο του.

«ΜΙΛΗΣΑ» ΜΕ τὸν Ἄλμπερτ Ἀϊνστάιν

«Ξέρεις, ἂν δὲν ὑπῆρχε ὁ Κωνσταντῖνος Καραθεοδωρῆς, ὁ Ἕλληνας "δάσκαλός" μου, οὔτε Θεωρία τῆς Σχετικότητας θὰ βλέπατε ποτέ, οὔτε καὶ τὰ συμπαρομαρτοῦντα της. Ἐγώ, δὲν λέω, καλὸς ἤμουν, ἀλλὰ μονάχα καλός. Αὐτὸς ἦταν ἡ Μεγαλοφυΐα. Τέλος πάντων, τώρα πάει πιά, ἡ ἱστορία γράφτηκε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πίσω ἀπ' τ' ὄνομά μου εἴδανε τὸ δικό τους νιτερέσο. Ὅμως κι ἐγὼ ὅσο ζοῦσα, δὲν ὑπῆρξα ἔντιμος. Θὰ μποροῦσα νὰ τὸν ἔχω ἐπίσημα ἀναγνωρίσει ὡς τὸν πρωτοπόρο καὶ εἰδωλοπρότυπό μου... Τελικὰ ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τοὺς ἄλλους κι ἔμεινα ἐγὼ μὲ τὴ ρετσινιά. Βλέπεις, τὸ μεγάλο ταλέντο καμμιὰ δύναμη δὲν γίνεται νὰ τὸ προσπεράσῃ...».

Σᾶς εὔχομαι ὑγεία, δύναμη καὶ ἀγάπη ἑλληνική.

Δικός Σας,

Μεγάλη ἦταν ἡ ἔκπληξη τῶν Εὐρωπαίων, ὅταν ἀνεκάλυψαν ὅτι σὲ ὡρισμένες περιοχὲς τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς κατοικοῦσαν λαοὶ λευκοί, τελείως διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς μογγολικοὺς λαούς, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν λευκὲς νησίδες μέσα στὴν μογγολικὴ θάλασσα ποὺ τοὺς περιέβαλλε.

Λευκοὶ πληθυσμοὶ ἀνεκαλύφθησαν στὴν Χοκκάϊντο, τὸ βορειότερο ἀπὸ τὰ ἰαπωνικὰ νησιά, στὴν Σαχαλίνη, στὶς ἐκβολὲς τοῦ ποταμοῦ Ἀμοὺρ καὶ στὶς Φιλιππίνες νήσους.

Ἀργότερα οἱ ἀνθρωπολόγοι καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι (ὅπως γράφει ὁ Ι. Πασσᾶς) ἐξακρίβωσαν ὅτι οἱ λευκοὶ κάτοικοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας, ἄλλοτε, πρὸ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς, ἦσαν ἐξαπλωμένοι στὸ σύνολο σχεδὸν τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας. Οἱ ἐπιστήμονες ὠνόμασαν αὐτοὺς τοὺς πρωτόγονους λευκοὺς *παλαιοκαυκασίους*. Ὑπολείμματά τους ἀποτελοῦν σήμερα οἱ Νίχβοι ἢ Γκιλιάκοι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀμοὺρ καὶ τῆς Σαχαλίνης, οἱ Ἀϊνοὺ τῆς Ἰαπωνίας καθὼς καὶ μικρὲς ὁμάδες στὶς Φιλιππίνες.

Ὁ ἀρχαιότατος λαὸς τῶν Ἀϊνού, ὅπως διδάσκουν οἱ ἐλλιπεῖς, ἐν γένει πηγές, ἀντιμετώπισε τὴν εἰσβολὴ καὶ τὴν καταπίεση τῶν διωκτῶν του, τῶν Ἰαπώνων. Ἀντιστάθηκαν γενναῖα, πολέμησαν ἐπίμονα μὲ πρωτόγονα ὅπλα ἐναντίον πανόπλων ἐχθρῶν καὶ ἀπομονώθηκαν τελικῶς ὡς μουσειακὸ κατάλοιπο στὴν νῆσο Hokkaido. Ἴσως οἱ ἐχθροὶ διέγνωσαν τὴν ἀξία καὶ τὴν σπουδαία τους καταγωγὴ καὶ θέλησαν νὰ τοὺς ἀφανίσουν ἀφομοιώνοντάς τους καὶ φυλετικῶς καὶ γλωσσικῶς. Ὅμως, ὅπως καὶ στὴν Ἑλληνικὴ Μητρόπολη, δὲν κατάφερε ὁ κατακτητὴς νὰ ἀφανίσῃ τὴν γλῶσσα.

Ἡ ἀνὰ χεῖρας μελέτη μας λοιπὸν εἶναι πρωτογενὴς διερεύνηση τῆς γλώσσας, τὰ λοιπὰ δὲ ἱστορικὰ καὶ πολιτισμικὰ στοιχεῖα ποὺ περιελήφθησαν, βοηθοῦν τὸν ἀναγνώστη νὰ συμπληρώσῃ τὴν εἰκόνα ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα, μὲ χαρακτηριστικὰ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τῶν πεποιθήσεων καὶ τῆς Κοσμογονίας τῶν Ἀϊνού, ποὺ κι αὐτὰ παραπέμπουν σὲ ἑλληνικὲς πηγὲς καὶ δοξασίες.

ΣΤ. ΔΩΡΙΚΟΣ (Dr Ing.) - Κ. ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΑΚΗΣ (Δρ Μηχ.)

ΑΪΝΟΥ

Ο ΠΑΝΑΡΧΑΙΟΣ ΠΕΛΑΣΓΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ

ΑΡΙΜΑΣΠΟΙ

ΙΣΣΗΔΟΝΕΣ

ΜΑΣΣΑΓΕΤΑΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΕΥΑΝΔΡΟΣ" ΑΘΗΝΑ 2004

ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΑΣ

ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΗ
ΕΚΣΤΑΣΗ ΚΑΙ
ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ
ΟΙ ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ
ΚΑΙ Η ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

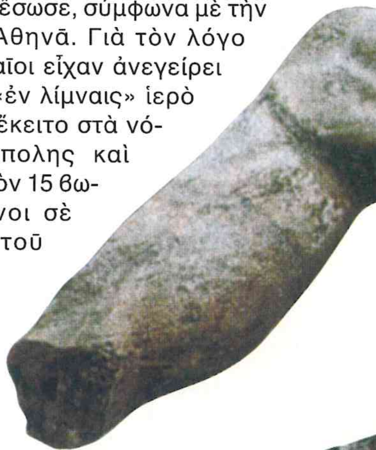
Ἡ Ἀναγέννηση ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα δὲν ἦταν στὴν οὐσία μιὰ ἀναγέννηση τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μιὰ ἐπιφανειακὴ μίμησή του. Τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα εἴτε σὰν παραγόμενο ἀγαθὸ εἴτε σὰν μιὰ ἔκφραση τῆς καθημερινότητας ἦταν ἄρρηκτα συνδεδεμένο μὲ τὸν κοινωνικὸ βίο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ ἀρχαία κοινωνία ὅμως εἶχε χαθῆ γιὰ τὰ καλὰ ἀπὸ τὴν βιαιότατη ἐπιβολὴ τοῦ χριστιανισμοῦ. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν κατέληξε σ' ἕναν στεῖρο οὐμανισμὸ (=ἀνθρωπισμό), ποὺ ἑδράζεται στὴν χριστιανικὴ ἠθική. Ἀπὸ ἐκεῖ πέρασε στὸν Εὐρωπαϊκὸ Διαφωτισμό, γιὰ νὰ ἐξελιχθῆ σὲ μιὰ τυραννία τῆς λογικοφάνειας (ρασιοναλισμοῦ), ποὺ κατέληξε σ' ἕναν ἄκρατο ὠφελιμισμό, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ παρασταθῆ μὲ τὶς ἐξισώσεις: Ὠφελισμὸς = συσσώρευση ἀγαθῶν = ἐξουσία. Βουτηγμένος στὸν ὠφελισμὸ ὁδηγεῖ στὰ καλὰ καὶ συμφέροντα (ἔστω καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν), γιὰ νὰ καταλήξῃ σ' ἕναν σκληρὸ ἐξουσιασμὸ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, μὲ μοναδικὸ κέρδος ἕναν ἀβέβαιο παράδεισο καὶ μιὰ ἀκόμα πιὸ ἀβέβαιη ἀνάσταση κι αἰώνια ζωή. Ἀντίθετα ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ἀνθρωπισμὸς δὲν καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο ἐπίκεντρο τοῦ σύμπαντος καὶ κυρίαρχο τῆς φύσης. Παροτρύνσεις ν' αὐξηθοῦμε καὶ νὰ πληθυνθοῦμε καὶ νὰ κατακυριεύσουμε πᾶν ὅ,τι περπατᾷ, κολυμβᾷ, πετᾷ ἢ σέρνεται, εἶναι ξένες πρὸς τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα. Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ἀνθρωπισμὸς θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπο μέρος τοῦ σύμπαντος χωρὶς καμμιὰ ὑπεροχή, σκοπός του δὲ εἶναι νὰ τὸν ἐναρμονίσῃ μὲ τὴ φυσικὴ λειτουργία. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ὁ ὠφελιμισμός του εἶναι κοινὸς καὶ παρίσταται: Κοινωνικὸς ὠφελιμισμὸς = ἀξιοποίηση ἀγαθῶν = ἀρχὴ κι ὄχι ἐξουσία. Τὸ πόσο ἐσέβοντο οἱ ἀρχαῖοι τὴν φύση φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐπούλωση τῶν πληγῶν ποὺ τῆς δημιουργοῦσαν, προκειμένου νὰ βελτιώσουν τὴν ζωή τους. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὅταν τελείωνε ἡ λατόμευση σκέπαζαν τὸ λατομεῖο μὲ χῶμα καὶ τὸ δεντροφύτευαν, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται ἡ πληγὴ τῆς μάνας γαίας. Φυσιοκρατικὴ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκεία βοηθοῦσε τὸν ἄνθρωπο νὰ κατανοήσῃ τὴν φυσικὴ λειτουργία καὶ νὰ ἐνταχθῆ σ' αὐτὴν μὲ τὶς διάφορες θρησκευτικὲς γιορτές. Ἕναν τέτοιο σκοπὸ ἐξυπηρετοῦσαν κι οἱ γιορτὲς πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ Διονύσου, οἱ κυριώτερες ἴσως τοῦ ἀρχαίου ἑορταστικοῦ θρησκευτικοῦ κύκλου.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΔΙΟΝΥΣΟΣ

Ὅπως καὶ ὁ Ζεύς, δὲν ὑπάρχει ἕνας Διόνυσος. Κατὰ τοὺς ὀρφικοὺς ὕμνους εἴτε ὁ Διόνυσος εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ Διὸς εἴτε σύγχρονός του εἴτε ταυτίζεται μαζύ του. Σ' ἕνα ἀπόσπασμα ὀρφικοῦ ὕμνου ἀναφέρεται:

«Σὺ ὁ τῆς μακροπόρευτης δίνης τὸν φωτεινὸ κύκλο συμπλέκων, τὸν περιερχόμενον πάντοτε σὲ οὐράνιους στροβίλους, Λαμπρὲ Ζεῦ, Διόνυσε, πάτερ πόντου, πάτερ γῆς...».

Στὸν ὕμνο αὐτὸν ὁ Διόνυσος ταυτίζεται στὴν ἀρχὴ μὲ τὸ φῶς, μὲ τὸν Φάνη (θεὸς ἀρχαιότερος τοῦ Διός). Στὴν συνέχεια ταυτίζεται μὲ τὸν Δία καὶ θεωρεῖται πατέρας τοῦ νεροῦ καὶ τῆς γῆς, ποὺ κατὰ τὸν Ξενοφάνη: *«πάντες γὰρ γαίης τε καὶ ὕδατος ἐκγενόμεθα»* (ἀπόσπασμα 33, σελ. 78, ἐκδ. "Κάκτος"). Στὴν οὐσία θεωρεῖται πατὴρ τῶν θνητῶν ἀλλ' ὄχι τῶν ἀθανάτων, ὅπως ὁ Ζεύς. Παμπάλαιος εἶναι ἀκόμη ὁ μῦθος τοῦ Διόνυσου Ζαγρέα. Σύμφωνα μὲ τὸν μῦθο ὁ Διόνυσος εἶναι παιδὶ τοῦ Διὸς ἀπὸ τὴν συνεύρεσή του μὲ τὴν Περσεφόνη στὴν Κρήτη. Μόλις ὅμως γεννήθηκε, οἱ τιτᾶνες τὸν τεμάχισαν σὲ 14 κομμάτια, ὅσοι δηλαδὴ ἦταν οἱ ἴδιοι καὶ οἱ ἑπτὰ τιτανίδες ἀδελφές τους, ἐνῷ τὴν καρδιά του ἔσωσε, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ἡ Ἀθηνᾶ. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀνεγείρει τὸ παμπάλαιο «ἐν λίμναις» ἱερὸ τοῦ θεοῦ, ποὺ ἔκειτο στὰ νότια τῆς Ἀκρόπολης καὶ ὑπῆρχαν σ' αὐτὸν 15 βωμοὶ ἀφιερωμένοι σὲ κάθε τεμάχιο τοῦ

Ὅπως καὶ ὁ Ζεύς, δὲν ὑπάρχει ἕνας Διόνυσος. Κατὰ τοὺς ὀρφικοὺς ὕμνους εἴτε ὁ Διόνυσος εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ Διὸς εἴτε σύγχρονός του εἴτε ταυτίζεται μαζύ του.

Ἄγαλμα τοῦ Διονύσου ἀπὸ τὸ δυτικὸ ἀέτωμα του Παρθενῶνα.

Διονύσου κι ὁ λαμπρότερος, ὁ 15ος, στὴν καρδιά του. Τὸ πόσο παλαιὸ εἶναι τὸ ἱερὸ καὶ πόσο πιὸ παλαιὸς εἶναι ὁ μῦθος, φαίνεται ἀπὸ τὴν παλαιότητα τοῦ πρώτου οἰκισμοῦ τῆς Ἀθήνας, ποὺ ἀνάγεται στὸ 10.000 π.Χ. (δὲς ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ "*7 ἡμέρες*" τῆς "*Καθημερινῆς*", ἄρθρο τοῦ ἐφόρου τῆς Ἀκρόπολης Π. Καλλιγᾶ μὲ τίτλο: "*Πλάκα, ὁ ἀρχαιότερος οἰκισμὸς τῆς Εὐρώπης*").

Στὴν ἀρχαιότητα ὅμως οἱ μῦθοι δὲν ἦταν τυχαῖα φληναφήματα. Πίσω ἀπὸ τοὺς μύθους ὑπάρχει ἀναφορὰ στὸ ἀπώτατο παρελθὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτὸ καταγράφηκε στὴν ἀνθρώπινη μνήμη στὴν πορεία τῶν αἰώνων μέσ' ἀπὸ φυσικὲς καταστροφές. Ὁ Ξενοφάνης λέει στὸ 15ο ἀπόσπασμά του, ποὺ ἡ χριστιανικὴ βαρβαρότητα ἐπέτρεψε νὰ διασωθῇ:

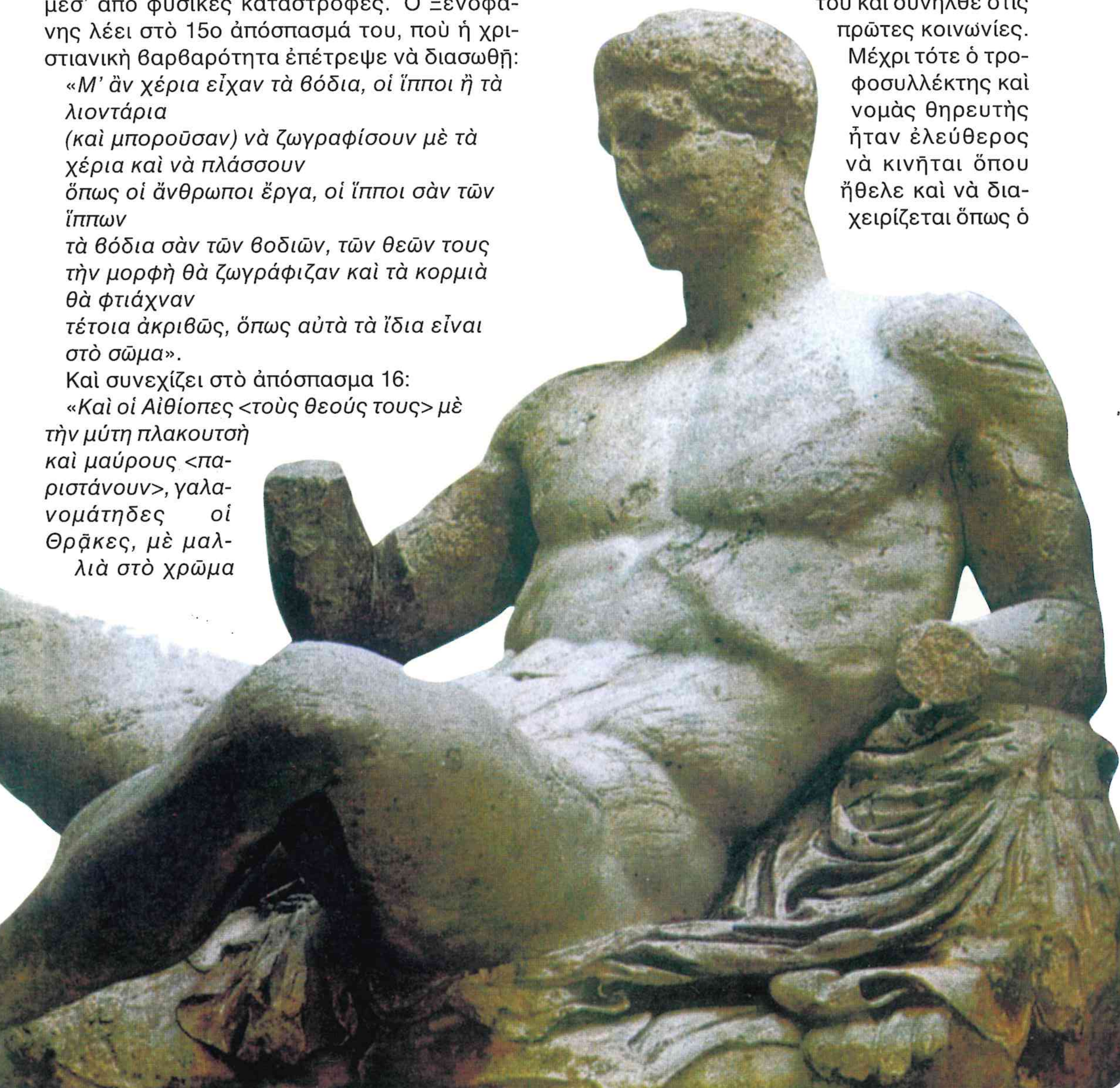
«Μ' ἂν χέρια εἶχαν τὰ βόδια, οἱ ἵπποι ἢ τὰ λιοντάρια
(καὶ μποροῦσαν) νὰ ζωγραφίσουν μὲ τὰ χέρια καὶ νὰ πλάσσουν
ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἔργα, οἱ ἵπποι σὰν τῶν ἵππων
τὰ βόδια σὰν τῶν βοδιῶν, τῶν θεῶν τους
τὴν μορφὴ θὰ ζωγράφιζαν καὶ τὰ κορμιὰ θὰ φτιάχναν
τέτοια ἀκριβῶς, ὅπως αὐτὰ τὰ ἴδια εἶναι στὸ σῶμα».

Καὶ συνεχίζει στὸ ἀπόσπασμα 16:

«Καὶ οἱ Αἰθίοπες <τοὺς θεούς τους> μὲ τὴν μύτη πλακουτσὴ καὶ μαύρους <παριστάνουν>, γαλανομάτηδες οἱ Θρᾷκες, μὲ μαλλιὰ στὸ χρῶμα τῆς φωτιᾶς» (Ἐκδόσεις "Κάκτος", σελ. 73, μετάφραση Ἄννα Κελεσίδου). Ὅσο κι ἂν κάποιος διαφωνῇ μὲ τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Ξενοφάνη, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔπλασε τοὺς θεοὺς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν του, ἐν τούτοις θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι οἱ μῦθοι ἀναφέρονται σὲ συγκεκριμένες ἐποχὲς καὶ τὶς ἐπικρατοῦσες συνθῆκες. Ἀρκεῖ νὰ τοὺς ἀποσυμβολίσουμε.

ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ

Ἡ πρώτη μεγάλη καμπὴ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία σημειώθηκε ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐγκατέλειψε τὴν ἀτομικὴ ζωή του καὶ συνῆλθε στὶς πρῶτες κοινωνίες. Μέχρι τότε ὁ τροφοσυλλέκτης καὶ νομὰς θηρευτὴς ἦταν ἐλεύθερος νὰ κινῆται ὅπου ἤθελε καὶ νὰ διαχειρίζεται ὅπως ὁ

ἴδιος ἤθελε τὰ τροφικά του ἀποθέματα. Ἦταν ἐλεύθερος, ἀνάλογα μὲ τὴν δύναμή του, νὰ ἁρπάζῃ ὁτιδήποτε ἀπὸ ὁποιονδήποτε. Ἦταν ὅμως καὶ εὐάλωτος. Ἦταν εὐάλωτος στὰ στοιχεῖα τῆς φύσης, στ' ἄγρια θηρία, στοὺς δυνατώτερους ἀπ' αὐτὸν ἀνθρώπους. Ἡ πρώτη λοιπὸν σκέψη του ἦταν μιὰ πολυμελὴς οἰκογένεια, καὶ γι' αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ κρατήσῃ γύρω του τὰ παιδιά του καὶ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν του. Ἔτσι γεννήθηκε τὸ γένος καὶ μπῆκαν οἱ πρῶτοι περιορισμοὶ στὴν ζωή του, ἀφοῦ γιὰ νὰ λειτουργήσουν σὰν ὁμάδα ἔπρεπε νὰ ὁρίσουν καὶ κανόνες συμπεριφορᾶς, ποὺ ἀφωροῦσαν κυρίως στὴν διανομὴ ἀγαθῶν. Ἔτσι δημιουργήθηκαν οἱ πρῶτοι νόμοι (ἀπὸ τὸ ρῆμα *νέμω·* διανέμω). Οὔτε ὅμως καὶ τότε τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιβίωσης λύθηκε. Ἄλλα γένη πιὸ ἰσχυρὰ ἦταν δυνατὸν νὰ τοὺς προσβάλουν. Ἔτσι εἴτε διὰ συμμαχίας τῶν πιὸ ἀδυνάτων γενῶν εἴτε μὲ ἀπορρόφησή τους ἀπὸ τὸ πιὸ δυνατὸ ἡ κοινωνία μεγάλωνε. Ὡστόσο τὰ προβλήματα δὲν ἀπέλειπαν μὲ τὸ μεγάλωμα τῆς ὁμάδας. Κι αὐτὴν τὴν φορὰ δὲν ἔφθαναν τὰ ἐξωτερικὰ προβλήματα, ἀνεφάνησαν καὶ τὰ ἐσωτερικά. Ἔπρεπε πάν' ἀπ' ὅλα νὰ ἐπέλθῃ ἰσορροπία μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ὁμάδας, ὥστε νὰ μὴ χάνουν τὴν δύναμή τους. Ἔτσι γεννήθηκε ἡ πολιτική, ποὺ περιώρισε ἀκόμα πιὸ πολὺ τὶς ἀτομικὲς ἐλευθερίες τῶν μελῶν τῆς ὁμάδος. Ἡ συνένωση σὲ ἀκόμη μεγαλύτερη ὁμάδα ἔφερε ἀκόμα μεγαλύτερο περιορισμό, ἀφοῦ οἱ ἰσχυρὰ ἰσοδύναμες πλέον κοινωνίες δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ κινοῦνται ἐλεύθερα στὸν χῶρο, γιὰ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν τροφή τους, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἦταν ὑποχρεωμένες νὰ ὑπερασπίζουν τὸν δικό τους χῶρο. Ἔτσι δημιουργήθηκαν οἱ οἰκισμοί, οἱ πόλεις. Δημιουργήθηκε ἡ ἔννοια τῆς πατρίδας. Οἱ νόμοι ἔγιναν αὐστηρότεροι κι ἡ ἄγνωστη λέξη τιμωρία ἔγινε γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἡ καθημερινὴ φοβία του. Τοῦ ἔμεινε μόνο

ἡ ἀνάμνηση τοῦ χαμένου παραδείσου τῆς ἀσυδοσίας.

Η ΕΞΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Σὰν πιὸ παλαιὸς θεὸς ὁ Διόνυσος καὶ πατέρας τῶν θνητῶν, ὅπως λέει κι ὁ ὀρφικὸς ὕμνος, πρέπει νὰ ἦταν ὁ θεὸς τῶν πρωτόγονων ἄγριων ἐνστίκτων. Σ' ἀνάμνηση τῆς ἀπώτατης διονυσιακῆς λατρείας διατηρήθηκαν μέχρι τοὺς ἔσχατους ἀρχαίους χρόνους οἱ τελετὲς τῆς ὠμοφαγίας. Ὅσο ἡ κοινωνία μεγάλωνε, τόσο ἡ ἐξουσία τοῦ Διονύσου μίκραινε. Μέχρι ποὺ ἦλθε ἡ πλήρης κοινωνικοποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ πρέπει νὰ σκεφθοῦμε λοιπὸν ὅτι στὶς πρῶτες ἀνθρώπινες κοινωνίες ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε ν' ἀποβάλῃ τελείως τὸν ἐνστικτώδικο τρόπο ζωῆς. Καινούργιοι πιὰ θεοὶ ἔρχονται νὰ προστατεύσουν τὴν ζωή του. Ἀρχίζει ἡ βασιλεία τοῦ Διὸς κι ὁ Διόνυσος ἐξορίζεται. Εἶναι θελκτικὴ ἡ γιγαντομαχία, ὅπου ὁ Δίας καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ μάχονται καὶ νικοῦν τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης καὶ τ' ἀσύδοτα ἔνστικτα. Κι ὅπως λέει ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὁ Ζεὺς περιῆλθε μετὰ τὴν νίκη του ὅλο τὸν κόσμο. Σκότωσε ὅλους τοὺς κακοὺς καὶ παρέδωσε δίκαιους νόμους στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ κυβερνηθοῦν. Μ' ἄλλα λόγια ἐκείνη τὴν ἀπώτατη ἐποχὴ ὠργανώθηκαν οἱ πρῶτες κοινωνίες τῶν ἀνθρώπων, στὶς ὁποῖες ἐπιβλήθηκε ἡ κατ' ἀνάγκην βίαιη καταστολὴ τῶν ἐνστίκτων. Στὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου *"Προμηθεὺς Δεσμώτης"* ὁ Ζεὺς ἐμφανίζεται μὲ ἀκόλουθους τὸ Κράτος καὶ τὴν Βία.

Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Ὅπως ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἐπιβιώσῃ μόνο μὲ τὴν λειτουργία τῶν ἐνστίκτων, ἔτσι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἐπιζήσῃ σὲ μιὰ αὐστηρὰ δομημένη κοινωνία, ὅπου ἡ λειτουργία τοῦ ὁρμέμφυτου (τῆς ψυχῆς) δεχόταν ἄκρα καταπίεση. Νέοι θεοὶ ἦρθαν στὴν νέα πολιτεία, οἱ Ὀλύμπιοι, καὶ πλάϊ σ' αὐτοὺς οἱ χθόνιοι. Οἱ Ὀλύμπιοι εἶναι οἱ θεοὶ τοῦ ἐπάνω κόσμου, τοῦ ὁρατοῦ, τῆς ὠργανωμένης πολιτείας. Οἱ χθόνιοι πάλι εἶναι οἱ θεοὶ τοῦ κάτω κόσμου, τοῦ ἀθέατου, τῆς ψυχῆς, ποὺ κι αὐτὴ εἶναι ἀθέατη. Οἱ συγκρούσεις τῶν δύο θεϊκῶν ὁμάδων ἦταν ἀναπόφευκτες, μόνο ποὺ οἱ χθόνιοι ἦταν πάντα οἱ ἡττημένοι. Ἡ Ἀθηνᾶ γίνεται προστάτης τῶν Ἀθηνῶν κατόπιν διαγωνισμοῦ πρὸς τὸν χθόνιο Ποσειδῶνα. Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου τὸν ὁδηγεῖ στὴν ἐπιλογὴ τῆς θεᾶς τῆς ὀρθῆς φρόνησης κι ὄχι στὸν σείστη τῆς ψυχῆς Ποσειδῶνα, ποὺ τ' ἄφθονο νερό του ἔρρευσε ἐλεύθερο κι ὄχι σὲ κοίτη, ἐλεγχόμενο. Ἡ δεύτερη σύγκρουση τῶν δύο αὐτῶν θεῶν περιλαμβάνεται στὴν Ὀδύσσεια. Ὁ χθόνιος Ποσειδῶνας σείει τὴν ψυχὴ τοῦ Ὀδυσσέα καὶ τῶν συντρόφων του καὶ τοὺς κάνει ἕρμαια τῶν ἐνστίκτων. Γιὰ νὰ χορτάσουν τὴν πεῖνα τους παραβαίνουν τὰ θεσμοθετημένα καὶ τρῶνε τὰ βόδια τοῦ Ἥλιου. Μάταια ὁ Ὀδυσσέας θὰ τοὺς βουλώσῃ τ' αὐτιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὸ ξελογιαστικὸ τραγούδι τῶν σειρήνων. Ἡ ἀνταριασμένη ψυχή τους θὰ παραδοθῇ στοὺς Λαιστρυγόνες καὶ τοὺς Κύκλωπες καὶ θὰ χαθοῦν. Μόνος πιὰ ὁ Ὀδυσσέας θὰ παραδοθῇ κι αὐτός. Θὰ πιῇ τὸ νερὸ τῆς λησμονιᾶς, θὰ ἐρωτευθῇ μὲ τὴν Κίρκη, θὰ καταδυθῇ στὸν κόσμο τῶν νεκρῶν, θὰ κάνῃ παιδὶ μὲ τὴν Καλυψώ. Ἀπὸ τὸν σίγουρο χαμό του θὰ τὸν σώσῃ ἡ Ἀθηνᾶ. Γιὰ νὰ τὸν ξαναγυρίσῃ ὅμως στὴν Ἰθάκη, τὸν φέρνει σὲ κατάσταση ὕπνωσης, δηλαδὴ τοῦ νεκρώνει τὶς αἰσθήσεις, τοῦ ἀναστέλλει τὴν λειτουργία τῆς ψυχῆς. Ἔτσι στὴν Ἰθάκη θὰ φτάσῃ κοιμισμένος, ὅπου μετὰ τὴν ἐξόντωση τῶν μνηστήρων θὰ ξανακαθήσῃ στὸν θρόνο του καὶ θ' ἀποκαταστήσῃ τὴν θεσμοθετημένη τάξη.

Ἡ συνεχὴς διαπάλη μεταξὺ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ κόσμου, χθονίων καὶ Ὀλυμπίων θεῶν, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ συνεχιστῇ. Οὔτε οἱ ἄνθρωποι οὔτε οἱ θεοὶ ἐναρμονίζονται. Τότε ὁ σοφὸς Ζεύς, ὁ πατέρας τῶν θνητῶν καὶ τῶν ἀθανάτων, πῆγε στὴν Κρήτη, ὅπου βρισκόταν ἡ χθόνια Περσεφόνη καὶ μετὰ τὴν συνεύρεσή τους γεννήθηκε ὁ Διόνυσος. Εἶναι φανερὸς ὁ σκοπὸς τοῦ Διὸς νὰ ἐπιλέξῃ μιὰ χθόνια θεό-

Ὁ Ζεὺς πῆγε στὴν Κρήτη, ὅπου βρισκόταν ἡ χθόνια Περσεφόνη καὶ μετὰ τὴν συνεύρεσή τους γεννήθηκε ὁ Διόνυσος. Εἶναι φανερὸς ὁ σκοπὸς τοῦ Διὸς νὰ ἐπιλέξῃ μιὰ χθόνια θεότητα γιὰ νὰ πλαγιάσῃ μαζύ της. Ἤθελε ἡ καινούργια ζωή, ὁ νέος θεὸς ποὺ θὰ γεννιόταν, νὰ ἔχῃ τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τοῦ Ὀλύμπιου καὶ τοῦ χθόνιου.
Στὴν εἰκόνα, ὁ Ἑρμῆς παραδίδει τὸ βρέφος Διόνυσο στὶς Νύμφες.

τητα γιὰ νὰ πλαγιάσῃ μαζύ της. Ἤθελε ἡ καινούργια ζωή, ὁ νέος θεὸς ποὺ θὰ γεννιόταν, νὰ ἔχῃ τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τοῦ Ὀλύμπιου καὶ τοῦ χθόνιου. Ἀναζητοῦσε τὴν ἰσορροπία. Αὐτὸς εἶναι ὁ Διόνυσος ὁ Ζαγρέας ποὺ τεμάχισαν οἱ τιτᾶνες, οἱ ὁποῖοι προφανῶς συμβόλιζαν τὴν ἐξουσιαστικὴ κρατικὴ ἀντίληψη καὶ βία. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅμως ὅτι τὴν καρδιὰ τοῦ Διονύσου τὴν διέσωσε ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ θεὰ τῆς ὀρθῆς φρόνησης, ποὺ βρισκόταν σὲ συνεχῆ σύγκρουση μὲ τὶς χθόνιες θεότητες. Ὅλα ἔδειχναν ὅτι ὁ νέος Διόνυσος δὲν θ' ἀργοῦσε. Τότε ὁ Ζεὺς ἐπέλεξε τὴν θνητὴ βασιλοπούλα τῆς Θήβας Σεμέλη νὰ καρπίσῃ τὸν νέο θεό. Ἀλλὰ θνητὴ ἡ Σεμέλη, γεμάτη οἴηση, ζήτησε ἀπὸ τὸν Δία νὰ τῆς παρουσιαστῇ σ' ὅλη του τὴν μεγαλοπρέπεια. Ὁ Ζεὺς τῆς ἔκανε τὴν χάρη, μόνο ποὺ ἁρματωμένος μὲ τοὺς κεραυνοὺς τὴν κατέκαυσε. Τότε ὁ Ζεύς, γιὰ νὰ μὴ χαθῇ ὁ νέος Διόνυσος, πῆρε τὸ ἔμβρυο ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς Σεμέλης καὶ τὸ τοποθέτησε μέσα στὸν μηρό του. Ἔτσι, μὲ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς κύησης, γεννήθηκε ξανὰ ὁ Διόνυσος. Ἀπὸ τὸν μῦθο αὐτὸν ἀπορρέει ἡ μία ἑρμηνεία τοῦ προσωνυμίου τοῦ θεοῦ Διθύραμβος, δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ βγῆκε ἀπὸ δύο θύρες, τὴν μήτρα τῆς μητέρας του καὶ τὸν μηρὸ τοῦ Διός.

Ο ΝΕΟΣ ΘΕΟΣ

Ὁ Διόνυσος δὲν μπῆκε στὸ πάνθεον τοῦ δωδεκαθέου. Δὲν ἦταν οὔτε Ὀλύμπιος οὔτε χθόνιος. Ἐκινεῖτο ἀνάμεσά τους ἐπιφέροντας τὴν πολυπόθητη ἁρμονία. Δὲν εἶναι ὅμως πλέον ὁ θεὸς τοῦ ἀσύδοτου ἔνστικτου. Κυριαρχεῖ πάνω σ' αὐτό. Κι εἶναι φανερὸ ἐκ τῶν ἀπεικονίσεών του πάνω σὲ τίγρη ἢ λεοπάρδαλη ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Ἰνδία. Δὲν ἀφήνει ἐλεύθερο τὸ ζῷον-ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὸν κατευθύνει, τὸν ἡμερεύει. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ νέο προσωνύμιό του εἶναι *Εὔϊος*, ὁμόρριζο τοῦ *ἰήϊος* τοῦ Ἀπόλλωνα, ποὺ σημαίνει θεραπευτής. Τιμᾶται μαζὺ μὲ τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν πατέρα τοῦ Ἀσκληπιοῦ, στοὺς Δελφούς, ὅπου στὴν κρύπτη τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχουν καὶ τῶν δύο θεῶν οἱ τάφοι καὶ συμβασιλεύουν. Ἡ Πυθία εἶχε χρησμοδοτήσει *«Διόνυσον ὑγιάτην καλεῖν»*. Ἄλλωστε τὰ θέατρα ποὺ προστατεύει κτίζονται δίπλα σὲ ναοὺς τοῦ Ἀπόλλωνα (Δελφοὶ) ἢ δίπλα σ' ἀσκληπιεῖα (Ἐπίδαυρος, Ἀθήνα). Δὲν εἶναι ἰατρὸς τοῦ σώματος ὁ Διόνυσος ἀλλὰ τῆς ψυχῆς. Ὅλη ἡ θεραπεία του περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν κάθαρση. Στὴν γεωπονία ἡ κάθαρση ἢ καθαρμὸς ἔχει νὰ κάνῃ μὲ τὸ ἀνοιξιάτικο κλάδεμα τοῦ ἀμπελιοῦ. Οἱ ἔμπειροι ἀγρότες κλαδεύουν τὰ λεγόμενα τυφλὰ κλαδιὰ (αὐτὰ ποὺ δὲν πρόκειται νὰ καρπίσουν), ὥστε τὰ ὑπόλοιπα νὰ δυναμώσουν καὶ νὰ παράγουν περισσότερους καρπούς. Σὰν ἰατροφιλοσοφικὴ ἔννοια ἡ κάθαρση σημαίνει τὴν ἀποκοπὴ τῶν στρεβλῶν ψυχολογικῶν καταστάσεων, ποὺ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν συνεχῆ καταπίεση τῆς ψυχῆς. Ἔτσι ἡ ψυχὴ καθαρὴ πλέον θὰ λειτουργήσῃ ἐν συνόλῳ (περιλαμβανομένης καὶ τῆς λογικῆς), ὥστε νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄνθρωπο στὴν ἔνταξη καὶ προσφορά του στὴν κοινωνία.

Η ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Κύριος σκοπὸς τῆς ἀρχαίας ἰατρικῆς δὲν ἦταν ἡ θεραπεία τοῦ νοσήματος, ἀλλὰ ἡ πρόληψή του. Ἡ πρόληψη ἰσχύει κύρια γιὰ τὴν ψυχιατρική, ἀφοῦ ὅταν ἐκδηλωθοῦν τὰ συμπτώματα τῆς ἀσθένειας εἶναι σχεδὸν πάντα πλέον ἀργά. Ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη ἔχει καταλήξει στὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ πλεῖστα νοσήματα εἶναι ψυχοσωματικά. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ὑγιὴς ψυχὴ μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ πολλές κακοτοπιές. Ἡ λειτουργία τῆς ψυχῆς μοιάζει μὲ μιὰ καλοκλεισμένη κατσαρόλα ποὺ μέσα της βράζει νερό. Ὁ βρασμὸς δυναμώνει ὅσο ἡ ψυχὴ καταπιέζεται ἀπ' ὁποιαδήποτε αἰτία. Δὲν εἶναι μόνον οἱ νόμοι ποὺ ὁρίζουν τὴν κοινωνικὴ συμπεριφορὰ καὶ περιορίζουν τὴν ἀτομική μας ἐλευθερία. Πολὺ περισσότερο καταπιέζεται, ὅταν κάποιοι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ἄδικοι ἢ δὲν ὑπάρχει ἰσοτιμία. Εἶναι τόσες οἱ αἰτίες, ὅσες καὶ οἱ ὀνομασίες τῶν διαφόρων συμπλεγμάτων ποὺ ὑποδηλώνουν ἀνισορροπία στὴν ψυ-

Ὁ Διόνυσος δὲν μπῆκε στὸ πάνθεον τοῦ δωδεκαθέου. Δὲν ἦταν οὔτε Ὀλύμπιος οὔτε χθόνιος. Ἐκινεῖτο ἀνάμεσά τους ἐπιφέροντας τὴν πολυπόθητη ἁρμονία. Δὲν εἶναι ὅμως πλέον ὁ θεὸς τοῦ ἀσύδοτου ἔνστικτου. Κυριαρχεῖ πάνω σ' αὐτό. Κι εἶναι φανερὸ ἐκ τῶν ἀπεικονίσεών του πάνω σὲ τίγρη ἢ λεοπάρδαλη ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Ἰνδία. Δὲν ἀφήνει ἐλεύθερο τὸ ζῷον - ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὸν κατευθύνει, τὸν ἡμερεύει.

χικὴ λειτουργία. Κι ὅσο αὐξάνεται ἡ καταπίεση, τόσο ὁ βρασμὸς δυναμώνει κι ὁ ἀτμὸς πιέζει τὰ τοιχώματα καὶ τὸ κάλυπτρο (καπάκι). Ἂν τὸ κάλυπτρο ἐκτιναχθῇ ἀπὸ τὴν πίεση, τότε ἡ κατάσταση, ὅπως λένε καὶ στὴν ἰατρική, εἶναι μὴ ἀναστρέψιμος. Πρέπει κάποιος νὰ σηκώσῃ τὸ κάλυπτρο, νὰ ἐκτονωθῇ ἡ πίεση τοῦ ἀτμοῦ κι ὁ βρασμὸς νὰ συνεχιστῇ ὁμαλά. Αὐτὸ τὸ σήκωμα τοῦ καλύπτρου εἶχε ἀναλάβει ὁ Διόνυσος μὲ τὶς πρὸς τιμήν του γιορτές. Ὄχι μόνο μία γιορτή, ἀλλὰ ὅλος ὁ κύκλος βοηθοῦσε στὴν ὁμαλὴ λειτουργία τῆς ψυχῆς. Δύο εἶναι οἱ ὁμάδες τῶν διονυσιακῶν ἑορτῶν, οἱ *ἠϊτικὲς* (θεραπευτικὲς) κι οἱ *παιδευτικές*.

ΤΑ ΜΙΚΡΑ Ἢ ΕΝ ΑΓΡΟΙΣ ΔΙΟΝΥΣΙΑ

Ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς ἠϊτικὲς ἑορτὲς εἶναι τὰ Μικρὰ Διονύσια, ποὺ ἐτελοῦντο ἀπὸ τὶς 22 ὥς 25 Δεκεμβρίου. Δὲν ἦταν πανελλήνια γιορτή, ἀλλὰ τοπικὴ καὶ τὴν τέλεσή τους εἶχαν ἀναλάβει οἱ δήμαρχοι τῶν περιφερειακῶν δήμων. Στὶς 4 ἡμέρες ποὺ διαρκεῖ ἡ γιορτή, οἱ συμμετέχοντες μὲ τὴν βοήθεια τοῦ κρασιοῦ ἀφήνουν τὴν ψυχή τους νὰ λειτουργήσῃ. Γίνονται πομπὲς κανηφόρων μὲ προσφορὲς στὸν θεό. Ψάλλονται κῶμοι πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ, ποὺ συγκινοῦν τὰ τρίσβαθα τῆς ψυχῆς. Διασκεδάζουν μὲ παρελάσεις μασκαράδων καὶ φαλλοφορίες, ἐνῷ οἱ πανηγυριστὲς ἀνταλλάσσουν σκώμματα μεταξύ τους καὶ μὲ τοὺς περαστικούς. Μικροὶ καὶ μεγάλοι παίζουν διάφορα παιχνίδια καὶ τὸ βράδυ ψάλλονται ᾠδὲς τοῦ Πινδάρου πρὸς τιμὴν τῶν νικητῶν. Ἀκόμα, οἱ πολῖτες παρακολουθοῦσαν παραστάσεις τραγῳδιῶν καὶ κωμῳδιῶν καὶ οἱ ψυχὲς ἔκλαιγαν ἢ γελοῦσαν, ἀνάλογα μὲ τὴν περίσταση. Ἡ ψυχὴ ὑπερλειτουργοῦσε κατ' αὐτὸ τὸ τετραήμερο. Ἡ ὑπερλειτουργία ὅμως αὐτὴ δὲν εἶχε ποῦ νὰ διοχετευθῇ. Ἡ κοινωνία τὸν χειμῶνα νεκρωνόταν. Δὲν ἔβγαινε κανεὶς στοὺς ἀγρούς. Οἱ στρατιῶτες γύριζαν ἀπὸ τὰ μέτωπα, διότι οἱ ἐχθροπραξίες ἀποφεύγονταν κατὰ τὸν χειμῶνα. Τὰ πλοῖα ἔδεναν στὶς νεωδόχους. Ὁ θεὸς τῆς γνώσης καὶ τῆς ἁρμονίας, ὁ Ἀπόλλων, κάθε χειμῶνα ἔφευγε γιὰ τὴν χώρα τῶν Ὑπερβορείων. Στοὺς Δελφοὺς καὶ στὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων βασίλευε ὁ Διόνυσος. Ἡ ψυχή, λυτὴ ὅπως ἦταν ἀπὸ τὰ Μικρὰ Διονύσια, κλεινόταν στοὺς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ. Οἱ μεγάλες νύχτες καὶ τ' ἄγρια καιρικὰ φαινόμενα τὴν γέμιζαν φόβους. Οἱ φόβοι μεγάλωναν μὲ τὶς τραγικὲς διηγήσεις τῶν στρατιωτῶν γιὰ γεγονότα πραγματικὰ ἢ φανταστικά. Μεγάλωναν ἀπὸ τὶς διηγήσεις τῶν ναυτικῶν γιὰ ἐπικίνδυνα ταξίδια ἀνάμεσα σὲ καταιγίδες καὶ τέρατα, ποὺ συναντοῦσαν σὲ διαρκῶς. Κι ἀπὸ κοντὰ οἱ διηγήσεις τῶν παραμυθιῶν γιὰ δράκους, ποὺ λέγαν στὰ παιδιά. Καὶ ἡ ψυχὴ νὰ φουσκώνῃ ἀκόμα περισσότερο ἀπὸ ἀγανάκτηση, γι' αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀδίκησαν ἢ ἐνοχὲς γιὰ ὅσους ἀδίκησαν. Νὰ φουσκώνῃ ἀπὸ συμπλέγματα γιὰ ὅσα ἤθελαν νὰ κάνουν καὶ δὲν ἔκαναν. Νὰ βγαίνουν στὶς σκέψεις οἱ κακίες γιὰ ὅσους πέτυχαν αὐτὰ ποὺ ἴδιοι θέλαν νὰ πετύχουν. Νὰ βαθαίνουν ἀκόμα περισσότερο στοὺς δρόμους τῆς ψυχῆς καὶ ν' ἀνακαλοῦν τοὺς νεκρούς τους. Νὰ νιώθῃς ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ἀντέχει ἄλλο, εἶναι ἕτοιμη νὰ ἐκραγῇ.

ΑΝΘΕΣΤΗΡΙΑ

Καὶ τότε παρεμβαίνει ὁ Διόνυσος γιατρὸς καὶ σηκώνει τὸ κάλυπτρο, πρὶν τὸ ἐκτινάξῃ ἡ ψυχικὴ πίεση. Λίγο πρὶν μπῇ κι ἐπίσημα ἡ Ἄνοιξη, στὶς 25 Φεβρουαρίου, ἀρχίζει ἡ τριήμερη ἑορτὴ τῶν Ἀνθεστηρίων, ἡ πιὸ παλαιὰ ἑορτὴ τοῦ Διονύσου. Τὴν πρώτη ἡμέρα ἦταν οἰκογενειακὴ κι ὠνομαζόταν *Πιθοίγια*, δηλαδὴ ἄνοιγμα τῶν πίθων ποὺ περιεῖχαν κρασί. Ἡ γιορτὴ ἄρχιζε νωρὶς τὸ ἀπόγευμα μὲ τὴν περισχοίνιση τοῦ ἀρχαιοτάτου "*ἐν Λίμναις*" ἱεροῦ τοῦ Διονύσου, ποὺ βρισκόταν νότια τῆς Ἀκρόπολης. Δηλαδὴ στερέωναν ἕνα σχοινὶ περιμετρικὰ τοῦ ἱεροῦ, γιὰ νὰ μὴν πλησιάσουν οἱ βέβηλοι. Ἀκολούθως οἱ Ἀθηναῖοι γυρνοῦσαν στὸ σπίτι τους, ὅπου ἄρχιζε ἡ κυρίως γιορτή. Ὅλη ἡ οἰκογένεια, ἀπὸ τὰ παιδιὰ τριῶν χρόνων καὶ πάνω καὶ οἱ δοῦλοι φοροῦσαν λουλουδιασμένα στεφάνια καὶ θυσίαζαν στὸν θεό. Στὴν συνέχεια ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας ἔδινε ἐντολὴ κι ἀνοίγονταν τὰ πιθάρια μὲ τὸ καινούργιο κρασί, ποὺ τὸ 'πιναν ἄκρατο, δηλαδὴ ἀνέρωτο. Κι αὐτὸ τὸ κρασὶ ἦταν πιὸ δυνατό, δηλαδὴ περιεῖχε περισσότερους βαθμοὺς οἰνοπνεύματος, γιατὶ εἶχε ψηθῆ, ὅπως λένε οἱ οἰνοποιοί, περισσότερο καιρό. Κι εὐθὺς ἄρχιζε τὸ συμπόσιο μὲ τὴν συμμετοχὴ ὅλων. Γρήγορα τὸ κρασὶ ἐλευθέρωνε τὴν ψυχὴ καὶ μέσα σὲ γέλια καὶ πειράγματα ἔδιωχναν τὰ κακὰ φα-

ντάσματα τῆς μοναχικῆς χειμερινῆς ζωῆς τους, ποὺ τοὺς εἶχε στρεβλώσει τὴν ψυχή. Μέσ' ἀπὸ χοροὺς καὶ τραγούδια ποὺ κρατοῦσαν ὅσο ἄντεχε ὁ καθένας, ἡ ψυχὴ ἠρεμοῦσε. Ὅ,τι τοὺς χώριζε, ἔπαιρνε μαῦρο δρόμο. Ἦταν πάλι μιὰ δεμένη οἰκογένεια, ἕτοιμη ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ ἐπερχόμενο κακὸ ἢ νὰ δεχθῇ τὸ καλό. Τὸ κόχλασμα τῆς ψυχῆς ἄρχισε νὰ κατακάθεται. Ἔτσι καθαρὴ ἡ ψυχὴ κατὰ ἕνα μέρος ἦταν ἕτοιμη νὰ γιορτάσῃ τὴν δεύτερη μέρα τῶν Ἀνθεστηρίων, τοὺς *Χόες*. Πολλοὶ θέλουν τὴν λέξη νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν *χοή*, ποὺ εἶναι προσφορὰ πρὸς τοὺς νεκρούς. Δὲν τοὺς πτοεῖ οὔτε ὁ τονισμὸς σὲ διαφορετικὴ συλλαβή. Οἱ *Χόες* προέρχονται ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ *χοῦς*, ποὺ ἦταν ἕνα δοχεῖο, τὸ ὁποῖο χωροῦσε τρία λίτρα κρασὶ περίπου.

Πρωὶ-πρωὶ οἱ Ἀθηναῖοι, μὲ βαρὺ τὸ κεφάλι ἀπὸ τὸ κρασὶ καὶ τὸ ξενύχτι, ἔτρεχαν στὴν ἀγορὰ ν' ἀγοράσουν κρασὶ καὶ τρόφιμα γιὰ τὸ πάνδημο γεῦμα ποὺ θ' ἀκολουθοῦσε. Τὸ τραπέζι στρωνόταν καὶ κάθε συνδαιτημόνας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φαγητὸ εἶχε μπροστά του κι ἕναν *χοῦν* γεμᾶτο κρασί. Τὸ γεῦμα κρατοῦσε μέχρι ν' ἀκουστῇ ἡ σάλπιγγα, ποὺ τοὺς καλοῦσε στὸν ἀγῶνα τῆς οἰνοποσίας. Μιὰ ὡραία περιγραφὴ κάνει ὁ Ἀριστοφάνης στοὺς "*Ἀχαρνεῖς*" του. Ὁ νικητής, ὅποιος δηλαδὴ ἄντεχε νὰ πιῇ τὸ περισσότερο κρασί, κέρδιζε ἕνα ἀσκὶ γεμᾶτο κρασὶ κι ἕνα χρυσὸ στεφάνι. Μετά, μ' ὅση δύναμη τοὺς ἀπέμενε, τραβοῦσαν στὸ ἱερὸ τοῦ Διονύσου κοντὰ στὴν Ἀκαδημία. Ἀπὸ παρακείμενο βάλτο ἔβγαινε ταῦρος λευκὸς λουλουδοστεφανωμένος –σύμβολο τῶν ἄγριων ἐνστίκτων–, ποὺ τὸν κατηύθηναν στὸν ναό. Ἀπὸ τὸν ναὸ ἔπαιρναν τὸ ξόανο τοῦ θεοῦ, τὸ τοποθετοῦσαν σὲ πλοῖο ποὺ κυλοῦσε πάνω σὲ ρόδες καὶ τὸ ὡδηγοῦσαν στὸ Βουκολεῖο. Τὸ Βουκολεῖο ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια δημόσια κτίρια, ὅπου ἐφυλάσσοντο τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἄρχοντα βασιλέα, ποὺ ἦταν ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν σωστὴ τέλεση τῶν πανδήμων ἑορτῶν. Πρὶν φθάσῃ στὸ Βουκολεῖο τὸ ξόανο τοῦ θεοῦ, ἔμπαινε ἡ γυναῖκα τοῦ ἄρχοντα βασιλέα (ἡ βασιλίνα) κι ἔδινε τὸν παρακάτω ὅρκο:

«*Νηστεύω καὶ εἶμαι καθαρὴ καὶ ἀπέχω ἀπὸ ὅλα ὅσα δὲν εἶναι καθαρὰ καὶ ἀπὸ συνουσία μὲ ἄνδρα καὶ τελῶ τὰ Θεοίνια καὶ τὰ Ἰοβάκχεια τοῦ Διονύσου σύμφωνα μὲ τὴν προγονικὴ συνήθεια καὶ κατὰ τὶς συγκεκριμμένες ἐποχές*».

Ὅταν ἔμπαινε τὸ ξόανο τοῦ θεοῦ στὸ Βουκολεῖο, ἡ Ἱεροφάντις τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων, συνεπικουρούμενη ἀπὸ 14 ἱέρειες (τὶς Γεραρὲς = σεβαστές), ποὺ εἶχαν δώσει τὸν ἴδιο μὲ τὴν βασιλίνα ὅρκο, τελοῦσε τὸν γάμο τοῦ θεοῦ μὲ τὴν βασιλίνα. Ὡραιότατος συμβολισμὸς γιὰ τὴν καθυπόταξη τῶν ἀγρίων ἐνστίκτων καὶ τοῦ παντρέματος τῆς ψυχῆς μὲ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο τῆς ὠργανωμένης πολιτείας. Ἦταν μιὰ ἁρμονικὴ σύζευξη τοῦ πάνω καὶ τοῦ κάτω κόσμου.

Ἀκολούθως οἱ γυναῖκες τῆς πόλης μὲ πομπὴ πήγαιναν στὸ «ἐν λίμναις» ἱερὸ τοῦ θεοῦ –ποὺ ἄνοιγε μιὰ φορὰ τὸν χρόνο τὶς πύλες του– τὸ βράδυ τῆς δεύτερης ἡμέρας τῶν Ἀνθεστηρίων. Ἐκεῖ οἱ γυναῖκες θὰ πρόσφεραν θυσίες στὸν θεὸ καὶ στὴν συνέχεια θὰ ἐτελοῦντο τὰ μυστήρια. Ἦταν μιὰ καθαρὰ γυναικεία τελετὴ κι ἡ παρουσία τῶν ἀνδρῶν ἦταν αὐστηρὰ ἀπαγορευμένη. Τὴν εὐθύνη τῆς γιορτῆς εἶχε ἡ βασιλίνα κι ἐτελεῖτο στὸ ὄνομα τῆς πολιτείας. Δεῖγμα τοῦ σεβασμοῦ τῆς πόλης πρὸς τὸν θεό, πρὸς τὴν καλὴ ψυχικὴ λειτουργία τῶν πολιτῶν της. Οἱ γυναῖκες πρὶν εἰσέλθουν στὸ ἱερὸ ἐξαγνίζοταν μ' ἀέρα, νερὸ καὶ φωτιά, ἐνῷ ἔφεραν διακριτικὰ ἱμάτια ἀπὸ δέρμα ἐλαφιοῦ ἢ πάνθηρα. Οἱ 14 ἱέρειες ἔπαιρναν τὴν θέση τους στοὺς 14 βωμοὺς τοῦ θεοῦ, ὅσα καὶ τὰ τεμαχισμένα ἀπὸ τοὺς τιτᾶνες μέλη τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ ἱεροφάντις τὴν θέση της στὸν 15ο βωμό, ὁ ὁποῖος συμβόλιζε τὴν καρδιά του, ποὺ ἔσωσε ἡ Ἀθηνᾶ. Ἡ τελετὴ ξεκινοῦσε μὲ θυσία χοίρου ἀπὸ τὴν ἱεροφάντιδα. Στὴν συνέχεια ἀκολουθεῖτο τὸ τυπικὸ τῆς τελετουργίας, τὸ ὁποῖο ἦταν ἐγχάρακτο σὲ μαρμάρινη πλάκα ποὺ ἦταν ἀναρτημένη στὸν ναό, ὅπως τό 'χε θεσμοθετήσει ἡ πόλη.

Κι ἐνῷ οἱ γυναῖκες ἔκαναν τὴν δική τους γιορτὴ στὸ «ἐν λίμναις» ἱερό, ἔξω οἱ ἄνδρες ξεσποῦσαν καὶ γιόρταζαν τὸν θεὸ μὲ πλήρη ἀσυδοσία. Πομπὲς μασκαράδων συναντιόντουσαν μὲ λαμπαδηδρόμους ἢ φαλλοφόρους ἀνταλλάσσοντας καυστικὰ πειράγματα. Ὅλη ἡ πόλη τραγουδοῦσε καὶ χόρευε. Ἅμαξες μὲ πανηγυριστὲς διέτρεχαν τοὺς δρόμους τῆς πόλης καὶ σατίριζαν τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα μὲ ἄκρως ἐλευθεριάζουσες ἐκφράσεις, ἐνῷ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο οἱ πεζοὶ τοὺς ἀνταπέδιδαν τὰ πειράγματα. Ἀπὸ τὸ ἔθιμο αὐτὸ μᾶς ἔχει μείνει καὶ σήμερα ἡ παροιμιώδης φράση

"τοῦ ἔσουρε τὰ ἐξ ἁμάξης". Πιὸ 'κεῖ κάποιοι ἄλλοι πανηγυριστὲς προσπαθοῦσαν νὰ παίξουν τὰ Ἀσκώλια, δηλαδὴ νὰ περπατήσουν στὸ ἕνα πόδι. Εὔκολα καταλαβαίνει κάποιος τὸ θέαμα καὶ τὰ σχόλια ποὺ προκαλοῦσαν οἱ καταμεθυσμένοι Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦσαν ν' ἀνταγωνιστοῦν ἀλλήλους τρέχοντας στὸ ἕνα πόδι. Ἡ γιορτὴ ἦταν ὁλονύκτια. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα ἀπὸ τὶς "*Βάκχες*" τοῦ Εὐριπίδη:

«πότε θά 'ρθη τάχα ἡ μέρα,
ποὺ μὲ βακχικὸ ἀγέρα
τὸ ἄσπρο μου πόδι θὰ σύρω
σ' ὁλονύχτιους χορούς,
καὶ μὲ τ' ἀγεριοῦ τὸ χάδι
θὰ πηδάω σὰν τὸ ζαρκάδι...»
(στ. 862-867)

Ξημέρωνε ἡ τρίτη ἡμέρα τῆς γιορτῆς, οἱ *Χύτροι*, ποὺ ἦταν ἀφιερωμένη στοὺς νεκρούς. Χαρούμενοι, μ' ἐλαφρωμένη τὴν ψυχή τους ἀλλὰ παραζαλισμένοι ἀπὸ τὸ ὁλονύκτιο γλέντι, οἱ Ἀθηναῖοι ξεκινοῦσαν τὴν ἡμέρα τους μὲ νεκρικὲς σπονδές. Πρόσφεραν στοὺς νεκρούς τους ἀγγεῖα μὲ βρασμένα λαχανικὰ καὶ πανσπερμία σιτηρῶν. Μετὰ τὶς οἰκογενειακὲς σπονδὲς ὅλοι μαζὺ μετέβαιναν σὲ πηγὴ κοντὰ στὶς σημερινὲς στήλες τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἐκεῖ μὲ σπονδὲς νεροῦ, ποὺ ἐκαλοῦντο *Ὑδροφόρια*, γινόταν ἐπίσημη ἀνάκληση τῶν νεκρῶν κι ἐτιμῶντο οἱ ἥρωες τῆς πόλης, ἐνῷ μὲ ἄλλες σπονδὲς ἐτιμῶντο οἱ πνιγμένοι στὸν κατακλυσμὸ τοῦ Δευκαλίωνα. Στὴν συνέχεια ἡ γιορτὴ τῶν Ἀνθεστηρίων τελείωνε μὲ τὴν ἐπίκληση «*Θύραζε Κῆρες* (κόρες τῆς νύκτας καὶ τοῦ βίαιου θανάτου)... *οὐκέτι Ἀνθεστήρια*». Δηλαδὴ Κῆρες κλεῖστε τὶς πόρτες ποὺ ἐπιτρέπουν τὴν ἐπικοινωνία τῶν ψυχῶν μὲ τὸν ἐπάνω κόσμο, δὲν ὑπάρχουν πλέον Ἀνθεστήρια. Οὔτε ὅμως ὑπῆρχε ἀνάγκη νὰ συνεχιστοῦν. Ἡ ξέφρενη χαρὰ τῶν προηγουμένων ἡμερῶν εἶχε δώσει τὴν εὐκαιρία στὴν ψυχή, στὰ ἔνστικτα, νὰ ἐκτονωθοῦν. Ὁ ἰατρὸς Διόνυσος εἶχε ἐκβάλει τὰ τυφλὰ μάτια τῆς ψυχῆς, τὴν εἶχε καθαρίσει. Ἀναγεννημένος ὁ ἄνθρωπος μαζὺ μὲ τὴν ἀναγέννηση τῆς φύσης ἦταν πλέον ἕτοιμος νὰ δοθῇ στὰ καθημερινὰ ἔργα. Ὁ Ἀπόλλων ξαναγύριζε ἀπὸ τὴν χώρα τῶν Ὑπερβορείων. Ἡ βασιλεία τοῦ Διόνυσου στοὺς Δελφοὺς τελείωνε. Οἱ θάλασσες ἄνοιγαν κι οἱ ναυτικοὶ ξανάρχιζαν τὰ μακρυνὰ ταξίδια τους. Οἱ στρατιῶτες ξαναγύριζαν στὴν μάχη κι οἱ ἀγρότες ἐπέστρεφαν στὶς γεωργικὲς ἀσχολίες τους. Ὅλοι πλέον μὲ ἐλαφρωμένη καὶ καθαρὴ τὴν καρδιά, μὲ τὸ λογικὸ ἐλεύθερο νὰ λειτουργήσῃ, θ' ἄντεχαν τὴν καταπιεστικὴ καθημερινότητα μέχρι τὰ *Θύρσεια*, γιορτὴ ἐκτόνωσης κι αὐτὴ στὴν διάρκεια τοῦ τρυγητοῦ, κι ἀπὸ ἐκεῖ νὰ φτάσουν καὶ πάλι στὰ Μικρὰ Διονύσια, γιὰ νὰ ξαναρχίσῃ ὁ κύκλος.

Μποροῦμε τὴν ψυχὴ νὰ τὴν χωρίσουμε σὲ τρία μέρη: Τὸ *θυμικὸ* (χῶρος τῶν ἐνστίκτων καὶ τῶν συναισθημάτων), τὸ *λογικὸ* καὶ τὸ *ἐπιθυμητό*. Ὅταν τὰ ἔνστικτα καὶ τὰ συναισθήματα καταπιέζωνται καὶ δὲν βρίσκουν δίοδο νὰ ἐκδηλωθοῦν (ἐκτονωθοῦν), τότε πιέζουν τὸ

Ὅλη ἡ πόλη τραγουδοῦσε καὶ χόρευε. Ἅμαξες μὲ πανηγυριστὲς διέτρεχαν τοὺς δρόμους τῆς πόλης καὶ σατίριζαν τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα μὲ ἄκρως ἐλευθεριάζουσες ἐκφράσεις, ἐνῷ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο οἱ πεζοὶ τοὺς ἀνταπέδιδαν τὰ πειράγματα. Ἀπὸ τὸ ἔθιμο αὐτὸ μᾶς ἔχει μείνει καὶ σήμερα ἡ παροιμιώδης φράση "τοῦ ἔσουρε τὰ ἐξ ἁμάξης".

λογικὸ καὶ δὲν τοῦ ἀφήνουν χῶρο νὰ λειτουργήση. Οἱ ἐπιθυμίες γίνονται παράλογες κι ὁ ἄνθρωπος ὁδηγεῖται στὴν τρέλλα. Ἀντίθετα, ὅταν τὰ ἔνστικτα καὶ τὰ συναισθήματα ἐκτονώνονται, ὅπως συνέβαινε μὲ τὶς διονυσιακὲς γιορτὲς στὴν ἀρχαιότητα, τὸ λογικὸ τότε βρίσκει χῶρο νὰ λειτουργήση καὶ μὲ τὴν σειρά του νὰ περιορίζη τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐπιθυμητοῦ. Ἔτσι ἐπέρχεται ἡ ἐξισορρόπηση τῶν λειτουργιῶν τῆς ψυχῆς. Ὁ ἀπαραίτητος ἰατρὸς Διόνυσος ἔρχεται γιὰ δεύτερη φορὰ θριαμβευτὴς στὸν ἀνθρώπινο βίο. Κι αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ οὐσιαστικὴ ἑρμηνεία τοῦ προσωνυμίου Διθύραμβος, δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ θριαμβεύει δύο φορές. Φυσικὰ αὐτὴ ἡ ἰσορροπία ἀνατρέπεται κι ἀπὸ τὴν ὑπερλειτουργία τοῦ ἑνὸς τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς. Εἶναι γνωστὴ ἡ καθημερινὴ ἔκφραση «*αὐτὸς τρελλάθηκε ἀπὸ τὰ πολλὰ γράμματα*». Τὸ μέτρο ἀναζητῶντας οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν ὁρίσει 9 μῆνες νὰ βασιλεύη ὁ Ἀπόλλων στοὺς Δελφοὺς καὶ 3 ὁ Διόνυσος. Γιὰ τὴν ἀξία τῆς ἐκτόνωσης τῆς ψυχῆς ὁ σοφὸς Ἀβδηρίτης Δημόκριτος ἔλεγε:

«*Βίος ἀνεόρταστος μακρὴ ὁδὸς ἀπανδόκευτος*».

Δηλαδὴ ἡ ζωὴ χωρὶς γιορτὲς μοιάζει μὲ δρόμο μακρυνό, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἕνα πανδοχεῖο νὰ ξεκουραστῆς, νὰ πάρῃς μιὰν ἀνάσα. Κι ἔλεγε ἀκόμη:

«*Ἀνοήμονες βιοῦσιν οὐ τερπόμενοι βιοτῇ*».

Δηλαδὴ οἱ ἄμυαλοι ζοῦν χωρὶς νὰ ἀπολαμβάνουν τὶς χαρὲς τῆς ζωῆς. Γνώριζαν πολὺ καλὰ οἱ ἀρχαῖοι τὴν ἀξία νὰ ζῇ ὁ ἄνθρωπος σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιταγὲς τῆς φύσης. Ὅπως ἔλεγε καὶ ὁ Ἐπίκτητος:

«*Νόμος βιοτικός ἐστιν οὗτος τὸ ἀκόλουθον τῇ φύσει πράττειν*».

Δηλαδὴ νόμος ἀναγκαῖος γιὰ τὴν ζωὴ εἶναι νὰ κάνῃ ὅ,τι ἡ φύση ὁρίζει. Κι αὐτὸ εἶναι ἡ μία αἰτία, ποὺ τὰ ψυχιατρεῖα ἦταν ἄγνωστα στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα.

Ἂν ρωτήσουμε ακόμα κι ἕναν μαθητευόμενο ψυχίατρο, θὰ μᾶς διαβεβαιώσῃ ὅτι πέρα ἀπὸ τὴν ἐκτόνωση τῆς ψυχῆς σημαντικὸ ρόλο στὴν ψυχικὴ ἰσορροπία παίζει ἡ ἔνταξή μας στὸ κοινωνικὸ σύνολο καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἔνταξης τῶν ὑπολοίπων μὲ τὶς ἀτομικὲς ἰδιομορφίες τοῦ καθενός. Δηλαδὴ νὰ λειτουργήσουμε μὲ τὸ κοινωνικὸ ἐγώ μας. Εὔκολα κατανοοῦμε τὴν ἀξία τῆς λειτουργίας τοῦ κοινωνικοῦ

ἐγώ, ἂν ἀνατρέξουμε στὸν βίο τοῦ κυνικοῦ φιλοσόφου Διογένη. Εὔκολα ἀντιλαμβανόμαστε ὅλοι τὸ τί θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ, ἂν κάποιος ἔπαιρνε ἕνα μεγάλο πιθάρι, τὸ ἔστηνε στὴν πλατεῖα 'Ομονοίας καὶ ζοῦσε σ' αὐτό. Γρήγορα θὰ τὸν ἀπορρίπταμε μὲ τὴν ρετσινιὰ τοῦ τρελλοῦ. Ὅμως γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους ὁ Διογένης δὲν ἦταν τρελλός, ἀλλὰ φιλόσοφος. Οὔτε ποὺ σκέφθηκαν νὰ τὸν ἀπορρίψουν. Ἀντίθετα ὅλοι προσπαθοῦν ν' ἀποφύγουν τὴν τσουχτερὴ κριτική του, γιὰ νὰ μὴν τὴν πάθουν ὅπως ὁ Πλάτων. Κάποτε ὁ Πλάτων ἔδωσε τὸν ὁρισμὸ τοῦ ἀνθρώπου, λέγοντας ὅτι εἶναι ὂν δίπουν καὶ ἄπτερον. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Διογένης περιφερόταν στὴν ἀγορὰ ἐπιδεικνύοντας ἕνα καλομαδημένο κοτόπουλο καὶ φώναζε: «*Ἴδε ὁ ἄνθρωπος κατὰ Πλάτωνα*». Ἔτσι ὁ Πλάτων ἀναγκάστηκε νὰ προσθέσῃ στὸν ὁρισμό του καὶ τὸν πρσδιορισμὸ *λογικόν*. Σήμερα δὲν ἀποδεχόμαστε τὴν ἔνταξη τοῦ καθενὸς μὲ τὶς ἰδιομορφίες του, γιατὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα εἴμαστε ἀπροσάρμοστοι ἐμεῖς. Κάποιοι δὲν θέλουν νὰ λειτουργοῦμε μὲ τὸ κοινωνικὸ ἐγώ μας, μὲ τὴν δύναμη τῆς ὁμάδος, γιὰ νὰ εἴμαστε εὔκολα θηράματα στὰ ἐξουσιαστικὰ σχέδιά τους. Ἂν βέβαια εἶναι δυνατόν, νὰ ἐνταχθοῦμε καὶ νὰ λειτουργήσουμε μὲ τὸ κοινωνικὸ ἐγώ μας καὶ μὲ ἰσορροπημένη ψυχή, μέσα στὴν ἀφύσικη κοινωνία ποὺ μᾶς ἔχουν ὑποχρεώσει νὰ διαβιοῦμε.

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Σοφὰ οἱ νομοθέτες θεοὶ τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας εἶχαν ἀφιερώσει τὴν τρίτη ἡμέρα τῶν Ἀνθεστηρίων στοὺς νεκρούς. Ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ κύκλου ζωῆς καὶ θανάτου σηματοδοτεῖ τὴν ἐπιβίωσή μας σὰν εἶδος, γι' αὐτὸ ξεκινοῦσε ἡ γιορτὴ μὲ τὶς σπονδὲς στοὺς οἰκογενειακοὺς νεκρούς. Ἐνῷ μὲ τὴν ἐπίκληση τῶν νεκρῶν τῆς πόλης καὶ τὴν τιμὴ πρὸς τοὺς νεκροὺς τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνα, σηματοδοτοῦσαν τὴν ἐπιβίωση τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία τοὺς καλοῦσαν νὰ ἐνταχθοῦν μὲ καθαρὴ πλέον τὴν ψυχή τους. Γιὰ τὴν πιὸ εὔκολη ἔνταξή τους στὴν κοινωνία, οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν θεσπίσει πάνδημες ἑορτές, ποὺ δὲν πρέπει νὰ τὶς συγχέουμε μὲ τὰ μυστήρια, ὅπου συμμετεῖχαν μόνον οἱ μυημένοι, ὅσο καὶ νὰ διευρυνόταν ὁ κύκλος τους. Σίγουρα ἡ ποιότητα τῆς κοινωνίας

ἀποτελεῖ σοβαρώτατο παράγοντα γιὰ τὴν εὔκολη ἔνταξή τους σ' αὐτήν. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἕνα μῆνα μετὰ τὰ Ἀνθεστήρια ἀκολουθοῦσαν τὰ *Μεγάλα* ἢ ἐν *Ἄστει Διονύσια*, ἡ πιὸ λαμπρὴ γιορτὴ τῆς Ἀθήνας μετὰ τὰ Παναθήναια. Ἡ τελικὴ μορφὴ τῆς γιορτῆς, τὸ ἀποκορύφωμα τῆς λαμπρότητας, δόθηκε μετὰ τοὺς Περσικοὺς Πολέμους παράλληλα μὲ τὴν ἑδραίωση τῆς μοναδικῆς στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας. Καθὼς οἱ δρόμοι εἶχαν ἀνοίξει κι οἱ συγκοινωνίες εἶχαν ἀποκατασταθῆ, πλῆθος ξένων συνέρρεε, γιὰ νὰ παρακολουθήση τὴν γιορτή. Ἐνῷ κατέφθαναν ἀντιπροσωπεῖες ἀπὸ τὶς πόλεις ποὺ συναποτελοῦσαν τὴν Ἀθηναϊκὴ Συμμαχία, ἐπίσημα προσκεκλημένες. Ἦταν μιὰ θαυμάσια εὐκαιρία ἐπίδειξης γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, ποὺ δὲν ἄφησαν νὰ πάῃ χαμένη. Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, παρ' ὅλο ποὺ ἡ γιορτὴ ἦταν διονυσιακή, δὲν εἶχε τὴν ἀσυδοσία ἐκδηλώσεων ποὺ εἶχαν οἱ ἄλλες γιορτές, ἀλλὰ ἀκολουθεῖτο ἕνα αὐστηρὸ τυπικό.

Ἡ γιορτὴ κρατοῦσε 4 ἡμέρες κι ἄρχιζε τὴν 8η τοῦ μηνὸς Ἐλαφηβολιῶνος, ποὺ ἦταν ἀφιερωμένη στὸν Ἀσκληπιό, κοντὰ στὴν ἐαρινὴ ἰσημερία. Ἕνας ἀκόμη θαυμάσιος συμβολισμὸς τῆς ἰατρικῆς ἰδιότητας τοῦ Διονύσου, ποὺ ἐξασφάλιζε τὴν ψυχικὴ ἰσορροπία τῶν πιστῶν του. Ἡ πρώτη ἡμέρα ἦταν ἀφιερωμένη στὸν *Προαγῶνα*. Στὸν χῶρο ποὺ εἶναι σήμερα τὸ Ἡρώδειο, ποὺ κτίσθηκε στὰ χρόνια τοῦ Περικλέους, οἱ δημιουργοὶ τῶν τραγῳδιῶν ἔπαιζαν τμήματα τῶν ἔργων τους, προδιαθέτοντας ἔτσι τὸ κοινὸ γιὰ τὴν ἀξία τους καὶ τὰ ὁποῖα θὰ παίζονταν τὴν τρίτη καὶ τέταρτη ἡμέρα. Ἡ δεύτερη ἡμέρα ἦταν ἡ ἡμέρα τῆς ἐπίδειξης τῆς δύναμης καὶ τοῦ πλούτου τῆς πόλης. Νωρὶς τὸ πρωὶ ἔνοπλοι ἔφηβοι μετέφεραν στοὺς ὤμους τὸ χρυσελεφάντινο ἄγαλμα τοῦ Διονύσου, ποὺ εἶχε φιλοτεχνήσει ὁ γλύπτης Ἀλκαμένης. Τὴν πομπὴ ἀκολουθοῦσε ὁ ἄρχοντας βασιλέας, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν εὐθύνη τέλεσης τῆς γιορτῆς βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς ἐπιμελητές, ποὺ τοὺς εἶχε παραστάτες. Στὰ χέρια του κρατοῦσε ἕναν πλούσια διακοσμημένο κρατῆρα γεμάτο κρασί, ποὺ τὸν ἀποκαλοῦσαν γόνιμο. Καὶ ἦταν ντυμένοι μὲ τὰ πιὸ βαρύτιμα ἱμάτιά τους. Ἀκολουθοῦσαν οἱ χορηγοὶ τῆς γιορτῆς μὲ χρυσοκέντητα ἱμάτια καὶ χρυσὸ στεφάνι στὸ κεφάλι τους. Ἕποντο οἱ ἁγνὲς κό-

ρες τῶν Ἀθηνῶν, κρατῶντας στὰ χέρια τους χρυσᾶ κανίσκια μὲ τὶς προσφορὲς πρὸς τὸν θεό: τοὺς πρώτους καρπούς, τοὺς ἱεροὺς πλακοῦντες (εἶδος γλυκοῦ), ἁλάτι, κισσὸ κι ἄλλα συμβολικὰ δῶρα. Πίσω ἀπὸ τὶς ἁγνὲς κόρες ἔρχονταν οἱ φαλλοφόροι καὶ οἱ ἰθύφαλλοι (ἄντρες ντυμένοι γυναικεῖα, μὲ μάσκες μεθυσμένου κρατῶντας ἕνα μακρὺ ἴσιο ξύλο, ποὺ στὴν ἄκρη του εἶχαν στερεώσει ἕνα δερμάτινο αἰδοῖο) καὶ τραγουδοῦσαν φαλλικὰ τραγούδια. Τὴν πομπὴ ἔκλειναν ἀγελάδες καὶ ταῦροι στὴν σειρά, ποὺ τοὺς εἶχε προσφέρει ἡ πόλη, οἱ σύμμαχες πόλεις καὶ πλούσιοι ἰδιῶτες, γιὰ νὰ τοὺς θυσιάσουν στὸν θεό. Δεξιὰ κι ἀριστερὰ τῶν ζῴων Βάκχες στεφανωμένες μὲ κισσὸ καὶ λουλούδια τραγουδοῦσαν βακχικὰ τραγούδια καὶ χόρευαν μὲ τὴν συνοδεία κροτάλων, ρόπτρων καὶ τυμπάνων. Ἡ πομπὴ ἔφθανε στὸ ἱερὸ τοῦ Διονύσου κοντὰ στὴν Ἀκαδημία, ὅπου θυσίαζαν τὰ βοοειδῆ. Ἀκολουθοῦσε πλούσιο γεῦμα καὶ οἰνοποσία. Ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα ἡ πομπὴ ἀκολουθοῦσε ἀντίστροφη πορεία. Γυρνοῦσε στοὺς δρόμους τῆς πόλης καὶ μπροστὰ σὲ κάθε ναὸ χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν τοὺς ὕμνους τοῦ κάθε θεοῦ ξεχωριστά. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους δὲν συμμετεῖχαν στὴν πομπή, ἔβγαιναν στοὺς ἐξῶστες κρατῶντας πυρσοὺς καὶ τραγουδοῦσαν μαζὺ μὲ τοὺς πανηγυριστές. Στὸ τέλος τῆς γιορτῆς οἱ ἔφηβοι μὲ πυρσοὺς στὰ χέρια μετέφεραν τὸ ἄγαλμα τοῦ Διονύσου στὸ θέατρο, γιατὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα ξεκινοῦσαν οἱ παραστάσεις. Ἔτσι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν μιὰ ἀκόμα εὐκαιρία νὰ κάνουν ἐπίδειξη τῆς μοναδικῆς στὴν Ἑλλάδα πολιτιστικῆς παραγωγῆς τους, τοῦ θεάτρου.

ΔΙΟΝΥΣΟΣ ΤΙΜΩΡΟΣ

Ὁ μεγάλος φυσικὸς φιλόσοφος Ἡράκλειτος ἔλεγε:

«*Εἰ μὴ γὰρ Διονύσῳ πομπὴν ἐποιοῦντο καὶ ὕμναιον ᾆσμα αἰδοίοισιν, ἀναιδέστατα εἴργαστ' ἄν*».

Δηλαδή: Ὅσοι δὲν συμμετεῖχαν στὶς πομπὲς πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου καὶ δὲν ὑμνοῦσαν μὲ τραγούδια τὰ γεννητικὰ μόρια, ἦταν ἱκανοὶ νὰ πράξουν τὰ χείριστα. Αὐτὸ συμβαίνει, γιατὶ ἕνα ἄτομο μὲ καταπιεσμένη ψυχή, ποὺ δὲν τὴν ἐκτονώνει, ὁδηγεῖται σ' ἀνεξέλεγκτες κατα-

στάσεις. Οἱ ἀρχαῖοι, θέλοντας νὰ προλάβουν τὴν ἐκδήλωσή τους, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ὑγεία ἔβλαπταν τὸ κοινωνικὸ σύνολο, πλάϊ στὶς γιορτὲς ἐκτόνωσης εἶχαν θεσπίσει καὶ γιορτὲς σωφρονισμοῦ. Στὰ *Ἀγριάνια* ἐξιστοροῦντο τὰ παθήματα τῶν θυγατέρων τοῦ βασιλέα τοῦ Ἄργους Προίτου. Τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου τους ἡ Λυσσίπη, ἡ Ἰφινόη καὶ ἡ Ἰφιάνασσα παρέβλεψαν τὶς θυσίες πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου. Τότε παραφρόνησαν κι ἄρχισαν νὰ περιφέρωνται στὰ βουνὰ τῆς Πελοποννήσου. Χρειάστηκε ἡ ἐπέμβαση τοῦ μάντη Μελάμποδος γιὰ νὰ ξαναβροῦν τὰ λογικά τους. Ὅμως ὑπάρχουν καὶ πράξεις ποὺ κανένας μάντης δὲν ἦταν δυνατὸν ν' ἀποκαταστήσῃ. Στὰ *Ἀγριώνια* ἐξιστορεῖτο ἡ τιμωρία τῶν τριῶν θυγατέρων τοῦ βασιλέα τοῦ Ὀρχομενοῦ Μινύα. Ἡ Λευκίππη, ἡ Ἀλκιθόη κι ἡ Ἀρσίππη ἀντὶ νὰ τρέξουν νὰ συμμετάσχουν στὴν γιορτὴ τοῦ Διονύσου, προτίμησαν νὰ μείνουν σπίτι καὶ νὰ ὑφάνουν. Τότε ὁ θεὸς παρουσιάστηκε μπροστά τους καὶ τὶς προέτρεψε νὰ παρατήσουν τὸν ἀργαλειὸ καὶ νὰ πᾶνε στὴν γιορτή. Ὅμως αὐτὲς ἀρνήθηκαν νὰ τὸ κάνουν καὶ συνέχισαν νὰ ὑφαίνουν. Τότε ἐξωργισμένος ὁ θεὸς μεταμορφώθηκε στὴν ἀρχὴ σὲ ταῦρο, ὕστερα σὲ λεοντάρι καὶ τέλος σὲ λεοπάρδαλη, ἐνῷ ἀπὸ τὰ κάθετα δοκάρια τοῦ ἀργαλειοῦ ἔρρεε γάλα καὶ νέκταρ. Θαμπωμένες οἱ βασιλοποῦλες ἀπὸ τὸ θαῦμα ποὺ ἔβλεπαν, τρελλάθηκαν καὶ τὶς ἔπιασε ἀκατάσχετη ἐπιθυμία νὰ φᾶνε ἀνθρώπινο κρέας καὶ ἔρριξαν κλῆρο νὰ φᾶνε ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιά τους. Κληρώθηκε ὁ γιὸς τῆς Λευκίππης Ἵππασος.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὶς γιορτὲς ὑπῆρχαν καὶ μῦθοι, οἱ ὁποῖοι ἐξιστοροῦσαν ποῦ ὡδηγοῦσε ἡ μὴ τέλεση τῶν διονυσιακῶν ἑορτῶν. Ἕναν τέτοιο μῦθο πραγματεύεται ὁ Εὐριπίδης στὴν τελευταία του τραγῳδία "*Βάκχες*". Ὁ βασιλέας τῆς Θήβας Πενθέας δὲν ἐδέχετο μὲ κανέναν τρόπο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν τέλεση τῶν ἑορτῶν πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ. Ὁ Διόνυσος τότε τρέλλανε τὶς γυναῖκες τῆς Θήβας, ποὺ ἐγκατέλειψαν τὴν πόλη καὶ πῆγαν στὸ βουνὸ Κιθαιρῶνα, ὅπου σὰν Βάκχες τιμοῦσαν τὴν ὀργιαστικὴ λατρεία τοῦ θεοῦ. Ἔξαλλος ὁ Πενθέας φυλάκισε μερικὲς ἀπ' αὐτές. Ὁ Διόνυσος τότε πῆρε ἀνθρώπινη ὑπόσταση κι ἐπισκέφθηκε τὴν πόλη σὰν ξένος. Ἐλευθέρωσε μὲ θαῦμα τὶς γυναῖκες καὶ προσπάθησε νὰ πείσῃ τὸν Πενθέα νὰ δεχθῇ τὴν λατρεία του. Ὅμως ὁ Πενθέας τὸν φυλάκισε κι αὐτόν. Τὸ ἴδιο βράδυ ὁ θεὸς προκάλεσε σεισμό, ποὺ ἔρριξε τὰ τείχη τῆς φυλακῆς του καὶ γκρέμισε τὸ παλάτι. Ὁ Διόνυσος προσπάθησε πάλι νὰ πείσῃ τὸν Πενθέα, ἀλλὰ αὐτὸς οὔτε στὰ θαύματα τοῦ θεοῦ ἤθελε νὰ πιστέψῃ. Τότε ὁ θεὸς τὸν ἔπεισε νὰ τὸν ὁδηγήσῃ μετεμφιεσμένο σὲ γυναῖκα στὰ μέρη ὅπου οἱ βάκχες

«Τὰ πλήρη οἴνου βαρέλια ἤθελαν διαρραγῆ, ἂν δὲν ἠνοίγετο ἐνίοτε τὸ ἐπιστόμισμα, ἵνα ἀερισθῶσιν. Ἡμεῖς δὲ οἱ χριστιανοὶ εἴμεθα ἀσθενῆ ἀγγεῖα καὶ ὑπόσαθρα βαρέλια, τὰ ὁποῖα ὁ οἶνος τῆς θείας χάριτος ἤθελε διαρρήξει, ἂν ἀφήναμεν αὐτὸν εἰς διηνεκοῦς εὐσεβείας ἀναβρασμόν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν παραδιδόμεθα ἐνίοτε εἰς κωμῳδήματα καὶ βωμολοχίας, ἵνα ἐπιδοθῶμεν ἔπειτα μετὰ μείζονος προθυμίας εἰς τὰς εὐσεβεῖς ἡμῶν ἀσκήσεις».

ἐπιδίδονταν στὰ ὄργιά του. Αὐτὸ ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ τραγικοῦ τέλους του. Οἱ βάκχες τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν ἔκοψαν σὲ κομμάτια. Ἡ μάνα του, ἡ Ἀγαύη, ποὺ ἦταν μία ἀπ' αὐτές, πῆρε τὸ κεφάλι του καὶ τὸ περιέφερε θριαμβευτικὰ στὴν πόλη, νομίζοντας ὅτι κρατοῦσε κεφάλι λεονταριοῦ. Ἔτσι οἱ Θηβαῖοι δέχθηκαν τὴν λατρεία τοῦ θεοῦ καὶ πραγματοποιήθηκε ἡ ἀπειλὴ τοῦ Διονύσου «*Πρέπει λοιπὸν νὰ σωφρονίσω αὐτὴν τὴν πόλη, κι ἂν ἀκόμα δὲν θέλη, γιατὶ δὲν τελεῖ τὶς βακχικὲς τελετὲς πρὸς τιμήν μου*» (στ. 39-40).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τὴν ἀξία τῶν διονυσιακῶν ἑορτῶν γιὰ τὴν ψυχικὴ ὑγεία τὴν γνώριζαν πολὺ καλὰ ἀκόμα καὶ οἱ διῶκτες τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Εἶναι ἐκπληκτικὴ ἡ ἀπάντηση τοῦ διευθυντοῦ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τῆς Ὠζὲρ πρὸς τὸν ἐπικριτὴ τῶν διονυσιακῶν ἐπιδόσεων τῆς σχολῆς Γέρσωνα: «*Τὰ πλήρη οἴνου βαρέλια ἤθελαν διαρραγῆ, ἂν δὲν ἠνοίγετο ἐνίοτε τὸ ἐπιστόμισμα, ἵνα ἀερισθῶσιν. Ἡμεῖς δὲ οἱ χριστιανοὶ εἴμεθα ἀσθενῆ ἀγγεῖα καὶ ὑπόσαθρα βαρέλια, τὰ ὁποῖα ὁ οἶνος τῆς θείας χάριτος ἤθελε διαρρήξει, ἂν ἀφήναμεν αὐτὸν εἰς διηνεκοῦς εὐσεβείας ἀναβρασμόν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν παραδιδόμεθα ἐνίοτε εἰς κωμῳδήματα καὶ βωμολοχίας, ἵνα ἐπιδοθῶμεν ἔπειτα μετὰ μείζονος προθυμίας εἰς τὰς εὐσεβεῖς ἡμῶν ἀσκήσεις*». (Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ὄνου κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ἀπὸ τὰ *"Πάρεργα"* τοῦ Ἐμ. Ροΐδη). Γνώριζαν λοιπὸν πολὺ καλὰ τὴν ἀξία τῶν διονυσιακῶν ἐκδηλώσεων, ἀλλὰ θέλησαν νὰ δολοφονήσουν τὸν Διόνυσο. Γιατὶ γνώριζαν ἐξ ἴσου καλὰ ὅτι μία ὑγιὴς ψυχὴ ἀνήκει σ' ἐλεύθερο ἄνθρωπο – καὶ δὲν μᾶς θέλουν ἐλεύθερους· θέλουν νὰ γεννιόμαστε δοῦλοι («*γεννᾶται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ*») καὶ νὰ πεθαίνουμε δοῦλοι («*ἀνάπαυσον*

τὸν δοῦλον σου, Κύριε»). Μᾶς φόρτισαν μὲ τὴν ἐνοχὴ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ἀπὸ τὴν στιγμὴ τῆς σύλληψής μας στὴν μήτρα της μάνας μας. Θέσανε τὸν ἔρωτα, τὴν ὕψιστη ἀνθρώπινη ἐκδήλωση, σὲ διωγμό. Ὁ Παῦλος ἔγραφε πρὸς τοὺς Κορίνθιους (Α' ἐπιστ., Ζ', 37) ὅτι προτιμοῦσε οἱ γυναῖκες νὰ πεθάνουν παρθένες. Εὐτυχῶς ποὺ δὲν εἰσακούστηκε. Θὰ εἴχαμε ἐξαφανιστῆ σὰν εἶδος. Μᾶς θέλουν μὲ τὴν ψυχὴ καταπιεσμένη, γεμάτη τυφλὰ μάτια, γιὰ νὰ ἐκδουλωθοῦμε σ' ἕναν ἐξωσυμπαντικὸ θεὸ καὶ νὰ κερδίσουμε μιὰ θέση σ' ἕναν ἐπουράνιο παράδεισο. Μᾶς θέλουν δούλους ἐδῶ, στὴν Γῆ, ὑπάκοους στὴν πάσης φύσεως ἐξουσία. Ὁ ἀπόστολος εἶναι σαφής: «*Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ θεοῦ· αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσιν. ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἑαυτοῖς κρῖμα λήψονται*» (Πρὸς Ρωμαίους, ΙΓ', 1-2). Δηλαδὴ πρέπει νὰ ἐκδουλώσουμε τὶς ψυχές μας στοὺς ἐξουσιαστές, γιατὶ εἶναι ταγμένοι ἀπὸ τὸν θεὸ κι ἂν ἀντισταθοῦμε, ἁμαρτάνουμε καὶ μένουμε ἔξω ἀπὸ τὸν παράδεισο. Νὰ γιατί ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέλεξε κι ἐπέβαλε τὸν χριστιανισμὸ σὰν ἐπίσημη θησκεία στὴν αὐτοκρατορία του, παρ' ὅλο ποὺ ὁ ἴδιος δὲν ἀσπάστηκε τὸν χριστιανισμό, ἐτάφη στὸ νεκροταφεῖο τῶν Μιθραϊστῶν κι ἡ κηδεία του τελέστηκε μὲ τὸ τυπικὸ καὶ τῶν δύο θρησκειῶν (χριστινισμοῦ καὶ μιθραϊσμοῦ).

Θέλησαν νὰ σκοτώσουν τὸν Διόνυσο, ἀλλὰ δὲν σκέφθηκαν ὅτι ἔπρεπε νὰ σκοτώσουν καὶ τὸν ἄνθρωπο. Δὲν παραδειγματίστηκαν μὲ τὸ ὅτι οὔτε ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῶν ἴδιων τῶν πιστῶν τους δὲν μποροῦσαν νὰ τὸν βγάλουν. Ψέγει ὁ Παῦλος τοὺς Κορινθίους στὴν ἴδια ἐπιστολή: «*Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία καὶ τοιαύτη πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται...*» (Ε', 1). Στὰ παγερὰ καὶ σκοτεινὰ χρόνια τοῦ διωγμοῦ, τὸν Ζ' αἰῶνα, ἡ σύνοδος καλοῦσε τοὺς πιστοὺς νὰ μὴν πατοῦν τὰ σταφύλια κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ τρυγητοῦ δοξολογοῦντες τὸν Διόνυσο καὶ τοὺς προέτρεπε ἀντὶ γιὰ ὕμνους πρὸς τὸν θεό, νὰ ψάλλουν τὸ «Κύριε Ἐλέησον» (Φ. Κουκουλές, *"Βυζαντινῶν βίος"*, σελ. 293). Ἐνῷ ἕναν αἰῶνα ἀργότερα ἡ Ζ' οἰκουμενικὴ σύνοδος διαπίστωνε «*ὅτι εἰς ἄλλοτε εὐαγῆ μοναστήρια, τὰ ὁποῖα ἐβεβήλωσεν ἡ εἰκονομαχία, ἐξηκολούθουν νὰ ἀκούγωνται ἀντὶ ὕμνων ἱερῶν πορνικὰ καὶ σατανικὰ μελῳδήματα καὶ ἀντὶ ἀλλεπαλλήλων γονυκλισιῶν ὀρχηστρικὰ λυγίσματα*» (ἀπὸ τὸν πρυτανικὸ λόγο τοῦ Στίλπωνος Κυριακίδη στὶς 21 Ἰανουαρίου 1934). Θέλησαν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ποὺ εἶναι ὁ ναὸς (*νέω*· κατοικῶ) τῆς ψυχῆς. Καταργήθηκε πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς στὴν ἐκπαίδευση· καταργήθηκαν ὅλοι οἱ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες· θεωρήθηκε ἁμάρτημα τὸ καθημερινὸ λουτρό, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ θερίζουν τοὺς Βυζαντινοὺς οἱ μολυσματικὲς ἀρρώστιες, ἐνῷ τὸ σῶμα ἐξαντλοῦσαν κι οἱ μακρυὲς νηστεῖες· οἱ αὐτομαστιγώσεις ἦταν καθημερινὸ φαινόμενο. Ὁ Ὠριγένης καὶ μαθητές του αὐτοευνουχίσθηκαν, γιὰ νὰ μὴν ἁμαρτάνουν. Μὴ λησμονοῦμε ὅτι εὐνοῦχοι καλόγεροι καθωδηγοῦσαν τὰ γοτθικὰ στίφη στὶς σφαγὲς τῶν Ἑλλήνων καὶ στὸ γκρέμισμα τῶν μνημείων τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ.

Δὲν μᾶς ἔκαμψαν τὸ φρόνημα ὅμως. Ὅπως διαπιστώνει ὁ Στ. Κυριακίδης: «*Θρησκευτικῶς ἡνώθη ἡ Ἀνατολὴ μόνον διὰ τῆς πλήρους ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐν τούτοις καὶ*

οὗτος δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξαφανίσῃ τελείως τὴν ἀρχαίαν πίστην οὐδὲ νὰ ματαβάλῃ τὴν φύσιν τοῦ πατροπαραδότου θρησκευτικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων. Ἀντιθέτως ἠναγκάσθη πλεῖστα στοιχεῖα της παλαιᾶς θρησκείας νὰ ἀνεχθῇ ἢ καὶ νὰ υἱοθετήσῃ δίδουσα τὴν προσήκουσαν χριστιανικὴν ὄψιν καὶ ἑρμηνείαν. Οὕτως ἡ λαϊκὴ ἑλληνικὴ χριστιανικὴ πίστις εἶναι ἐν πολλοῖς οὐσιωδῶς διάφορος τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκτὸς δὲ τοῦ κύκλου τῆς χριστιανικῆς θρησκείας διέσωσεν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς οὐ μόνον τὴν πίστιν εἰς διαφόρους ἀρχαίους δαίμονας ἀλλὰ καὶ πολυάριθμα ἐθνικὰ λατρευτικὰ στοιχεῖα. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον τὸ γεγονός, ὅτι ἐν πολλοῖς αἱ δύο πίστεις ὑφίστανται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ λαοῦ ἐκ παραλλήλου, χωρὶς οὗτος νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀντίφασιν καὶ νὰ πολυπραγμονῇ δι' αὐτήν».

Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὸ βιβλίο του "*Γλῶσσα καὶ Λαϊκὸς Πολιτισμὸς τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων*", ποὺ ὁ καθηγητὴς ἔγραψε τὸ 1943 σὰν ἀπάντηση στοὺς Γερμανοὺς κατακτητές, οἱ ὁποῖοι εἶχαν νεκραναστήσει τὴν θεωρία τοῦ Φαλμεράϋερ, ἀλλὰ τὸ ἐξέδωσε τὸ 1946 γιὰ εὐνόητους λόγους.

Βεβαίως μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ προσφέρουμε στάρι καὶ καρποὺς ροδιοῦ. Ἤρθησαν οἱ ἀπαγορεύσεις γιὰ τὰ γλέντια τοῦ γάμου· ἡ γυμναστικὴ ἐπανῆλθε στὴν ἐκπαίδευση· οἱ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες ἐπανιδρύθησαν· ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου δὲν ἰσχύει πιὰ γιὰ τοὺς ἑλληνίζοντες. Μένουν μόνον οἱ ἀφορισμοί, ποὺ διαβάζονται στὶς ἐκκλησίες κάθε χρόνο τὴν Κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας. Τὴν γιορτὴ τῶν ἀφορισμῶν τὴν ἔχουν καθιερώσει σὰν κινητή, τὴν πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὸ τέλος τοῦ καρναβαλιοῦ. Θέλουν νὰ ἐξορκίσουν ἔτσι τὸν Διόνυσο. Γιατὶ γιὰ τὶς διονυσιακὲς ἐκδηλώσεις ἡ Ἐκκλησία δὲν κάνει βῆμα πίσω. Δὲν πάει ὅμως νὰ βγαίνουν οἱ ἱεράρχες νὰ φοβερίζουν καὶ ν' ἀφορίζουν τὸν Διόνυσο. Ἐμεῖς οἱ ἀεί ποτε ἔφηβοι Ἕλληνες θὰ ριχνώμαστε μὲ νεανικὸ ἐνθουσιασμὸ στὶς χαρές του. Θὰ χοροπηδᾶμε σὰν κατσίκια τραγουδῶντας:

Δῶστε τοῦ χοροῦ νὰ πάῃ
τούτ' ἡ γῆ θὲ νὰ μᾶς ἐφάῃ.
Τούτη γῆ ποὺ τὴν πατοῦμε
ὅλοι μέσα θὲ νὰ μποῦμε.

Δὲν θὰ μᾶς γονατίσουν. Κι ἂν οἱ ἐξουσιαστές, ποὺ μὲ θεία ἐντολὴ ἐνεργοῦν, στὴν ἀδυναμία τους νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἐξουσία τους καταστρέψουν τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ μάνα γῆ πάλι τὸν Ἕλληνα ἄνθρωπο θὰ γεννήσῃ. Γιατὶ εἴμαστε γνήσια τέκνα τῆς φύσης. Πάλι τοὺς ἴδιους θεοὺς θὰ τιμοῦμε, γιατὶ εἶναι ἡ ἴδια ἡ λειτουργία τῆς φύσης. Πάλι τὶς ἴδιες συνήθειες θ' ἀκολουθοῦμε. Αὐτὸ τὸ διαπίστωσε κι ὁ Κ. Καβάφης στὸ ποίημα "*Ἰωνικό*", ὅπου γράφει:

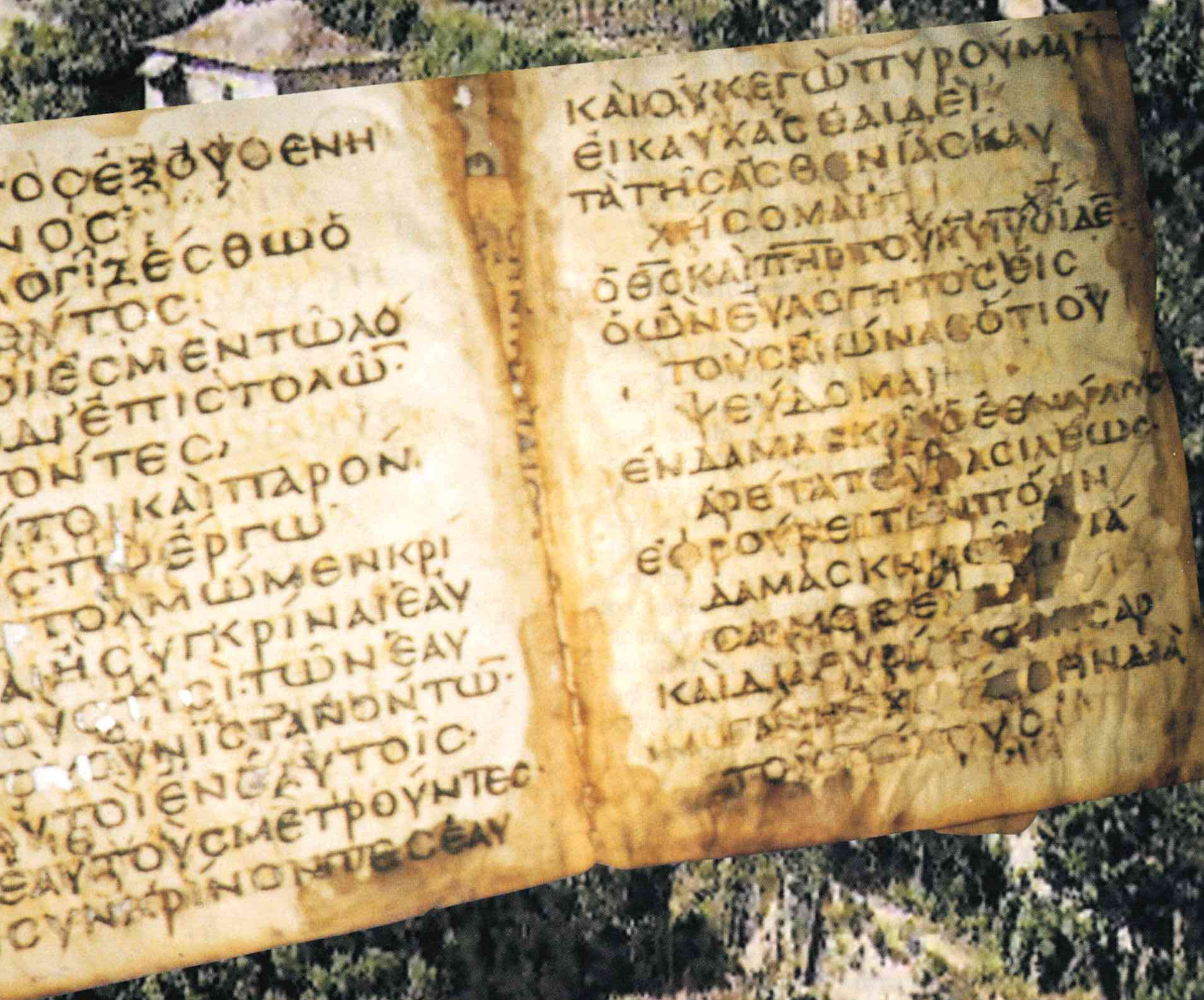
Γιατὶ τὰ σπάσαμε τ' ἀγάλματά των,
γιατὶ τοὺς διώξαμεν ἀπ' τοὺς ναούς των,
διόλου δὲν πέθαναν γι' αὐτὸ οἱ θεοί.
Ὦ γῆ τῆς Ἰωνίας, σένα ἀγαποῦν ἀκόμη,
σένα ἡ ψυχές των ἐνθυμοῦνται ἀκόμη.
Σὰν ξημερώνει ἐπάνω σου πρωΐ αὐγουστιάτικο
τὴν ἀτμόσφαιρά σου περνᾷ σφρῖγος ἀπ' τὴν ζωή των·
καὶ κάποτ' αἰθερία ἐφηβικὴ μορφή,
ἀόριστη, μὲ διάβα γρήγορο
ἐπάνω ἀπὸ τοὺς λόφους σου περνᾷ. ❑

ΤΑ ΚΡΥΜΜΕΝΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Σὲ μία ἐποχὴ ποὺ ἡ τυπογραφία ἀνῆκε ἀκόμη στὸ μακρινὸ μέλλον, τὰ χειρόγραφα ἀποτελοῦσαν ἕναν ἀπὸ τοὺς λίγους τρόπους γιὰ νὰ διασωθοῦν οἱ ἀρχαῖες γνώσεις στὸ διηνεκές. Στὸν Μεσαίωνα, μιὰ ἐποχὴ σκοταδισμοῦ καὶ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, ὡρισμένα μοναστήρια λειτούργησαν σὲ πεῖσμα τῆς κατεστημένης θεοκρατικῆς ἀντίληψης, διαφυλάσσοντας τὰ ἀρχαῖα κείμενα μὲ τὴ μορφὴ χειρογράφων. Τὰ χειρόγραφα αὐτὰ ἀντιγράφονταν ἀπὸ μοναχοὺς μέσα στὸ ἡμίφως τῶν μοναστηριακῶν ἐργαστηρίων, στὰ περίφημα καλλιγραφεῖα. Κάποιοι μοναχοὶ ἔβαζαν σὲ κίνδυνο ἀκόμη καὶ τὴ ζωή τους προκειμένου νὰ διαφυλάξουν τὶς ἀρχαῖες γνώσεις, ποὺ γιὰ πολλοὺς φανατικοὺς χριστιανοὺς θεωροῦνταν «αἱρετικές». Κι ὅμως αὐτὲς οἱ «αἱρετικὲς» γνώσεις ἦταν ἐκεῖνες ποὺ ὡδήγησαν στὴν ἀναγέννηση τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ...

ΕΝΑΣ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΚΡΥΜΜΕΝΟΣ ΣΤΙΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΤΟΥ ΑΘΩ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΜΚΟΣ

Ἀκόμη καὶ στὰ σκοτεινὰ χρόνια τοῦ Μεσαίωνα, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ κυριαρχοῦσε ἡ ἀγραμματοσύνη, ἁγιορεῖτες μοναχοὶ ἔδιναν ἔμφαση στὸν γραπτὸ λόγο, θεωρῶντας ὅτι συμβάλλει στὴν πνευματικὴ ἀναβάθμιση τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ καὶ ἔγραφαν, ἀντέγραφαν καὶ διαφύλατταν χιλιάδες χειρόγραφα, ὄχι μόνο θεολογικοῦ ἢ λειτουργικοῦ χαρακτῆρα ἀλλὰ καὶ «κοσμικῶν γνώσεων», οἱ ὁποῖες κληροδοτήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες σοφούς. Τὰ χειρόγραφα αὐτά, πέρα ἀπὸ τὸ περιεχόμενό τους, ἦταν καὶ διακοσμημένα μὲ καλλιγραφίες, πρᾶγμα ποὺ τὰ καθιστοῦσε ἀληθινὰ μνημεῖα τέχνης. Παρὰ τὶς καταστροφὲς καὶ τὶς ἀφαιμάξεις ποὺ ὑπέστησαν, οἱ βιβλιοθῆκες τῶν μοναστηριῶν τοῦ Ἄθω κρύβουν ἕναν πραγματικὸ θησαυρὸ ἀρχαιοελληνικῶν γνώσεων. Σήμερα, στὶς μοναστηριακὲς βιβλιοθῆκες τοῦ Ἁγίου Ὄρους φυλάσσονται περίπου 20.000 πολύτιμα χειρόγραφα, ποὺ περιμένουν ὑπομονετικὰ τοὺς εἰδικοὺς γιὰ νὰ τὰ μελετήσουν...

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΟΙ-ΜΟΝΑΧΟΙ ΤΟΥ ΑΘΩ

Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἄθω, ἱερὸ κέντρο ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ἄρχισε νὰ ἀναδύεται ὡς μοναστικὸ κέντρο τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας πρὸς τὰ τέλη τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνα, ὅταν κατέφθασε ἐκεῖ κρυφὰ ὁ μοναχὸς Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος ἵδρυσε στὸ νοτιοανατολικὸ ἄκρο τῆς χερσονήσου τὴ μονὴ Μεγίστης Λαύρας (963 μ.Χ.). Ὁ Ἀθανάσιος, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ἁγιορείτικου κοινοβιακοῦ μοναχισμοῦ, ἦταν προσωπικὸς φίλος τοῦ Ἰωάννη Τσιμισκῆ καθὼς καὶ διακεκριμένος καλλιγράφος καὶ ταχυγράφος. Ἐπέλεξε τὴ χερσόνησο τοῦ Ἄθω ὡς τόπο μοναστικῆς ζωῆς ἐξ αἰτίας τῆς ἀπαράμιλλης φυσικῆς ὀμορφιᾶς της, τῆς φυσικῆςπροστασίας της ἀπὸ τὶς ἐχθρικὲς ἐπιδρομές, τοῦ γεγονό-

Κάποιες βιβλιοθῆκες τῶν μοναστηριῶν τοῦ Ἄθω κρύβουν πολλὲς ἐκπλήξεις. Περιστρεφόμενες πόρτες ὁδηγοῦν σὲ μυστικὲς κρύπτες, ὅπου φυλάσσονται πολύτιμοι θησαυροί. Ἐδῶ βλέπουμε τὴ βιβλιοθήκη παλαιτύπων (παλιὰ βιβλία, τυπωμένα ἀπὸ τὸν 15ο μέχρι τὸν 19ο αἰ.) τῆς Ι.Μ. Βατοπεδίου.

τος ὅτι ἦταν οὐσιαστικὰ ἀκατοίκητη ἀπὸ ἀνθρώπους καθὼς καὶ ἐξ αἰτίας τῆς γεωγραφικῆς της ἐγγύτητας μὲ τὴ συμβασιλεύουσα πόλη τῆς αὐτοκρατορίας, τὴ Θεσσαλονίκη.

Ὁ Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἀσκητικός, ποὺ ὅμως ἀγαποῦσε ὑπερβολικὰ τὰ βιβλία. Ὅταν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη κατέφθασε στὸν Ἄθω, ἔφερε μαζί του καὶ τὰ βιβλία του. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη του γιὰ τὰ βιβλία τὸν ὡδήγησε νὰ ἱδρύσῃ στὴν νεοσύστατη ἀκόμη Μεγίστη Λαύρα ἕνα ἐργαστήριο ἀντιγραφῆς χειρογράφων (Scriptorium) καὶ μία ὠργανωμένη βιβλιοθήκη. Ὥρισε μάλιστα ὑπεύθυνο γιὰ τὸ ἐργαστήριο τὸν πρωτοκαλλιγράφο Ἰωάννη καὶ βιβλιοφύλακα τὸν μοναχὸ Μιχαήλ.

Τὸ παράδειγμά του μιμήθηκαν καὶ οἱ κτήτορες τῶν ἄλλων μοναστηριῶν (Βατοπαιδίου, 985 καὶ Ἰβήρων, 980 μ.Χ.), ποὺ φρόντισαν προσωπικὰ γιὰ τὴν παραγωγή, τὴν ἀντιγραφὴ καὶ τὴ διαφύλαξη βιβλίων μὲ περιεχόμενο ὄχι μόνον θεολογικὸ καὶ λειτουργικὸ ἀλλὰ καὶ «κοσμικῶν γνώσεων», δηλαδὴ φιλοσοφικό, ἰατρικό, νομικό, μουσικὸ κι ἐκπαιδευτικό.

Πολλοὶ μοναχοὶ ἔμειναν γνωστοὶ καὶ ὡς γραφεῖς χειρογράφων κωδίκων μὲ πλούσια δράση καὶ παραγωγὴ (Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης, Ἰωάννης Λαυριώτης, Εὐθύμιος ὁ Ἴβηρ, Διονύσιος Στουδίτης, Νεῖλος ὁ Μυροβλήτης, Ἰωάννης ὁ Κουκουζέλης κ.ἄ.). Συνολικὰ μνημονεύονται πάνω ἀπὸ 40 ἐπώνυμοι Βυζαντινοὶ καλλιγράφοι μοναχοί, ποὺ ἀντέγραψαν χειρόγραφα στὶς ἁγιορείτικες μονές.

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΚΑΙ SCRIPTORIUM

Τὸ σίγουρο εἶναι πὼς οἱ μοναχοί του Ἁγίου Ὄρους δὲν περιφρονοῦσαν τὰ βιβλία. Μόλις ἱδρύοταν ἕνα μοναστῆρι, μία ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐνέργειες τῶν κτητόρων του ἦταν ἡ δημιουργία μιᾶς βιβλιοθήκης, ποὺ ἀποσκοποῦσε στὴν κάλυψη τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τῶν μοναχῶν καὶ πρωτίστως στὴν κάλυψη τῶν λειτουργικῶν ἀναγκῶν τῆς μοναστικῆς ἀδελφότητας. Ὁ ἡγούμενος ὥριζε πάντα ἕναν βιβλιοθηκάριο, ὑπεύθυνο γιὰ τὴ διαφύλαξη καὶ συντήρηση τῶν χειρογράφων. Μιὰ βιβλιοθήκη ἄρχιζε πάντα τὴν πορεία της μ' ἕναν πυρῆνα βιβλίων, ποὺ ἀφιέρωνε σὲ αὐτὴν ὁ ἱδρυτής της. Ὡς χῶρος γιὰ τὴ διαφύλαξη τῶν πολύτιμων χειρογράφων ἐπιλεγόταν κατὰ παράδοση τὸ ὑπερῷο, πάνω ἀπὸ τὸν ἐξωνάρθηκα τοῦ καθολικοῦ (π.χ. στὴ Μονὴ Ἐσφιγμένου). Σὲ ἄλλες ὡστόσο περιπτώσεις, ὅταν ὁ χῶρος τοῦ ὑπερῴου δὲν ἐπαρκοῦσε, χρησιμοποιοῦνταν καὶ ὡρισμένα ἀπομονωμένα καὶ πυρασφαλῆ κτίσματα, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς Μεγίστης Λαύρας.

Προτοῦ ὡστόσο τὰ χειρόγραφα τοποθετηθοῦν στὴ βιβλιοθήκη, σημειώνονταν συνήθως πάνω τους ἡ χαρακτηριστικὴ κτητορικὴ ἐπιγραφή, ποὺ καταριόταν τὸν ἐπίδοξο καταστροφέα τους: *«Αὐτὴ ἡ βίβλος ὑπάρχει τῆς θείας καὶ ἱερᾶς μονῆς... καὶ ὅποιος τὴν ἀφαιρέσῃ νὰ ἔχῃ τὰς ἀρὰς τῶν τριακοσίων δέκα ὀκτώ...»*. Γιὰ προστατευτικοὺς πάλι λόγους γράφτηκαν ἀνὰ τοὺς αἰῶνες πάνω στὰ ἴδια βιβλία, ἀπαγορευτικὲς φράσεις ὅπως: *«Μηδεὶς τεμνέτω τὰ φύλλα..»* ἢ *«Μηδεὶς ἀποξενώσῃ τὴν Βίβλον ταύτην...»*.

Μιὰ βιβλιοθήκη φιλοδοξοῦσε πάντα νὰ περιλάβῃ ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερες γνώσεις, ὄχι μόνον θεολογικοῦ ἀλλὰ καὶ κοσμικοῦ περιεχομένου. Βασικὲς πηγὲς ἐμπλουτισμοῦ μιᾶς μοναστηριακῆς βιβλιοθήκης ὑπῆρξαν ἡ παραγωγὴ χειρογράφων στὸ ἴδιο τὸ μοναστήρι, ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ παραγγελία βιβλίων γιὰ τὴν κάλυψη μιᾶς συγκεκριμένης ἀνάγκης ἢ ἔλλειψης καὶ βεβαίως οἱ μεγάλες καὶ ἐντυπωσιακὲς δωρεὲς αὐτοκρατόρων, ἡγεμόνων, πατριαρχῶν, ἀρχιερέων, μοναχῶν ἀλλὰ καὶ ἰδιωτῶν, ποὺ χάριζαν τὶς προσωπικές τους συλλογὲς (τὸν 16ο αἰῶνα ὁ καθηγητὴς τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς Θεοφάνης Ε. Νοταρᾶς χάρισε ὅλα του τὰ βιβλία στὴν Ι.Μ. Ἰβήρων). Κατὰ κανόνα κάθε μοναστῆρι κληρονομοῦσε καὶ τὴν προσωπικὴ βιβλιοθήκη τῶν μοναχῶν του. Ὡστόσο ἀρκετὰ χειρόγραφα προέρχονταν ἀπὸ παραγγελίες. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἀκόλουθο σημείωμα γιὰ ἕνα χειρόγραφο, ποὺ παραγγέλ-

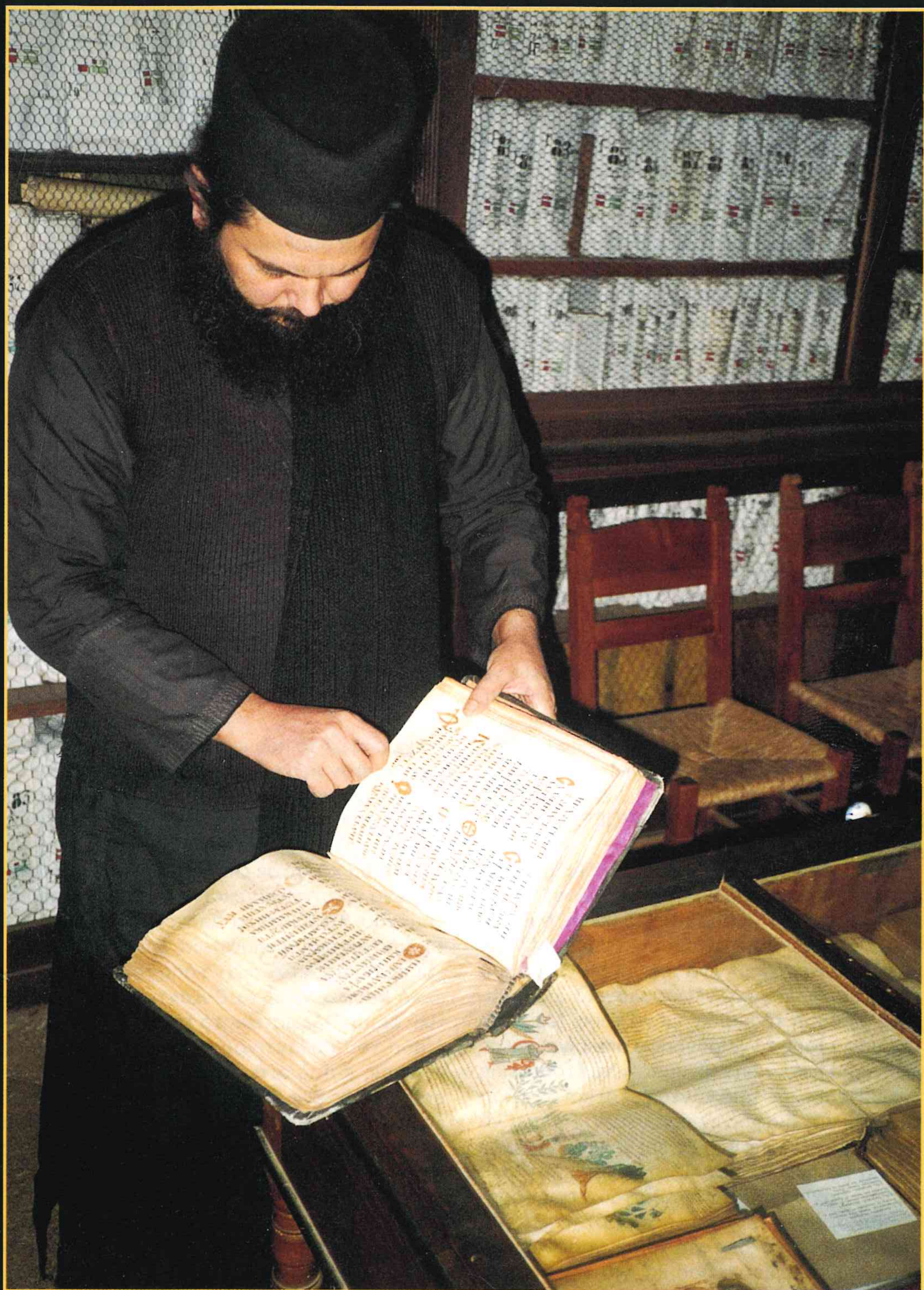
Ὁ Ἱερομόναχος Νικόδημος, βιβλιοθηκάριος τῆς Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀνοίγει μὲ τρία μεγάλα κλειδιὰ τὴ βαρειὰ ἀτσάλινη πόρτα τοῦ τμήματος χειρογράφων, στὸ ὁποῖο φυλάσσονται περισσότερα ἀπὸ 3.000 χειρόγραφα.

Ἄποψη τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς βιβλιοθήκης χειρογράφων της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας. Ὁ βιβλιοθηκάριος, ὁ ἱερομόναχος Νικόδημος, στέκει πάνω ἀπὸ μία βιτρίνα, ὅπου ἐκτίθενται τὰ καλύτερα «κομμάτια» τῆς συλλογῆς χειρογράφων.

Ὁ βιβλιοθηκάριος τῆς Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας ξεφυλλίζει ἕνα σπάνιο μεσαιωνικὸ χειρόγραφο, ποὺ εἶναι ἀκουμπισμένο πάνω σὲ μιὰ γυάλινη βιτρίνα, ὅπου ἐκτίθενται ὡρισμένα πολύτιμα χειρόγραφα. Στὴ γωνία τῆς βιτρίνας διακρίνεται ἀνοιγμένη ἡ «Βοτανικὴ» του Διοσκουρίδου, ποὺ εἶναι γεμάτη μικρογραφίες.

θηκε μὲ ἔξοδα μιᾶς μονῆς: «Τὸ παρὸν Ὡρολόγιον ἐγράφη παρὰ τοῦ οἰκτροῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ Κυρίλλου τοῦ Ναυπακτίου διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τῆς σεβασμίας μονῆς...».

Στὶς περισσότερες μονὲς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑπῆρχαν λοιπὸν συγκροτημένες συλλογὲς χειρογράφων καὶ λειτουργοῦσαν βιβλιογραφικὰ ἐργαστήρια, ὅπου οἱ μοναχοί-γραφεῖς ἀντέγραφαν τὰ πρωτότυπα ὄχι αὐθαίρετα ἀλλὰ βάσει αὐστηρῶν κανόνων, ποὺ τοὺς ἀκολουθοῦσαν πιστά. Τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα γράφονταν μέχρι τὸν 9ο αἰῶνα σὲ μεγαλογράμματη γραφή, δηλαδὴ μὲ κεφαλαῖα. Ἀπὸ τὸν 9ο αἰῶνα ὅμως καὶ μετὰ ἐπικρατεῖ σταδιακὰ ἡ μικρογράμματη γραφὴ καὶ ὅλα τὰ χειρόγραφα τῶν προηγουμένων ἐποχῶν «μεταχαρακτηρίζονται» κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀντιγραφῆς τους.

Ἀπὸ τὴν ἵδρυση τῶν πρώτων Scriptorium στὶς μονὲς ὑπῆρχε μία σχετικὰ ἀξιόλογη παραγωγὴ χειρογράφων, ἐνῷ ἡ ἀκμὴ τῆς βιβλιογραφικῆς δραστηριότητας ἐντοπίζεται τὸν 14ο καὶ τὸν 15ο αἰῶνα. Ἡ παραγωγὴ χειρογράφων συνεχίστηκε καὶ μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς τυπογραφίας (ἄλλωστε τὸ πρῶτο τυπογραφεῖο στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο λειτούργησε τὸ 1759 στὴ Μεγίστη Λαύρα), φθάνοντας στὸ σημεῖο νὰ μιλᾶμε τὸν 17ο αἰῶνα γιὰ πραγματικὴ ἄνθηση, μὲ τὴν ἐμφάνιση μιᾶς ἰδιότυπης μορφῆς γραφῆς, τῆς «Ξηροποταμίνης γραφῆς», ποὺ εἶναι γνωστὴ καὶ ὡς «ἁγιορείτικη».

Η ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

Τὰ χειρόγραφα ποὺ βρίσκονται σήμερα στὶς μοναστηριακὲς βιβλιοθῆκες τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑπολογίζονται ἐπίσημα στὶς 15.000 ἤ, σύμφωνα μὲ ἄλλους ὑπολογισμούς, ξεπερνοῦν τὶς 20.000. Αὐτὰ μποροῦν νὰ ταξινομηθοῦν μὲ κριτήρια μορφολογικά, γλωσσολογικὰ ἀλλὰ κυρίως μὲ βάση τὸ περιεχόμενό τους. Μὲ βάση τὴ μορφή τους τὰ χειρόγραφα διακρίνονται σὲ *εἰλητάρια* ἢ *κοντάκια* (ὀνομάζονται ἔτσι ἐπειδὴ τυλίγονται γύρω ἀπὸ κοντὸ ξύλο) καὶ σὲ *κώδικες* (βιβλία) διαφόρων σχημάτων. Πρέπει νὰ σημειωθῇ πὼς ἀπὸ τὸν 2ο καὶ 3ο μ.Χ. αἰῶνα τὰ βιβλία μὲ δεμένες σελίδες (κῶδιξ, λατινικὰ codex) ἄρχισαν νὰ ἀντικαθιστοῦν τὸν παραδοσιακὸ κύλινδρο ἀπὸ πάπυρο. Ἦταν μία ἀνθεκτικὴ καὶ εὔκολη στὴ χρήση γραφικὴ ὕλη, τόσο γιὰ τὸ κείμενο ὅσο καὶ γιὰ τὴν εἰκονογράφησή τους. Σύντομα οἱ κώδικες ἔγιναν ἡ κυρίαρχη μορφὴ τῶν χειρογράφων. Οἱ περισσότεροι κώδικες ἔχουν καλλιτεχνικὲς βιβλιοδεσίες καὶ διακοσμημένα καλύμματα μὲ βαρύτιμα ἐπιθήματα, σκαλιστὰ μέταλλα καὶ ἡμιπολύτιμους λίθους. Ὅσον ἀφορᾷ στὸ βιβλιακὸ ὑλικὸ μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι κατασκευασμένα, διακρίνονται σὲ *περγαμηνὰ* (ἀπὸ δέρμα ζώου), *χαρτῷα* καὶ *βομβύκινα* (ἀπὸ βαμβάκι).

Ἀπὸ γλωσσικὴ ἄποψη χωρίζονται σὲ ἑλληνικὰ (90% ἐπὶ τοῦ συνόλου) καὶ ξενόγλωσσα. Τὰ ξενόγλωσσα, ποὺ ἀποτελοῦν περίπου τὸ ἕνα δέκατο, περιλαμβάνουν σλάβικα, λατινικά, ρουμάνικα καὶ γεωργιανὰ χειρόγραφα καὶ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς ξενόγλωσσους ὀρθόδοξους μοναχοὺς ποὺ παροικοῦν στὸ Ἅγιον Ὄρος κατὰ τὴν τελευταία χιλιετία. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ μεταφράσεις ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ θεολογικῶν καὶ λειτουργικῶν κειμένων.

Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀρχαιότητά τους, τὸ ἀρχαιότερο χειρόγραφο τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι ἕνα περγαμηνὸ σπάραγμα λατινικῆς γραφῆς τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνα καὶ ὀκτὼ φύλλα τοῦ Εὐθαλιανοῦ Κώδικα (6ος μ.Χ. αἰῶνας).

ΤΑ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενό τους τὰ ἁγιορείτικα χειρόγραφα διακρίνονται σὲ αὐτὰ ποὺ διασῴζουν κείμενα ἀρχαίων κλασσικῶν συγγραφέων ἢ γενικώτερα κοσμικῶν γνώσεων, π.χ. ἀστρολογίας, βοτανικῆς, γεωγραφίας, ἰατρικά, νομικὰ καὶ σὲ ἐκεῖνα ποὺ διαλαμβάνουν κείμενα χριστιανικοῦ καὶ λειτουργικοῦ περιεχομένου. Τὰ δεύτερα ἀποτελοῦν φυσικὰ καὶ τὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία, ἐπειδὴ ὄχι μόνον χρησιμοποιοῦνταν συχνὰ ἀπὸ τοὺς μοναχούς, ἀλλὰ κυρίως γιατὶ τὸ Βυζάντιο εἶχε θεοκρατικὴ δομή. Ἄλλωστε κατὰ τὴ σκοταδιστικὴ περίοδο τοῦ βυζαντινοῦ μεσαίωνα οἱ ἀρχαῖες γνώσεις καὶ ἰδιαίτερα οἱ «ἑλληνικὲς» θεωροῦνταν ὡς ἕνα βαθμὸ «αἱρετικές», συνεπῶς ἐπικίνδυνες γιὰ τὸ χριστιανικὸ δόγμα. Πέρα ἀπὸ αὐτὸ ὅμως, ὁποιοδήποτε εἶδος κοσμικῆς γνώσης θεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς δευτερευούσης σημασίας σὲ σχέση μὲ τὴ θεολογία. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ὑπῆρχαν καὶ μοναχοὶ ποὺ μὲ θάρρος καὶ ἀποφασιστικότητα διακινδύνευαν ἀκόμη καὶ τὴ ζωή τους, προκειμένου νὰ

Τὸ πολυτιμότερο ἀπόκτημα τῆς βιβλιοθήκης χειρογράφων της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας εἶναι ἡ περίφημη «Βοτανική» τοῦ Διοσκουρίδου (Ω 75), ἕνα χειρόγραφο τοῦ 10ου μ.Χ. αἰ., δῶρο τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου Φωκᾶ στὴ βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς, ποὺ μόλις εἶχε κτιστῆ. Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀποτελεῖ ὄνειρο κάθε φαρμακοποιοῦ, βοτανολόγου καὶ δηλητηριογνώστη. Τὸ χειρόγραφο εἶναι εἰκονογραφημένο μὲ ἀνεξίτηλες μικρογραφίες, ποὺ μοιάζουν σὰν νὰ ἔγιναν πρὶν ἀπὸ μερικὲς ἑβδομάδες.

διαφυλάξουν τὶς ἀρχαῖες γνώσεις ἑνὸς Ὁμήρου, ἑνὸς Πλάτωνα, ἑνὸς Ἀριστοτέλη ἢ ἑνὸς Θουκυδίδη.

Δυστυχῶς δὲν διαθέτουμε ἔγκυρα στοιχεῖα γιὰ τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸ τῶν ἀρχαιοελληνικῶν χειρογράφων ποὺ βρίσκονται σήμερα στὶς μοναστηριακὲς βιβλιοθῆκες τοῦ Ἄθω. Ὑπολογίζεται ὅτι πρέπει νὰ σῴζωνται γύρω στὰ 600 ἔργα κλασικῶν συγγραφέων. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται μικρός, καθὼς σ' αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ χειρόγραφα ἑστιάζονταν πάντα οἱ Εὐρωπαῖοι «προσκυνητές», ποὺ ἔκλεβαν ἢ ἀγόραζαν τοὺς κώδικες γιὰ νὰ ἐμπλουτίσουν τὶς Δυτικὲς βιβλιοθῆκες. Ὡστόσο παρὰ τὶς σημαντικὲς κλοπὲς καὶ ἀφαιμάξεις, στὶς βιβλιοθῆκες τοῦ Ἁγίου Ὄρους συνεχίζουν ὣς σήμερα νὰ ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ ἀξιόλογοι ἀρχαιοελληνικοὶ κώδικες.

Πιὸ παλιὸς καὶ πιὸ σημαντικὸς ἀπ' ὅλους εἶναι ἡ περίφημη *«Βοτανικὴ»* τοῦ Διοσκουρίδου (Ω75), ἕνας κώδικας ἡλικίας 1.000 ἐτῶν, προσωπικὸ δῶρο τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ στὸν Ἀθανάσιο τὸν Ἀθωνίτη. Τὸ βιβλίο, ποὺ φυλάσσεται στὴ βιβλιοθήκη τῆς Μεγίστης Λαύρας (ὁ ὑπογράφων εἶχε τὴ μοναδικὴ καὶ συγκινητικὴ εὐκαιρία νὰ τὸ ξεφυλλίσει προσωπικά...), θεωρεῖται ἰδανικὸ γιὰ τὴν παρασκευὴ φαρμάκων ἀπὸ βότανα. Ἡ *«Βοτανικὴ»* τοῦ Διοσκουρίδη περιέχει ἀρκετὲς πληροφορίες ἰατρικῆς καὶ φαρμακολογίας καὶ πολυάριθμες μικρογραφίες, κυρίως ὁλοσέλιδες εἰκονογραφήσεις φυτῶν μὲ ἀλφαβητικὴ σειρὰ καθὼς καὶ εἰκόνες φιδιῶν, ἐντόμων, ζῴων καὶ πτηνῶν.

Ἄλλοι σημαντικοὶ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς, χειρόγραφα τῶν ὁποίων διασῴζονται ἀκόμη στὸ Ἅγιον Ὄρος, εἶναι ὁ Ἐπίκτητος, ὁ Ἑρμογένης καὶ ὁ Εὐκλείδης στὴ μονὴ Ἐσφιγμένου, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Θεόκριτος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Πίνδαρος στὴν Ἰβήρων. Ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ξεχωρίζουν εἶναι καὶ τὸ φημισμένο χειρόγραφο τῶν γεωγράφων Πτολεμαίου καὶ Στράβωνα (ἀριθμὸς 655, τοῦ 13ου αἰῶνα), ποὺ βρίσκεται στὴ Βατοπαιδίου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ *«Βοτανικὴ»* τοῦ Διοσκουρίδη στὴν Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας σῴζονται δύο χειρόγραφα τοῦ Θουκυδίδη καὶ οἱ *«Βίοι Παράλληλοι»* τοῦ Πλούταρχου. Ἐπίσης στὴν τελευταία σῴζονται τὸ μοναδικὸ νομικὸ χειρόγραφο μὲ τὶς Νεαρὲς τῶν Κομνηνῶν(13ος αἰ. Θ65), ἕνα σπάνιο ἰατρικὸ χειρόγραφό του Ἀέτιου

Αὐτὴ ἡ μέθοδος χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν ὁλικὴ ἀπολύμανση τῶν χειρογράφων ἀπὸ φθοροποιὰ μικρόβια. Τὰ χειρόγραφα τοποθετοῦνται μέσα σὲ ἀεροστεγεῖς πλαστικοὺς σάκους μὲ ἀέριο ἥλιον καὶ μένουν ἐκεῖ πολλὲς μέρες μέχρι νὰ ἀποστειρωθοῦν!

Τὰ ῥάφια τῆς βιβλιοθήκης χειρογράφων της Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας λυγίζουν κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἀρχαίας γνώσης. Μέσα σὲ εἰδικὲς θῆκες, στὶς ῥάχες τῶν ὁποίων ἀναφέρεται ὁ ἀριθμὸς καταλογογράφησης, ὁ αἰῶνας καὶ ὁ συγγραφέας, βρίσκονται καὶ ἀρκετὰ ἀρχαιοελληνικὰ χειρόγραφα, ποὺ περιμένουν ὑπομονετικὰ τοὺς ἐρευνητὲς γιὰ νὰ τὰ μελετήσουν. Στὸ ῥάφι διακρίνουμε τέσσερα χειρόγραφα τοῦ Γαληνοῦ (Ω 69, Ω 70, Ω 71, Ω 72), δύο Ἱπποκράτους Ἀφορισμοὶ (Ω 68 καὶ Ω 69) καὶ τρία του Ἀέτιου Ἀμηδινοῦ (Ω 63, Ω 64 καὶ Ω 65).

Ἀμηδινοῦ, προσωπικοῦ ἰατροῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καθὼς καὶ χειρόγραφα τοῦ Γαληνοῦ. Ὅπως προαναφέραμε, ὁ ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων τῶν κλασσικῶν συγγραφέων θὰ πρέπει νὰ θεωρῆται μεγάλος, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας πὼς αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ ἔργα ἦταν ὁ κύριος στόχος τῶν Εὐρωπαίων «προσκυνητῶν» κατὰ τὶς ἀφαιμάξεις τῶν μοναστηριακῶν βιβλιοθηκῶν.

ΑΦΑΙΜΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΚΛΟΠΕΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΑΠΟ ΕΥΡΩΠΑΙΟΥΣ «ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΕΣ»

Οἱ μοναστηριακὲς βιβλιοθῆκες τοῦ Ἄθω εἶχαν μεγάλη φήμη καὶ ἀσκοῦσαν πάντα μεγάλη γοητεία στὸ λόγιο καὶ βιβλιόφιλο κοινὸ τῆς Δύσης, τὸ ὁποῖο ἐκφραζόταν μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὶς «ἐξαιρετικὲς βιβλιοθῆκες... ποῦ βρίσκονται στὸ Ὄρος Ἄθως» (celebratisimas bibliotecas... qui in Ato Monte sunt).

Τὰ πανεπιστήμια, οἱ εὐγενεῖς, οἱ λόγιοι ἀλλὰ καὶ οἱ τυπογράφοι τῆς Δύσης, ἀνακαλύπτοντας τὴ δύναμη καὶ τὴ γοητεία τῆς ἀρχαιοελληνικῆς σκέψης, ἐπιθυμοῦσαν διακαῶς νὰ ἀποκτήσουν καὶ νὰ μελετήσουν ἀρχαιοελληνικοὺς κώδικες, ποὺ γιὰ τοὺς μοναχοὺς του Ἄθω θεωροῦνταν συνήθως... δευτερευούσης σημασίας σὲ σχέση μὲ τὰ λειτουργικὰ καὶ θεολογικὰ κείμενα. Ἔτσι, μὲ τὴν πρωτοβουλία φιλότεχνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡγεμόνων, ὠργανώθηκαν ὁλόκληρες ἀποστολὲς πρὸς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ποὺ εἶχαν ὡς ἐπίκεντρό τους τὴν ἀγορὰ κωδίκων μὲ ἔργα ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Στοχεύοντας σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στοὺς ἀρχαιοελληνικοὺς κώδικες, οἱ Δυτικοὶ «συλλέκτες χειρογράφων» ἀφαίμαξαν σημαντικὲς ποσότητες κωδίκων, μὲ ἀποτέλεσμα σήμερα νὰ διασῴζωνται λιγώτερα ἀπὸ 1.000 χειρόγραφα κοσμικῶν γνώσεων στὸ Ἅγιον Ὄρος. Ὡστόσο χάρη σὲ αὐτὲς τὶς ἀφαιμάξεις ἐπιχειρήθηκαν καὶ οἱ πρῶτες τυπογραφικὲς ἐκδόσεις τοῦ 16ου, 17ου καὶ 18ου αἰῶνα, μὲ κυριώτερη ἐκείνη τῶν *«Ἀπάντων»* του Πλάτωνα ἀπὸ τὸν τυπογράφο Μανούτιο Ἄλδο (Βενετία 1513). Εὔκολα γίνεται κατανοητὸ τὸ πόσο βοήθησαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ ἐκδόσεις στὴν Ἀναγέννηση τῆς Δύσης, ἐφ' ὅσον ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα ἔγιναν ἀντικείμενα προσεκτικῆς μελέτης ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς, φιλολόγους καὶ θεολόγους τῆς Ἑσπερίας. Αὐτὴ ἡ ἀναβίωση τοῦ κλασσικοῦ πνεύματος πυροδότησε μία ἀλυσιδωτὴ ἀντίδραση ἀφυπνίσεων, ποὺ τελικὰ ὡδήγησε στὴ σταδιακὴ ἀπελευθέρωση τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν προκαταλήψεων καὶ τῆς ἄγνοιας. Σύμφωνα μάλιστα μὲ τὸν ἱερομόναχο Νικόδημο τὸν Λαυριώτη (Μεγίστη Λαύρα), ὑπεύθυνο γιὰ τὴ μεγαλύτερη συλλογὴ χειρογράφων του Ἁγίου Ὄρους *«Οἱ διαρροὲς τῶν χειρογράφων ἀπὸ τὶς ἁγιορείτικες βιβλιοθῆκες βοήθησαν στὸ νὰ ἀπαλλαγῇ ἡ Δύση ἀπὸ τὸν σκοταδισμὸ τῆς παπικῆς ἀλαζονείας»*.

Ἂς κάνουμε ὡστόσο μία μικρὴ παρένθεση σχετικὰ μὲ τὶς σημαντικώτερες περιπτώσεις ἀφαιμάξεων καὶ ἀπωλειῶν χειρογράφων ἀπὸ τὶς ἁγιορείτικες βιβλιοθῆκες. Χάρη σ' ἕνα ταξίδι ποὺ ἀπέβη ἰδιαίτερο καρποφόρο, ὁ Ἕλληνας λόγιος Ἰανὸς Λάσκαρης (1445-1534) ἐπισκέφτηκε τὸ 1491-1492 τὸν Ἄθω καὶ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Φλωρεντίας Λαυρεντίου Μεδίκου ἀφαίρεσε 200 περίπου ἑλληνικὰ χειρόγραφα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 80 περιεῖχαν ἔργα ἄγνωστα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴ Δύση, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔργα τοῦ Γαληνοῦ, τοῦ Θεόκριτου, τοῦ Ἀριστοτέλη, τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Καλλίμαχου...

Ὁ Κερκυραῖος λόγιος Νικόλαος Σοφιανὸς ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1540-1544 ἀντέγραψε καὶ συνέλεξε στὸ Ἅγιον Ὄρος περίπου 300 χειρόγραφα γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Hurtado de Mentoza, τοῦ βιβλιόφιλου πρέσβη τοῦ Καρόλου Ε΄ στὴ Βενετία. Στὰ μέσα περίπου τοῦ 17ου αἰ. ὁ Ἀθανάσιος ὁ Ρήτωρ, ὁ ὁποῖος προσχώρησε στὸν καθολικισμό, κατ' ἐντολὴ τοῦ καρδινάλιου Μαζαρίνου μετέφερε στὴ Γαλλία 109 χειρόγραφα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 74 προέρχονταν ἀπὸ τὴ Μεγίστη Λαύρα καὶ σήμερα βρίσκονται στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων. Ἐπίσης ὁ Μηνᾶς Μινωΐδης στὰ 1840-1855, κατ' ἐντολὴ τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου Παιδείας μετέφερε κι αὐτὸς στὴ Γαλλία πολλὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα, τόσο ἀπὸ ἄλλες Μονὲς (π.χ. ἀπὸ τὴν Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν), ὅσο καὶ κυρίως ἀπὸ τὶς μοναστηριακὲς βιβλιοθῆκες τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Τὸ 1516 ὁ Μάξιμος Γραικὸς (Μιχαὴλ Τριβώλης), ὁ περίφημος «φωτιστὴς τῶν Ρώσων», μετέφερε στὴ Ρωσία δεκάδες κώδικες γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν στὸ μεταφραστικό του ἔργο. Τὸ

1654 ὁ Ρῶσος μοναχὸς Ἀρσένιος Σουχάνωφ, ἐνεργῶντας μὲ ἐντολὴ τοῦ Τσάρου Ἀλέξιου καὶ τοῦ Πατριάρχη τῆς Μόσχας Νίκωνος, μετέφερε στὴν «3η Ρώμη» πάνω ἀπὸ 500 ἁγιορείτικα χειρόγραφα! Συγκεκριμένα ἀπογύμνωσε πολλὲς μονὲς ἀπὸ ἀξιόλογα χειρόγραφα, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα περιεῖχαν κλασσικὰ κείμενα. Τέλος, ὁ γνωστὸς Ρῶσος ἐπιστήμονας Πορφύριος Οὐσπένσκυ, ἀρχιμανδρίτης καὶ κατόπιν ἀρχιεπίσκοπος Κιέβου, περιῆλθε τὶς Μονὲς τοῦ Σινᾶ, τῶν Μετεώρων καὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ δὲν δίστασε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ αὐτὲς ὅσα χειρόγραφα ἢ καὶ μεμονωμένα ἀκόμη φύλλα τοῦ φαίνονταν νὰ ἔχουν κάποια ἀξία. Τὸ μόνο θετικὸ πάντως ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἀφαιμάξεις εἶναι ὅτι φωτίστηκαν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γνώση τόσο ἡ παπικὴ Δύση ὅσο καὶ οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ βορρᾶ.

Η ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Σήμερα, ὅπως ἤδη προαναφέραμε, στὶς μοναστηριακὲς βιβλιοθῆκες τοῦ Ἁγίου Ὄρους σῴζονται 16.000-20.000 χειρόγραφα! Αὐτὴ ἡ ποσότητα θεωρεῖται ὅτι ἀποτελεῖ τὸ 50% τῶν ἑλληνόγλωσσων χειρογράφων ποὺ ὑπάρχουν σήμερα σὲ ὁλόκληρο τὸν κόσμο. Ἀπὸ αὐτὰ πάνω ἀπὸ τὰ μισὰ βρίσκονται στὶς βιβλιοθῆκες τριῶν μόνον μοναστηριῶν (Μεγίστη Λαύρα, Ἰβήρων καὶ Βατοπαιδίου). Εἰδικώτερα ἡ βιβλιοθήκη τῆς Μεγίστης Λαύρας διαθέτει τὴ μεγαλύτερη συλλογὴ χειρογράφων (2.242) στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ τὴν 3η παγκοσμίως ὕστερα ἀπὸ ἐκείνη τῆς Ἁγίας

Ὁ «Σοφὸς Πλάτων» καὶ ὁ «Σοφὸς Ἀριστοτέλης», οἱ δυὸ Ἕλληνες φιλόσοφοι

Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ (4.500 χειρόγραφα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 75% εἶναι ἑλληνόγλωσσα) καὶ τοῦ Βατικανοῦ (3.500).

Στὶς 20 μονὲς τοῦ Ἄθω σῴζεται τὸ μοναδικὸ διαχρονικὸ σύνολο ἑλληνικῶν χειρογράφων ὄχι μόνον στὸν χῶρο τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας ἀλλὰ καὶ σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο. Τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφά του Ἁγίου Ὄρους συγκροτοῦν τὴ μεγαλύτερη συλλογὴ ἑλληνικῶν χειρογράφων στὸν κόσμο, ἀφοῦ ὁ ἀριθμός τους ξεπερνᾷ κατὰ πολὺ τὸ σύνολο τῶν δυὸ μεγαλυτέρων συλλογῶν τῆς Εὐρώπης, τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Παρισιοῦ, ποὺ καὶ οἱ δυὸ μαζὶ δὲν ὑπερβαίνουν τὶς 10.000.

ΔΙΑΣΩΣΗ ΣΕ ΜΙΚΡΟΦΙΛΜΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν ἁγιορείτικων χειρογράφων δὲν εἶναι εὔκολη ὑπόθεση, ἐφ' ὅσον ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν μεσαιωνικοὶ κατάλογοι βιβλιοθηκῶν, ὅπως στὶς περιπτώσεις τῶν μεσαιωνικῶν μοναστηριῶν τῆς Δύσης. Οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν καταγραφὴ καὶ συστηματικὴ μελέτη τῶν χειρογράφων του Ἄθω ξεκίνησαν μόλις στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ. καὶ συνεχίζονται. Πρῶτος ὁ Σπυρίδων Λάμπρου ἐξέδωσε ἕναν δίτομο κατάλογο κωδίκων τῶν μονῶν τοῦ Ὄρους (πλὴν Βατοπαιδίου καὶ Μεγίστης Λαύρας), ποὺ περιελάμβανε 6.619 χειρόγραφα. Στὴ συνέχεια, τὸ 1925, ὁ καθηγητὴς Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης ἐξέδωσε στὸ Παρίσι ἕναν κατάλογο μὲ τοὺς κώδικες τῶν μονῶν Βατοπαιδίου καὶ Μεγίστης Λαύρας. Πλήρης πάντως κατάλογος δὲν ὑπάρχει ἀκόμη. Ὡστόσο τὸ Πατριαρχικὸ Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν(ΠΙΠΜ) τῆς Ι.Μ. Βλατάδων (Θεσσαλονίκη) ἔχει ἀναλάβει τὴ κατάρτιση ἑνὸς λεπτομεροῦς καταλόγου, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴ μικροφωτογράφιση ὅλων τῶν χειρογράφων. Ἔτσι τὸ περιεχόμενο τῶν χειρογράφων ὄχι μόνον θὰ διασωθῇ, ἀλλὰ θὰ εἶναι εὔκολη καὶ ἡ μελέτη τους ἀπὸ τοὺς εἰδικούς, ποὺ δὲν χρειάζονται πλέον νὰ ἐπισκεφθοῦν τὶς μοναστηριακὲς βιβλιοθῆκες γιὰ νὰ τὰ μελετήσουν. Τὸ ΠΙΜΠ, ποὺ ὑπάγεται στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, εἶναι ἕνα ἰδιωτικὸ ἵδρυμα, ποὺ συντηρεῖται μὲ ἐπιχορηγήσεις καὶ δωρεές. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα διαθέτει ἕνα ἀρχεῖο μικροταινιῶν, ἕνα ἀρχεῖο διαφανειῶν (Slides) καθὼς καὶ εἰδικὲς φωτοαναγνωριστικὲς συσκευές.

Ἡ συντήρηση τῶν ἀρχαίων χειρογράφων βασίζεται σ' ἕνα πρόγραμμα ποὺ περιλαμβάνει τὴν τοποθέτησή τους σὲ εἰδικὲς θῆκες γιὰ καλύτερη φύλαξη καὶ μεταφορά, τὴν ἀποκατάσταση τῶν διαλυμένων ἐξώφυλλων καὶ ἐσώφυλλων καὶ τὴν τοποθέτηση φαρμάκων ἐνάντια στὰ φθοροποιὰ μικρόβια. Τέλος, σὲ συνεργασία καὶ μὲ ξένα πανεπιστήμια, ἐφαρμόζεται ἕνα πρόγραμμα συντήρησης καὶ ἀπολύμανσης τῶν χειρογράφων ἀπὸ καταστροφικὰ μικρόβια.

Ἡ προσφορὰ τῶν χειρογράφων του Ἁγίου Ὄρους στὴν πολιτιστικὴ ἐξέλιξη τῆς Εὐρώπης εἶναι ἀνεκτίμητη. Ὅπως ἄλλωστε λέει χαρακτηριστικὰ καὶ ὁ βιβλιοθηκάριος τῆς μονῆς Μεγίστης Λαύρας, Ἱερομόναχος Νικόδημος: *«Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πῇ μὲ σιγουριά, ποὺ ἀκριβῶς θὰ βρισκόταν σήμερα ἡ ἀνθρωπότητα χωρὶς τὶς ἀρχαῖες γνώσεις, ποὺ διεσώθησαν μὲ τὰ χειρόγραφα τῶν Βυζαντινῶν μοναστηριῶν καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἡ Ἀναγέννηση τῆς Δύσης θ' ἀργοῦσε μερικοὺς αἰῶνες...».*

Σημείωση: Ὅλες οἱ φωτογραφίες τοῦ ἄρθρου προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Γιώργου Στάμκου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

Ομιλία τοῦ Ἱερομόναχου Νικόδημου Λαυριώτη γιὰ τὰ χειρόγραφά του Ἁγίου Ὄρους (Ἀθήνα, Ὀκτώβριος 1994).

Ἱερομόναχος Νικόδημος Λαυριώτης, *«Τὰ Χειρόγραφά του Ἁγίου Ὄρους»*, περιοδικὸ ΑΝΤΙ, 1991.

Εὐθύμιος Λίτσας, *«Βιβλιοθῆκες καὶ Χειρόγραφα στὸ Ἅγιο Ὄρος»*, ἐφημ. Θεσσαλονίκη, 13.02.1993.

Κρίτων Χρυσοχοΐδης, *«Ἄθως: Ἀρχεῖα καὶ Βιβλιοθῆκες»*, Καθημερινή, 05.07.1993.

Γιῶργος Στάμκος, *«Ἀνοίγοντας μία Κιβωτὸ Γνώσεων»*, Τρίτο Μάτι τεῦχ. 39, Σεπτέμβριος 1994.

Γιῶργος Στάμκος, *«Τὰ Χειρόγραφά του Ἁγίου Ὄρους: Μία Χιλιετὴς Κληρονομιὰ καὶ ὁ Ἀγῶνας γιὰ τὴ Διάσωσή της»*, Ἐπιστήμη & Τεχνολογία, τεῦχ. 16, Ἰούλιος-Αὔγουστος 1996.

Γιῶργος Στάμκος, *«Μυστικὴ Ἑλλάδα»*, κεφ. Οἱ Βιβλιοθῆκες τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Ἀρχέτυπο 1999.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΤΑ "ΚΑΛΑ" ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ...

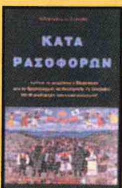

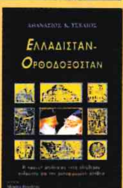
Όλα όσα δεν μας λένε ότι λέει η Αγία Γραφή για εμάς!..

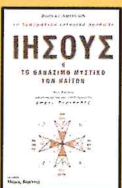

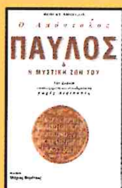
Το τολμηρό βιβλίο που προανάγγειλε όλες τις τρέχουσες εξελίξεις!..

Βιβλία αγανάκτησης για το απαράδεκτο μεσαιωνικό κατεστημένο!..

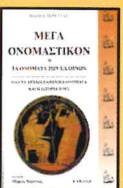

Η αποκαλυπτική τριλογία σε νέα βελτιωμένη έκδοση!..

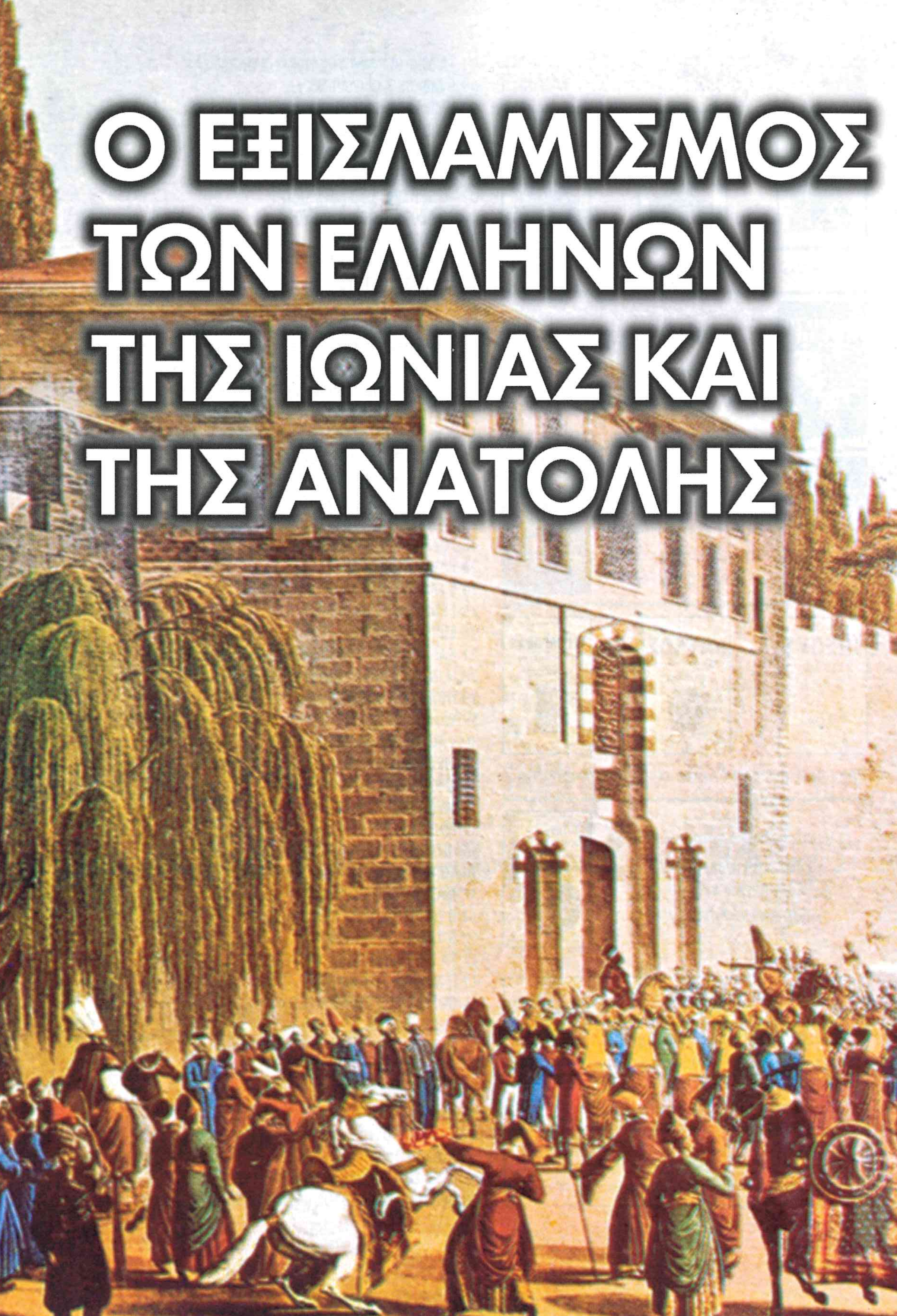
Γνωρίστε την ομορφιά των αρχαίων ονομάτων και δώστε στα παιδιά σας ονόματα ελληνικά!...

Θέλω τα βιβλία Νο ... ...
... ...
Να σταλούν με αντικαταβολή [ ]
Να σταλούν με χρέωση πιστωτικής κάρτας [ ]
Ονοματεπώνυμο ....
....
Διεύθυνση ....
....
Τηλέφωνο ....
Ο αριθμός τηλεφώνου είναι απαραίτητος για πληρωμή με πιστωτική κάρτα.

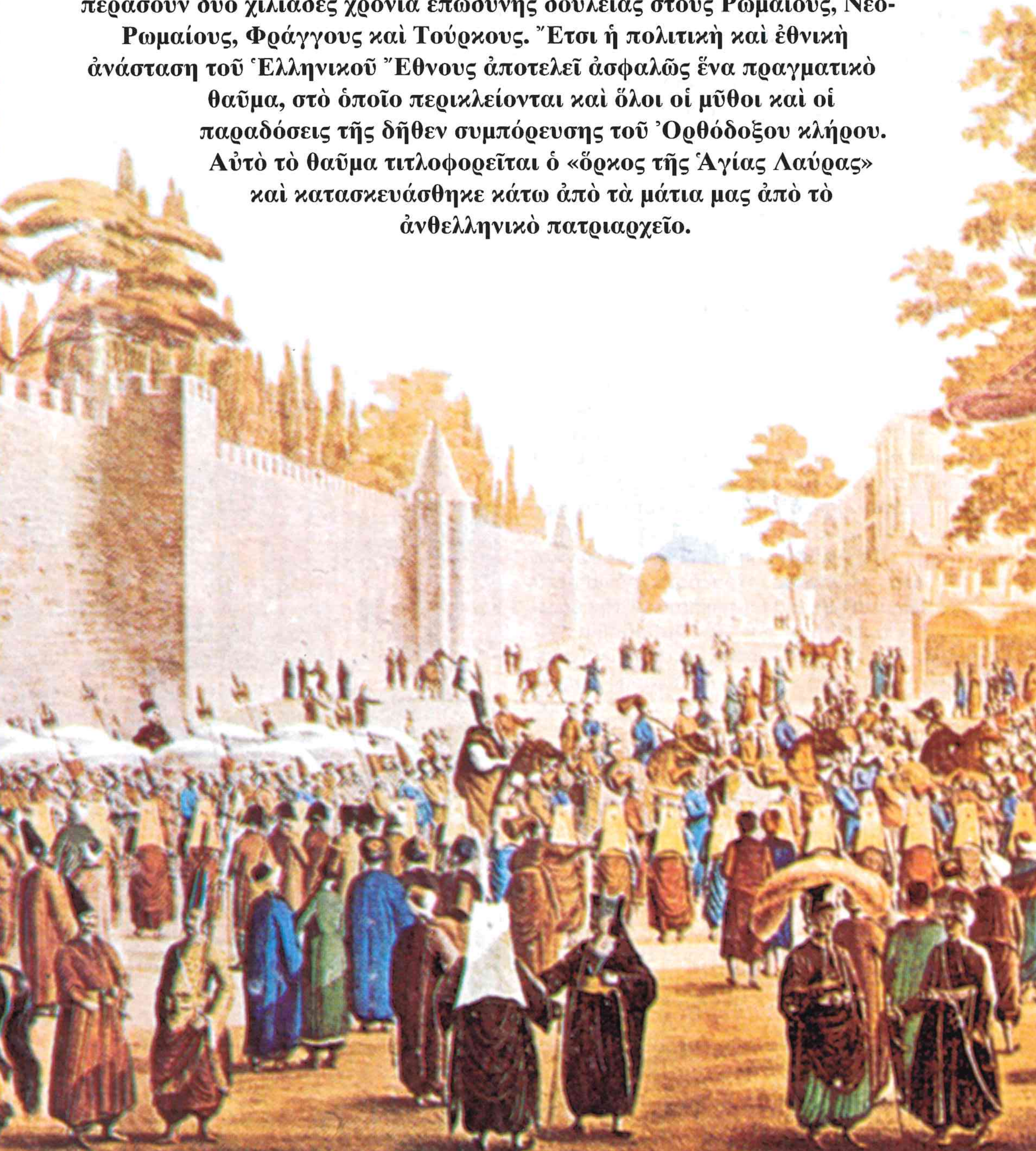
01 ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΝΕΚΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ 17,68
02 Η ΒΙΒΛΟΣ & ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ τ.Α 17,68
03 Η ΒΙΒΛΟΣ & ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ τ.Β 17,68
04 Η ΒΙΒΛΟΣ & ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ τ.Γ 17,68
05 ΒΙΒΛΟΣ ΑΚΑΤΑΛΛΗΛΗ ΔΙ' ΕΝΗΛΙΚΟΥΣ 12,48
06 ΚΑΤΑ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ 15,60
07 ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΑΔΙΕΞΟΔΟ 10,40
08 ΤΟ ΑΣΘΕΝΕΣΤΕΡΟΝ ΣΚΕΥΟΣ 6,24
09 Θ. ΜΟΙΡΑΣ ΜΕΤΕΣΧΕΝ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ 15,60
10 ΜΗ ΨΕΥΔΟΥ ΑΛΛ' ΑΛΗΘΕΥΕ 15,60
11 ΜΗ ΠΑΣΙ ΠΙΣΤΕΥΕ 15,60
12 ΠΩΣ ΓΕΝΝΙΟΥΝΤΑΙ, ΖΟΥΝ ΚΑΙ ΠΕΘΑΙΝΟΥΝ ΟΙ ΘΕΟΙ & ΟΙ ΘΕΕΣ 12,48
13 Η ΥΠΟΠΤΗ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΑΠ. ΠΑΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ 4,68
14 Η ΥΠΟΠΤΗ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΑΠ. ΠΑΥΛΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 4,68
15 Η ΥΠΟΠΤΗ ΔΡΑΣΗ ΑΠ. ΠΑΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΦΕΣΟ 4,68
16 Η ΥΠΟΠΤΗ ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΑΠ. ΠΑΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΡΙΝΘΟ 4,68
17 Η ΥΠΟΠΤΗ ΔΙΕΛΕΥΣΗ ΑΠ. ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ 4,68
18 Ο ΥΠΟΠΤΟΣ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΠ. ΠΑΥΛΟ 4,68
19 Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ 6,24
20 ΣΤΑ ΑΠΟΚΡΥΦΑ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ 8,32
21 ΙΗΣΟΥΣ ή ΜΥΣΤΙΚΟ ΝΑΪΤΩΝ 17,68
22 ΠΑΥΛΟΣ, Η ΜΥΣΤΙΚΗ ΖΩΗ 17,68
23 ΓΟΛΓΟΘΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΒΑΡΙΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΟΥ 17,68
24 ΚΑΤΑ ΡΑΣΟΦΟΡΩΝ 15,60
24Α ΕΛΛΑΔΙΣΤΑΝ - ΟΡΘΟΔΟΞΟΣΤΑΝ 10,40
25 ΓΕΝΝΗΘΗΚΑ ΕΛΛΗΝΑΣ 8,32
26 ΜΕΓΑ ΕΤΑΙΡΙΚΟΝ 12,48
27 ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ - Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΙΟΡΤΗ 4,68
28 Η ΙΝΔΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ 12,48
29 ΠΟΛΥΘΕΪΑ & ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ 6,24
30 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ 7,28
30Α ΤΟ ΣΩΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ 13,52
31 ΜΕΓΑ ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟΝ 17,68
32 ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ 12,48
33 ΜΕΓΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΟΝ 12,48
34 ΓΝΩΜΟΛΟΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ 15,60
35 ΟΙ ΠΥΛΕΣ ΤΟΥ ΑΛΛΟΚΟΣΜΟΥ 19,76
36 ΤΟ ΚΟΥΤΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ 12,48
37 ΜΑΥΡΑ ΥΠΟΓΕΙΑ ΡΕΥΜΑΤΑ 15,60
41 Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΑΕΙΖΩΙΑ 9,36
42 Ο ΤΡΟΠΟΣ ΓΙΑ ΑΕΙΖΩΙΑ 9,36
43 ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ 8,32
47 Η ΜΑΓΕΙΑ ΤΟΥ ΜΠΑΛΙ 12,48
48 ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΩΝ 12,48
49 multiSex.gr 10,40
51 ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΥΡΜΗΓΚΑΝΑ 4,68
52 ΤΟ ΑΥΓΟ ΤΟΥ ΠΑΛΙΑΤΖΗ 4,68
53 ΟΙ ΝΕΦΟΚΑΛΛΙΚΑΝΤΖΑΡΟΙ 4,68
54 ΔΑΝΑΗ 5,72
55 Ο ΠΑΡΠΑΡΟΥΪ 4,68
56 ΑΤΑΛΑΝΤΗ 6,76
65 ΖΕΥΣ ΣΩΤΗΡ (αφίσα 35Χ50) 5,00
66 ΗΡΑ ΠΑΝΤΟΓΕΝΕΘΛΟΣ (αφίσα 35Χ50) 5,00

Εκδόσεις
Μάριος Βερέττας
Λόντου 4, 106 81 ΑΘΗΝΑ τηλ. 210 33 05 039
Διεθνές Ηλεκτρονικό Βιβλιοπωλείο
www.verettas.gr

Ο ΕΞΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΤΗΣ ΙΩΝΙΑΣ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΙΣΥΡΗΣ

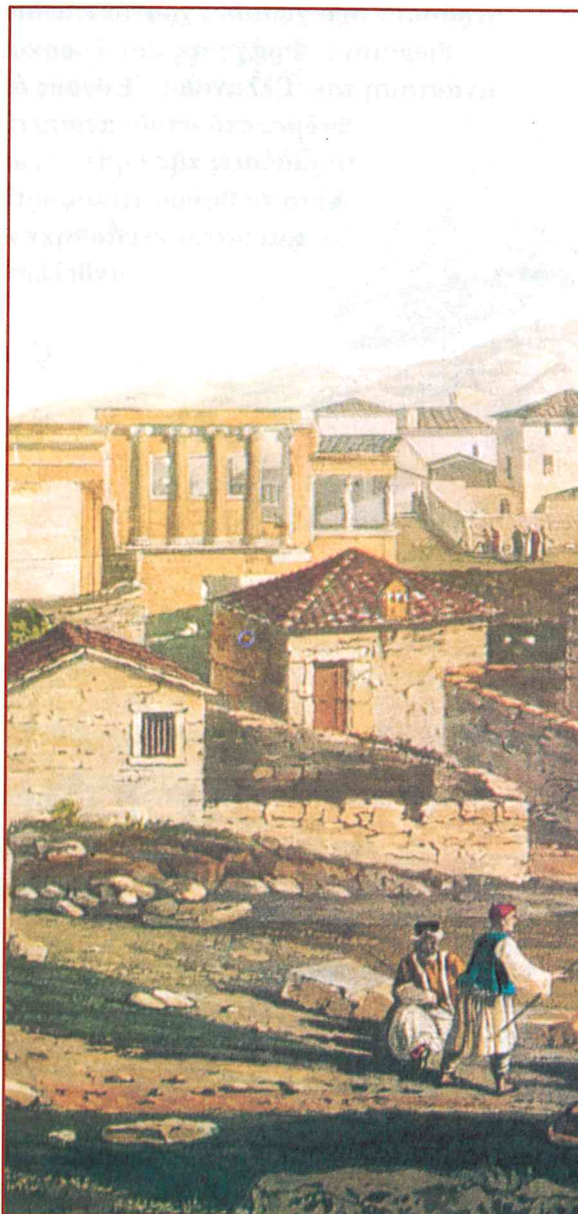
Τὸ 146 π.Χ. μὲ τὴν εἴσοδο τοῦ Λεύκιου Μόμιου στὴν Κόρινθο καταργήθηκε οὐσιαστικὰ ἡ πολιτικὴ αὐτονομία τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Ἑλλὰς διαγράφεται ὁριστικὰ ἀπὸ τὸν πολιτικὸ χάρτη τῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ τότε χρειάσθηκε νὰ περάσουν δύο χιλιάδες χρόνια ἐπώδυνης δουλείας στοὺς Ρωμαίους, Νεο-Ρωμαίους, Φράγγους καὶ Τούρκους. Ἔτσι ἡ πολιτικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀνάσταση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς ἕνα πραγματικὸ θαῦμα, στὸ ὁποῖο περικλείονται καὶ ὅλοι οἱ μῦθοι καὶ οἱ παραδόσεις τῆς δῆθεν συμπόρευσης τοῦ Ὀρθόδοξου κλήρου. Αὐτὸ τὸ θαῦμα τιτλοφορεῖται ὁ «ὅρκος τῆς Ἁγίας Λαύρας» καὶ κατασκευάσθηκε κάτω ἀπὸ τὰ μάτια μας ἀπὸ τὸ ἀνθελληνικὸ πατριαρχεῖο.

Ἡ κοσμοϊστορικῆς σημασίας ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετέτρεψε τὴν Πρόσθια Μικρὰ Ἀσία, τὴν Μέση Ἀνατολὴ καὶ τὸ Ἀνατολικὸ τμῆμα τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς σ᾽ ἕνα Ἑλληνόγλωσσο καὶ Ἑλληνότροπο Ἀνθρωπολογικὸ τοπίο. Παρὰ τὴν ρωμαιοκρατία καὶ τὸν μετέπειτα βυζαντινὸ μετασχηματισμό της ἡ ἑλληνικὴ πολιτιστικὴ οὐσία ἐξακολούθησε νὰ ὑφίσταται σ᾽ αὐτὲς τὶς ἐξελληνισμένες ἀσιατικὲς καὶ ἀφρικανικὲς περιοχές. Μόνο ποὺ στὴν περίπτωση τοῦ Βυζαντίου ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει ἐξαρτήσει τὴν ὕπαρξή του μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶναι ἱστορικὰ βέβαιον ὅτι οἱ διώξεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν Ἀντιόχεια, τὴν Ἔφεσο, τὴν Γάζα, τὴν Ἀλεξάνδρεια δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο παρὰ τὰ συμπτώματα τῆς μετέπειτα αὐτοκτονίας τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὰ κτυπήματα ποὺ δέχθηκε ὁ Ἑλληνισμὸς τὸ 1071 καὶ ἡ ἐγκατάλειψη τῆς Νίκαιας τὸ 1261 ἐξασθένησαν τὴν ἄμυνα τοῦ Βυζαντίου καὶ ἑδραίωσαν τὴν θέση τῶν Τούρκων στὴν Μικρὰ Ἀσία. Ἡ τουρκικὴ κατάκτηση μετέβαλε τὶς πολιτιστικὲς συνθῆκες στὰ πρώην βυζαντινὰ ἐδάφη. Ἔτσι, ἐνῷ τὸ Ἰσλὰμ ὑπὸ τὴν Ἀραβικὴ ἡγεσία ἐπιδείκνυε ἕναν σεβασμὸ καὶ μία ἀνοχὴ πρὸς τὸν Χριστιανισμό, μὲ τοὺς Τούρκους τὰ πράγματα ἄλλαξαν. Ἡ παροιμία *«cuius regio eius religio»*, δηλαδὴ *«ἡ χώρα δέχεται τὴν θρησκεία τοῦ κατακτητῆ της»*, βρίσκει πλήρη ἐφαρμογὴ στὴν σύγκρουση τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν μουσουλμάνων. Τετρακόσια χρόνια μετὰ τὴν πανωλεθρία τοῦ Ματζικὲρτ καὶ τὴν ἐπαίσχυντη συμπεριφορὰ τῆς Ὀρθοδοξίας –ἡ ὁποία συνέβαλε στὴν ἐγκατάσταση τῶν Τούρκων στὴν Μ. Ἀσία–, ἕνας καλόγερος θρηνεῖ τὴν παρακμὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ μ᾽ ἕναν ἄκρως ἀποκαλυπτικὸ τρόπο.

«Οὔτε ἕνας μητροπολίτης δὲν ὑπάρχει στὶς μητροπόλεις, οὔτε ἕνας ἀρχιεπίσκοπος στὶς ἀρχιεπισκοπές, οὔτε ἕνας ἐπίσκοπος στὶς ἐπισκοπές, οὔτε ἕνας ἱερέας στὶς ἐκκλησίες, οὔτε ἕνας μοναχὸς σὲ μοναστήρι ἢ θρησκευτικὸ ἵδρυμα ἢ κελί, οὔτε ἕνας λαϊκὸς κοσμικὸς χριστιανὸς σὲ φρούριο ἢ χώρα (ὕπαιθρο). *51 μητροπόλεις καὶ 18 ἀρχιεπισκοπὲς καὶ 478 ἐπισκοπὲς ἐρημώθηκαν»*. (Σπύρου Βρυώνη, "*Ἡ παρακμὴ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ*", σελ. 395, ἐκδ. «Μορφωτικὸ ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης», Ἀθήνα 2000). Τὰ στοιχεῖα ποὺ ἐξάγονται ἀπὸ τοὺς τουρκικοὺς φορολογικοὺς καταλόγους τοῦ 16ου αἰῶνα, μᾶς δείχνουν ὅτι, ἀπὸ 72 συνολικὰ μητροπόλεις ποὺ ὑπάγονταν στὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, ἐπιβίωσαν μόνο 17 καὶ ἀκόμα ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν καταγεγραμμένων στὰ διάφορα φορολογικὰ κέντρα τὸ 92% (4.519.985) ἦταν μουσουλμᾶνοι

τουρκόφωνοι, τὸ 7,9 (389.345) χριστιανοὶ ἑλληνόφωνοι καὶ τὸ 0,9 (2.795) Ἑβραῖοι. Φαίνεται καθαρὰ ὅτι μαζὶ μὲ τὴν κατάπτωση τοῦ Χριστιανισμοῦ χάνεται καὶ ἡ "*φωνὴ Ἑλληνίς*". Διότι μετὰ τὴν συμπλήρωση τῆς πολιτικῆς ὑποδούλωσης ἄρχισε ἕνας λυσσαλέος πόλεμος ἐναντίον τῆς ἑλληνίδας φωνῆς. Ὁ Μελέτιος Πηγᾶς σημειώνει: «*Ἀφ᾽οὗ δὴ τὰ πρῶτα κρατήσασα ἡ πάνδημος αὐτὴ λύμη καὶ φθορά, τὰς μὲν βίβλους τῆς καθ᾽ἡμᾶς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας κατακαῆναι προστάξασα καὶ ὑπερορίσασα τὴν ἑλληνικὴν φωνὴν τριάκοντα χιλιάδες γλωσσῶν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἀπετμήθησαν ἡμέρᾳ μιᾷ διὰ τὸ μόνον ἑλληνιστὶ λαλῆσαι*».

Πέραν τῶν μεγάλων εὐθυνῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀνόητης πολιτικῆς τῆς Κων-

σταντινούπολης ἔναντι τῶν Ἑλλήνων, τὰ αἴτια τῆς χριστιανικῆς παρακμῆς εἶναι πάρα πολλά. Ἡ τουρκικὴ κατάκτηση ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀτέλειωτης αἱματηρῆς πορείας τῶν διαφόρων ἀσιατικῶν μουσουλμανικῶν φύλων, κατὰ τὴν ὁποία οἱ περισσότεροι ἑλληνόφωνοι χριστιανοὶ αἰχμαλωτίσθηκαν, πείνασαν, ἀρρώστησαν ἢ κατάφεραν νὰ διαφύγουν πρὸς τὴν Βαλκανική.

Στὴν ἀρχὴ ἡ κεντρικὴ ἐξουσία ὑπεστήριζε τὸν Ἰσλαμισμὸ καὶ ἁπλῶς ἀνεχόταν τοὺς χριστιανοὺς σὰν πολῖτες δεύτερης κατηγορίας. Στὴν συνέχεια ὅμως ὁ ἐξισλαμισμὸς καὶ ὁ ἐκτουρκισμὸς ἀπέβει τὸ κύριο μέλημα κάθε πιστοῦ μουσουλμάνου. Τώρα ἡ βία ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ ἄλλους τρόπους, πιὸ ἀποτελεσματικούς. Σύμφωνα μὲ τὸ Κοράνι, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν βάση κάθε μουσουλμανικῆς κοινωνίας, «*ἀπαγορεύεται ἡ ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο*». Δηλαδὴ ἀπαγορεύεται ἡ δουλεία καὶ ἡ δουλοπαροικία. Αὐτὸς ὁ ἱερὸς νόμος παράσυρε ἑκατομμύρια χριστιανοὺς στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Μωάμεθ. Χιλιάδες Κύπριοι κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Φαμαγούστας (Ἀμμόχωστος) ἐγκατέλειψαν τοὺς χριστιανοὺς ἀφέντες τους καὶ προσχώρησαν στὶς δυνάμεις τοὺς Σελὴμ τοῦ Μέθυσου (1571), γιὰ νὰ ἐξισλαμισθοῦν στὴν συνέχεια καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὶς περιουσίες τῶν ἀφεντάδων τους. Αὐτοὶ εἶναι οἱ Τουρκοκύπριοι. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ μὲ τὴν Κρήτη, ὅπου οἱ Κρῆτες σκλάβοι ἐγκατέλειψαν τοὺς χριστιανοὺς Βενετσιάνους καὶ τοὺς ὀρθοδόξους Ἕλληνες προεστούς, γιὰ νὰ δημιουργήσουν τὴν Τουρκοκρητικὴ κοινότητα. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται καὶ μὲ τοὺς Ἀγριάνες ἢ Ροδοπαίους τῆς Θρᾴκης. Ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν θεοσεβῶν Γαβράδων διατηροῦσε στὰ κτήματά της 1.500 σκλάβους, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν μουσουλμᾶνοι, ἀπελευθερώθηκαν ἀμέσως καὶ ἀπέκτησαν τὶς περιουσίες τῶν χριστιανῶν ἰδιοκτητῶν. Ὁ Βαυαρὸς Johann Schiltberger στὸ ἔργο του "*Ἡ δουλεία καὶ τὰ ταξίδια κ.λπ.*", τὸ ὁποῖο ἔγραψε τὸ 1427, σημειώνει. «*Ὅταν ἕνας χριστιανὸς ἤθελε νὰ γίνῃ ἄπιστος (μουσουλμᾶνος) ἔπρεπε πρῶτα νὰ σηκώσῃ τὸ δάκτυλο καὶ νὰ φωνάξῃ δημοσίως τὶς λέξεις "Λὰ ἲλ λὰ Ἰλλαλάχ"*»! (Δὲν ὑπάρχει ἄλλος θεὸς ἀπὸ τὸν Ἀλλάχσ). Μετὰ τὸν πήγαιναν στὸν ἀρχιερέα, ὅπου ἐπαναλάμβανε τὶς ἴδιες λέξεις καὶ ἀπαρνιόταν τὴν χριστιανικὴ πίστη. Ὅταν γινόταν αὐτὸ ὁ ἱερέας ἔδενε ἕνα καινούργιο μαντίλι στὸ κεφάλι τοῦ νεοπροσήλυτου γιὰ νὰ φανῇ ὅτι εἶναι ἄπιστος, ἀφοῦ οἱ χριστιανοὶ φορᾶνε μπλὲ τουρμπάνι στὸ κεφάλι τους καὶ οἱ Ἑβραῖοι κίτρινο. Στὴν συνέχεια τὸν περιέφεραν στὴν πόλη μὲ τρομπέτες, κύμβαλα καὶ φλογέρες, ἐνῷ δίπλα του ὑπῆρχαν δυὸ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι μὲ δυνατὴ φωνὴ φώναζαν. «Τάρι οὐιρντούρ, Μεσὲ τσουλιντρούρ, Μαρία καρὰ μπατσιντούρ, Μαχμὲτ κασουλντούρ», ποὺ περίπου σημαίνει: «Ἕνας εἶναι ὁ θεὸς καὶ ὁ Μεσσίας εἶναι ὑπηρέτης του, ἡ Μαρία δούλα του καὶ ὁ Μωάμεθ ἀρχιαγγελιοφόρος του». Στὴν συνέχεια τὸν ὡδηγοῦσαν στὸ τέμενος καὶ τοῦ ἔκαναν περιτομή. Τὸ ἴδιο γινόταν καὶ μὲ τὶς γυναῖκες, μόνο ποὺ ἐδῶ ὁ ἱερέας παίρνει τὴν ζώνη τῆς γυναῖκας, τὴν κόβει στὰ δύο καὶ σχηματίζει ἕναν σταυρό, τὸν ὁποῖο ἡ γυναῖκα πρέπει νὰ ποδοπατήσῃ τρεῖς φορές.

Κατὰ τὴν διαδικασία τοῦ ἐξισλαμισμοῦ γινόταν ἔρανος διὰ τοῦ ὁποίου συγκεντρώνονταν πράγματα καὶ χρήματα, τὰ ὁποῖα δίδονταν μαζὶ μὲ κτήματα τῶν χριστιανῶν στὸν καινούργιο μουσουλμᾶνο. Ἔτσι, κάνοντας τὸν ἐξωμότη πλούσιο, ἔδειχναν καὶ στοὺς ὑπόλοιπους χριστιανοὺς τί θὰ κέρδιζαν ἂν ἀκολουθοῦσαν τὴν δική τους πίστη, τὴν πίστη τῶν μουσουλμάνων...

Οἱ ἐξωμότες (νεοπροσήλυτοι) λέγουν: «*Ὅσα ἐδάφη τῶν χριστιανῶν κατέχουν* (οἱ μουσουλμᾶνοι), *δὲν τὸ ὀφείλουν αὐτὸ στὴν δύναμή τους οὔτε στὴν σοφία τους οὔτε στὴν ἁγιότητά τους, ἀλλὰ τὰ κατέχουν χάρις στὴν ἀδικία, τὴν δυστροπία καὶ τὴν ἀλαζονεία τὴν ὁποία οἱ χριστιανοὶ ἔδειχναν ἐναντίον τους. Γι᾽αὐτὸ ὁ Παντοδύναμος Θεὸς ἐθέσπισε ὅτι μποροῦσαν (εἶχαν τὸ δικαίωμα) νὰ πάρουν τὴν γῆ ἀπὸ τοὺς ἀφέντες χριστιανούς. Διότι αὐτοὶ δὲν μποροῦσαν νὰ διευθύνουν τὶς ὑποθέσεις τους, νὰ χειρίζωνται τὰ ζητήματά τους –εἴτε πνευματικὰ εἶναι εἴτε κοσμικὰ– μὲ δικαιοσύνη, διότι ἀποβλέπουν στὸν πλοῦτο καὶ τὶς εὔνοιες, καὶ ὁ πλούσιος μεταχειρίζεται τὸν δοῦλο μὲ ὑπεροψία, δὲν τὸν βοηθᾷ μὲ κανέναν τρόπο, μὲ δῶρα ἢ δικαιοσύνη καὶ δὲν τηρεῖ τὸ δόγμα τὸ ὁποῖο ὁ Μεσσίας τοὺς ἔδωσε...*». [Schiltberger Johann, "*The bondage and travels... 1396-1427*", Λονδῖνο 1879, σελ. 74-78.]

Ὁ Μωαμεθανισμὸς ἐτήρησε τὴν ἴδια γραμ-

μὴ ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει καὶ ὁ Χριστιανισμὸς σχετικὰ μὲ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ναούς. Δηλαδὴ λεηλάτησε καὶ κατέστρεψε ὅσους χριστιανικοὺς ναοὺς ἔκρινε ἀσήμαντους, ἐνῷ μετέτρεψε τὶς Ὀρθόδοξες ἐκκλησίες σὲ μουσουλμανικὰ τεμένη. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐστέρησε τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὶς ἐπισκοπὲς καὶ μητροπόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καταδικάζοντές τες σὲ ἀπελπιστικὴ φτώχεια καὶ ἀνέχεια. Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ σουλτᾶνοι καὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι χρηματοδότησαν τὴν ἀνέγερση καινούργιων τζαμιῶν, θεολογικῶν σχολῶν (Μεντρεσέ), ἱδρυμάτων γιὰ ἀπόρους (Ἰμαρέτ), τεκέδων (Ζαβίγια), νοσοκομείων, πανδοχείων (Καραβὰν σαράϊ) καὶ δημοσίων βρυσῶν γιὰ τὶς ὀργανώσεις τῶν μουσουλμάνων, τὶς ὁποῖες εἶχαν καταστήσει οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητες μὲ παραχωρήσεις γαιῶν, δουλοπαροίκων καὶ διαφόρων εἰσοδημάτων. Ἔτσι, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Χριστιανισμό, ὁ Μωαμεθανισμὸς παρουσιάζεται οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητος καὶ ἐξαιρετικὰ εὔρωστος, γεγονὸς ποὺ συντέλεσε στὴν ἐπιβολή του ἐπὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ κύριος οἰκονομικὸς θεσμὸς τῶν μουσουλμάνων ἦταν τὰ κληροδοτήματα τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἱδρυμάτων, τὰ γνωστά μας "*Βακούφια*", τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζουν τὴν οἰκονομικὴ δύναμη τοῦ μωαμεθανισμοῦ. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ὀρθόδοξου πατριαρχείου δινόταν μία βοήθεια στὶς φτωχὲς ἐκκλησίες (πρόκειται γιὰ τὸν θεσμὸ "*ἡ κατὰ λόγον ἐπίδοσις*"), ἡ ὁποία προσωποποιοῦσε τὴν παρακμὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ, δεδομένου ὅτι ἦταν ἐξαιρετικὰ μικρὴ καὶ δὲν μποροῦσε νὰ καλύψῃ τὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀνάγκες τῶν χριστιανῶν. Ἡ ἱστορία αὐτῶν τῶν δυὸ θεσμῶν (*Βακούφια* καὶ *ἡ κατὰ λόγον ἐπίδοσις*) ἐμπεριέχει πλήρως τὴν ἱστορία τοῦ ἐξισλαμισμοῦ τῶν ἑλληνιστικῶν περιοχῶν.

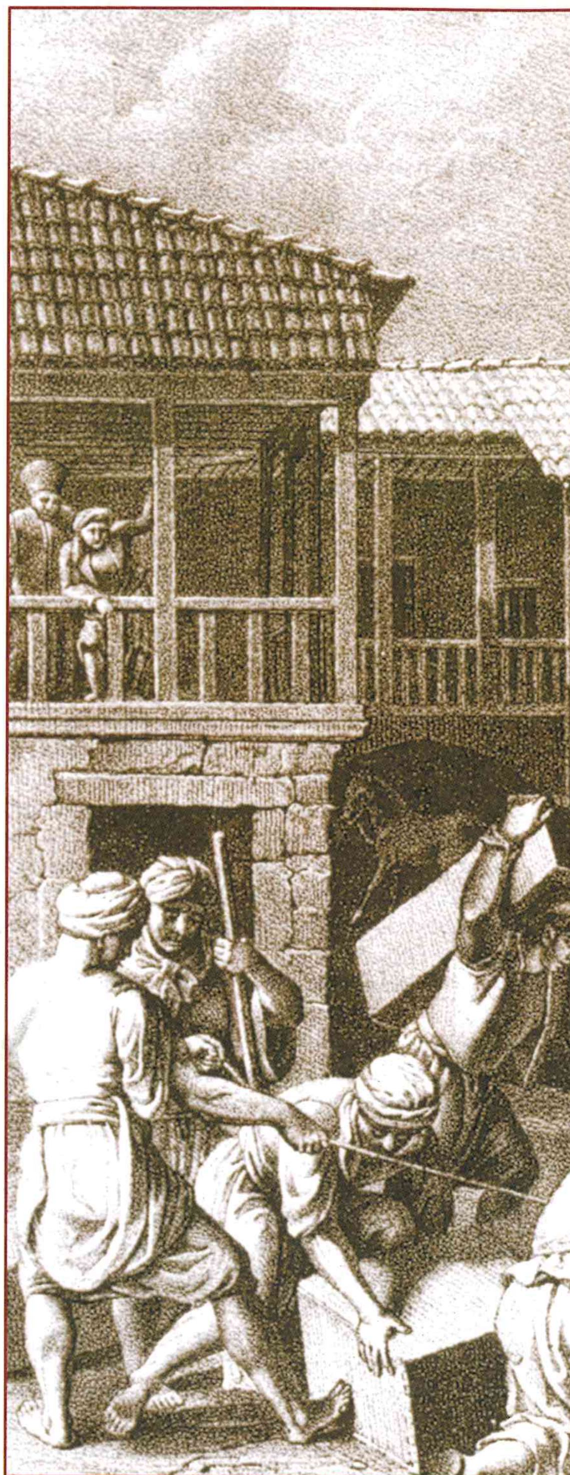
Τὰ ὀθωμανικὰ ἔγγραφα δείχνουν ὅτι οἱ μουσουλμᾶνοι ὄχι μόνο χρησιμοποίησαν –μὲ τὸν θεσμὸ τοῦ βακουφίου καὶ γιὰ δικούς τους σκοπούς– τοὺς χριστιανούς, τὶς γαῖες καὶ τὰ ἔσοδά τους, ἀλλὰ ἐπίσης ὅτι ἔκαναν κατάσχεση σὲ πολλὲς ἐκκλησιαστικὲς περιουσίες καὶ τὶς χρησιμοποίησαν γιὰ νὰ συντηροῦν τὸν στρατό τους. Μὲ τὸν βακούφικο θεσμὸ τὰ μουσουλμανικὰ ἱδρύματα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέκτησαν πολλὲς γαῖες, ἀνθρώπινο δυναμικὸ καὶ ἔσοδα. Ἔτσι ἔγινε δυνατὴ ἡ ἐπικράτηση τοῦ Μωαμεθανισμοῦ εἰς βάρος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰ παραδείγματα τῆς δημιουργίας τζαμιῶν, θεολογικῶν σχολῶν, χανιῶν καὶ ἄλλων ἱδρυμάτων στὸ Ἰκόνιο, τὴν Καισάρεια, τὴν Ἀττάλεια, τὸν Ἀγρό, τὸ Ἀρκίτ, τὴν Μωκισσό, τὸ Ἰσκιλὶμπ καὶ τὴν Τραπεζοῦντα παρουσιάζουν εἰκόνα τελείως ἀντίθετη ἀπὸ αὐτὴν τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἐπισκοπῶν στὶς ἴδιες περιοχές, τῶν ὁποίων ἡ οἰκονομικὴ παρακμὴ εἶναι ἐντόνως ἐμφανὴς ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰῶνα καὶ κατὰ τὸν 15ο αἰῶνα. Ἡ παράλληλη αὐτὴ ἐξέλιξη (ἀκμὴ τῶν μουσουλμανικῶν ἱδρυμάτων - παρακμὴ τῶν χριστιανικῶν) παρατηρεῖται σὲ ὁλόκληρη τὴν Μικρὰ Ἀσία. [Σπ. Βρυώνη, "*Ἡ παρακμὴ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν Μ. Ἀσία καὶ ἡ διάδοση τοῦ ἐξισλαμισμοῦ*"].

Βεβαίως ὁ ἐξισλαμισμὸς τῶν Ἑλληνιστικῶν περιοχῶν δὲν ὀφείλεται μόνο στὴν φιλοσοφικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀξία τοῦ Κορανίου ἢ στὴν οἰκονομικὴ εὐμάρεια τῶν μωαμεθανικῶν θρησκευτικῶν ἱδρυμάτων, ἢ ἀκόμα στὴν βία ποὺ ἄσκησαν ὡρισμένοι φανατικοὶ ἰσλαμιστές. Πρέπει νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας καὶ τὴν νοοτροπία αὐτῶν οἱ ὁποῖοι δημιούργησαν τοὺς οἰκονομικοὺς καὶ πολιτικοὺς θεσμοὺς ποὺ θωράκισαν τὴν πίστη στὸν Ἀλλάχ, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν ψυχολογία τῶν ἡττημένων χριστιανῶν.

Ὁ σεβασμὸς τῶν μουσουλμάνων πρὸς τὸν νόμο τοῦ Κορανίου, ποὺ πρέσβευε «*ἀνεκτικότητα πρὸς τοὺς λαοὺς μὲ Θεόπνευστη γραφή*» (ἀχλὰλ κιτάμπ) δὲν ἦταν ἀρκετὸς γιὰ νὰ χαλιναγωγήσῃ τὸν θρησκευτικὸ ζῆλο καὶ τὴν προσηλυτιστικὴ τάση ὡρισμένων δερβίσηδων καὶ οὐλεμάδων. Στὴν ἀρχὴ (7ος αἰῶνας) οἱ Ἄραβες καὶ στὴν συνέχεια οἱ Τοῦρκοι, προκειμένου νὰ ἀπολαμβάνουν ἀνενόχλητοι τὰ κέρδη ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῶν χριστιανικῶν χωρῶν καὶ τὸν κεφαλικὸ φόρο, δὲν ἐπέδειξαν κάποια ἰδιαίτερη προσηλυτιστικὴ δραστηριότητα. Ἡ δημιουργία ὅμως τῶν θρησκευτικῶν θεσμῶν ποὺ δὲν ὑπῆρχαν πρίν, ὅπως γιὰ παράδειγμα οἱ ἀδελφότητες τῶν Δερβίσηδων, αὔξησαν κατακόρυφα τὸν προσηλυτιστικὸ ζῆλο τῶν Σελτζούκων. Μὲ τὴν ἅλωση τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ μὲ "*τὰ προνόμια*" ποὺ παραχώρησε ὁ Πορθητὴς στὸ πατριαρχεῖο, αὐτὴ ἡ θρησκευτικὴ ἐπιθετικότητα μειώθηκε αἰσθητά, χωρὶς ὅμως νὰ πάψῃ νὰ χαρακτηρίζῃ τὴν νοοτροπία τῶν μωαμεθανῶν. Ἰδοὺ ἕνα στιγ-

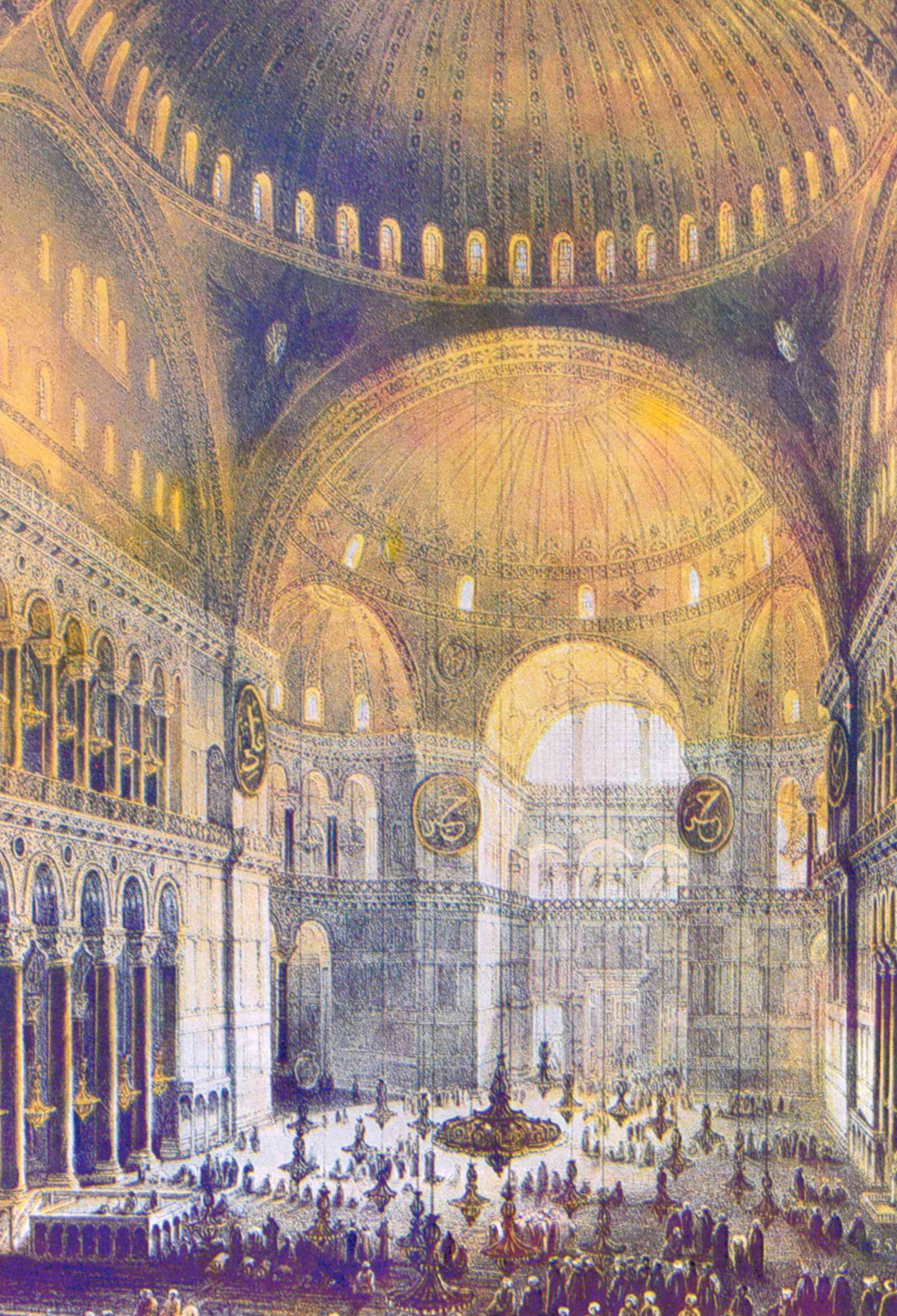
μιότυπο ἀπὸ τὴν ἅλωση, ὅπως τὴν παρουσιάζει ὁ Τοῦρκος ἱστορικὸς Σὰντ ἄλ Ντὶν (16ος αἰῶνας): «*Χάρη στὶς ὑψηλόφρονες προσπάθειες τοῦ μωαμεθανοῦ σουλτάνου, οἱ σατανόφωνοι ἦχοι ἀπὸ τὶς καμπάνες τῶν ξεδιάντροπων ἀπίστων ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ τὴν μωαμεθανικὴ πρόσκληση γιὰ προσευχή, τὴν γλυκειὰ ψαλμῳδία τῆς Παρακλητικῆς Πίστης, ποὺ ἐπαναλαμβάνεται πέντε φορὲς καὶ τὶς λαμπρὲς τελετές, καὶ τὰ αὐτιὰ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Ἱεροῦ Πολέμου γέμισαν μὲ τὴν μελῳδία τῆς φωνῆς τοῦ ἱερέα ποὺ καλοῦσε σὲ προσευχή. Οἱ ἐκκλησίες τῆς πόλης καθαρίστηκαν ἀπὸ τὰ ποταπά τους εἴδωλα καὶ τὶς βρώμικες καὶ εἰδωλολατρικές τους ἀκαθαρσίες, σβήστηκαν οἱ εἰκόνες τους καὶ στήθηκαν μωαμεθανικοὶ βωμοὶ καὶ ἄμβωνες καὶ πολλὰ μοναστήρια καὶ ξωκλήσια τὰ ζήλεψαν οἱ κῆποι τοῦ Παραδείσου* (ἔγιναν μουσουλμανικὰ ἱδρύματα). *Οἱ ναοὶ τῶν ἀπίστων μετατράπηκαν σὲ τζαμιὰ τῶν πιστῶν καὶ οἱ ἀκτῖνες τοῦ φωτὸς τοῦ Ἰσλὰμ ἔδιωξαν τὶς στρατιὲς τοῦ σκότους, ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου μέχρι τότε κατοικοῦσαν οἱ αἰσχροὶ ἄπιστοι... Τὴν πρώτη Παρασκευὴ* (μετὰ τὴν ἅλωση) *ψάλθηκαν προσευχὲς στὴν Ἁγία Σοφία... Ἔτσι τὸ ἀρχαῖο ἐκεῖνο οἰκοδόμημα φωτίστηκε μὲ τὶς ἀκτῖνες τοῦ ἱεροῦ νόμου...*» (Σπ. Βρυώνης, σελ. 318).

Παρ' ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι τόσο ἡ Ἑλληνίδα φωνὴ ὅσο καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἀμύνονταν σταθερὰ καὶ σὲ ὡρισμένα κέντρα, ὅπως στὴν Ἰωνία, ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑπερτεροῦν τῶν μωαμεθανῶν καὶ τῆς τουρκοφωνίας. Ἡ ἀναζήτηση τρόπων (μεθόδων) ἱκανοποίησης τῆς μεγάλης ἐπιθυμίας τῶν Δερβίσηδων καὶ Οὐλεμάδων νὰ προσηλυτίσουν τοὺς χριστιανούς, συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν ἔξαρση τοῦ συγκριτισμοῦ. Δηλαδὴ ἦλθε

Οἱ σουλτᾶνοι καὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι χρηματοδότησαν τὴν ἀνέγερση καινούργιων τζαμιῶν, θεολογικῶν σχολῶν (Μεντρεσέ), ἱδρυμάτων γιὰ ἀπόρους (Ἰμαρέτ), τεκέδων (Ζαβίγια), νοσοκομείων, πανδοχείων (Καραβὰν σαράϊ) καὶ δημοσίων βρυσῶν γιὰ τὶς ὀργανώσεις τῶν μουσουλμάνων, τὶς ὁποῖες εἶχαν καταστήσει οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητες μὲ παραχωρήσεις γαιῶν, δουλοπαροίκων καὶ διαφόρων εἰσοδημάτων.

στὴν ἐπιφάνεια ἕνας συγκερασμὸς τῶν θρησκειῶν, μέσα ἀπὸ τὸν ὁποῖο γεννιόνταν ἕνα καινούργιο δόγμα, ποὺ θεωροῦσε ἰσάξιες τὶς δυὸ θρησκεῖες. Γιὰ παράδειγμα στὴν μεγάλη κοινωνικοπολιτικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1416 διακεκριμένοι φιλόσοφοι, ὅπως ὁ Μπὰντρ ἄλ Ντὶν ἢ ὁ Μουσταφᾶ Μπουρκλουτζέ, προσπάθησαν νὰ προσελκύσουν τοὺς χριστιανοὺς μὲ ἰδεολογικοὺς κανόνες. Ὁ ἄλ Ντὶν καὶ οἱ ὀπαδοί του ἐδίδασκαν τὴν κοινοκτημοσύνη καὶ τὴν θρησκευτικὴ ἰσότητα, ἐπιτρέποντας στοὺς χριστιανοὺς τὴν εἴσοδό τους στὰ μουσουλμανικὰ τεμένη. Ὁ Μπουρκλουτζὲ διακήρυττε ὅτι τόσο ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία ὅσο καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἦταν θρησκεῖες ἐξ ἴσου ὀρθὲς καὶ εὐλογημένες. Καὶ ὁ μουσουλμᾶνος ποὺ ἀρνιόταν τὴν ἀξία τους ἦταν ὁ ἴδιος ἄθεος. Μάλιστα οἱ δύο αὐτοὶ μεταρρυθμιστὲς ἀποβιβάστηκαν στὴν Χίο, ὅπου ἔγιναν δεκτοὶ σὰν Μεσσίες.

Ἀπὸ διάφορες πληροφορίες ποὺ φτάνουν ἕως ἐμᾶς μαθαίνουμε ὅτι ἡ μετάφραση τοῦ Μεβλοὺντ (ἀναφορὰ στὴν γέννηση τοῦ Μωάμεθ) στὰ Ἑλληνικά, Ἀλβανικὰ καὶ Σέρβικα, εἶναι ἐμπλουτισμένη μὲ πάμπολλα στοιχεῖα συγκριτισμοῦ.

Στὴν Προῦσα γύρω στὰ 1360 ἐπικρατοῦσε ἡ ἄποψη ὅτι ὁ Χριστὸς ἦταν προφήτης ἰσάξιος του Μωάμεθ. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐνέπνευσε τὸν ποιητὴ Σουλεϊμὰν Τσελεπὶ νὰ γράψῃ ἕνα ποίημα μὲ θέμα τὴν γέννηση τοῦ Μωάμεθ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξάγουμε θαυμάσια στοιχεῖα συγκριτισμοῦ. Ὁ Χασλοὺκ στὸ ἔργο του "*Χριστιανισμὸς καὶ Ἰσλὰμ*" (Ὀξφόρδη 1929), παρουσιάζει ἕνα πλῆθος πληροφοριῶν γιὰ τὸν θρησκευτικὸ συγκριτισμὸ στὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Μικρὰ Ἀσία. Ὁ μουσουλμᾶνος ἱστορικὸς Ἀσὶκ Πασαζαντὲ χωρίζει τὶς διάφορες ἰσλαμικὲς ἀδελφότητες σὲ τέσσερις ὁμάδες. Ὑπάρχουν ἐπίσης στὴν περιοχὴ αὐτή, ποὺ ὀνομάζεται Ρούμ, τέσσερις ὁμάδες ἀνάμεσα στοὺς ξένους καὶ τοὺς ταξιδιῶτες: Οἱ Γαζιγιάνι Ρούμ, οἱ Ἀχιγιάνι Ρούμ, οἱ Ἀμπνταλάνι Ροὺμ καὶ οἱ Μπαχτζιγιάνι Ρούμ (Σπ. Βρυώνης, σελ. 323). Δυστυχῶς οἱ πληροφορίες γι' αὐτὲς τὶς ἀδελφότητες καὶ τὶς μεταξύ τους σχέσεις εἶναι ἐλάχιστες· ὁπωσδήποτε ὅμως κοινὸ χαρακτηριστικὸ αὐτῶν τῶν ὀργανώσεων εἶναι ἡ πίστη σὲ κάποια ἰδανικὰ ἑνὸς συγκεκριμένου συστήματος ἰσλαμικοῦ μυστικισμοῦ καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν (Φουτουβά). Οἱ Ἀχῆδες (νομάδες ἰσλαμιστές) γιὰ παράδειγμα ἦταν πιστοὶ τοῦ "*Φουτουβά*", ἐνῷ οἱ Δερβίσηδες τοῦ "*Σούφι*".

Τόσο τὸ "*Φουτουβὰ*" ὅσο καὶ ὁ "*Σουφισμὸς*" ἔπαιξαν σημαντικὸ ρόλο στὸν ἐξισλαμισμὸ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα μεῖγμα διαφόρων ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν στοιχείων τοῦ μονοθεϊσμοῦ (Ἰουδαϊσμοῦ, Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰσλαμισμοῦ), ποὺ κατέληγε στὸν πανθεϊσμό. Ὁ Σουφισμὸς γεννήθηκε σὰν μορφὴ διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ ὑλισμοῦ κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ μοναστικοῦ κινήματος (10ος-11ος αἰ.). Στὴν ἐξέλιξή του, χάρη στὴν "*μυστικιστικὴ του ἀγάπη*", μεταμορφώθηκε σὲ μυστικισμὸ καὶ δὲν ἄργησε νὰ καταστῇ ἡ πιὸ δημοφιλὴς ἔκφραση τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Ὁ Σουφισμὸς ἀντιμετώπιζε τὸ ὑπαρξιακὸ ζήτημα μέσῳ τῆς μυστικιστικῆς ἀγάπης μὲ ἔντονο συναισθηματισμό. Στὰ τέλη τοῦ δεκάτου αἰῶνα ὁ Σουφισμὸς εἶχε ἐξελιχθῆ σ' ἕνα περίεργο μόρφωμα θεολογικῶν θεωριῶν, ποὺ περιλάμβανε τὶς ἀπόψεις ὅλων τῶν μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν. Αὐτὸ τὸ φιλοσοφικὸ κίνημα, στὸ ὁποῖο ἐντάχθησαν ἑκατοντάδες χιλιάδες χριστιανοί, ἐξαπλώθηκε σὲ ὅλα τὰ μουσουλμανικὰ ἐδάφη.

Ἡ τεράστια ἀπήχηση ποὺ εἶχε ὁ Σουφισμὸς στὶς λαϊκὲς μᾶζες, ἑπόμενο ἦταν νὰ προκαλέσῃ τὴν ὀργὴ ὄχι μόνον τῶν ἰσλαμιστῶν θεολόγων (οὐλεμάδων) ἀλλὰ καὶ τῶν χριστιανῶν θεολόγων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ κοινοῦ χαρακτήρισαν τὸ κίνημα αἵρεση. Τότε ὁ Κουσάϊρι καὶ ἰδιαίτερα ὁ Ἄλ Γαζαλί, δυὸ σημαντικοὶ Σουφιστές, μὲ ἀπολογητικά τους κείμενα προσπάθησαν νὰ

«Οἱ ἐκκλησίες τῆς πόλης καθαρίστηκαν ἀπὸ τὰ ποταπά τους εἴδωλα καὶ τὶς βρώμικες καὶ εἰδωλολατρικές τους ἀκαθαρσίες, σβήστηκαν οἱ εἰκόνες τους καὶ στήθηκαν μωαμεθανικοὶ βωμοὶ καὶ ἄμβωνες καὶ πολλὰ μοναστήρια καὶ ξωκλήσια τὰ ζήλεψαν οἱ κῆποι τοῦ Παραδείσου (ἔγιναν μουσουλμανικὰ ἱδρύματα). Οἱ ναοὶ τῶν ἀπίστων μετατράπηκαν σὲ τζαμιὰ τῶν πιστῶν καὶ οἱ ἀκτῖνες τοῦ φωτὸς τοῦ Ἰσλὰμ ἔδιωξαν τὶς στρατιὲς τοῦ σκότους, ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου μέχρι τότε κατοικοῦσαν οἱ αἰσχροὶ ἄπιστοι... Τὴν πρώτη Παρασκευὴ (μετὰ τὴν ἅλωση) ψάλθηκαν προσευχὲς στὴν Ἁγία Σοφία... Ἔτσι τὸ ἀρχαῖο ἐκεῖνο οἰκοδόμημα φωτίστηκε μὲ τὶς ἀκτῖνες τοῦ ἱεροῦ νόμου...».

Τοῦρκος ἱστορικὸς Σὰντ ἄλ Ντὶν (16ος αἰῶνας).

συμβιβάσουν τὸν Σουφισμὸ μὲ μία συμβατικὴ μορφὴ μωαμεθανισμοῦ. Ἐξ αὐτοῦ συμπεραίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ μορφὴ σουφισμοῦ, ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Βαγδάτη, εἶχε ὁπωσδήποτε μεγάλη σχέση μὲ τὸν Μωαμεθανισμό. Μιὰ ἄλλη ὅμως ὁμάδα ἦταν πιὸ ἀπόλυτη καὶ στὴν θέση καὶ στὴν σκέψη. Συγκεκριμένα ἡ "*σχολὴ*" σουφισμοῦ, ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν πόλη Χουρασάν, στηριζόταν σὲ τρία "*ἀντινομιστικὰ*" στοιχεῖα. Πρῶτον, στὸν ἀντικομφορμισμό, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι θεωροῦσαν πὼς ἡ ἐκτέλεση τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων σύμφωνα μὲ τὴν μουσουλμανικὴ παράδοση (σαρία) ἦταν τουλάχιστον ὑποκριτική. Δεύτερον, στὴν πεποίθηση ὅτι ὁ ρόλος ποὺ ἔπαιξε ὁ Ἄλ Χαλὰτζ στὴν γενικὴ διαμόρφωση τοῦ Σουφισμοῦ καὶ τῆς μυστικῆς ἀγάπης ἦταν σημαντικός. Ἐδῶ νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι ὁ Ἄλ Χαλὰτζ (1ος αἰ.) εἶχε ταυτίσει τὸν ἑαυτό του μὲ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ καὶ τὴν ἀγάπη, γεγονὸς ποὺ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν σύληψη καὶ καταδίκη του σὲ θάνατο ἀπὸ τοὺς μωαμεθανοὺς ὀρθοδόξους θεολόγους. Γι᾽ αὐτὸ καὶ ὠνομάσθηκε "*μάρτυρας τῆς μυστικῆς ἀγάπης*". Καὶ τρίτον, στὴν ἀλληγορικὴ ἑρμηνεία τοῦ Κορανίου.

Ἡ ἑπόμενη σημαντικὴ ἐξέλιξη τοῦ Σουφισμοῦ ὑπῆρξε ἡ ἵδρυση μεγάλων ταγμάτων Δερβίσηδων, τὰ ὁποῖα ἐξαπλώθηκαν μὲ μεγάλη ταχύτητα σὲ ὅλον τὸν μουσουλμανικὸ κόσμο. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀσκητικοῦ μοναχισμοῦ ἀποδόθηκε στὸ ὅτι οἱ πιστοὶ ἔνιωθαν τὴν θρησκεία νὰ ἐκφράζεται πιὸ ἱκανοποιητικὰ ἀπὸ τοὺς Δερβίσηδες παρὰ ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς χριστιανοὺς καὶ μωαμεθανοὺς θεολόγους. Ἀκόμα ὁ φιλελευθερισμὸς ποὺ χαρακτήριζε τὴν διδασκαλία τῶν Δερβίσηδων διευκόλυνε ὄχι μόνον τὸν προσηλυτισμὸ τῶν χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ τῶν Τούρκων καὶ Περσῶν πιστῶν του Ζαρατούστρα. Μερικὲς ἀπ᾽ αὐτὲς τὶς θρησκευτικὲς ἀδελφότητες ἔπαιξαν σημαντικὸ ρόλο στὴν ἱστορία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, γιατί καθωδηγοῦσαν ὄχι μόνον θρησκευ-

τικὰ ἀλλὰ καὶ πολιτικὰ τὰ κοινωνικὰ κινήματα τῆς ἐποχῆς. Οἱ Δερβίσηδες, γεμίζοντας τὸ στομάχι τοῦ πεινασμένου πιστοῦ, προσέφεραν κάτι πάρα πάνω ἀπὸ τὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς ποὺ ἐπαγγέλονταν οἱ χριστιανοὶ θεολόγοι. Οἱ μεγαλύτερες καὶ πιὸ διάσημες ἀδελφότητες Δερβίσηδων ποὺ ἐπηρέασαν τὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία ἦταν αὐτὲς τῶν Μπεκτασήδων καὶ τῶν Μεβλεβί. Πνευματικὸς πατέρας τῶν Μπεκτασήδων ὑπῆρξε ὁ Χατζῆ Μπεκτάς, ὁ βίος τοῦ ὁποίου ἀνάγεται στὸν ΙΕ′ αἰῶνα καὶ καταγράφεται στὸ βιβλίο μύθων καὶ παραδόσεων "*Βιλαγετναμέ*".

Σύμφωνα μὲ τὴν γενεολογία του (σιλσιλὲ) ἦταν ἀπόγονος τοῦ Μωάμεθ καὶ τοῦ ἄρχοντα Νισαπούρ. Αὐτὴ ἡ λεπτομέρεια, δηλαδὴ ἡ ἱστορία τοῦ πλούσιου πρίγκιπα ποὺ ἀπαρνιέται τὸν θρόνο γιὰ νὰ γίνῃ ἀσκητής, εἶναι χαρακτηριστικὴ τοῦ Ἁγίου της Ἀνατολῆς καὶ κατασκευάσθηκε γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πνευματική τους συγγένεια μὲ τοὺς πλέον σημαντικοὺς Σούφι. Μεταξὺ τῶν πλέον διάσημων μαθητῶν τοῦ Χατζῆ Μπεκτὰς συγκαταλέγεται καὶ ὁ Τοῦρκος ποιητὴς Γιουνοὺς Ἐμρέ, ὁ ὁποῖος –κατὰ τὸ Βιλαγετναμὲ– ὤφειλε τὸ ποιητικό του τάλαντο στὴν εὐλογία τοῦ ἀσκητῆ δασκάλου του.

Ὡρισμένες τελετουργίες τῶν ὀπαδῶν τοῦ Χατζῆ Μπεκτὰς σαφῶς ὀφείλονται στὶς στενές τους σχέσεις μὲ τοὺς χριστιανούς. Ἡ τελετουργία τοῦ βαπτίσματος ἦταν ἴδια μὲ αὐτὴ τοῦ "*νιψίματος*" τῶν νεοπροσύλητων Μπεκτασήδων. Ἡ χρήση "*ἄρτου καὶ οἴνου*" στὴν θεία μετάληψη εἶναι ὅμοια μὲ τὸ "*αἰνισέμ*", ποὺ ἐτελεῖτο σὲ ἀνάμνηση τοῦ Σούφι Χουσεΐν. Ἡ χριστιανικὴ ἐξομολόγηση εἶναι παρόμοια μὲ τὸ "*μπὰς ὀκουτμὰκ*" τῶν Μπεκτασήδων καὶ ὁ χριστιανικὸς ἀφορισμὸς μοιάζει μὲ τὸ "*ντουσκουνλοὺκ*" τοῦ Χατζῆ Μπεκτάς. Τόσο οἱ Μπεκτασῆδες ὅσο καὶ οἱ χριστιανοὶ εἶχαν ἱερεῖς καὶ παντρεμένους καὶ ἀνύπα-

ντρους. Διάφορα ἄλλα ἔθιμα καὶ τελετουργίες, ποὺ συμπτωματικὰ ἢ κατασκευασμένα προπαγανδιστικά, ἔμοιαζαν μὲ αὐτὰ τῶν χριστιανῶν, οἱ Μπεκτασῆδες τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ προσηλυτιστικοὺς λόγους. Ἐξίσωναν γιὰ παράδειγμα τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους μὲ τοὺς δώδεκα Ἰμάμηδες καὶ τὴν παρθενογένεση τοῦ Ἰησοῦ μὲ αὐτὴν τοῦ Μπαλὶμ Σουλτάν, δεύτερου ἱδρυτῆ τοῦ τάγματός τους. Ἀκόμα πίστευαν ὅτι ὁ Χατζῆ Μπεκτὰς ἦταν ἡ μετενσάρκωση τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, στὴν ἑορτὴ τοῦ ὁποίου τελοῦσαν τὴν μιθραϊκὴ τελετὴ τῆς σφαγῆς τοῦ ταύρου ("*εἰς τὸν βοῦν εὐχή*"). Εἶχαν τὴν δική τους "*Ἁγία Τριάδα*", ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν ὁ Ἀλλάχ, ὁ Μωάμεθ καὶ ὁ Ἀλί.

Ἀπὸ τὴν μελέτη τοῦ δόγματος τῶν Μπεκτασήδων ὅπως καὶ τῶν λοιπῶν μωαμεθανῶν ἀσκητικῶν ταγμάτων διαπιστώνεται ὅτι ὁ μουσουλμανικὸς συγκριτισμὸς πηγάζει ἀπὸ τὸν Νεοπλατωνισμό, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο *«ἡ δημιουργία ἀπορρέει ἀπὸ τὸν δημιουργό»*. Αὐτὸ καθιστᾷ σαφὲς ὅτι τὸ δόγμα τοῦ Χατζῆ Μπεκτὰς ἦταν ἐκλεκτικό, εὐπροσάρμοστο καὶ φιλελεύθερο καὶ διευκόλυνε πολὺ τὸν ἐξισλαμισμὸ τῶν χριστιανῶν κυρίως τῆς Βαλκανικῆς. Νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ μουσουλμᾶνοι ἦταν Μπεκτασῆδες καθὼς καὶ ὡρισμένοι ἥρωες τῆς ἐπανάστασης, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὁ Ὀδυσσέας Ἀνδροῦτσος. Ἕνα σοβαρὸ ἀντινομιστικὸ στοιχεῖο τῶν Μπεκτασήδων εἶναι ἡ κατανάλωση οἴνου, ἡ χρήση τοῦ ὁποίου εἶναι ἀντίθετη στοὺς νόμους τοῦ Κορανίου. Καὶ αὐτὸ ἔγινε γιὰ νὰ ὑποδηλωθῇ κάποια σχέση μὲ τὴν "*Ἄμπελο τοῦ Ἰησοῦ*". Οἱ Μπεκτασῆδες διακατέχονταν ἀπὸ ἕνα ἰσχυρὸ ἱεραποστολικὸ πνεῦμα, ποὺ στόχευε στὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὸν προσηλυτισμὸ στὸν δικό τους θρησκευτικὸ δρόμο. Πίσω ἀπὸ τὸ παραμύθι "*Χίλιες καὶ μία νύχτες*", τὰ "*κίτρινα γεράκια*", τὰ "*χρυσᾶ ἐλάφια*", τοὺς "*δράκους*" καὶ τὰ "*ἱπτάμενα χαλιά*" κρύβονταν οἱ ἱεραπόστολοι τοῦ Χατζῆ Μπεκτάς, ποὺ δραστήρια προσηλύτιζαν τοὺς χριστιανοὺς τῆς Μ. Ἀσίας.

Καὶ ἐνῷ ὅ,τι ἀφοροῦσε στοὺς Μπεκτασῆδες χάνεται μέσα στὸν μῦθο καὶ τὴν παράδοση τοῦ Ἰσλάμ, ἡ ἱστορία τῶν δερβίσηδων Μεβλεβὶ ἀναφέρεται μὲ λεπτομέρεια στὸ δόγμα καὶ στὶς πράξεις αὐτοῦ τοῦ μοναστι-

Ἡ ἑπόμενη σημαντικὴ ἐξέλιξη τοῦ Σουφισμοῦ ὑπῆρξε ἡ ἵδρυση μεγάλων ταγμάτων Δερβίσηδων, τὰ ὁποῖα ἐξαπλώθηκαν μὲ μεγάλη ταχύτητα σὲ ὅλον τὸν μουσουλμανικὸ κόσμο. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀσκητικοῦ μοναχισμοῦ ἀποδόθηκε στὸ ὅτι οἱ πιστοὶ ἔνιωθαν τὴν θρησκεία νὰ ἐκφράζεται πιὸ ἱκανοποιητικὰ ἀπὸ τοὺς Δερβίσηδες παρὰ ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς χριστιανοὺς καὶ μωαμεθανοὺς θεολόγους.

κοῦ ὀθωμανικοῦ τάγματος. Πνευματικὸς πατέρας τῶν Μεβλεβὶ ὑπῆρξε ὁ μυστικιστὴς Τζαλὰλ ἄλ Ντὶν Ρουμί. Ὁ Τζαλὰλ ἐξελίχθη σὲ μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες μορφὲς τοῦ ἰσλαμικοῦ μυστικισμοῦ καὶ τὸ τάγμα του ἄσκησε τεράστια ἐπίδραση στὴν θρησκευτικὴ πολιτικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἱστορία τοῦ Ἰκονίου. Ὁ προσηλυτισμὸς τῶν Ἑλλήνων τοῦ Ἰκονίου δημιούργησε τοὺς φοβεροὺς Κονιάρους, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν οἱ σκληρότεροι ἐχθροὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Δυστυχῶς γιὰ τοὺς ὑμνητὲς τῆς Ὀρθοδοξίας αὐτοὶ οἱ ἀποδιωγμένοι Ἕλληνες Ἀπελάτες βρῆκαν στοργὴ στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Μωάμεθ... Τὰ δυὸ τάγματα, οἱ Μπεκτασῆδες καὶ οἱ Μεβλεβί, εἶχαν δυὸ ἐντυπωσιακὲς ὁμοιότητες. «*Τὸν δυναμικὸ ἐποικισμὸ μεγάλων περιοχῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἔντονο ἱεραποστολικὸ ζῆλο*» (Σπ. Βρυώνης, σελ. 338). Κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν Μεβλεβὶ εἶναι τὸ "*σέμα*", δηλαδὴ ἡ θρησκευτικὴ ἔκσταση στὴν ὁποία περιπίπτουν μέσῳ τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ χοροῦ. Τὸ "*σέμα*" γινόταν συνήθως στὸ μοναστήρι μετὰ τὴν προσευχὴ τῆς Παρασκευῆς. Οἱ δερβίσηδες μαζεύονταν ἐκεῖ σὲ ἕνα κοινὸ δεῖπνο μὲ τοὺς καλεσμένους τους, οἱ ὁποῖοι πολλὲς φορὲς ἦταν ἐξέχουσες προσωπικότητες τῆς ἀστικῆς τάξης. Ἀφοῦ ἔτρωγαν καὶ ἔκαναν χρήση ἰνδικῆς κάνναβης, στὴν συνέχεια χόρευαν τὸν θρησκευτικὸ περιστροφικό τους χορὸ συνοδείᾳ μουσικῶν ὀργάνων [φλάουτο, ντέφι, ρεμπὰμπ (ἕνα εἶδος κιθάρας) καὶ κεμὰν (πρωτόγονο βιολί)]. Οἱ συνδαιτημόνες ἔνιωθαν ὅτι μὲ τὸν χορὸ ἔφταναν σὲ θρησκευτικὴ ἕνωση μὲ τὸν θεό, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐπέτρεπε νὰ βλέπουν ἕνα ἀπὸ τὰ γνωρίσματά του, τὴν μυστικιστικὴ ἀγάπη. Ἡ χρήση τῆς μουσικῆς ἐπηρέαζε βαθειὰ τὴν διέγερση τῶν ἀνθρωπίνων συναισθημάτων καὶ ἀποτελοῦσε χαρακτηριστικὸ σημεῖο τῆς πνευματικότητας τῶν δερβίσηδων.

Ἡ ἱστορία τῶν δερβίσηδων Μεβλεβὶ ἀναφέρεται μὲ λεπτομέρεια στὸ δόγμα καὶ στὶς πράξεις αὐτοῦ τοῦ μοναστικοῦ ὀθωμανικοῦ τάγματος. Πνευματικὸς πατέρας τῶν Μεβλεβὶ ὑπῆρξε ὁ μυστικιστὴς Τζαλὰλ ἄλ Ντὶν Ρουμί. Ὁ Τζαλὰλ ἐξελίχθη σὲ μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες μορφὲς τοῦ ἰσλαμικοῦ μυστικισμοῦ καὶ τὸ τάγμα του ἄσκησε τεράστια ἐπίδραση στὴν θρησκευτικὴ πολιτικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἱστορία τοῦ Ἰκονίου.

Παρὰ δὲ τὰ ἑτερόδοξα στοιχεῖα τοῦ τάγματος, ἡ ἀνεκτικὴ καὶ ἐκλεκτική του τάση ἀπετέλεσε τὸν κύριο παράγοντα τῆς ἐξάπλωσης τῶν Μεβλεβί. Ἡ ἐπιτυχία τους στὶς μεγάλες πόλεις ἦταν τεράστια, διότι οἱ δερβίσηδες ἐργάζονταν κάτω ἀπὸ εὐνοϊκὲς οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς συνθῆκες, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς χριστιανοὺς οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀποκοπῆ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸ πατριαρχεῖο καὶ οἱ συναισθηματικοὶ δεσμοὶ μαζί τους εἶχαν καταστραφῆ σὲ μεγάλο βαθμό. Κοινωνικὰ τὸ δόγμα τῶν Μεβλεβὶ ἄφησε ἔντονη τὴν σφραγῖδα του στὶς μικρομεσαῖες τάξεις τῶν ἐμπόρων, τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν.

Ἀπὸ διάφορες πηγὲς τῶν δωδεκάτου ἕως καὶ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, μαθαίνουμε ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀφομοιωθῆ μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τῶν Σελτζούκων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀποτελοῦσαν τὸ βασικό της στοιχεῖο. Καραβάνια Ἑλλήνων ἐμπόρων ταξίδευαν ἀπὸ τὸ Ἰκόνιο στὴν Κιλικία ἕως καὶ τὸ 1276. Ὑπάρχουν μαρτυρίες, οἱ ὁποῖες λένε ὅτι μαζὶ μὲ τοὺς Τούρκους μηχανικοὺς ἐργάζονταν Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες ἐξισλαμισμένοι. Οἱ πιὸ γνωστοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Καλογιάννης ἄλ Κουνεβί, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τὴν Θεολογικὴ σχολὴ τῆς Σεβάστειας, τὸ Γκιοὺκ Μεντρεσὲ (1271), ὁ Θυριανὸς Ἀλὰ ἄλ Ντίν, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τὸ τζαμὶ τοῦ Ντιντὶρ Κιόι (1222) καὶ ὁ Σεβαστὸς Μουσταφᾶς, ποὺ οἰκοδόμησε τὰ τείχη τῆς Σινώπης (1215). Ὑπῆρχαν ἀκόμα Ἕλληνες μουσικοί, ζωγράφοι, ποιητές, γιατροὶ σουλτάνων, καθὼς καὶ ξακουστοὶ τεχνῖτες ὑφαντικῆς χαλιῶν. Ὅλοι αὐτοί, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν ἐλὶτ τῆς τουρκικῆς κοινωνίας, ἦταν στενὰ συνδεδεμένοι μὲ τὸν κύκλο τοῦ πνευματικοῦ πατέρα τῶν Μεβλεβὶ Τζαλὰλ ἄλ Ντὶν καὶ ἀπετέλεσαν ἕναν σοβαρὸ παράγοντα ἐξισλαμισμοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Αὐτοὶ οἱ ἐνδογενεῖς καὶ ἐξωγενεῖς παράγοντες καὶ ἀρκετοὶ ἄλλοι, τοὺς ὁποίους οἱ ἱστορικοὶ κατατάσουν στὴν "*λεπτομέρεια*", συνέβαλαν ἀποφασιστικὰ στὸν ἐξισλαμισμὸ καὶ τὸν ἀφελληνισμὸ τῶν Ἑλληνικῶν περιοχῶν. Σήμερα εἶναι κοινὰ ἀποδεκτὴ ἡ ἄποψη ὅτι πρῶτος καὶ μεγαλύτερος παράγοντας αὐτῆς τῆς τραγικῆς κατάληξης ὑπῆρξε ἡ ἐπίθεση τῆς Ὀρθοδοξίας ἐναντίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ ὑποχρέωσε τοὺς Ἕλληνες νὰ βροῦν καταφύγιο στὸ Ἰσλάμ. ❑

ΤΟ "ΙΧΩΡ" ΠΡΩΤΟΠΟΡΕΙ ΚΑΙ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ...

Ὅταν τὸ 2000 ξεκίνησε ἡ ἔκδοση τοῦ ΙΧΩΡ, σταδιακὰ ἔγινε ἀντιληπτὴ ἡ ἀνάγκη προώθησης μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες του ἐπιλεγμένων τίτλων βιβλίων, ποὺ ἐσεῖς μᾶς ζητούσατε νὰ προβάλλουμε εἴτε μέσα ἀπὸ τηλεφωνήματα στὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ εἴτε μέσα ἀπὸ προσωπικὲς ἐπαφὲς καὶ κάθε εἴδους ἄλλη ἐπικοινωνία. Ἔτσι, σὲ πρῶτο βῆμα περάσαμε στὴν καθιέρωση μηνιαίως ἑνὸς δισελίδου βιβλιοπαρουσιάσεως, καθὼς καὶ στὴν καταχώρηση στὴν ἠλεκτρονική μας σελίδα στὸ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ τίτλων βιβλίων καὶ ἐκδοτικῶν οἴκων ποὺ προσπαθοῦν μέσα ἀπὸ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἐκδοτικό τους ἔργο νὰ ρίξουν φῶς στὴν χαμένη καὶ ἀπαγορευμένη γνώση, σὲ αὐτὴν τὴν γνώση ποὺ κάποιους συμφέρει νὰ ἔχουν καταχωνιασμένη στὰ ἀζήτητα καὶ τὴν λήθη. Ὅταν ὅμως εἴδαμε ὅτι καὶ αὐτὸ δὲν ἐπαρκοῦσε, περάσαμε στὸ ἑπόμενο βῆμα: τὴν ἵδρυση τῶν βιβλιοπωλείων γνώσης ΕΥΑΝΔΡΟΣ, χρησιμοποιῶντας συμβολικὰ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Πελασγοῦ καὶ Ἀρκάδα ἐκπολιτιστῆ καὶ ἱδρυτῆ τῆς Ρώμης. Μὲ ὑπερηφάνεια λοιπὸν σᾶς παρουσιάζουμε τὰ δύο (μέχρι στιγμῆς) βιβλιοπωλεῖα μας στὴν Ἀθήνα.

ΕΥΑΝΔΡΟΣ (ΚΕΝΤΡΙΚΟ), Ἀκαδημίας 86 (ἰσόγειο), τηλ.: 210.3840676

Στὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας σὲ δύο ὀρόφους. Διατίθενται καὶ οἱ δεμένοι τόμοι ΙΧΩΡ. Ἐκτελοῦνται καὶ τηλεφωνικὰ παραγγελίες γιὰ ἀποστολὲς σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικό.

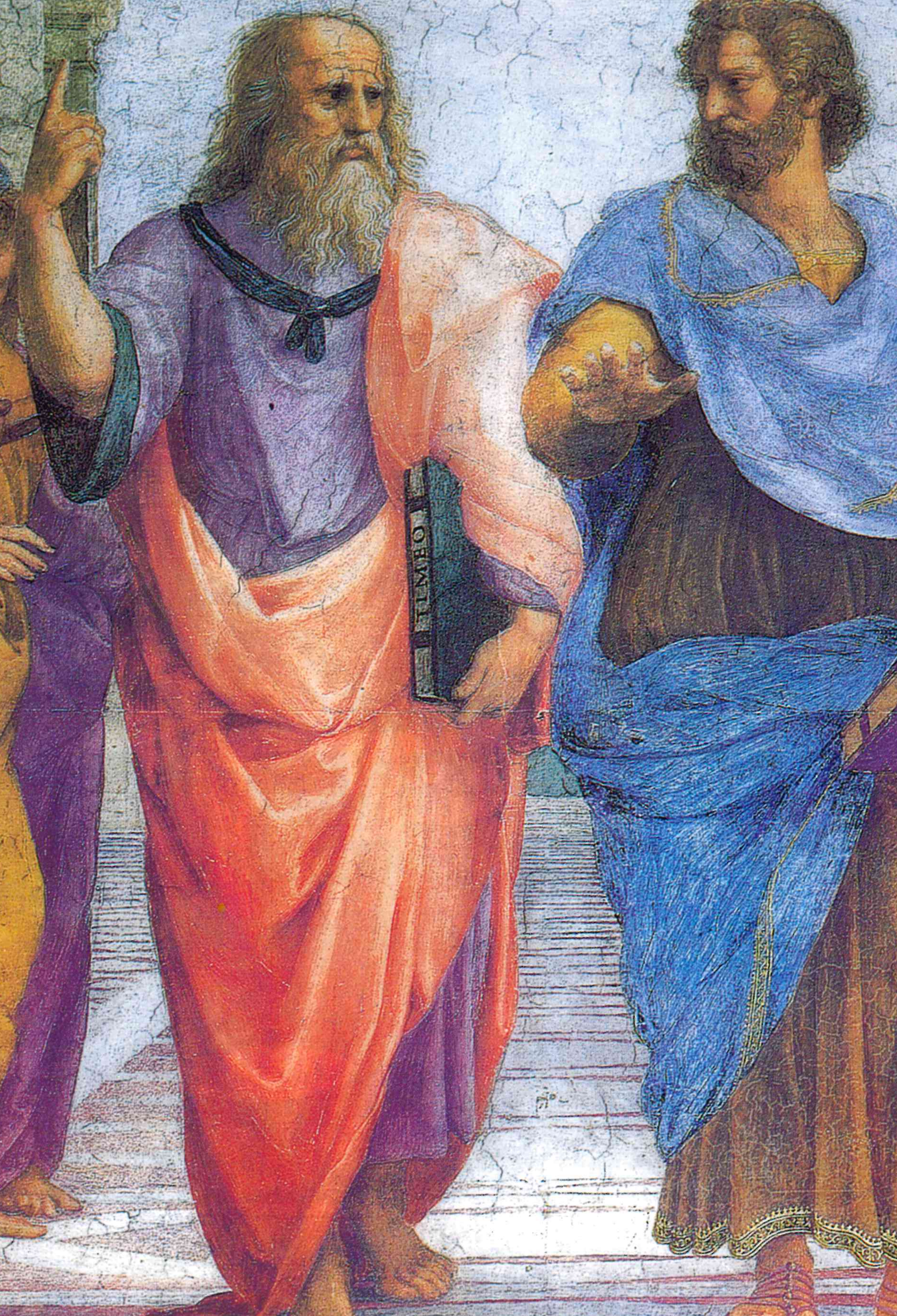
ΕΥΑΝΔΡΟΣ (ΚΟΛΩΝΟΥ), Δωδώνης 36 (ἰσόγειο), τηλ.: 210.5142500

Στὸν Ἵππιο Κολωνό, δίπλα στὴν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος, λειτουργεῖ τὸ δεύτερο βιβλιοπωλεῖο ΕΥΑΝΔΡΟΣ. Καὶ ἐδῶ ὁ γνωστικὸς πλοῦτος εἶναι μεγάλος καὶ μαζὶ μποροῦμε νὰ ἐπιλέξουμε θέματα τῆς ἀρεσκείας σας, ἀνάμεσα στὰ χιλιάδες βιβλία γνωστῶν καὶ ἐπιλεγμένων ἐκδοτικῶν οἴκων. Διατίθενται καὶ ἐδῶ ὅλοι οἱ τόμοι τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γραμματείας τῶν ἐκδόσεων ΚΑΚΤΟΣ, ὅλα τὰ τεύχη τοῦ ΙΧΩΡ καὶ οἱ δεμένοι τόμοι, καὶ ὁποιοδήποτε ἄλλο βιβλίο ἐσεῖς μᾶς ζητήσετε ἢ παραγγείλετε. Εὔκολη πρόσβαση ἀπὸ Λένορμαν, μέσῳ τῆς Ἐθνικῆς Ὁδοῦ καὶ ἄνετοι χῶροι σταθμεύσεως. Ἐκτελοῦνται καὶ τηλεφωνικὰ παραγγελίες γιὰ ἀποστολὲς σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικό.

ΤΟ ΙΧΩΡ ΜΕΓΑΛΩΝΕΙ... Σᾶς περιμένουμε...

TIMEO

ΣΠΥΡΟΔΗΜΟΣ ΑΝΕΜΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Ἕνα πολὺ σημαντικὸ πρόβλημα εἶχε ἐγερθῆ ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνος. Ὁ μέγας αὐτὸς Ἀθηναῖος φιλόσοφος δὲν εἶχε ἐπιλέξει ὡς διάδοχό του τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν ἐπὶ μίαν περίπου εἰκοσαετίαν ἀκροατὴ τῶν διδασκαλιῶν ποὺ διεξάγονταν στὴν Ἀκαδημία. Ὅσο καὶ ἐὰν τὸ γεγονὸς αὐτὸ φέρεται στὴν Ἱστορία νὰ εἶναι σκεπασμένο ἀπὸ μιὰ φαινομενικῶς ἀδιαπέραστη γιὰ τοὺς πολλοὺς ἀχλύ, ἐν τούτοις εὐάριθμες ἢ καὶ πολλὲς –ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διεισδυτικότητα τῆς ἔρευνας– λεπτομέρειες γύρω ἀπὸ τὴν ἀπόρριψη τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς διαδόχου τοῦ Πλάτωνος, μποροῦν σταδιακῶς νὰ διασκορπίσουν τὴν προαναφερθεῖσαν ἀχλύ.

Ἡ ἀμεθόδευτη, ἡ ἄνευ πυξίδος ἐρευνητικῆς πλεύσης ἀπαρίθμηση τῶν ὡς ἄνω λεπτομερειῶν -οἱ ὁποῖες θὰ μποροῦσαν καὶ νὰ ἐκτείνωνται μέχρι καὶ τῆς περιγραφῆς καὶ ἀπόδοσης τῆς ἰδιότυπης πράγματι τοποθέτησης τοῦ Ἀριστοτέλους ἔναντι τῆς διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος– ὀλίγα θετικὰ θὰ προσέφερε.

Μέσα ἀπὸ τὶς πράγματι πολλὲς δυνάμενες νὰ ὑπάρξουν ἑρμηνευτικὲς προσεγγίσεις τῆς πιὸ πάνω ἀχλύος, μία εἶναι ἐκείνη ποὺ -ἀπὸ πλευρᾶς πλατωνικοῦ ἐπιστητοῦ– προκύπτει ὡς ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀντικειμενικῆς ἐκτίμησης τοῦ βαθμοῦ προσαρμογῆς τοῦ Ἀριστοτέλους στὸ φιλοσοφικὸ ἐκεῖνο σύστημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προφανῶς ὁ Σταγειρίτης ἐπιθυμοῦσε νὰ καθηγεμονεύσῃ. Ἡ γνωστὴ ἀντίθεση τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς συγκεκριμένες θέσεις τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας ἴσως κρύβῃ τὴν ἄγνωστη πλευρὰ τῆς ἀπόρριψης τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς διαδόχου τοῦ Πλάτωνος.

Ἐγείρεται ὅμως τὸ εὔλογο ἐρώτημα: Ποιό εἶναι τὸ θεμελιῶδες ἐκεῖνο δομικὸ χαρακτηριστικό, ποὺ θὰ μποροῦσε –πόσο πράγματι δύσκολο φαίνεται αὐτὸ– νὰ προσδιορίσῃ ἀνέτως τὴν ὅλη φύση τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας;

Ὁ προσδιορισμὸς αὐτὸς κινεῖται ἐπὶ ἄκρως ὀλισθηροῦ ἐπιπέδου. Ἀναγνωρίσθηκε ἀπὸ τὴν φιλολογικὴ μεθοδολογία ὅτι εἰς συγκεκριμένους διαλόγους τοῦ Πλάτωνος κυριαρχεῖ ἐντόνως ἕνας σποραδικῶς ἀναδυόμενος, μέσα ἀπὸ τὰ πλατωνικὰ κείμενα, ὀρφικοπυθαγόρειος ὁρίζων.

Τί λέγει ἡ φιλολογικὴ μεθοδολογία; Λέγει ὅτι εἰς τὰ τάδε καὶ μόνον εἰς αὐτὰ τὰ σημεῖα ὁ Πλάτων υἱοθετεῖ κατ' ἀρχὴν ὀρφικὲς θέσεις. Ἡ διατύπωση τῶν παγίων καὶ κάπως ἀορίστων αὐτῶν ἐκτιμήσεων ἐκ μέρους τῆς φιλολογικῆς μεθοδολογίας εἶναι πράγματι ἐπιεικῶς συγγνωστή. Πῶς εἶναι δυνατὸν φιλόλογοι, ὅπως ἐπίσης, διὰ τὸ περισσότερον τραγικὸν τοῦ πράγματος, φιλοσοφοῦντες σύγχρονοι –ποῖος τολμᾷ νὰ ὀνομασθῇ φιλόσοφος- νὰ ἐμφανίζονται συνάδοντες μετὰ τῶν φιλολόγων; Δηλαδὴ φιλόλογοι καὶ φιλοσοφοῦντες νὰ λέγουν τὰ ἴδια σχεδὸν ἀκριβῶς, ὅταν προσεγγίζουν τὴν ἑρμηνεία ἑνὸς πλατωνικοῦ κειμένου!

Στὶς κριτικὲς αὐτὲς ἐκτιμήσεις φιλόλογοι καὶ φιλοσοφοῦντες συναντῶνται, συμφωνοῦν μέχρι τέτοιου τραγικοῦ σημείου, ὥστε ἡ «ἐπιστημονικὴ» προσφορὰ τῶν δύο αὐτῶν ὁμάδων, τῶν φίλων δηλ. τοῦ λόγου καὶ τῶν κατὰ Πυθαγόρα φίλων τῆς σοφίας, νὰ μὴ διαφέρῃ. Ὅ,τι διαπιστώνουν οἱ φίλοι τοῦ λόγου, τὸ ἴδιο ἐπακριβῶς, ἐν ὁμοφωνίᾳ, διαπιστώνεται ἐκ μέρους τῶν κατὰ Πυθαγόρα φίλων τῆς σοφίας. Ποῦ ἄραγε νὰ βρίσκεται, ποῦ νὰ ἐντοπίζεται, πότε, ἡ διαφορὰ ἡ ἀναμενομένη νὰ ἀναδυθῇ ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο μέσα ἀπὸ μιὰ διαφοροποίηση τῆς ἐξειδίκευσης τῶν δύο αὐτῶν ἐπιστημονικῶν εἰδικοτήτων;

Μήπως πρέπει –στὸ συγκεκριμένο αὐτὸ σημεῖο τῆς συγκριτικῆς κριτικῆς ἐκτίμησης ποὺ ἐπιτελεῖται ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς ἐπιστημονικὲς ἐξειδικεύσεις– νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸ ὅτι ἐπὶ συμβατικοῦ κοινοῦ ἐπιπέδου, ἡ καθ' οἱονδήποτε τρόπο ὑπηρέτηση τῆς ὀμορφιᾶς τοῦ ἔντεχνου λόγου ἐξισώνεται ἰδιοτύπως μὲ τὴν καθ' οἱονδήποτε τρόπο θήρευση τοῦ βαθύτερου κάλλους τῆς πράγματι ἄπιαστης σοφίας; Ἴσως χωρὶς διαπραττόμενο λάθος στὸν τομέα τῆς ἐκτίμησης τῆς προσαρμογῆς ἢ μὴ τοῦ Ἀριστοτέλους στὴν ὀρφικοπυθαγόρεια φιλοσσοφικὴ παράδοση –ἡ ὁποία θεμελιώνει τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία– ἐντοπίζεται ἀκριβῶς ἐδῶ τὸ ἀσύμβατο τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφικῆς τοποθέτησης ἔναντι τοῦ πλατωνικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπισχετικῶς ὑπεισέρχεται ἡ ἐκ μέρους πλείστων ὅσων ἐρευνητῶν λανθασμένη κριτικὴ ἀμφισβήτηση τῆς ὕπαρξης ἢ μὴ συγκροτημένου πλατωνικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος. Καθοριστικῶς καὶ ἐμφανέστατα μέσα ἀπὸ τὰ πλατωνικὰ κείμενα ἀναγνωρίζεται ἡ δόμηση αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὴν σεβάσμια ὀρφικοπυθαγόρεια φιλοσοφικὴ παράδοση, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ἴσως ἀδιοράτως συγκροτημένο περιληπτικὸ συζητούμενο καὶ μὲ σύνεση παρουσιαζόμενο ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφικὸ σύστημα.

Ἐπὶ αἰῶνες συνεχῶς ἀναγνωρίζεται ὡς ὑφισταμένη μιὰ ἔντονη ὑποφώσκουσα διαμάχη μεταξὺ ὀπαδῶν τῆς ἀριστοτελικῆς καὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Κατὰ τὴν πάροδο τῶν

Ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία.

αἰώνων παρέμεινε ὡς ἴσως τὸ μοναδικὸ ἐξαιρετικὸ τεκμήριο ἡρωικῆς προσπάθειας –ὡς τελικῶς ὅραμα μόνον– νὰ συμπλεύσουν ἀριστοτελισμὸς καὶ πλατωνισμός.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀπέτυχε τελικῶς, ὡς ἦταν ἑπόμενο, ἡ συγκρότηση στὴν Φλωρεντία ἑνὸς τέτοιου ἰδιοτύπου πανεπιστημιακοῦ φορέα, προεξάρχοντος τοῦ Marsilio Ficino, μὲ χρηματικὴ μάλιστα στήριξη ἀπὸ τὸν Λαυρέντιο τὸν Μεγαλοπρεπῆ τῶν Μεδίκων. Πῶς ὅμως εἶναι δυνατὸν δύο φιλοσοφικὰ συστήματα, ὅπως ὁ ἀριστοτελισμός καὶ ὁ πλατωνισμός, νὰ συμπλεύσουν, ὅταν κατ' ἀρχὴν ὁ ἴδιος ὁ Ἀριστοτέλης ἐπιτίθεται ἀναφανδὸν μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα του κατὰ συγκεκριμένων πλατωνικῶν θέσεων;

Ἡ ἐπισημανθεῖσα προηγουμένως ἀδυναμία φιλολόγων καὶ φιλοσοφούντων ἀνέρχεται εἰς τὸ κοινὸ ἐπίπεδο συνάντησης καὶ γιὰ τὶς δύο ὁμάδες, νὰ μὴ ἀναγνωρίζεται ὅτι ὁλόκληρο τὸ φιλοσοφικὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος θεμελιώνεται μὲν ἀλλὰ καὶ παρουσιάζεται διὰ τοῦ ὀρφικοπυθαγορισμοῦ, ὁ ὁποῖος προτείνει τὶς δικές του θέσεις ἐπὶ τοῦ οἱουδήποτε –ἔστω καὶ ἀδιανοήτου ἀπὸ τοὺς κοινοὺς θνητοὺς– προβληματισμοῦ. Ἡ ἐρευνῶσα συνείδηση εὐαισθητοποιουμένη ἀνακαλύπτει ἔκπληκτη ὅτι τὰ πλατωνικὰ κείμενα διατρέχονται ἀπὸ συνεχῶς αὐξανόμενο ἀριθμὸ ἀναδυομένων, ἀνυπόπτων προηγουμένως, ἐντόνων καὶ ἀπροβλέπτως δυσεπιλύτων προβληματισμῶν. Προβλήματα ὅμως διαφορετικῆς τάξης ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἐγείρονται ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τοὺς ἀνέντακτους εἰς οἱονδήποτε φιλοσοφικὸ –κατὰ τοὺς φιλολόγους καὶ φιλοσοφοῦντας– γνωστὸ σύστημα τρόπους, τοὺς ὁποίους ὁ

Ἀπὸ τὰ Ὀρφικὰ Μυστήρια ἀπέρρευσαν τὰ Μεγάλα Μυστήρια τῆς Ἐλευσίνιας Δήμητρος, ὅπως ἐπίσης ἀπὸ τὰ Ὀρφικὰ Μυστήρια διαμορφώθηκαν καὶ ἔλαβαν τὴν τελική τους μορφὴ τὰ προϋπάρξαντα τοῦ Ὀρφέως Καβείρ(ε)ια Μυστήρια τῶν Μεγάλων Θεῶν τῆς Ἱερῆς Σαμοθράκης. Πρὸς διαφύλαξη ὅμως τοῦ ἀπροσπελάστου μυστηριακοῦ ἀρρήτου σύμπασα ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μυστηριακὴ πραγματικότητα διεξαγόταν μέσα ἀπὸ μιὰ ἄκρως, ἐπίσης ἀπροσπέλαστη, συμβολικὴ γλῶσσα.

ἴδιος ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος μεταχειρίζεται κατὰ τὸν ἐκ μέρους του ἐπιλυτικὸ χειρισμὸ τῶν διαφόρων θεμάτων.

Αὐτοὶ οἱ συγκεκριμένοι τρόποι προσέγγισης ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνος τῆς ποικιλόμορφης προβληματικῆς ποὺ διάσπαρτη παρουσιάζεται μέσα στὰ ἔργα του βασίζονται ἐπὶ τῆς ἄγνωστης στοὺς συγχρόνους ὀρφικοπυθαγόρειας παράδοσης. Ὡς ἐκ τούτου τρία ἐρωτήματα νομίμως ἐγείρονται γιὰ τὸν ἐρευνητή. Γιατί ἡ ὀρφικοπυθαγόρεια παράδοση παρέμεινε ἐπὶ αἰῶνες τόσο δυσπρόσιτη καὶ τελικῶς τόσον ἄγνωση;

Μὲ ποιόν τρόπο εἶναι ἄραγε δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ, συμφώνως πρὸς τὴν συνήθη φιλοσοφικὴ πανεπιστημιακὴ μεθοδολογία, μιὰ σταδιακή, κατ' ἀρχὴν βραδύτατη ἴσως, ἀλλὰ σταθερὴ ὅμως κατανόηση τῆς σεβάσμιας αὐτῆς ὀρφικοπυθαγόρειας παράδοσης;

Πῶς θὰ μπορέσουν τουλάχιστον οἱ πραγματικῶς ἐνδιαφερόμενοι Ἕλληνες νὰ γνωρίσουν τὴν «πατρογονική» τους ὀρφικοπυθαγόρεια παράδοση;

Στὸ πρῶτο τεθὲν ἐρώτημα ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι καθόλου ἁπλῆ. Τόμοι πολλοί, περιέχοντες ὁλονὲν καὶ ἐξελικτικῶς περισσότερον ὑψιπετεῖς σχετικὲς ἐμβαθύνσεις, δὲν θὰ ἐξαρκοῦσαν νὰ φωτίσουν τὸ μέγιστο τοῦτο θέμα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πνευματοδοξίας. Πράγματι, ποία συνειδησιακὴ ἀνύψωση μπορεῖ νὰ ἀνέλθη στὰ τελικῶς παραμείναντα ἀπεριήγητα ἐκεῖνα ὕψη, ὅπου ἡ πνευματικὴ ἰσχὺς τοῦ Πλάτωνος ἵπταται; Ἡ ἀδυναμία τῆς ἑρμηνευτικῆς προσέγγισης συγκεκριμένων θεωρητικῶν κειμενικῶν τοπίων μέσα στὸ πολύμορφο συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος· ἡ εὔσχημη ἀλλὰ καὶ σωτήρια ὑπεκφεύγουσα παράκαμψη ἐκ μέρους τῆς ἐπιστημονικῆς διττῆς ὡς ἄνω μεθοδολογίας συγκεκριμένων, κυρίως ἄκρως σημαντικῶν, τμημάτων τῆς προσφορᾶς τοῦ Πλάτωνος στὴν ἀνθρωπότητα εἶναι σημεῖα ἀρκούντως ὁμιλητικά.

Ἡ παράδοση αὐτὴ παρέμεινε ἐπὶ αἰῶνες δυσπρόσιτη, διότι ὁ διανοητικὸς ὁρίζοντας ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἡ παράδοση αὐτὴ προῆλθε, αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ δυσπρόσιτο ἐπέλεξε.

Ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα, τὰ συνδεύοντα τὴν παρουσίαση ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνος μεγάλων θεμάτων, διαφαίνεται μιὰ συγκράτηση ἐκ μέρους τὸ Ἀθηναίου φιλοσόφου στὴν παράθεση διαφωτιστικῶν πληροφοριῶν.

Οἱ τρόποι ἔκφρασης τῆς μετὰ σωφροσύνης ἐπίσχεχης, αὐτῆς ποὺ ὁ Πλάτων μεταχειρίζεται γιὰ νὰ νομιμοποιήση τὴν σταθερὴ μυστηριακή του τοποθέτηση –σὲ κάθε κρίσιμη γιὰ ἐνδεχομένη ἀποκάλυψη καμπὴ τῆς διαπραγμάτευσης ἑνὸς θέματος–, εἶναι τελικῶς μία συγκεκριμένη σειρὰ ἀναφορῶν στὴν ἀπαγορευτικὴ ἄρρητη φύση τῶν Μυστηρίων.

Ἡ ὀρφικοπυθαγόρεια φιλοσοφικὴ κοσμολογία εἶναι τὸ ρυθμιστικὸ σύστημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θεμελιώνεται ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία.

Ἡ ὀρφικοπυθαγόρεια ὅμως φιλοσοφικὴ κοσμολογία συγκροτεῖ τὸν ἀντικειμενικῆς φύσης κορμό, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διαρθρώνεται ὅλη ἡ ἐκδίπλωση τῆς φιλοσοφίας τόσο τῶν Ὀρφικῶν ὅσο καὶ τῶν Πυθαγορείων Μυστηρίων.

Ἀπὸ τὰ Ὀρφικὰ Μυστήρια ἀπέρρευσαν τὰ Μεγάλα Μυστήρια τῆς Ἐλευσίνιας Δήμητρος, ὅπως ἐπίσης ἀπὸ τὰ Ὀρφικὰ Μυστήρια διαμορφώθηκαν καὶ ἔλαβαν τὴν τελική τους μορφὴ τὰ προϋπάρξαντα τοῦ Ὀρφέως Καβείρ(ε)ια Μυστήρια τῶν Μεγάλων Θεῶν τῆς Ἱερῆς Σαμοθράκης. Πρὸς διαφύλαξη ὅμως τοῦ ἀπροσπελάστου μυστηριακοῦ ἀρρήτου σύμπασα ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μυστηριακὴ πραγματικότητα διεξαγόταν μέσα ἀπὸ μιὰ ἄκρως, ἐπίσης ἀπροσπέλαστη, συμβολικὴ γλῶσσα.

Ὁ Πυθαγόρας ὅμως, υἱοθετήσας πλήρως τὴν ὀρφικὴ ὑψηλὴ μυστηριακὴ θέση, τῆς ἔδωσε τὴν διάσταση τῆς δικῆς του προσωπικῆς προσέγγισης. Ἡ ἐναρμονισμένη αὐτὴ συνύπαρξη τῶν δύο αὐτῶν μυστηριακῶν παραδόσεων, μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἀπορρέοντα μυστηριακὰ θέσμια, μεταλαμπαδεύτηκαν διὰ τοῦ πυθαγορείου φιλοσόφου Ἀρχύτα εἰς τὸν Σωκράτη. Ἡ κατόπιν ἐμφανισθεῖσα Ἀκαδημία ἔγινε θεματοφύλακας τῆς ὀρφικοπυθαγόρειας μυστηριακῆς παράδοσης.

Ἡ συμβολικὴ διατύπωση τῶν ὀρφικοπυθαγορείων μυστηριακῶν θέσεων διαμόρφωσε τὰ κείμενα τοῦ Πλάτωνος ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Οὔτε σχεδὸν μία πρόταση τοῦ πλατωνικοῦ λόγου παραμένει ἀνεξάρτητη τοῦ ὀρφικοπυθαγορείου συμβολισμοῦ. Ἐδῶ ἑδράζεται τὸ ἀπροσπέλαστο τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

Ἡ συγκινητικὴ προσπάθεια, ἡ συντελουμένη ἐπὶ τόσους αἰῶνες, γιὰ νὰ δοθοῦν ποικίλες ἑρμηνεῖες –σοβαροφανεῖς ἢ καὶ δυστυχῶς οὔτε κὰν σοβαροφανεῖς ὅμως κατ' εὐχὴν επε-

ξηγηματικὲς– πλατωνικῶν θέσεων, προσκρούει στὴν ἀνυπέρβλητη δυσκολία ἀνεύρεσης μιᾶς σύνθετης ἀντιμετώπισης τῆς ἀνυπόπτως πανταχοῦ διακινουμένης μέσα στὰ πλατωνικὰ κείμενα συμβολικῆς γλώσσας. Οὔτε μία λέξη ἐκ τῶν πλατωνικῶν κειμένων, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους σχολιαστὲς τοῦ Πλάτωνος, ἐμφανίζεται νὰ στερῆται ἐντόνων, μάλιστα πλουσίων, συμβολικῶν προεκτάσεων. Ἡ πρόσκρουση σὲ ἀνυπέρβλητες γιὰ τοὺς συγχρόνους σχολιαστὲς τοῦ Πλάτωνος δυσκολίες ὑπάρχει. Αὐτὴ ὡς προτείχισμα ἀναδύεται μέσα ἀπὸ σύγχρονες ἀπόψεις ἑρμηνειῶν πλήρως ἐπηρεασμένων ἀπὸ τὶς ἀπολιθωμένες κρίσεις, τὶς στερημένες καὶ ἀπὸ τὸ ἀκόμα παραμικρὸ ἴχνος κάποιας ὑποψίας, ὅτι πιθανὸν μέσα στὰ Πλατωνικὰ κείμενα λειτουργοῦν ἀλλεπαλλήλως –ἴσως κατὰ ἀπεριήγητον τρόπον– ἐπικαλούμενοι συμβολικοὶ ορίζοντες.

Ἀπὸ τὰ ἀντικειμενικὰ αὐτὰ στοιχεῖα, ποὺ συγκροτοῦν τὸν μυστηριακὸ χαρακτῆρα τῶν ἐπεξηγηματικῶν ἑρμηνειῶν στὶς ὁποῖες ἀφικνεῖται ὁ Πλάτων, διαφαίνεται ὅτι κατὰ τὸν Ἀθηναῖο φιλόσοφο τὸ ρυθμιστικὸ προσδιοριστικὸ ἐπίπεδο ἀντικειμενικῆς θέασης τῶν ἐκτιθεμένων στὰ κείμενά του προβλημάτων, εἶναι ἐκεῖνο τοῦ ἀρρήτου μυστηριακοῦ ἐπιστητοῦ. Κάτω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὀπτικὴ γωνία δικαιολογοῦνται πολλά:

Α. Τὸ δυσπρόσιτο τῆς ρυθμιστικῶς λειτουργούσας, προφανῶς ἄρρητης, ὀρφικοπυθαγόρειας γνωσιολογικῆς ὑποδομῆς, τόσον τῆς μυστηριακῆς παράδοσης, ὅσον καὶ τῶν μυστηριακῆς συμβολικῆς φύσης ἑρμηνειῶν τοῦ Πλάτωνος.

Β. Τὸ σχεδὸν ἀνυπέρβλητο ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀνειδίκευτη στὴν συμβολικὴ μυστηριακὴ νοοτροπία νόηση νὰ προσεγγίσῃ γνωσιολογικῶς τὴν ὀρφικοπυθαγόρεια παράδοση. Ἐδῶ ἐντάσσεται τὸ συγγνωστὸν τόσον τῶν φιλολόγων ὅσον καὶ τῶν φιλοσοφούντων, οἱ ὁποῖοι ἀδυνατοῦν νὰ ἀπογειωθοῦν ἀπὸ ἕνα ἐμφανιζόμενο ὡς πράγματι ἀφελὲς ἑρμηνευτικό τους ἐπίπεδο, προσδιοριστικὸ ἐκ μέρους τους, ὅμως δυστυχῶς ἀπαξιωτικῶς, γιὰ τὰ ἀπεριήγητα ἐκεῖνα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἀνώτατα μυστηριακὰ ἐπίπεδα σοφίας, ἀπὸ ὅπου ὅμως ἄλλωστε προφανῶς ἀναδύθηκε ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὁ τρόπος προσέγγισης ἐκ μέρους τῶν συγχρόνων τῆς σεβάσμιας αὐτῆς μυστηριακῆς πράγματι ὀρφικοπυθαγόρειας παράδοσης δὲν πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ στὰ γραφικὰ συμπεράσματα ἐκεῖνα, ποὺ οἱ εὐφάνταστοι ἀλλοδαποὶ-δῆθεν ἐρευνητὲς συνήγαγαν ἀπὸ μεταίωρους, σωτήριους ὅμως ὡς πιστεύουν –γιὰ τὴν κινδυνεύουσα ἀξιοπιστία τῆς φήμης τους, εὑρηματικοὺς μέν, ἀλλὰ τόσον ἐκτὸς ἀντικειμενικῆς ἑρμηνευτικῆς πραγματικότητας–, ψυχολογισμούς.

Ἀντιθέτως, ἐγκαταλείποντας τὴν προσφερόμενη ἀνακουφιστικὴ εὔκολη λύση τῶν γραφικοτήτων τῶν δυτικοτρόπων εὐφαντάστων –τελικῶς ψυχολογούντων– «ἀποκρυφιστῶν» τῆς φιλοσοφίας, ἡ σοβαρή, ὑπεύθυνη καὶ ἄξια τῆς ἐρευνητικῆς παράδοσης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων προσπάθεια, πρέπει νὰ στραφῇ στὸν ἐκ κειμενικῆς περιουσίας πλοῦτο τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας. Τόσον ἡ ἀπαγόρευση ἀποκάλυψης μυστηριακῶν πληροφοριῶν, ἡ ἀπορρέουσα ἀπὸ τὴν ἄρρητη φύση τῆς μυστηριακῆς παράδοσης, ὅσον καὶ ἡ ἐπιβεβλημένη πρὸς ὑπεράσπιση αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ μυστηριακοῦ ἀρρήτου διασπορὰ τῶν ὅσων προσεκτικῶν ἑρμηνευτικῶν ἐξηγήσεων εὑρίσκοντο δειγματοληπτικῶς ἐντὸς τοῦ μόνον 2% ἕως 3% τοῦ διασωθέντος ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κειμενικοῦ πλούτου συγκροτοῦν, οἱ δύο αὐτοὶ ὁρίζοντες, τὸν ἰδιότυπο πρὸς ἑρμηνευτικὴ ἐπίλυση τρόπο ἔκφρασης τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων μυστηριακῶν φιλοσόφων.

Ὀρφεύς, Πυθαγόρας, Σωκράτης, Πλάτων καὶ οἱ Διάδοχοι τούτου κατέγραψαν ἰδιοτύπως τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ μυστηριακὴ σοφία. Στὸν ἐπίδοξο ἐρευνητὴ αὐτῆς τῆς ὑπερφυοῦς διατύπωσης ἐναπόκειται νὰ θέσῃ τὴν ὅποια νοητική του διακριτικὴ ἱκανότητα εἰς ἐνέργεια, ὥστε νὰ ἀνοίξῃ τὰ κλειστὰ δώματα τῆς «πατρογονικῆς» του μυστηριακῆς παράδοσης.

Στοιχεῖον πρὸς στοιχεῖον, ἐπεξήγηση πρὸς ἐπεξήγηση, ἀναφορὰ πρὸς ἀναφορά, ἀγνοῶντας τὶς ἀλλοδαπὲς δυτικές, ἔστω ἀκούσιες, παραπλανητικές, ὑπέρμετρες, τραγικὲς γραφικότητες, μὲ ἐμπιστοσύνη στὶς κλεῖδες μόνον τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κειμένων τὶς προερχόμενες ἀπὸ ἀρχαίους μὲ μόνον ἀρχαίαν τοποθέτηση Ἕλληνες –διότι μόνον αὐτοὶ φέρουν τὴν ἀρχαία γνησιότητα– νὰ ξεκινήσῃ ἡ ἔρευνα.

ΤΕΛΟΣ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

Ο ΠΥΡΗΝΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΕΛΑΣΓΙΚΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Σ. ΔΩΡΙΚΟΣ - Κ. ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

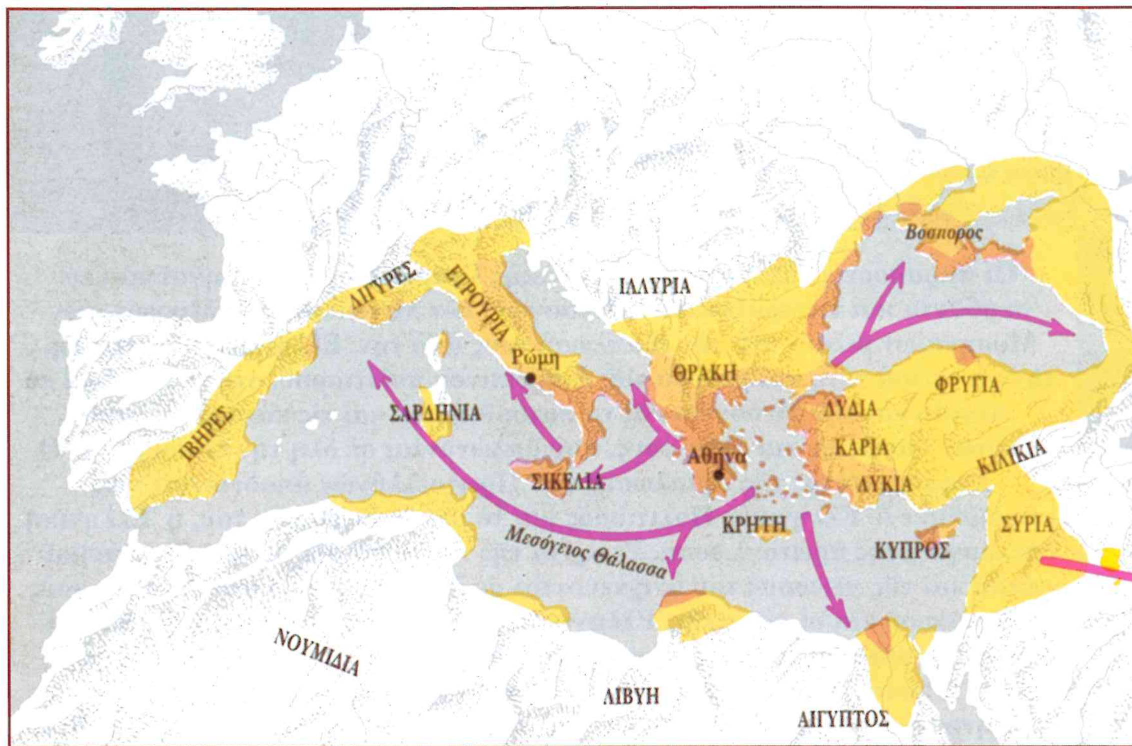

Οἱ παραδόσεις τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γραμματείας ποὺ διηγοῦνται τὰ συμβάντα καὶ τὶς πράξεις τῶν Πελασγῶν, τῶν Μινωϊτῶν, τῶν Μινύων, τῶν Μυκηναίων μιλοῦν γιὰ τὴν ἐξάπλωσή τους ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Μητρόπολη, τὴν γενέτειρά τους καὶ μητέρα τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, στὶς χῶρες περὶ τὸ Αἰγαῖο καὶ τὴν Μεσόγειο καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὶς κατακτήσεις τῶν πρώτων βασιλέων καὶ θεῶν τους, ποὺ ἁπλώνονται σὲ ὅλη τὴν Οἰκουμένη. Ὁ πυρῆνας αὐτὸς τῆς ἐξάπλωσης τῶν Πρωτοελλήνων ἀποδεικνύει πῶς μεταδόθηκε ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς καὶ τὸ μέσον ἔκφρασής του, ἡ Ἑλληνικὴ πελασγογενὴς πρωτογλῶσσα. Στοιχεῖα τῆς παγκοσμιότητας τοῦ Πολιτισμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς γλώσσας του ἀνιχνεύονται σὲ ὅλους τους ἀρχαίους πολιτισμοὺς τοῦ κόσμου καὶ οἱ ρίζες τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας ἐτυμολογοῦν, δυνάμει καὶ οὐσίᾳ, οἱαδήποτε ἀρχαιότερη ἢ νεώτερη θυγατρική της γλῶσσα, λόγῳ καταγωγῆς καὶ προέλευσης ἀπὸ τὴν μόνη ὁμογλωσσία, τὴν Ἑλληνοπελασγική, ποὺ γεννήθηκε καὶ διαπλάστηκε στὸν ἴδιο αὐτὸν πυρῆνα.

Ἤδη στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία ποὺ ἀναφέρεται στοὺς προγόνους τῶν Ἑλλήνων, τοὺς Πελασγούς, αὐτοὶ ἀπαντοῦν σὲ διάφορα σημεῖα τῆς Μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος καὶ σὲ σημεῖα διασπορᾶς τους, ποὺ δηλώνουν τὴν πρώτη γεωγραφικὴ ἔκταση τῆς κοιτίδας τους καὶ τοῦ πυρῆνα ἀνάπτυξης καὶ διάδοσης τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ. Συγκεκριμένα τοὺς Πελασγοὺς συναντοῦμε: Στὸν Ἡρόδοτο (ὁ ὁποῖος ὀνομάζει Πελασγοὺς τοὺς Ἴωνες καὶ τοὺς Αἰολεῖς ἀλλὰ καὶ τοὺς κλάδους τους – τοὺς Ἀχαιούς, τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Δωριεῖς) ἤδη δηλαδὴ ἀποκτοῦν οἱ Πελασγοί, στὰ κείμενα τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας, τὴν ἔκταση τῶν Πανελλήνων, ὡς οἱ Ἀργεῖοι ἢ οἱ Δαναοὶ στὸν Ὅμηρο, κατὰ τὸν ὁποῖο οἱ Πελασγοὶ κατοικοῦσαν στὴν Κρήτη μαζὺ μὲ τοὺς Κύδωνες, τοὺς Ἀχαιούς, τοὺς Ἐτεόκρητες, τοὺς Δωριεῖς, ἐνῷ δίδουν τὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ τους στὸν θεό τους, τὸν Δία, στὴν Δωδώνη. Ἐπίσης στὰ κείμενα τοῦ Θείου Ποιητοῦ τὸ ὄνομά τους ἀπαντᾷ στὸ Ἄργος Πελασγικὸ στὴν Θεσσαλία, γεγονὸς ποὺ δηλώνει ὅτι οἱ Πελασγοὶ εἶχαν κατοικήσει καὶ ἐκεῖ. Ὁ Ἡρόδοτος ἄλλωστε ἱστορεῖ τὴν παρουσία Πελασγῶν στὴν Ἀττική, ποὺ εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὴν Σαμοθράκη καὶ εἶχαν κατοικήσει καὶ στὴν Λῆμνο καὶ στὴν Ἴμβρο, ὅπου κατέφυγαν ἐκδιωχθέντες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἐνῷ μετὰ τὴν Λῆμνο μετέβησαν στὴν Ἰταλία ὡς Πελασγοὶ Τυρρηνοί. Τέλος ὁ Ἡρόδοτος τοὺς ἐντοπίζει νὰ κατοικοῦν καὶ στὴν Θράκη, κοντὰ στὴν Κύζικο, στὶς πόλεις Πλακία καὶ Σκυλάκη καὶ στὴν Κρηστῶνα, στὸν Θερμαϊκό.

Στὸν Θουκιδίδη οἱ Πελασγοὶ κατοικοῦσαν στὴν Χαλκιδικὴ στοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου.

Οἱ περιοχὲς ὅμως ποὺ κατοίκησαν οἱ Πελασγοὶ τεκμαίρονται καὶ ἀπὸ ἄλλες ἀναφορὲς στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία, ὅπως τὸ ὄνομα τῆς Θεσσαλίας (Πελασγικὸ Ἄργος), τὸ παλαιὸ ὄνομα τῆς Λέσβου (Πελασγία), τὸ παλαιότερο ὄνομα τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Πελασγῶν (Πελασγιῶται), τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχαίου φύλου ποὺ εἶχε «ἐπιπολάσει» σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα (Πελασγοὶ κατὰ Στράβωνα, ὅπου ὑπονοεῖται καὶ ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος· πρβλ. τὸ ρῆμα *ἐπι-πολάζω* ἀπὸ τὸ ἐπὶ+πόλος).

Ἄλλωστε ὁ Στράβων ἀναφέρει ὡς Πελασγικὰ καὶ τὰ ἠπειρωτικὰ φῦλα καὶ τοὺς Πελασγοὺς ποὺ κατοικοῦσαν στὴν Ἰταλία, παρὰ τοὺς Τυρρηνούς. Ἡ τελευταία ἀναφορὰ ὑποδεικνύει ἀκριβῶς τὴν ἀποίκιση Πελασγῶν στὴν Ἰταλικὴ χερσόνησο πολὺ πρὸ τῶν Μινωϊτῶν, Μυκηναίων καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἱστορικῆς περιόδου, ἐνῷ συγχρόνως ὑποδηλώνει τὴν συγγένεια μὲ τοὺς Τυρρηνούς.

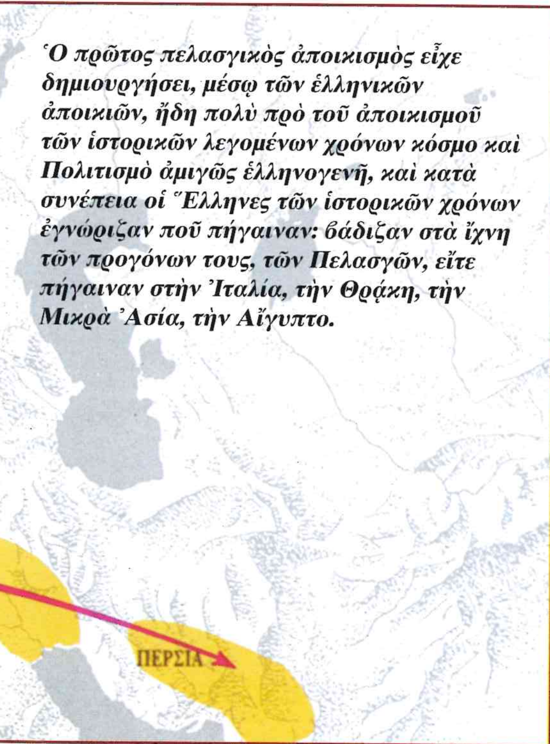
Ὅλες οἱ πληροφορίες καὶ στοὺς τραγικοὺς ποιητὲς συγκλίνουν στὴν προέλευση (ἀπόσχιση) τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς Πελασγούς.

Ἡ σημαντικώτατη αὐτὴ παρατήρηση ὁδηγεῖ στὴν πρόταση, ὅτι ὅλοι οἱ προγονικοί, προϊστορικοὶ ἢ μυθολογικοὶ λαοὶ στὴν Ἑλληνικὴ Προϊστορία -οἱ Φλεγύες, οἱ Παφλαγόνες, οἱ Πελάγονες, οἱ Πελιγνοὶ (μὲ ἄμεση ἐτυμολογικὴ συγγένεια μὲ ἐκείνη τῶν Πελασγῶν) ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ λαοὶ ἢ ὁμάδες λαῶν τῆς Ἑλληνικῆς Προϊστορίας ὡς οἱ Μινύες, οἱ Τρῶες, οἱ Μυσοί, οἱ Θρᾷκες, οἱ Λέλεγες καὶ οἱ Κάρες, ἀλλὰ καὶ οἱ Σικελοὶ καὶ οἱ Ἰταλιῶται– ἦσαν συγγενεῖς τῶν Πελασγῶν καὶ μὲ τοπικά, ἁπλῶς ἰδιαίτερα, ὀνόματα, ὅπως συνέβαινε καὶ στὶς ἀντίστοιχες διακρίσεις κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους.

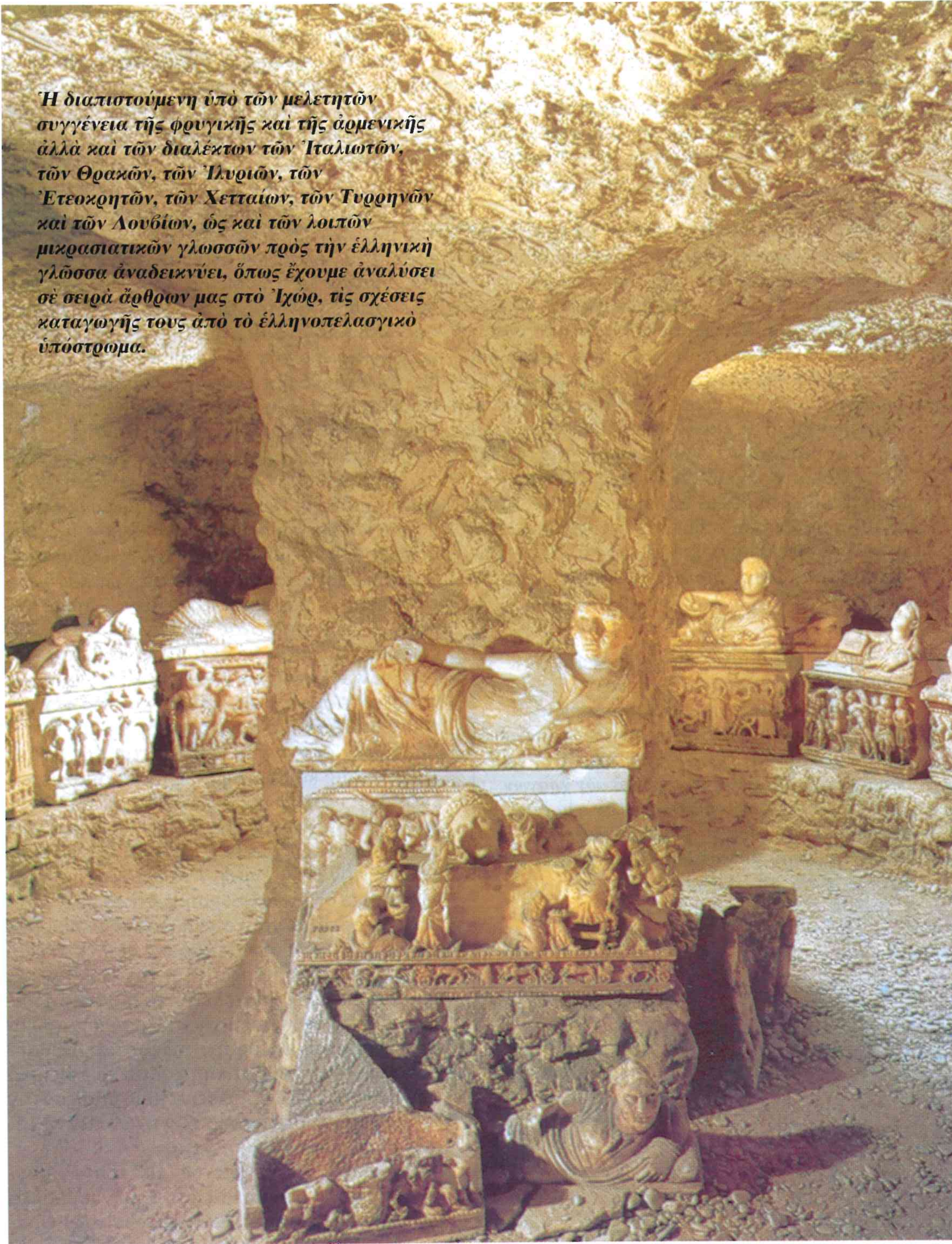
Βάσει τῶν ἀνωτέρω συμπεραίνουμε ὅτι ὁ πρῶτος αὐτὸς πελασγικὸς ἀποικισμὸς εἶχε δημιουργήσει, μέσῳ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἤδη πολὺ πρὸ τοῦ ἀποικισμοῦ τῶν ἱστορικῶν λεγομένων χρόνων κόσμο καὶ Πολιτισμὸ ἀμιγῶς ἑλληνογενῆ, καὶ κατὰ συνέπεια οἱ Ἕλληνες τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐγνώριζαν ποῦ πήγαιναν: βάδιζαν στὰ ἴχνη τῶν προγόνων τους, τῶν Πελασγῶν, εἴτε πήγαιναν στὴν Ἰταλία, τὴν Θράκη, τὴν Μικρὰ Ἀσία, τὴν Αἴγυπτο. Ἄλλωστε ἡ Μίλητος ἀναφέρεται στὶς πινακίδες τῆς Μυκηναϊκῆς Γραμμικῆς Β′ Γραφῆς μαζὶ μὲ πόλεις τῆς Μινωϊκῆς Κρήτης καὶ στὶς Χετταϊκὲς πινακίδες τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς εἶναι γνωστοὶ οἱ Ἀχιγιάβα <Ahiyawa, οἱ Ἀχαιοί, ἀδελφοὶ τῶν βασιλέων τῆς Χαττούσας.

Ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεὺς ἀναφέρει τὴν ἐπικράτηση τοῦ Δευκαλίωνος ἐκ τῶν Πελασγῶν, ὁπότε οἱ Πελασγοὶ εἴτε διέφυγαν στὴν Ἰταλία καὶ ὄχι μόνο, ἢ ἀφομοιώθηκαν, ἢ ἐνσωματώθηκαν στοὺς λοιποὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς καὶ χῶρες διατηρήσαντες καὶ δικές τους ἑστίες. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι οἱ Πελασγοί, ὡς φαίνεται, ἀνεγνωρίζοντο καὶ ἐτιμῶντο ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ποὺ διατήρησαν καὶ στοιχεῖα τῆς θρησκείας τους καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ τους καθὼς καὶ τῆς τέχνης τους, ὅπως τὰ Πελασγικὰ τείχη. Οἱ μῦθοι τῶν Πελασγῶν δὲν ἀντιδιαστέλλονται πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνες ἀποτελοῦν ἕνα ἔθνος, καταδεικνύεται δὲ ὅτι καὶ ἡ γλῶσσα τους ἦταν συγγενὴς τῆς Ἑλληνικῆς, ἀφοῦ καὶ οἱ Ἀκαρνᾶνες, ἀμιγὲς ἑλληνικὸ φῦλο, ὡμιλοῦσαν τὴν Πελασγική. Ἀναφέρεται συγχρόνως ὅτι καὶ οἱ Πελασγοὶ χρησιμοποιοῦσαν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους πλέον τῆς καθιερωμένης ἑλληνικῆς πρωτεύουσας διαλέκτου καὶ τὴν παλαιότερη μορφή της, τὴν Πελασγική. Καὶ βεβαίως δὲν ἀποτελεῖ λόγο διαφοροποίησης τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς πελασγικῆς γλώσσας ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς τελευταίας ὡς βαρβάρου ἔναντι τῆς ἀττικῆς καὶ μὲ τὰ κριτήρια τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ποὺ βασίζονταν στὴν ἠχητικὴ ἰδιομορφία τῶν ἤχων τῶν πελασγικῶν διαλέκτων.

Ἡ διαπιστούμενη ὑπὸ τῶν μελετητῶν συγγένεια τῆς φρυγικῆς καὶ τῆς ἀρμενικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν διαλέκτων τῶν Ἰταλιωτῶν, τῶν Θρα-

Ὁ πρῶτος πελασγικὸς ἀποικισμὸς εἶχε δημιουργήσει, μέσῳ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἤδη πολὺ πρὸ τοῦ ἀποικισμοῦ τῶν ἱστορικῶν λεγομένων χρόνων κόσμο καὶ Πολιτισμὸ ἀμιγῶς ἑλληνογενῆ, καὶ κατὰ συνέπεια οἱ Ἕλληνες τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐγνώριζαν ποῦ πήγαιναν: βάδιζαν στὰ ἴχνη τῶν προγόνων τους, τῶν Πελασγῶν, εἴτε πήγαιναν στὴν Ἰταλία, τὴν Θράκη, τὴν Μικρὰ Ἀσία, τὴν Αἴγυπτο.

Ἡ διαπιστούμενη ὑπὸ τῶν μελετητῶν συγγένεια τῆς φρυγικῆς καὶ τῆς ἀρμενικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν διαλέκτων τῶν Ἰταλιωτῶν, τῶν Θρακῶν, τῶν Ἰλυριῶν, τῶν Ἐτεοκρητῶν, τῶν Χετταίων, τῶν Τυρρηνῶν καὶ τῶν Λουβίων, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν μικρασιατικῶν γλωσσῶν πρὸς τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀναδεικνύει, ὅπως ἔχουμε ἀναλύσει σὲ σειρὰ ἄρθρων μας στὸ Ἰχώρ, τὶς σχέσεις καταγωγῆς τους ἀπὸ τὸ ἑλληνοπελασγικὸ ὑπόστρωμα.

κῶν, τῶν Ἰλυριῶν, τῶν Ἐτεοκρητῶν, τῶν Χετταίων, τῶν Τυρρηνῶν καὶ τῶν Λουβίων, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν μικρασιατικῶν γλωσσῶν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀναδεικνύει, ὅπως ἔχουμε ἀναλύσει σὲ σειρὰ ἄρθρων μας στὸ Ἰχώρ, τὶς σχέσεις καταγωγῆς τους ἀπὸ τὸ ἑλληνοπελασγικὸ ὑπόστρωμα. Οἱ σχέσεις αὐτές, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὶς ἔρευνες, ὑποστηρίζουν τὴν πρόταση, ὅπως τὴν ἔχουμε διατυπώσει, ὅτι ἡ καταγωγὴ τῶν γλωσσῶν ἐρύετε ἀπὸ τὴν πρωτογενῆ καὶ μόνη Ἑλληνοπελασγικὴ Ὁμογλωσσία.

Ἡ καταγωγὴ τοῦ Πελασγοῦ, τοῦ γενάρχου τῶν Πελασγῶν, εἶναι ἀπὸ τὸν Ἴναχο καὶ τὸν Φορωνέα, βασιλεῖς τοῦ Ἄργους. Ὁ Πελασγὸς ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Ἄργου, τοῦ ἐπωνύμου του Ἄργους. Ὁ Πελασγὸς αὐτὸς ἢ ὁ μεταγενέστερός του ταυτώνυμος, γιὸς τοῦ Παλαίχθονος κατὰ τὸν Αἰσχύλο, ποὺ βασίλευε στὸ Ἄργος ὅταν ἔφτασε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ὁ Δαναός, ἀναφέρεται ὡς πατὴρ τοῦ Λυκάονος καὶ γενάρχης τῶν Πελασγῶν. Κατὰ τὴν ἀρκαδικὴ παράδοση ὁ αὐτόχθων Πελασγὸς πρῶτος ὠργάνωσε τοὺς κατοίκους τῆς Ἀρκαδίας σὲ γεωργικοὺς καὶ κτηνοτροφικοὺς οἰκισμούς. Ἡ παρουσία τοῦ Πελασγοῦ στὶς παραδόσεις τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ἀρκαδίας ὡς βασιλεύσαντος κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτη ἐποχὴ στὶς παλαιότερες πελασγογενεῖς ἑλληνικὲς χῶρες (*παλαιαὶ χθόνες, ἐξ οὗ* καὶ ὁ Παλαίχθων), τὴν Ἀργολίδα καὶ Ἀρκαδία –ἡ τελευταία ἀναφέρεται καὶ ὡς χώρα τῶν Προσελ(λ)ήνων ἢ Προσελ(λ)ηναίων, τῶν πρὸ τῶν Ἑλλήνων Πρωτοελλήνων Πελασγῶν–, ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἐπωνυμία τῆς ὅλης Πελοποννήσου ὡς Πελασγίας. Στὴν Ἀρκαδικὴ ἐπίσης παράδοση Τήμενος ἦταν ὁ υἱὸς τοῦ Πελασγοῦ. Ἡ παράδοση αὐτὴ ἐνισχύει τὴν πελασγικὴ ἐξ Ἄργους καταγωγὴ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας, καὶ μάλιστα σὲ πρωτογενῆ σχέση μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὸ γενεαλογικὸ δένδρο τῶν Τημενιδῶν.

Ἡ Θεσσαλικὴ παράδοση ἀναφέρει τὸν Πελασγὸ καὶ ὡς γενάρχη τῶν Πελασγῶν τῆς Θεσσαλίας, ὡς πατέρα τοῦ Αἵμονος καὶ πάππο τοῦ Θεσσαλοῦ. Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ εἶναι συμβατὴ μὲ τὴν ἐπικοινωνία τοῦ Θεσσαλοῦ Πελώρου μὲ τὸν Ἀργεῖο Πελασγό, κατὰ τὴν ὁποία τοῦ ἀνακοίνωσε τὴν λόγῳ σεισμοῦ διάσταση τῶν Τεμπῶν, ὁπότε τὰ νερὰ διέρρευσαν στὸν Πηνειὸ καὶ ἡ χώρα κατέστη εὔφο-

Πελοπόννησος: «Πέλοπος νῆσος», γενέτειρα γῆ τοῦ Πελασγοῦ καὶ τῶν Πελασγῶν Ἀργείων καὶ Ἀρκάδων. Στὴν εἰκόνα ἡ ἁρματοδρομία μεταξὺ Πέλοπος καὶ Οἰνόμαου.

ρος. Πρὸς τιμὴν τοῦ Πελωρίου Διὸς ἐτελοῦντο στὴν Θεσσαλία τὰ Πελώρια.

Ἡ διασπορὰ τῆς ρίζας ***πελ-*** τῶν τοπωνυμίων καὶ στὴν Λάρισα Κρεμαστή, στὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Σκοτοῦσα τῆς Θεσσαλίας (ἀλλὰ καὶ στὰ σημερινὰ τοπωνύμια τῆς Φθιώτιδας καὶ τῆς Φωκίδας), στὴν Punta Pelasgia, στὸν Αὐλῶνα τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἀναμιμνήσκει τὴν Πελασγιώτιδα καὶ τοὺς κατοίκους της Πελασγιῶτες, τοὺς ὁποίους ὁ Σιμωνίδης καλοῦσε καὶ Περραιβοὺς καὶ Λαπίθες.

Ἡ ὀνομασία τοῦ Παγασητικοῦ Κόλπου ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο ὡς Πελασγικοῦ παραπέμπει στὴν ἀλληλοσχέτιση τῶν θεσσαλικῶν περιοχῶν τῆς Πελασγιώτιδας καὶ τῆς Παγασίας ἢ Παγασαίας χώρας ἀλλὰ καὶ τῶν προϊστορικῶν λαῶν τῆς Θεσσαλίας, τῶν Λαπιθῶν μὲ τοὺς Πελασγούς, πρώτους κατοίκους τῆς Θεσσαλίας ἀλλὰ καὶ τοὺς Περαιβοὺς τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἄλλωστε βάσει τῆς μαρτυρημένης φθογγικῆς μεταβολῆς λ/γ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα (πρβλ. μόλις/μόγις), ἀναδεικνύεται τὸ ὁμόρριζο καὶ ταυτόσημο τῶν ὡς ἄνω Θεσσαλικῶν περιοχῶν. Ἡ Πελασγικὴ ἱστορικὴ συσχέτιση ἀναφαίνεται καὶ στὸ ὅτι ἡ Πελασγιῶτις, ποὺ κατεῖχε τὴν κεντρικὴ περιοχὴ τῆς Θεσσαλίας, συνιστοῦσε ἐπὶ Φιλίππου Β´ τῆς Μακεδονίας μία τῶν τετραρχιῶν τῆς πεδινῆς Θεσσσαλίας, συνώρευε μὲ τὴν Θεσσαλιώτιδα, τὴν Ἑστιαιώτιδα, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Μαγνησία καὶ περιεῖχε τὰ στενὰ τῶν Τεμπῶν, τὶς λίμνες Νεσσωνίδα καὶ Βοιβηΐδα καὶ τὶς σπουδαιότερες θεσσαλικὲς πόλεις: τὴν Λάρισσα, ἀφ' ἑαυτοῦ Πελασγικὴ ὀνομασία, ταυτόσημη τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἄργους τῆς Ἀργολίδος, τὶς Φερές, τὶς Παγασές, τὴν Γυρτῶνα, τὴν Σκοτοῦσα, τοὺς Γόννους, τὴν Ἐλάτεια, τὴν Μητρόπολιν, τὸ Συκούριον, τὸ Ὁμόλιον. Στὸ σημεῖο αὐτὸ παρατηροῦμε ἀντιποίηση τοπωνυμίων, ὅπως τῆς Γυρτῶνος μὲ τὴν πελοποννησιακὴ Γορτυνία ἢ τὴν Κρητικὴ Γόρτυν, μέσῳ φθογγικῶν φωνηεντικῶν ἑλληνογενῶν διαλεκτικῶν μεταβολῶν ***ο/υ***, πρβλ. ***ὄνομα*** (= ἀρκαδικὸ ***ὄνυμα***), ὁπότε καὶ ἑνοποιεῖται γλωσσολογικῶς ὁ προϊστορικὸς καὶ ἱστορικὸς ἀρχαιοελληνικὸς ἱστὸς διὰ τῶν ἀρχαιοελληνικῶν διαλεκτικῶν χαρακτηριστικῶν, ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὴν μητέρα πελασγικὴ γλῶσσα.

Ἡ διασπορὰ τῆς ρίζας ***πελ-*** τόσο σὲ παραθαλάσσια ἢ πελάγια ὅσο καὶ σὲ χερσαῖα τοπωνύμια, σὲ νησιά: ***Πελάγιοι*** νῆσοι (Κόσσυρα, Γλαύκωνος, Μάρσα) τῆς Ἀφρικῆς, σὲ χερσονήσους, ***Μελία***, ἱερά: Ἥρας ἱερὸν (Μάλτα) καὶ Ἡρακλέους, σὲ φῦλα: ***Πελαγόνες***, κάτοικοι τῆς Μακεδονίας, συγγενεῖς τῶν Πελασγῶν ποὺ πῆραν τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν Πελαγόνα, γιὸ τοῦ Ἀξιοῦ, σὲ περιοχές: ***Πελαγονία***, χώρα τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, στὸ λεκανοπέδιο τοῦ παταμοῦ Ἐριγῶνος, σὲ ὀνόματα: τὸν ***Πελάγονα***, γιὸ τοῦ Ἀμφιδάμαντος ἀπὸ τὴν Φωκίδα, τὸν ὁμώνυμο γιὸ τοῦ Ἀσωποῦ καὶ τῆς Μετώπης, τῆς θυγατέρας τοῦ Λάδωνος, τὸν Πύλιο, τὸν ἑταῖρο τοῦ Νέστορος καὶ τὸν Λύκιο, γιὸ τοῦ Σαρπηδόνος, ποὺ τραυματίστηκε ἀπὸ τὸν Τληπόλεμο, ἀλλὰ καὶ τὴν ***Πελάργη***, τὴν κόρη τοῦ Ποτνέως καὶ σύζυγο τοῦ Ἰσθμιάδη, ἡ ὁποία εἰσήγαγε τὰ μυστήρια τῶν Καβείρων στὴν Βοι-

ωτία μετὰ τὴν ἅλωση τῶν Θηβῶν ἀπὸ τοὺς Ἐπιγόνους, καὶ τὴν ὁποία τιμοῦσαν μὲ θυσίες στὴν Δωδώνη σύμφωνα μὲ χρησμὸ τῶν Δελφῶν, ἐνισχύει τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ὅτι οἱ προϊστορικοὶ λαοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου κατάγονταν ἢ σχετίζονταν ὅλοι ἄμεσα μὲ τοὺς Πελασγοὺς – κατ' εὐθεῖαν ἀναγωγὴ στοὺς προγόνους τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλωστε οἱ θεοὶ τῶν Πελασγῶν, ἡ Ἥρα μὲ τὸ ἐπίθετο ***Πελασγὶς*** στὴν Θεσσαλία καὶ τὴν Σάμο, ὅπου ὑπῆρχε καὶ μεγαλοπρεπὴς ναός της ἢ ἡ Δήμητρα στὸ Ἄργος, ὅπου ὑπῆρχε ναός της ποὺ ἱδρύθηκε ἀπὸ τὸν Τρίοπα, τὸν ἀπόγονο τοῦ Πελασγοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ζεύς, ὁ πατέρας τῶν Ἑλλήνων Θεῶν, ὁ Δωδωναῖος καὶ ***Πελασγικὸς*** τοῦ Ὁμήρου, μὲ θεράποντες τοὺς Σελλοὺς (> Ἕλληνες), ἀποδεικνύουν καὶ τὴν συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς ἔναντι τῆς πελασγικῆς προγονικῆς τους θρησκείας.

Ἡ λεπτομερέστερη μελέτη τῶν μυθολογικῶν ἀναφορῶν καὶ γεγονότων στὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία ὁδηγεῖ σὲ συνδυασμούς, συσχετίσεις καὶ λογικοὺς συνειρμούς, ποὺ ἑνοποιοῦν τὸν πελασγικὸ καὶ τὸν ἑλληνικὸ κόσμο καὶ αἰτιολογοῦν καὶ τὴν μετέπειτα ἐξάπλωση τῶν Μυκηναίων καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν προκειμένῳ κείμενα ὡς τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου καὶ τὰ Διονυσιακὰ τοῦ Νόννου τοῦ Πανοπολίτη ἐπιβεβαιώνουν μὲ λεπτομέρειες καὶ γεωγραφικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἀναφορὲς τὴν ἐξάπλωση τῶν Πελασγῶν, τοῦ Ἀργείου καὶ τοῦ Ἀρκάδος, στὰ πέρατα τοῦ κόσμου, καταδεικνύουν τὶς ἑστίες ἐμβολιασμοῦ τοῦ συνόλου τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τῶν γλωσσῶν του ἀπὸ τὸν Ἑλληνο-πελασγικὸ Πολιτισμὸ καὶ τὴν πανάρχαια γλῶσσα του.

Ὁ συνδυασμὸς τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν ἀλλὰ καὶ τῶν πηγῶν τῶν γύρω λαῶν –τῶν Χετταίων, τῶν Σουμερίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων– καταλήγουν στὴν καταγωγὴ τῶν γλωσσῶν τους, τῶν παραδόσεών τους ἀλλὰ καὶ τῶν θρησκευτικῶν τοὺς πεποιθήσεων ἀπὸ τὰ πελασγικὰ (πελαργικά, μὲ ρωτακισμὸ ***σ/ρ***) πρωτότυπά τους. Ἰδιαίτερα στὸν χῶρο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, χετταϊκῆς ἐπιρροῆς, περιλαμβάνονται οἱ πελασγογενεῖς λαοὶ τῶν Arzawa ἢ Ἀργείων καὶ τῶν Tarkuntassa ἢ Ταρκυνίων/Τυρρηνῶν/Ἐ(τ)-τρούσκων ἢ Ἐτεῶν Τρούσκων/Τυρρηνῶν, ποὺ προέρχονται ἐκ Λήμνου καὶ Ἴμβρου καὶ ἀποίκισαν καὶ τὴν Μικρὰ Ἀσία καὶ τὴν Ἰταλία κοντὰ σὲ ἄλλους Πελασγούς, ὡς ἀναφέρουν καὶ οἱ ἀρχαῖες πηγές. Ἄλλωστε ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει καὶ τὴν ***Πελασγίδα*** χώρα στοὺς πρόποδες τῆς Ἴσης, στὴν Μυσία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ ρίζα ***πελ-*** ἀπαντᾷ ἄλλωστε:

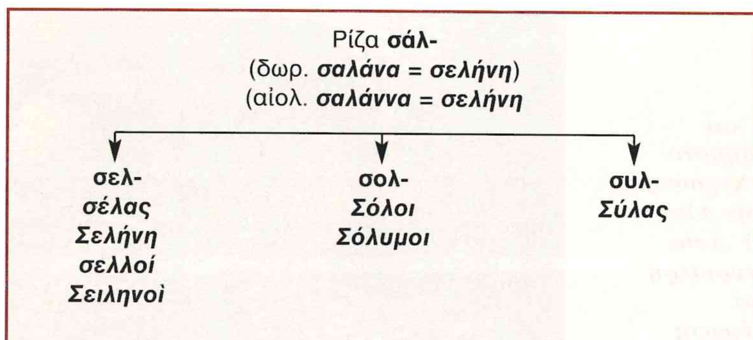
- στὴν ἀρχαία ***Πελεναρία***, πόλη τῆς Αἰθιοπίας, τὴν ***Pelenaria*** τοῦ Πλινίου, μεταξὺ τῶν πόλεων **Edossa** καὶ **Pyrgis**, ὀνομασίες σαφῶς μεταφερθεῖσες αὐτούσιες ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ στὴν λατινικὴ γλῶσσα (ρίζες ***πελ-*** καὶ → ***αρ-***, πρβλ. ***ἄρουρα, ἔρρα*** = γῆ)

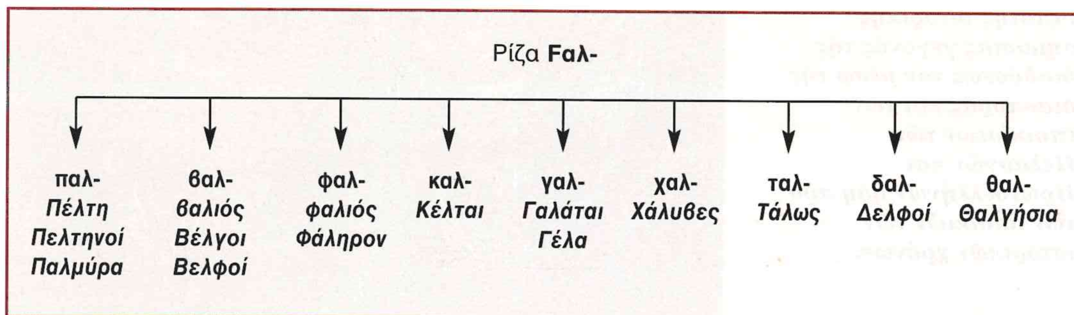
- στὴν ἀρχαία πόλη ***Πελενδάνα***, πόλη τῆς Νοτιοδυτικῆς Δακίας, στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Ραβῶνος, τὴν ***Πολόνδα*** τοῦ Πτολεμαίου (***δᾶ*** = ***γᾶ*** καὶ ***γαῖα*** = ***δαῖα*** < ***δάFα, δαῦα***, ἢ ἐς ***Πόλον γῆ***, σὲ μεταπτωτικὴ βαθμίδα ***πολ-*** ἀντὶ ***πελ-***, ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, πρβλ. ***βάλλω, βέλος, βολή***).
- στὸν Κελτιβηρικὸ λαὸ τῶν ***Πελενδόνων***, στὴν Ταρρακωνικὴ Ἱσπανία, στὶς μεσημβρινὲς ὑπώρειες τῶν Ἰβήρων Ὀρέων, πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ ποταμοῦ Δούρου (παρατηροῦμε τὶς πελασγικὲς ρίζες ***πελ-*** καὶ ***ταρ-/τυρ-***: Τυρρηνοὶ Ἐτ-τροῦσκοι) καὶ τὴν πιθανώτατη προέλευση τοῦ ἐθνωνυμίου ***Πελένδονες*** ἀπὸ χώρα ***Πέλενδα*** ἢ ***Πόλονδα*** ἀνωτέρω, σὲ διαλεκτικὴ βαθμίδα ***πελ-/πολ-***.
- στὶς ***Πελιάδες***, τὶς θυγατέρες τοῦ ***Πελίου***, βασιλέα τῆς Ἰωλκοῦ τῆς Θεσσαλίας, οἱ ὁποῖες κατέφυγαν στὴν Μαντινεία τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ.
- στὴν ***Πέλινα***, στὴν εὐεργέτιδα θεότητα (Pelina benefica) ἀπὸ ἐπιγραφὴ τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου τοῦ Γ´ μ.Χ. αἰῶνος.
- στὸ ***Πελιναῖο***, «ὄρος ὑψηλότατον ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ» κατὰ τὸν Στράβωνα.
- στὴν ***Πέλιννα*** ἢ τὸ ***Πελινναῖον***, ὀχυρὴ πόλη τῆς Ἑστιαιώτιδος τῆς Θεσσαλίας, ὁμώνυμη τοῦ ***Πελίνου*** τοῦ Οἰχαλέως.
- στὸ ὄρος ***Πέλις*** τῆς Ἀττικῆς, γνωστὸ ἀπὸ τὸν Πλούταρχο.
- στὴν ***Πέλλα*** τῆς Μακεδονίας, στὴν Βοττιαία.
- στὸν ***Πέλλανδρο*** τῆς Κύπρου, μὲ ἀρχαία ἐρείπια. Στὴν Κύπρο μετοίκισαν Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοὶ ὡς δηλοῦται καὶ ἀπὸ τὴν φύση τῆς ἀρκαδικῆς καὶ τῆς ἀρχαίας κυπριακῆς διαλέκτου.
- στὴν ἀρχαία Ἀχαϊκὴ πόλη ***Πελλήνη*** παρὰ τὰ ὅρια τῆς Σικυῶνος, τὴν ὁποία εἶχε κτίσει κατὰ τὴν παράδοση ὁ τιτὰν Πάλλας ἢ ὁ Ἀργεῖος ***Πέλλην***, γιὸς τοῦ Φόρβαντος ἤ, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπολλώνιο τὸν Ρόδιο, ὁ ***Πέλλης***, κτισμένη σὲ ὑψηλὸ καὶ ἀπόκρημνο λόφο. Ὁ Πέλλης ἀναφέρεται ὡς πατέρας τοῦ Ὑερασίου καὶ πάππος τοῦ Ἀστερίου καὶ τοῦ Ἀμφίονος. Ὁ νεώτερος Δῆμος τῆς ***Πελλήνης*** στὸ νεώτερο ἑλληνικὸ κράτος περιλαμβάνει καὶ τὴν κοινότητα τῆς ***Βελλίνης*** (μακεδονικὴ φθογγικὴ μεταβολὴ ***β/π/φ***, πρβλ. ***Φίλιππος*** (= μακ. ***Βίλιππος***) καὶ ***φυτὸν / πόα / βοτάνη***.
- στοὺς ***Πελοπίδες*** τῆς Ἀργολίδος, στοὺς ὁποίους ἀνῆκαν ὁ Θυέστης καὶ ὁ Ἀτρεύς, ὁ Αἴγισθος καὶ ὁ Ἀγαμέμνων καὶ τὰ παιδιά του Ὀρέστης, Ἠλέκτρα, Ἰφιγένεια καὶ Χρυσόθεμις.
- στὸ ***Πελόπιον*** τοῦ Νομοῦ Ἠλείας.
- στὴν ***Πελοπόννησο***, στὴν «Πέλοπος νῆσον», τὴν γενέτειρα γῆ τοῦ Πελασγοῦ καὶ τῶν Πελασγῶν Ἀργείων καὶ Ἀρκάδων. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὀνομασία τῶν νήσων ποὺ πρόσκεινται στὰ Μέθανα: Σπαλοθρονήσις Κυρά, Δωροῦσα ἢ Θοδωροῦσα, Ἀπόνησο, Ἀγκίστρι, Μετόπη, Μονή, Πετροκάραβο καὶ Πλατειά, ὡς ***Πέλοπος νησῖδες*** κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.
- στὴν πόλη: ***Πέλτακ*** τῆς Φρυγίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ***Μόλτη*** τοῦ Ἱεροκλέους, ἐναλλαγὴ χειλικῶν ***π/μ***, πρβλ. ***φαλιὸς/βαλιὸς/πελειὸς*** (= λευκός). Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ εὕρεση νομισμάτων μὲ ἐπιγραφὴ ***Πελτηνῶν*** Μακεδόνων, ποὺ συσχετίζουν τοὺς Φρύγες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τοὺς Μακεδόνες Βρίγες. Ἄλλωστε ἡ φθογγικὴ μετατροπὴ τῆς μακεδονικῆς διαλέκτου ***φ/β*** καὶ ***β/π***, ὡς ἀνωτέρω, ἑνοποιεῖ τὸ ἐτυμολογικὸ περιεχόμενο τῶν ριζῶν ***πελ-***, ***βρι-*** καὶ ***φρυ-*** σὲ διαφορετικὲς μεταπτωτικὲς βαθμίδες, ποὺ ἀνήκουν στὴν ἴδια ἐτυμολογικὴ ὑπεροικογένεια, ὅπως ἔχουμε ἤδη ἐξηγήσει σὲ προηγούμενα ἄρθρα μας στὸ «ΙΧΩΡ»
- στὸ ***Πελτούϊνον***, πόλη τῆς Κεντρικῆς Ἰταλίας στὴν χώρα τῶν Βεστίνων (<Fεστίνων, Ἑστία) στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀτέρνου.
- στὴν ***Πελωρίδα*** ἢ ***Πέλωρον*** ἄκρα, ἀκρωτήριο τῆς Σικελίας, μὲ τέμενος τοῦ Ποσειδῶνος, ποὺ εἶχε ἀνεγείρει ὁ Ὠρίων. Τὴν σημασία τῆς ρίζας ***πελ-*** καὶ τῶν ἐναλλακτικῶν μορφῶν της, καὶ ἄρα καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πελασγοῦ καὶ τῶν ἀνωτέρω παραγώγων της, ἔχουμε ἀναλύσει σὲ τεύχη τοῦ «ΙΧΩΡ» –κυρίως στὸ 29, ἀλλὰ καὶ στὰ 30, 33, 34, 37, 38, 39–, ἐπεκτείνοντας τὴν ἀνάλυση σὲ ὅλες τὶς δυνατὲς ἐναλλακτικὲς μορφὲς τῆς ἐτυμολογικῆς ὑπεροικογενείας ***σα-/Fα-*** καὶ ὅλες τὶς διαλεκτικὲς προφορὲς τοῦ ***F*** μὲ χειλικό, οὐρανικὸ ἢ ὀδοντικὸ φθόγγο, λαμβάνοντας ταυτοχρόνως ὑπ' ὄψιν ὅλες τὶς ἐνδοδιαλεκτικὲς καὶ διαδιαλεκτικὲς φθογγικὲς μεταβολὲς τῶν φθόγγων αὐτῶν ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἢ μεταξὺ περισσοτέρων ἀρχαιοελληνικῶν διαλέκτων, ὅπως αὐτὲς

μαρτυροῦνται στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ Γραμματεία, στὶς ἐπιγραφὲς καὶ στὶς Πινακίδες, παραπέμποντας σὲ παραδείγματα ἀπὸ τὶς γλῶσσες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων γλωσσογράφων καὶ λεξικογράφων, μέχρι καὶ τὴν ἀποκρυπτογράφηση τῶν Γραμμικῶν Γραφῶν: τῆς Μινωϊκῆς (Γραμμικὴ Α), τῆς Μυκηναϊκῆς (Γραμμικὴ Β) καὶ τῆς Κυπριακῆς (Γραμμικὴ Γ), ὅπου ἀνακαλύπτονται ἀντιστοιχίες σημασιῶν καὶ τύπων ποὺ ἀναλύουν ὅλο τὸ εὗρος τῶν ἐφαρμογῶν σὲ ὅρους, τοπωνύμια, ἐθνωνύμια καὶ ὀνόματα σὲ ὅλη τὴν ἐπικράτεια τῆς ἑλληνοπελασγικῆς αὐτοκρατορίας, τῶν προϊστορικῶν καὶ ἱστορικῶν ἑλληνικῶν φύλων καὶ τὴν πολιτιστικὴ ἐμβέλεια, παραγωγικότητα καὶ εὐπλασία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ πνευματικῆς δημιουργίας, ὅπως μετεδόθη καὶ ἐμβολιάσθηκε στοὺς λαούς, στοὺς ὁποίους ἔδρασε ἐκπολιτιστικῶς ἡ ἑλληνικὴ διασπορά.

Ὁ πολιτισμὸς ποὺ παράγεται ἀπὸ τὴν ἴδια αὐτὴ πελασγικὴ ρίζα, σὲ ἑλληνικὴ βαθμίδα ***πολ-***, περιέχει τὶς ἔννοιες τῆς οἴκησης, τῆς κατασκευῆς πόλεων, ὀχυρῶν καὶ φρουρίων (ρίζες ***Fορ-, φορ-/φρου-*** καὶ ***πολ-/πελ-***) ἐντὸς τῆς ἰδίας ἐτυμολογικῆς οἰκογενείας, ὅπου ὑπάγεται ἡ ἔννοια τοῦ ρήματος ***ὁρῶ*** καὶ τοῦ ***Fωροῦ*** (τοῦ ἐπιτηρητοῦ, πρβλ. θυρωρός), τοῦ ***τηρῶ***, τοῦ ***παρατηρῶ***, τοῦ ***φυλάσσω*** καὶ τοῦ ***φρουρῶ***. Ἡ πόλις εἶναι ἀντίστοιχος τοῦ ***πύργου*** καὶ τοῦ ***φρουρίου***.

Ἡ πρωτογενὴς σημασία τοῦ ρήματος ***Fορῶ*** = βλέπω, δωρικὸν ***γλέπω***, ἑνοποιεῖ τοὺς ἐναλλακτικοὺς τύπους τῆς ἴδιας ἐτυμολογικῆς οἰκογενείας ***βαλ-/γαλ-***, ἐξ οὗ προκύπτουν ὁ ***γαλανός***, ὁ ***γαλήνιος***, ὁ ***ὁρατὸς*** μὲ σημασίες: διαυγὴς καὶ καθαρός, φωτεινός, ἀνοικτοῦ χρώματος καὶ λευκοῦ, γυμνοῦ ἢ φαλακροῦ, ἀποψιλωθέντος τόπου, μὲ τὴν σημασία καὶ τοῦ πλήρως φανεροῦ καὶ ἀνοικτοῦ, τοῦ εὐχερῶς ἐποπτευομένου. Ἡ ἀναγκαία παρουσία τοῦ φωτὸς ὥστε νὰ καταστῇ ἀντικείμενο φανερό, ὁρατὸ ἢ νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν οἱ ἀνωτέρω συγγενεῖς ἰδιότητες, παραπέμπει στὴν οἰκογένεια ***σα-/Fα-***, ἀπὸ ὅπου παράγονται καὶ τὸ ***σέλας*** καὶ τὸ ***φῶς <φάFος, Fά-Fος*** (μὲ χειλικὴ προφορὰ τοῦ ἀρκτικοῦ), τὸ ρῆμα ***φαν-jω > φαίνω***, ἀπὸ τὸν τύπο ***φαν-*** ἀντὶ ***φαλ-*** μὲ δωρικὴ τροπὴ ***λ/ν***, πρβλ. δωρ. ***ἦνθεν = ἦλθεν:***

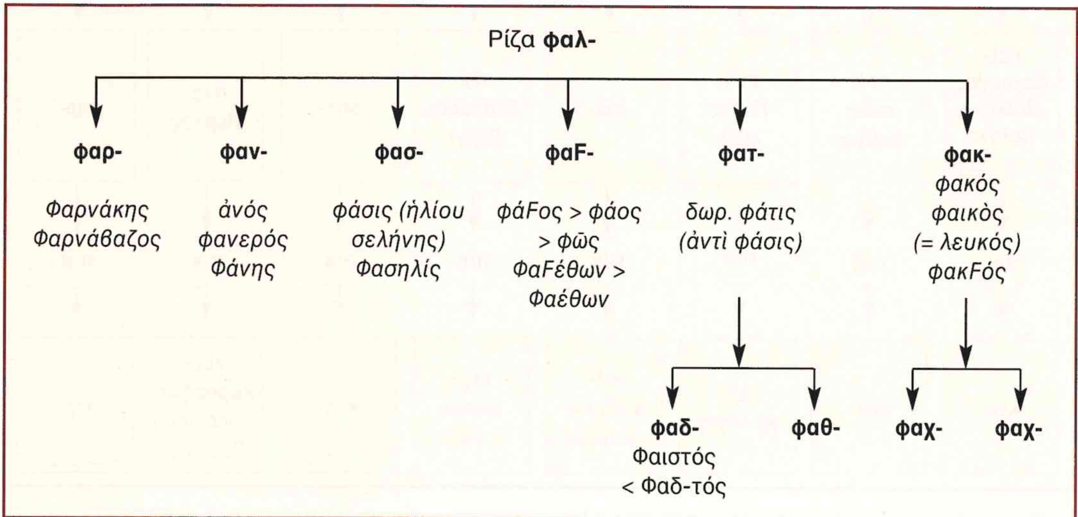

Τὰ πελασγικὰ καὶ μυκηναϊκὰ εὑρήματα στὴν Ἰταλικὴ Χερσόνησο, τὴν Σικελία, τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Μικρὰ Ἀσία ἀλλὰ καὶ τὴν εὐρύτερη μεσογειακὴ καὶ ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη ἐπιβεβαιώνουν τὸ ὑψίστης ἱστορικῆς σημασίας γεγονός τῆς διαδόσεώς του μέσῳ τῆς διασπορᾶς καὶ τῶν ἐποικίσεων τῶν Πελασγῶν καὶ Πρωτοελλήνων ἤδη πρὸ τῶν ἀποικιῶν τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

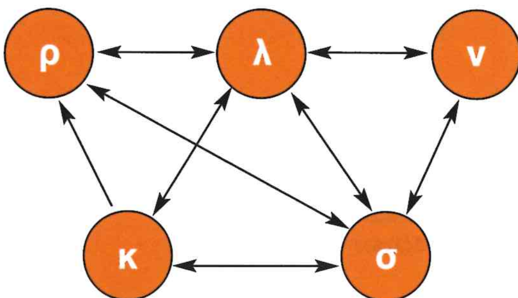
Ἡ ἐτυμολογικὴ οἰκογένεια φαλ- τῆς ὑπεροικογενείας σαλ-/Fαλ- καὶ ἡ μετάπτωσή της στὶς οἰκογένειες φαρ-, φαν-, φασ-, φατ- κ.λπ. μὲ ἑλληνοπελασγικὲς φθογγικὲς μεταβολὲς λ/ρ, λ/ν, σ/ρ, σ/τ (ὅλες δωρικῆς φύσεως) ἀλλὰ καὶ λ/κ (διπλῆ μετατροπή, βλέπε κατωτέρω σχῆμα) καὶ σ/F (ἐκτὸς φωνηεντικῶν φθογγικῶν μετατροπῶν)

Ἐτυμολογικὴ οἰκογένεια: **φαλ-**

Σημ. Οἱ ὡς ἄνω ἀντιστοιχίες καὶ ὁμόρριζα μποροῦν νὰ ἐπεκταθοῦν μέσῳ τῶν λοιπὸν δυνατῶν μεταπτωτικῶν τους βαθμίδων στὴν ἀρχαία ἑλληνική: ***φερ-, φορ-, φυρ-, φωρ-*** καὶ τῶν ἀντιστοίχων τους ***φαν-, φασ-, φαF-, φατ, φακ-, φαδ-, φαθ-, φαχ-, φαγ-***.

Τὸ διάγραμμα τῶν συμφωνικῶν φθογγικῶν διαλεκτικῶν μεταβολῶν στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ συνοψίζεται στὸ ἀκόλουθο σχῆμα.

Ὑπόμνημα

Ἡ τροπὴ ***λ/ρ*** εἶναι δωρική, πρβλ. δωρ. ***αἰλέομαι*** ἀντὶ ***αἰροῦμαι, ἦλθεν*** ἀντὶ ***ἦρθεν, ἀδερφὸς*** ἀντὶ ***ἀδελφός***.

Ἡ τροπὴ ***λ/ν*** εἶναι δωρική, πρβλ. δωρ. ***ἦνθεν*** ἀντὶ ***ἦλθεν***.

Ἡ τροπὴ ***κ/σ*** εἶναι ἐσωτερικὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς (πελασγικῆς) γλώσσας, πρβλ. αἰολικὴ ἀόριστη ἀντωνυμία ***κὶς*** ἀντὶ ἀρκαδικῆς ***σίς***, ***σίκυς*** ἀντὶ ***κίκυς***.

Ἡ τροπὴ ***σ/ρ*** εἶναι δωρικὴ (ρωτακισμός), πρβλ. κατάληξη ***-ρ*** ἀντὶ ***-ς*** καὶ ***θάρρος*** ἀντὶ ***θάρσος*** καὶ μὲ ἀντιμετάθεση ***θράσος***.

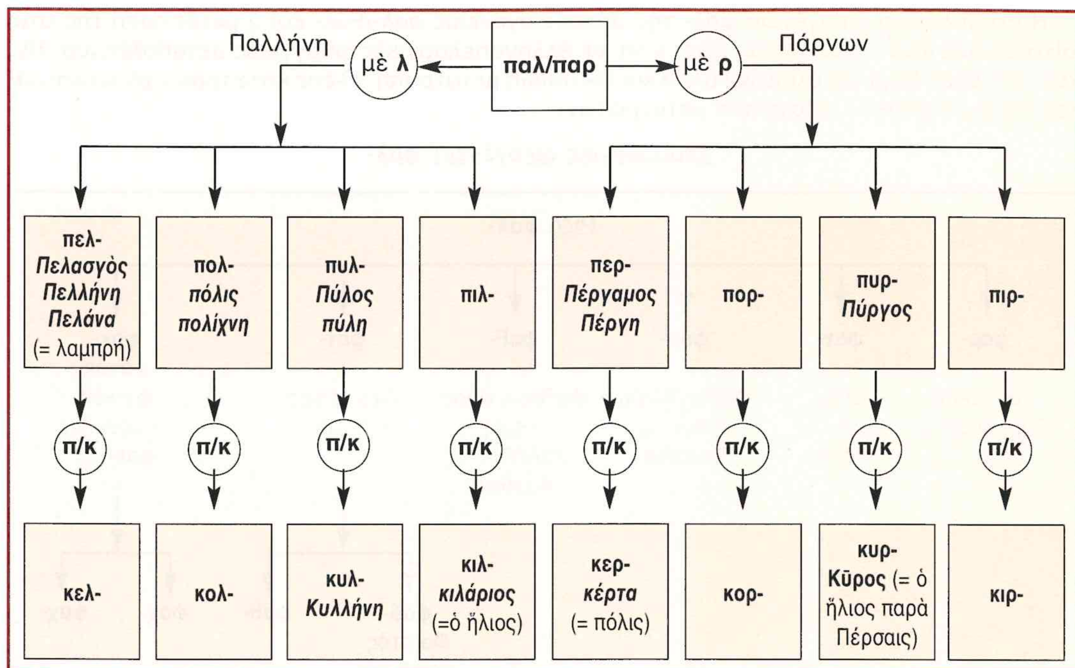
Ἡ τροπὴ ***ν/σ*** εἶναι δωρική, πρβλ. δωρ. ***πεντάκιν*** ἀντὶ ***πεντάκις***.

Βάσει τοῦ ἀνωτέρω (διανυσματικοῦ) διαγράμματος ἕπονται καὶ οἱ (διπλῆς μεταβολῆς) φθογγικὲς μεταβολὲς π.χ.

(ρ/ν) → **(ρ/σ)** + **(σ/ν)**

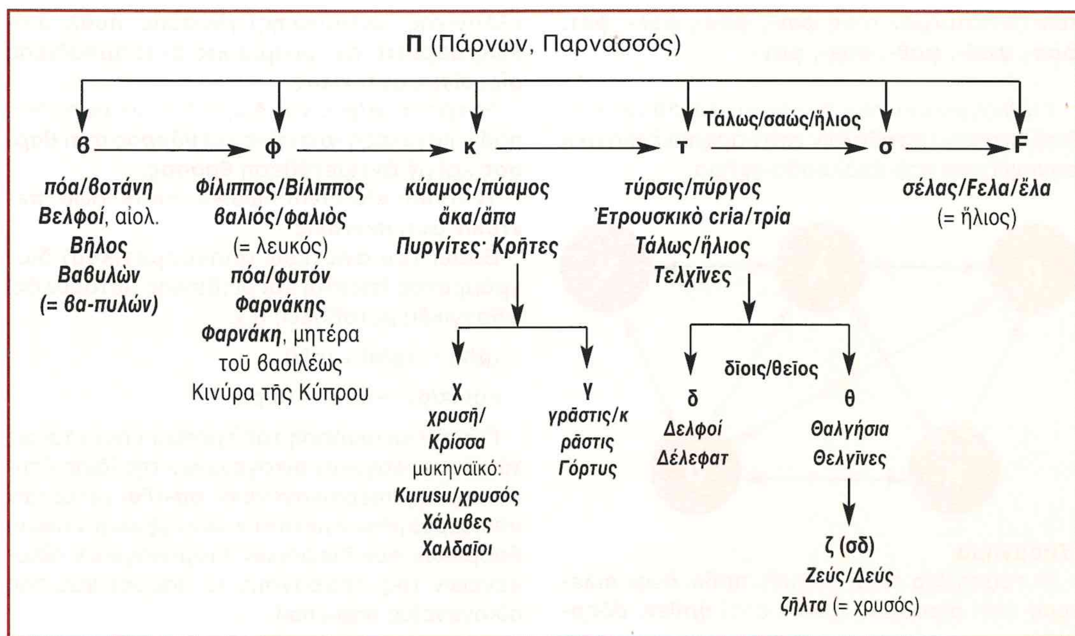
καὶ **(κ/ρ)** → **(κ/σ)** + **(σ/ρ)**.

Γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ τρόπου ἐπεκτάσεως τῶν ἐτυμολογικῶν οἰκογενειῶν τῆς ἴδιας ἐτυμολογικῆς ὑπεροικογενείας ***σα-/Fα-*** μέσῳ τῶν ὑπεισερχομένων μεταπτωτικῶν (φωνηεντικῶν) βαθμίδων τῶν διαφόρων ἐτυμολογικῶν οἰκογενειῶν της, λαμβάνομε τὸ παράδειγμα τῆς οἰκογενείας ***παρ-/παλ-***:

Ὁπότε ἕπεται καὶ τροπὴ ***κ/τ*** ἐντὸς τῆς ἑλληνοπελασγικῆς ποὺ ἀπαντᾷ καὶ στὴν Ἐτρουσκικὴ γλῶσσα, πρβλ. Ἐτρουσκικὸ kria ἀντὶ τρία.

Οἱ συμφωνικὲς φθογγικὲς μετατροπὲς ἐντὸς τῆς ἑλληνοπελασγικῆς δύναται νὰ ἀπεικονισθοῦν σχηματικῶς ὡς κάτωθι:

Ὑπόμνημα:

Ἡ ἐνδοουρανικὴ τροπὴ ***χ/γ*** τεκμαίρεται βάσει τῆς (διανυσματικῆς) σχέσεως (**χ/γ**) → (**γ/κ**) + (**κ/χ**), γιὰ τὴν ὁποία ἀναφέρονται ἀνωτέρω παραδείγματα ἐντὸς τῆς ἑλληνοπελασγικῆς.

Ἡ τροπὴ (***π/δ***) δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ τὶς διαδοχικὲς φθογγικὲς μεταβολὲς (**π/τ**) + (**τ/δ**), ποὺ ἐπίσης ἀποτελοῦν δυνατότητες τῆς ἑλληνοπελασγικῆς μητέρας γλώσσας, ἐφ' ὅσον μαρτυροῦνται στὶς διαλέκτους της.

Ἡ τροπὴ ***π/τ*** προκύπτει ἀπὸ τὴν ἑρμηνεία τύρσις = πύργος, ἐνῷ ἡ τ/δ ἀποτελεῖ διαδοχικὴ φθογγικὴ μεταβολή: (**τ/δ**) = [(**τ/σ**) πρβλ. ***σὺ*** (δωρικὸ ***τύ***)] + [**σ/θ** πρβλ. ***σιόρ· θεός***. Λάκωνες] + [**θ/δ** πρβλ. ***θεῖος (= δίος)***], ὁπότε ἡ διανυσματικὴ αὐτὴ ἀνάλυση εἶναι δυνατὸν νὰ δώσῃ οἱαδήποτε φθογγικὴ μεταβολὴ ἐντὸς τῆς ἑλληνοπελασγικῆς, μὲ παραδείγματα τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν στὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία, π.χ. τὶς διαλεκτικὲς γλῶσσες τοῦ Λεξικογράφου Ἡσυχίου τοῦ Ἀλεξανδρέως.

Ἄς δοῦμε μερικὰ τέτοια παραδείγματα, γιὰ τὴν ἐπαλήθευση τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης προτάσεως:

Ἡ φθογγικὴ μεταβολὴ ***β/π*** ἀναδεικνύει σὲ ὁμόρριζα τὰ τοπωνύμια ***Πέργαμος*** καὶ ***Βέργη*** σὲ διαφορετικὲς διαλεκτικὲς καὶ γεωγραφικὲς περιοχὲς τῆς ἑλληνοπελασγικῆς μητέρας γλώσσας.

Ἀπὸ τὴν ἀντιστοιχεία ***β/φ***, πρβλ. μακεδ. ***Βίλιππος*** ἀντὶ ***Φίλιππος*** τῆς ἀρχαιοελληνικῆς μακεδονικῆς διαλέκτου τεκμαίρεται ἡ ταυτοσημία καὶ ὁμοφυλία τῶν βορειοελλαδιτῶν ***Βριγῶν*** μὲ τοὺς Μικρασιάτες ***Φρύγες***, ὅπως ἐπιβεβαιώνουν καὶ οἱ μαρτυρίες στὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία.

Παρατηροῦμε ὅτι οἱ ἀνωτέρω δυνατότητες ἐμπλουτισμοῦ καὶ συσχετισμοῦ τῶν οἰκογενειῶν ριζῶν τῆς αὐτῆς ἐτυμολογικῆς οἰκογενείας γιὰ τὶς ἔννοιες λαμπρός, ὑψηλός, φωτεινός, λευκός, μὲ ἐφαρμογὲς σὲ ἔνταση φωτεινότητος ἢ λάμψης ἢ στίλβωσης, ἑνοποιοῦν τὴν ἴδια ἐτυμολογικὴ ὑπεροικογένεια ***σα-/Fa-*** καὶ τὶς ὑποοικογένειες ποὺ διαλαμβάνουν τὶς προφορὲς τοῦ διγάμματος στὴν ἑλληνοπελασγικὴ γλῶσσα, ποὺ ἐτυμολογοῦν τοπωνύμια, λεκτικοὺς ὅρους ἢ ὀνόματα σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ ἑλληνοπελασγικοῦ χώρου, ὅπως: Χάλυβες, Χαλδαῖοι, Δέλεφατ, Δελφοί, Θαλγήσιοι, Θελγῖνες ἢ Τελχῖνες, Τάλως, Ζεύς, Κινύρας, Φαρνάκης, Γόρτυς, Βρίγες/Φρύγες, Βῆλος, Πέργαμος κ.λπ. Στὴν ρίζα αὐτὴ περιλαμβάνονται καὶ οἱ λεκτικοὶ ὅροι γιὰ τὸν βασιλέα, τὸν ἄρχοντα, τὸν ἀρχηγὸ ἐκ τῆς ρίζης ποὺ δηλώνει τὸν κάτοχο ὑψηλοῦ ἀξιώματος, τὸν πλήρη λάμψεως ἢ δόξης, ὅπως:

βαλήν· βασιλέα
βαγός· μέγας
βύ· μέγα
κιλάριος· ὁ ἥλιος
τάλως· ὁ ἥλιος
σαώς· ὁ ἥλιος
Κῦρος· ὁ βασιλεὺς παρὰ Πέρσαις
μαζεύς· μέγας
μάλεκα· τὸν βασιλέα. Αἰθίοπες
τιτανίς· βασιλίς

Τὰ πελασγικὰ καὶ μυκηναϊκὰ εὑρήματα στὴν Ἰταλικὴ Χερσόνησο, τὴν Σικελία, τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Μικρὰ Ἀσία ἀλλὰ καὶ τὴν εὐρύτερη μεσογειακὴ καὶ ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη ἐπιβεβαιώνουν αὐτὸ τὸ ὑψίστης ἱστορικῆς σημασίας γεγονὸς τῆς διαδόσεώς του μέσῳ τῆς διασπορᾶς καὶ τῶν ἐποικίσεων τῶν Πελασγῶν καὶ Πρωτοελλήνων ἤδη πρὸ τῶν ἀποικιῶν τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Στὸ παρὸν ἄρθρο μας μαζὶ μὲ τοὺς προϊστορικοὺς Ἕλληνες ταξιδεύουν καὶ μετασχηματίζονται διαλεκτικά, πάντοτε μὲ τοὺς κανόνες τῆς ἑλληνοπελασγικῆς γλώσσας καὶ τῶν θυγατρικῶν της ἀρχαιοελληνικῶν διαλέκτων,

καὶ οἱ ἑλληνοπελασγικὲς ρίζες καὶ παρέχουν τὶς ἀντιστοιχίες καὶ τὶς φθογγικὲς μεταβολές, φωνηεντικὲς καὶ συμφωνικές, ποὺ ἐτυμολογοῦν καὶ τοὺς λαοὺς καὶ τὰ τοπωνύμια καὶ τὰ ἰδιώματα τῶν χωρῶν διασπορᾶς τῶν Πρωτοελλήνων, ἀναδεικνύοντάς τα σὲ ἑλληνοπελασγικὰ πολιτισμικὰ καὶ γλωσσικὰ προϊόντα.

Συμπεράσματα

Οἱ παραδόσεις καὶ τὰ γεγονότα ποὺ περιγράφονται στὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία εἶναι πολύτιμα ἱστορικὰ -καὶ σὲ καμμία περίπτωση μυθολογικὰ ὑπὸ τὴν σύγχρονη σημασία τῆς λέξεως- στοιχεῖα, ποὺ ἂν συνδυαστοῦν ἀναδεικνύουν τὶς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἐθνωνυμίων, τοπωνυμίων καὶ ὀνομάτων τῆς ἑλληνικῆς προϊστορίας -Μινωϊκῆς, Μυκηναϊκῆς, Μινυακῆς, Μακεδονικῆς, Κυκλαδικῆς- ποὺ ὑπάγονται, μὲ τὴν συνεπικουρία τῆς γλωσσολογικῆς καὶ ἐτυμολογικῆς ἀναλύσεως, στὴν προγονική τους πελασγικὴ φάση τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος.

Στὸ παρὸν ἄρθρο μας προτείνουμε καὶ αἰτιολογοῦμε τρόπους συνδυασμοῦ καὶ ἐτυμολογικῶν συσχετίσεων, ποὺ ἑνοποιοῦν τὸν ἑλληνοπελασγικὸ πυρῆνα (Ἠπειρωτικὴ καὶ νησιωτικὴ Ἑλλάδα) μὲ τοὺς ἄμεσους χώρους διασπορᾶς του στὶς πλησιέστερες περιοχὲς -τὴν Ἰταλικὴ Χερσόνησο, τὴν Μικρὰ Ἀσία, τὴν Θράκη, τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Λιβύη στὴν Ἀφρική- ὡς πρώτους σταθμοὺς μετάδοσης τοῦ Ἑλληνοπελασγικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ποὺ ἐμβολίασε καὶ ἀνέπτυξε -οὐσίᾳ δημιούργησε- τὶς γλῶσσες καὶ διαλέκτους τῶν περιοχῶν αὐτῶν σὲ ἀληθῶς θυγατρικές της, ἐντὸς τῆς πρωτογενοῦς Ἑλληνοπελασγικῆς Ὁμογλωσσίας.

Οἱ ἱστορικὲς αὐτὲς συσχετίσεις, ποὺ ἐκτείνονται καὶ στὴν σφαῖρα τῶν πολιτισμικῶν παραδόσεων καὶ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ τοῦ καθημέραν βίου, ὁδηγοῦν καὶ στὴν ἀναγκαία συνθήκη τῆς συγγενείας τῶν γλωσσῶν τῶν περιοχῶν αὐτῶν, ὅπως τὴν ἔχουμε διαπιστώσει σὲ σειρὰ προηγουμένων ἄρθρων μας στὸ «ΙΧΩΡ» γιὰ τοὺς Χετταίους, τοῦ Ἐτρούσκους, τὶς λεγόμενες γλῶσσες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

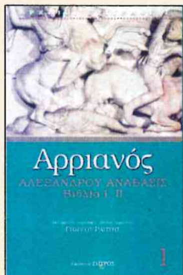
Ὡς γενικώτερο συμπέρασμα τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν δύναται νὰ ἐξαχθῇ ὅτι π.χ. τὸ «μικρασιανὸ ὑπόστρωμα» ἢ ἡ λουβικὴ ὑφή του δὲν εὐσταθοῦν ὡς ὑποθέσεις ἐργασίας. Τὸ ἑλληνοπελασγικὸ-ἱστορικῶς, πολιτιστικῶς καὶ γλωσσικῶς-διαπιστούμενο ὑπόστρωμα, σὲ ὅλες τὶς περιοχὲς ποὺ διεσπάρησαν οἱ Πελασγοὶ πρόγονοί μας, ἀρκεῖ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ὅλα τὰ φαινόμενα ποὺ παρουσιάζονται στοὺς Πολιτισμοὺς καὶ τὶς γλῶσσες τῶν λαῶν οἱ ὁποῖοι ἀνέπτυξαν τοὺς πρώτους πολιτισμοὺς τοῦ πλανήτη μὲ συγγενῆ τέχνη, θρησκευτικὲς πεποιθήσεις καὶ σύμβολα, μὲ συγγενεῖς γλῶσσες, οἱ ὁποῖες συσχετίζονται και ἀναγνωρίζονται μέσῳ τῶν μαρτυρημένων φθογγικῶν μεταβολῶν στὶς ἀρχαῖες ἑλληνικὲς διαλέκτους στὸ σύνολό τους, ὡς θυγατρικὲς του ἑλληνοπελασγικοῦ ὑποστρώματος. Ἐδῶ χρησιμοποιήσαμε ὡς παράδειγμα τὴν ἑλληνοπελασγικὴ ἐτυμολογικὴ οἰκογένεια ***σα-/τα-/Fa-***.

Στὴν ρίζα αὐτὴ ἀνήκει ἡ ἐτυμολόγηση καὶ τῶν ***Πελαγόνων Μακεδόνων*** καὶ τῶν ***Φρυγῶν*** καὶ τῶν ***Θρᾳκῶν***, καὶ βεβαίως καὶ τῆς ὑποοικογενείας ριζῶν ***Fαρ-/αρ-*** (μὲ σίγηση τοῦ διγάμματος), ὁπότε ὑπάγεται ἐδῶ καὶ ἡ ἐτυμολόγηση στὸ τῶν *Ἀργείων*, τῶν *Ἀρκάδων* καὶ τῶν *Ἀρμενίων* καί, τὸ σπουδαιότερο, στὸ *σα-* ἡ μεταβολὴ ***σ/κ*** εἶναι ἀμιγῶς ἑλληνικὴ καὶ οὐδόλως «ἰνδοευρωπαϊκή».

Τὸν πρῶτο αὐτὸν συγκερασμὸ ἐπὶ μέρους συμπερασμάτων θὰ ἐξειδικεύσουμε καὶ μὲ συγκεκριμένα παραδείγματα σὲ ἑπόμενα σημειώματά μας. ❑

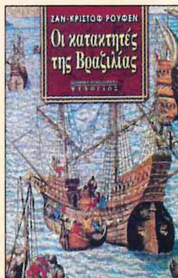
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

ΑΡΡΙΑΝΟΣ:
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ - Βιβλία Ι, ΙΙ
Μετάφραση, περίληψη, σχόλια, ἑρμηνεία:
Γιῶργος Ράπτης
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΡΟΣ

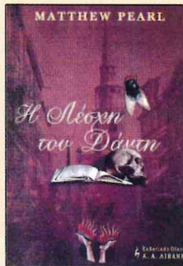
Τὴ θυελλώδη πορεία τοῦ μεγαλύτερου στρατηλάτη τῶν αἰώνων καὶ τὸ μεγάλο κατακτητικὸ καὶ ἐκπολιτιστικὸ ἔργο του, ὅπως τὸ καταγράφει ὁ Ἀρριανός, μεταφράζει καὶ σχολιάζει ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, παραθέτοντάς μας πλῆθος γλωσσικῶν, μορφοσυντακτικῶν μὰ προπάντος πραγματολογικῶν καὶ ἑρμηνευτικῶν σχολίων, "ἀνασταίνοντας" μὲ τὸ γλαφυρὸ ὕφος τῆς μετάφρασης καὶ μὲ τὴν παράθεση πληθώρας πληροφοριῶν τὴν ἐνδοξότερη προσωπικότητα ποὺ πέρασε ἀπὸ τὸν πλανήτη μας.

ΟΙ ΚΑΤΑΚΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΒΡΑΖΙΛΙΑΣ
Ζᾶν-Κριστὸφ Ρουφὲν
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Στὸ ἱστορικὸ αὐτὸ μυθιστόρημα ἐκτυλίσσεται ἡ περιπέτεια τῶν Γάλλων στὴν προσπάθειά τους νὰ κατακτήσουν τὴ Βραζιλία. Μὲ εἰρωνικὴ γλῶσσα ποὺ θυμίζει Βολταῖρο, ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου προσεγγίσει ἕνα ἀπὸ τὰ ἐκπληκτικότερα καὶ πλέον παραγνωρισμένα γεγονότα τῆς Ἀβαγέννησης, χαρίζοντάς μας κάποιες ἀπὸ τὶς πιὸ ἀπολαυστικὲς σελίδες ποὺ ἔχουν γραφτεῖ ποτὲ γιὰ τὴν ταραχώδη ἐκείνη ἐποχή.

Η ΛΕΣΧΗ ΤΟΥ ΔΑΝΤΗ
Matthew Pearl
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΛΙΒΑΝΗ

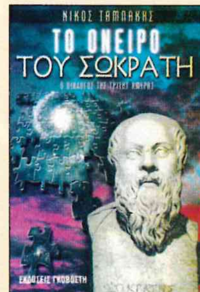
Τὸ σύγχρονο αὐτὸ μυθιστόρημα μὲ ἀναφορὲς στὸν Δάντη καὶ τὴν ἐποχή του, μᾶς μεταφέρει στὸ 1865, ὅταν μία παρέα λογίων του Χάρβαρτ ἀποφασίζει νὰ μεταφράσει καὶ νὰ ἐκδώσει τὴ "Θεία Κωμῳδία". Ἔτσι, σχηματίζεται ἡ "Λέσχη τοῦ Δάντη", τὰ μέλη τῆς ὁποίας ὅμως ἔρχονται σύντομα ἀντιμέτωπα μὲ μία σειρὰ φόνων ποὺ ἀποτελοῦν πιστὴ ἀντιγραφὴ τῶν τιμωριῶν τῶν νεκρῶν στὴ δαντικὴ Κόλαση. Ἡ περιγραφὴ τῆς συναρπαστικῆς καὶ ἀγωνιώδους ἀναζήτησης τοῦ παρανοϊκοῦ δράστη ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν διανοουμένων τῆς Λέσχης καθηλώνει κυ-

Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ
Εὐάγγελος Κουτσόπουλος
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΑ ΘΕΣΙΣ

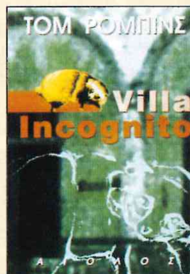
Στὸ ἀποκαλυπτικὸ αὐτὸ βιβλίο παρατίθενται ἀσχολίαστα δειγματοληπτικὰ ἐπιλεγμένα ἐδάφια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὰ ὁποία, ὅμως, εἶναι ἱκανὰ νὰ δώσουν τὸ στίγμα καὶ τὸ πνεῦμα ποὺ διέπει τὸ λεγόμενο "ἱερὸ βιβλίο", τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ὁποίου -ἀποδεδειγμένα- ἐμφορεῖται ἀπὸ ἕνα εἶδος ἀρρωστημένου θρησκευτικοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ βρίθει ἀπὸ στοιχεῖα ἀντικοινωνικῆς καὶ ἀπάνθρωπης συμπεριφορᾶς.

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ
Νίκος Ταμπάκης
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΚΟΒΟΣΤΗ

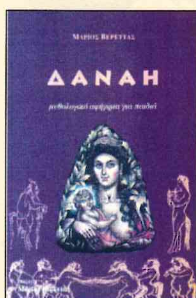

Ἔχοντας σὰν βάση τὰ ἀρχαία κείμενα, ἐμπλουτισμένα μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση τοῦ καιροῦ μας, ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ πλάθει ἕναν φανταστικὸ διάλογο ἀνάμεσα στὸν Σωκράτη, τὸν Θεαίτητο καὶ τὸν Θεόδωρο, ἐπιχειρώντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν μία ἀναθεώρηση τῆς ἀρχαίας γνωσιοθεωρίας καὶ ὀντολογίας, προβάλλοντας στὴν οὐσία μία νέα ἑνιαία μέθοδο προσέγγισης καὶ ἀλληλοσύνδεσής τους.

VILLA INCOGNITO
Τὸμ Ρόμπινς
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΙΟΛΟΣ

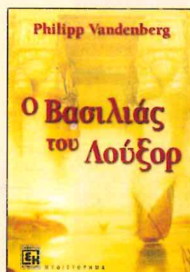
Ἡ Βίλα Ἰνκόγκνιτο ὑπόσχεται νὰ μᾶς κάνει νὰ γελάσουμε, νὰ σκεφτοῦμε, νὰ "ἀνάψουμε", ἀκόμη καὶ νὰ νιώσουμε τὸ θαῦμα τῆς ζωῆς, ἀφοῦ ὁ ἀχαλίνωτος καὶ διασκεδατικὸς τρόπος γραφῆς ὑμνεῖ τὴν ἴδια τὴν ὕπαρξη, ἐνῷ ταυτόχρονα ἀμφισβητεῖ τὶς ἰδέες μας γιὰ αὐτήν. Τὸ καλιογραμμένο αὐτὸ σύγχρονο μυθιστόρημα ἀναφέρεται κατὰ βάσην στὴν ταυτότητα, στὶς μάσκες καὶ στὶς μεταμφιέσεις' "στὸ ψεύτικο μουστάκι τοῦ κόσμου", καταπλήσσοντάς μας γιὰ τὸν ἀστεῖο, σοφό, προκλητικό, ἐρωτικό, λυρικὸ καὶ ἀτίθασο λόγο του.

ΔΑΝΑΗ
Μάριος Βερέτας
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΑΡΙΟΣ ΒΕΡΕΤΤΑΣ

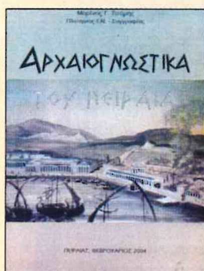
Στὸ βιβλίο αὐτὸ περιλαμβάνεται μία καταπληκτικὴ διασκευὴ τοῦ μύθου τῆς Δανάης, γραμμένη σὲ μορφὴ μυθολογικοῦ ἀφηγήματος γιὰ παιδιά. Τὸ γεγονὸς πὼς ἡ Ἱστορία προσεγγίζεται μὲ σεβασμὸ στὸ πνεῦμα τοῦ σχετικοῦ μύθου, ὅπως τὸ προσδιόρισε ὁ ἴδιος ὁ Αἰσχύλος στὸ σατυρικὸ δρᾶμα "Δικτυουλκοί", προσδίδει στὸ σύνολο τοῦ ἔργου μία δυναμικὴ μύησης τῶν νέων ἀνθρώπων στὰ μεγάλα διλήμματα τῆς ζωῆς καὶ στὰ προαιώνια πανανθρώπινα ὁράματα, καλλιεργώντας τοὺς τὸ αἰσθητικὸ καὶ ἠθικὸ βίωμα.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΟΥ ΛΟΥΞΟΡ
Philipp Vandenberg
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΟΝΙΔΑΡΗ

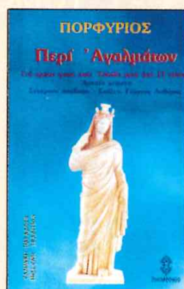
Σὲ αὐτὸ τὸ συναρπαστικὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα, ὁ διακεκριμένος συγγραφέας τῆς "Κατάρας τῶν Φαραώ", Φίλιπ Βάντενμπερκ, διηγεῖται ξανὰ τὴν περιπετειώδη ἱστορία ἀρχαιολογικῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 20ου αἰῶνα. Στὸ λεπτὸ ὅριο μεταξὺ πραγματικότητας καὶ φαντασίας, ἡ ἀνακάλυψη τοῦ τάφου τοῦ Τουταγχαμῶν ἀπὸ τὸν Χάουαρτ Κάρτερ ἐξελίσσεται σὲ μία ἀπὸ τὶς ὡραιότερες ἐρωτικὲς ἱστορίες' μία ἱστορία ποὺ τελειώνει μὲ τὸ συμπέρασμα πὼς κάθε ἄνδρας χρειάζεται μία γυναῖκα ποὺ νὰ πιστεύει σὲ αὐτόν...

ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΕΡΑΙΑ
Μαρίνος Γ. Τσάμης
Πλοίαρχςο Ε.Ν.-Συγγραφέας

Τὸ σημαντικὸ αὐτὸ σύγγραμμα περιλαμβάνει μία ἄκρως ἐμπεριστατωμένη ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς πόλης τοῦ Πειραιᾶ, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν προϊστορία του (ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Μηδικῶν Πολέμων) καὶ καταλήγοντας στὸν βυζαντινὸ Πειραιὰ καὶ στὰ νεότερα χρόνια. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ κατατοπιστικότατη περιγραφὴ τοῦ ἀρχαίου Πειραιᾶ (Λιμὴν τοῦ Κανθάρου' Κωφὸς Λιμήν' πρῶτες κατοικίες: Σηράγγιον, Θεόσπιτα, σπηλιὰ Ἀρετούσας' τάφος τοῦ Θεμιστοκλῆ' Φρεατίδα' Θέατρα' Ἱερά, Ναοί, Ἡρῷα καὶ Μνημεῖα κ.ἄ.π.), ποῦ μας δίνει μία σαφῆ λεπτομερῆ εἰκόνα μιᾶς ἐν πολοὶς ἄγνωστης πτυχῆς

ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ: ΠΕΡΙ ΑΓΑΛΜΑΤΩΝ
Σύγχρονη ἀπόδοση-Σχόλια: Γιῶργος Λαθύρης
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΗΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Υἱοθετώντας μία σύγχρονη ἀπόδοση ποὺ σέβεται τὸ ἀρχαῖο κείμενο, ἀλλὰ ποὺ ὑπηρετεῖ τὸ νόηματου καὶ τὸ ἀποδίδει σὲ μία γλῶσσα σύγχρονη, ροϊκὴ καὶ κατανοητή, τὸ βιβλίο αὐτὸ καταπιάνεται μὲ τὸ σημαντικὸ ἔργο τοῦ Πορφυρίου ποὺ ἀποκαλύπτει τὴ μυστηριακὴ "γλῶσσα τοῦ σώματος" τῶν ἀγαλμάτων, ἡ ὁποία μετέδιδε πληροφορίες κατευθεῖαν στὸ ὑποσυνείδητο ὅποιου τὰ ἐθεάτο. Ἐπίσης, τὰ εὔστοχα σχόλια, καθὼς καὶ οἱ παρατιθέμενες σημειώσεις καὶ παραπομπὲς διευρύνουν καὶ ἐμπλουτίζουν ἀπὸ ποικίλες ἀπόψεις τὸ κείμενο καὶ τὸ θέμα του.

ΚΟΚΤΕΪΛΣ
Jenny Ridgwell
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΡΦΑΝΙΔΗ

Πρόκειται γιὰ ἕνα χρηστικὸ ἐγχειρίδιο πού μας μυεῖ στὸν γευστικὰ ἀπολαυστικὸ κόσμο τῶν μειγμάτων ἀπὸ διάφορα ποτά, δίνοντάς μας χρήσιμες συμβουλὲς γιὰ τὸν τρόπο παρασκευῆς τους, καθὼς καὶ ἰδέες ποὺ ἀξίζει κανεὶς νὰ δοκιμάσει. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς συνταγὲς ποτῶν μὲ βάση τὸ τζίν, τὸ οὐίσκι, τὴ βότκα, τὸ ροῦμι, τὸ μπράντι, τὸ κρασὶ καὶ τὴ σαμπάνια, παρατίθενται καὶ ἐνδιαφέρουσες προτάσεις γιὰ ἄλλα ἀνάμικτα μὴ ἀλκοολοῦχα ποτά, ἐνῷ σημαντικὲς εἶναι καὶ οἱ πληροφορίες ποὺ παρέχονται σχετικὰ μὲ τὰ ἐργαλεῖα παρασκευῆς, τὰ ποτήρια, τὶς γαρνιτοῦρες, τὶς ἐπιστρώσεις, τὰ καρυκεύματα, τὸν πάγο καὶ τὰ ὀρεκτικὰ ποὺ ταιριάζουν μὲ κάθε δροσερὸ δημιούργημά μας.

Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΟΥ ΦΕΓΓΑΡΙΟΥ
Charles de Lint
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΧΕΤΥΠΟ

Πρόκειται γιὰ ἕνα καλογραμμένο μυθιστόρημα τῆς λογοτεχνίας τοῦ Φανταστικοῦ. Ὁ σύγχρονος ἀστικὸς μυστικισμός, τὸ νέο Φανταστικό, ἡ μαγεία τῶν ἐξωκοσμικῶν πεδίων, οἱ θαυμαστὲς διηγήσεις, ὁ Ἀλλόκοσμος καὶ ἡ ἀληθινὴ "Βίλα Τάμσον" τοῦ Ὑπερφυσικοῦ συνθέτουν ἕνα ὑπέροχο καὶ ἀξέχαστο ἔπος, ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς κάθε ἀναζητητὴ μεγάλων μυστικῶν καὶ πρὸς κάθε ταξιδευτὴ τοῦ ὀνείρου.

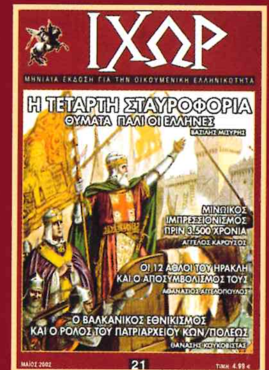
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ***ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΣΟΥΓΙΑ***

ΤΩΡΑ ΜΕ ΕΝΑ ΤΗΛΕΦΩΝΗΜΑ ΣΤΟ 210.514.2500
ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ ΤΕΥΧΗ ΤΟΥ «ΙΧΩΡ» ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΣΑΣ

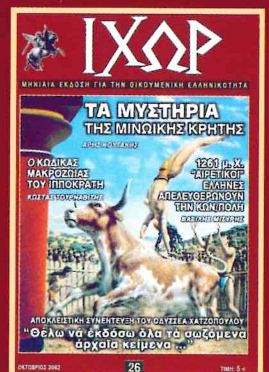

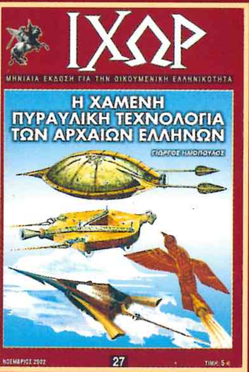

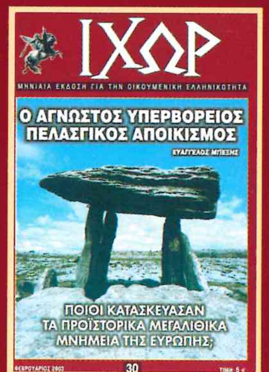

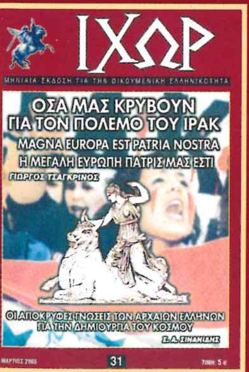

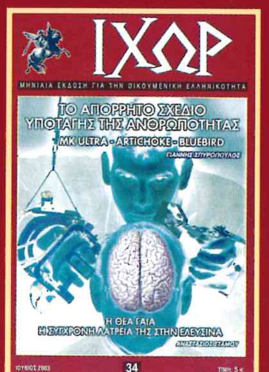

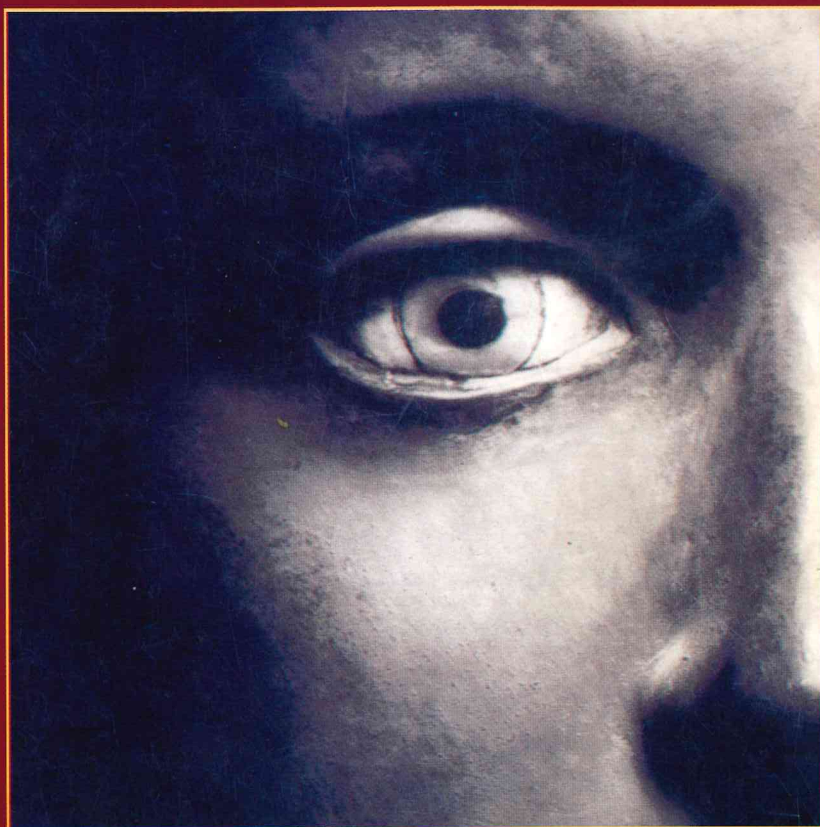

ΙΧΩΡ

"ἔρρεε τὸ ἀθάνατον αἷμα τῆς θεᾶς, ὁ Ἰχώρ, γιατὶ τέτοιο ῥέει ἀπὸ τοὺς μακάριους θεούς". ΙΛΙΑΣ Ε (339-340)

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1570 / 6-9-200
ΔΩΔΩΝΗΣ 36 • 104 44 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ.: 5142500

**Τὸ «ΙΧΩΡ» κυκλοφορεῖ κάθε μῆνα στὰ περίπτερα
καὶ τοὺς πάγκους τῶν ἐφημεριδοπωλῶν σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα ταυτόχρονα.
Διατίθεται ἀκόμα ἀπὸ τὰ βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης.
Ἀποστέλλεται μὲ συνδρομὴ στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ
κατόπιν τηλεφωνικῆς σας ἐπικοινωνίας.**

«ΙΧΩΡ», Τηλ.: 210-514.2500